

2. Baskı, 1990

İÇİNDEKİLER

Yeni Baskı İçin Başlama Vuruşu

17

Başlama Vuruşu

19

FUTBOLCU

Bizim Mahallenin Çocuğu

67

"HOCA"

O da, Bizim Mahallenin Abisi

83

HAKEMLER

Dertsiz Başına Şişe Yiyenler

103

TRİBÜNLER

"Susmuyoruz!"

173

SPOR BASINI

"Yalan mı Abı!"

191

DEVLET, KULÜP, CAMİA

Kimin Eli Kimin Cebinde?

277

VE BUGÜN, VE SKOR

"Bu Maçı Alıcaz, Başka Yolu Yok!"

Yeni Baskı İçin Başlama Vuruşu

Bu Maçı Alıcaz!, 1989 sonbaharında yazılmıştı. Demek ki aradan yedibuçuk futbol sezonu, iki Dünya Kupası, iki Avrupa Şampiyonası geçmiş. Kitap, üç cumhurbaşkanı, yedi başbakan, on hükümet, iki genel seçim görmüş. "Vay be, ne görmüş geçirmiş kitap, neredeyse Sultan Reşat'ın tahta çıktığı günü hatırlayacak!" densin diye yazmıyorum bunları, elbette. *Bu Maçı Alıcaz!*, yalnızca Türkiye'deki futbol alemini anlatma niyeti üzerine kurulmuş bir kitap değildi. Bazı bölümlerde (özellikle "Devlet, Kulüp, Camia/ Kimin Eli Kimin Cebinde?" başlıklı bölüm), futboldan yola çıkarak Cumhuriyet tarihini, devlet-kulüp ilişkilerinden yola çıkarak yakın geçmişin iktidar yapılarındaki değişimleri değerlendirmek gibi, aslında kulağa geldiği kadar iddialı olmayan niyetler de vardı. Kitaba bu çerçeve üzerinden bakarsak: Sezonlar başlar biterken, hükümetler gelip giderken ve Türkiye, futbol sahasının içinde-dışında başdöndürücü bir hızla değişirken, *Bu Maçı Alıcaz!'ın* üzerine kısa bir "tarih" eklendi.

1989'a ya da kitabın yayımlandığı 1990 Şubat'ına kadar yaşanmış tarih, haliyle, aynı tarih. O günden bugüne yaşananları, her bölümün sonuna kısa ve "kaba" notlar ekleyerek aktarmaya çalıştım; filmlere nokta koyan "Sonra ne oldu? Tık tık tık..." notları gibi.

1989'dan kalma değerlendirmelerin bazıları hâlâ geçerli, bazıları anlam kaybına uğramış durumda. O tarihte yazıya dökülmüş öngörülerin bazıları gerçekleşti, bazıları gerçekleşmedi. Bölüm sonlarında,

sözkonusu değerlendirmeler ve öngörülerle ilgili notlar da var. Ama, hassas konularda tekrardan hayır beklenebilir, bunlar kısa ve "kaba" notlar. Yani, elinizdeki kitaba ilişkin bir "genişletilmiş yeni baskı" iddiası yok. "Notlandırılmış yeni baskı" diyelim, belki bir anlama gelir... Notlar dışındaki bölümler, neredeyse virgülüne kadar, yedi yıl önceki halleriyle duruyorlar. "Geçen yıl, iki yıl geriye gidersek" gibi ifadelere bile dokunmadım; 1989'dan hesaplayacaksınız. Kitapta genç yıldızlar kuşağının üyeleri olarak anılan futbolcular artık jübile kuşağını oluşturuyorlar. Hakemlerle ilgili bölümde "Kıyafet, dışın kara!" diye bir ara başlık var, hakemler artık allı morlu giyiniyorlar. Transfer pazarında yüzmilyonların döndüğünden söz ediliyor, artık transfer pazarında yüzmilyarlar dönüyor.. Bu türden onlarca örnek verilebilir. Peki, "Kitabın üzerine oturmaya çalıştığı anlam zemini yerinde duruyor mu?" diye sorulursa... O da takdir meselesi!

***

Olur ya, kitabın yazarının, yedi yıl sonraki bakışıyla *Bu Maçı Alıcaz!* nasıl değerlendirdiğini merak edenler vardır: Şimdi yazsam, bazı bölümleri çok farklı yazarım. Ama iyi ki o zaman yazmışım da öyle yazmışım... Anlatması zor bir şey galiba. Ne olsa ilk kitabım...

Şurası açık ki, bazı satırlarda ve bazı sayfalarda daha sakin olabilir, daha "efendice" davranabilmişim. Kendimi tutamamışım. Gençlik heyecanı işte! Birkaç yıl sonra yeniden okurken, ilk kitabımda sıkıcı paragraflarla, hatta sayfalarla karşılaşmanın üzüntüsünü yaşadığımı ve bunlardan biraz utandığımı da inkâr edecek değilim. Yine de, bu kitabı yazmakla hayırlı bir iş yapmışım. Aksini söylesem samimiyetsizlik olur.

Samimiyetime inanılmasını istediğim bir nokta daha var: *Bu Maçı Alıcaz!*ın, kulvarında neredeyse yapayalnız bir kitap olarak kalmasından mutluluk duymuyorum. "Futbolsever toplum" sınırının sık sık ihlal edildiği, "futbol toplumu" topraklarında uzun koşulara çıkılan bir ülkede yaşıyoruz. Öyle günler oluyor ki Türkiye'de, futboldan başka hiçbir şey konuşulmuyor. Televizyon ekranlarının neredeyse yarısını futbol kaplıyor, futbol insanları sokaklara döküyor, futbol cinayetleri işleniyor... Böyle bir ülkede her yıl onlarca futbol kitabının yayımlanması beklenmez mi? Bekleniyor...

***

Bölüm sonlarındaki notların toplamından bir genel tablo çıkarmaya çalışırsak, çok özet olarak: Yedi yıl içinde çok şey değişti. Türk futbolu temel sorunlarını henüz çözemedi ve çözümsüzlük hattında daha da mesafe almış sorunlar var. Ancak, bütünüyle "faullü pozisyonlar"ın çizdiği, bütünüyle umutsuz bir tablo değil karşımızdaki. Futbolcu kalitesinden kulüplerin yeni gelir kanalları açmalarına, hakemlerin daha güler yüzlü hale gelmelerinden şike olaylarının azalmasına, sevindirici gelişmeler de var. "Futbolumuz başarılı bir dönem mi geçirdi, başarısız bir dönem mi?" diye sorulursa... Başarı göreceli bir şey. Türkiye, futbolda, on beş yıl öncesine göre, otuz yıl öncesine göre başarılı. Futbola ayırdığı kaynaklar, futbola harcadığı zaman ve futbola verdiği önem üzerinden bakılırsa, pek de başarılı değil...

***

Futbolun son yıllarda yaşadığı değişim, bölüm sonlarındaki notlara sığmayacak kadar önemli ve derinlikli. Türkiye'ye özel bir değişim değil bu, dünya futbolu değişiyor, daha doğrusu değiştiriliyor. *Bu Maçı Alıcaz!*ın ilk baskısında da "hafiften" öngörüldüğü gibi, futbolun bir "sınıflarüstü kitle eğlencesi" olma özelliği, ekonomik rasyonaliteye dayalı zihniyet karşısında eriyor. Futbol, alt sınıflar üzerindeki etkisini koruyor ama alt sınıfların seyir alanından uzaklaşıyor. Çünkü, "şartlar öyle gerektiriyor"...

Kimilerine göre, şimdiye kadar hiçbir popüler yapımla Amerikan hayatını "Simpsonlar" kadar, Amerikan standartlarında yoksul (ve kainat standartlarında komik) Simpson ailesinin maceralarını hikâye eden o dizi çizgi film kadar sahici anlatamadı. Baba Homer Simpson'ın bir piyangodan şifreli spor kanalı aboneliği kazandığı bölümü seyretmiş olanlar gayet iyi hatırlar: Evde büyük bir sevinç yaşanır ama Homer'ın arkadaşları evi istila edince karambol çıkar, aile birbirine girer. Bu çok doğaldır, çünkü Simpson ailesinin sınıfı için şifreli spor kanalına evde ulaşabilmek kolay iş değildir.

ABD örneği bir geleceğin ipuçlarını verdiği için devam ediyoruz: Amerikan dizilerinden klasik bir sahnedir, "Hey, büyük maça iki biletim var ha!" diye bağırır biri. Sesin sahibi bir aile babasıysa, evde çılgın sevinç sahneleri yaşanır; genç biriye maç gününe kadar çevresinde çok popüler hale gelir. İki maç biletine sahip olmak niçin başlı başına bir hadisedir?

Dozu bölgeden bölgeye değişmekle birlikte, Amerikan toplumunun sokak şiddetiyle "genel" bir derdi vardır. Sokakta şiddet yaşanır, çoğu branştaki profesyonel spor karşılaşmalarında saha içi şiddet

yaşanır. Ancak, arada kalan ince hat, yani tribünler şiddetten büyük ölçüde arınmıştır. İyidir, kötüdür ama böyledir. Niçin?

Çünkü ABD’de, alt sınıflardan gelen insanlar spor salonlarına, stadlara ancak “sporcu” kapısından girebilirler, tribünlerde yerleri yoktur. Toplumsal şiddet potansiyelini ya da arzını alt sınıfların tekeline sokmak gibi bir hataya düşmemek kaydıyla, tribünlerdeki sükûnetin nedenlerinden biri de budur. Pahalı sezonluk biletler üst ve orta-üst sınıflardan insanlara pazarlanır ya da, giderek artan biçimde, bu biletleri büyük şirketler kapatır ve misafirlere jest, çalışanlara prim olarak dağıtır. Tek maçlık biletler, orta sınıf için küçük bir lüks, orta-alt sınıf için büyük bir lüktür. Evlerine ha deyince şifreli kanal bağlatamayan Simpsonlar’ın sayısı ise hayli kabaraktır.

İşte futbol, dünya genelinde ve tabii ki Türkiye’de de, bu ekonominin üzerine oturtulmaya çalışılıyor. Pahalı sezonluk biletler, pahalı tek maçlık biletler, localar, özel koltuklar, şifreli kanallara bırakılan maç yayınları... Bu tablo, yaratıcıları ve savunucuları tarafından, ekonominin rasyonellerine dayanılarak, gayet mantıklı biçimde açıklanabiliyor: Futbol artık büyük bir sektördür, sektörün dönebilmesi için güçlü finans akışına gerek vardır. Kulüp yönetimlerinin ilk hedefi, gelirlerini maksimuma çıkarmak olmalıdır. Bu nedenle stadlar en fazla para bırakabilecek insanlar tarafından doldurulmalı; hem kulüp gelirlerini tavana vurdurmak amacıyla hem de stadların dolmasını sağlamak amacıyla, maç yayınları şifreli kanallara bırakılmalıdır vs. Kinaye değil, gerçekten mantıklı ve rasyonel. Üstelik, Türkiye gibi, kulüp ekonomilerinin üç-beş kişilik “ağa” gruplarının himmetine kaldığı ülkeler açısından biraz da yararlı.

Ama... Futbol sevgisi ve taraftarlık gibi, rasyonel açıklamaların tam örtemediği zeminlere dayanan futbol kurumu, bu kadar rasyonel bir ekonomi altında “değer” kaybına uğramaz mı?

Pahalı biletlere, şifreli kanal aboneliğine ulaşamayan insanları -tam da hayatın geneline yayılan yoksulları ve güçsüzleri dışlama zihniyetine uyacak biçimde- futbolun dışına itmek bir insanî sorun değil midir?

“Ben sembol futbolcu tanımam, kârlı alışveriş olacaksa her futbolcuyu gönderirim” diyebilen kulüp yöneticileri, cüretlerini “insanî” kelimesinin önem kaybetmesinden ve ekonomik rasyonalite-güç ikilisini her şeyin üzerine koyan sistemden mi alıyorlar?

Futbolda para, puan ve gol sayısı dışında, yani rakama vurulamayan bir “değer” yok mudur?

Çok da uzak değil, daha 70’lerde kamusal televizyon kanallarının naklen yayınladığı maçlar bile tıklım tıklım dolarken, o günden bugüne saha içinde değişen nedir; futbol ekonomisine hakim olan mantık futbol tekniğine de hakim olduğu için mi bu sporun seyirlik cazibesi bile erozyona uğramıştır?

Futbol ekonomisinin ve spor medyası gibi yan ekonomilerin dönebilmesi için sezonu neredeyse 365 güne çıkarmak; futbolu molasız çalışan bir sektöre dönüştürmek, bir süre sonra “oyun”un tadını kaçırmayacak mı?

Stadların daha konforlu bir hale getirilmesi gibi temelde hiç kimsenin karşı çıkmayacağı bir şey, son yıllardaki uygulamalarla, taraftarlık kültürünü ezme operasyonuna dönüşmüş olabilir mi?

Böyle daha bir sürü soru var ortada. Bunlar özgün sorular, özgün itirazlar değil. 1995 Kasım’ında, Zürih’deki UEFA Kupası kura çekimleri sırasında, UEFA’nın önünde toplanan yüzlerce Alman taraftar pankart açtı, örneğin: “FIFA ye UEFA taraftarlık kültürünü öldürüyor!”

Liverpool merkezli Futbol Taraftarları Birliği (FSA) ise, 1996 Nisan’ında yayınladığı “Dünyanın bütün futbol filozofları birleşin! Tribündeki yerinizden başka kaybedecek şeyiniz yok!” başlıklı bildiriye, futbol üzerine kafa yoran taraftarlara şöyle seslendi: “Futbolun geleceğiyle ilgili kaygılarınız var mı? Şimdilik hasılatlar fena olmayabilir ama bu, bir eğilimden çok bir moda izlenimi yaratıyor ve bilet fiyatlarının yüksekliğine bakılırsa, kulüpler, kredi kartı işleri, moda kreatörlüğü, ‘soft’ içkiler gibi ‘geleneksel’ futbol sektörlerinin yanında, yakında ipotek-rehin işlemlerine de girecekler... Maç parasını biriktiren, ödünç alan -ya da çalan-; deplasmana giderken ‘koltuk çıkacak’ birilerini arayan, maç programını (maçlarda satılan broşür) maç bitiminde yerden toplayan onaltı yaşındaki çocuk, pazara ve pazarlamacılar fazla bir şey vaat etmiyor olabilir. Ama eskiden, geleceğin futbolcuları ve maç müdavimleri hep böyle insanlar arasından çıkardı. Üstelik onlar...” Bildiri, gözden düşen taraftar tipiyle kulübün “executive satış yöneticisi”ni karşılaştırarak sürüyor, ardından sorular geliyor. Butik işi forma giyme modası bitince, “yuppieler” futboldan bıknınca, şirketler sektörü terkedince, yani o her “moda”yı izleyen ıssızlığa düşülünce... Kulüpler kime dönecek, kime sarılacaklar? Elde kalanlarla yaşamaya çalışırken yanlarında kimi, kimleri bulacaklar?

Türkiye’nin gündemine girseler de girmeseler de, futboldan dışlanmaya çalışılanlar tarafından bile anlamsız bulunsalar da, futbolun gidişatı böyle sorular üretiyor işte. Böyle sorular ve Alman taraftarların eylemi gibi, FSA imzalı bildiriler gibi üzerinde durmaya değer çıkışlar... FSA, tribünlerdeki ırkçılığa karşı yürüttüğü mücadeleyle, İrsal Eşitlik Komisyonu’nun “Yurttaşlık Ödülü”ne layık görüldü.

Yukarıdaki soruların dayattığı "insanî" vurgusu, FSA bildirisindeki kaygılar ve bu ödül... Arada güçlü bir bağlantı, hatta iççelik yok mu dersiniz?

Başlama Vuruşu

Türkiye'de maçın aşağı yukarı doksananıncı yılı oynanıyor. Bir dönem, 80'lerin ikinci yarısında olduğu gibi, futbolla yatılıp futbolla kalkılacak, bir dönem "normal doz"a dönecek, bu maç hiç bitmeyecek. Bitmesin...

Bitmesin de, biraz daha "bizim" olsun. Devletin koltuk çıkma menziline kalınlaşan enselerin faullerinden kurtulsun. Milyarlık yıldızlardan boğaz tokluğu topçularına, tüm futbolcular haklarını bilsin, örgütlenebilsin. Tribünlerin rengi, cop hakkına elitleştirme operasyonlarına kurban gitmesin; tezahürlara sahip çıkılsın. Hocalar, her yönetici öfkesinde yeni bir çelme yemesin; hakemler dertlerini anlatabilsin. "Futbolumuz patladı" makyajının altındaki gerçekler görülsün, kimse futbolu gri-kara tablolara perde yapmasın. Hepsi olsun, futbol daha güzel olsun.

Bu kitap, doksan yıllık maceranın, ama en çok son on yılın kitabı. Futbolcunun hayatından, hocanın hikâyesinden, hakemlerin dünyasından ufak tefek parçalar; tribünlerin sesi, devletle kulüplerin bol ofsaytlı işbirliği... Biraz ondan, biraz bundan işte.

Fazla iddialı bir kitap değil ama makul bir tevazu düzeyinden bakıldığında "değişik" bir kitap gibi görünüyor. Galiba "sportif kalemler" in tembelliğinden... Oysa futbolun bunca sevildiği bir ülkede, söyleyecek lafı, anlatacak bir şeyleri olanların düşünce ve yazma tembelliğine bacak arası atmaları gerekiyor. Çünkü futbol, son yılların cilalama taktiklerine kanmayın, sağdan sola çekiştirile çekiştirile patlak top gibi yamulmuş durumda. Futbol, "bizim" değil, "onlar"ın. Bizim kim olduğumuz tartışılabilir, onların kim olduğu malum. Futbol ve "biz", şimdilik mağlup durumdayız. Ama, bir kez daha:

Bu maçın sonu yok, futbolda umutsuzluğa yer yok.

Bu maçı alıcaz, başka yolu yok!

FUTBOLCU ***Bizim Mahallenin Çocuğu***

Futbolcu, bizim aşığı mahallenin çocuğudur. Belki ortaokulda bizden bir sınıf büyüktür; hani şu sarı saçlı, arka bahçede top oynardı. Hatta, "yahu bizim Hasan be!" yakınlığında bile olabilir. Ama aşığı mahallenin çocuğu da bizim Hasan da, sonuçta, "bir" futbolcudur. Oysa Türkiye'de yüzlerce futbolcu vardır ve...

Ve o yüzlerce futbolcunun alayı, imtiyazsız sınıfsız kaynaşmış bir imajdır. Günden güne, saatten saate, maçtan maça, adamdan adama, kahveden kahveye değışen bir imaj ama "futbolcu kimdir" dendiğinde hep "bir" imaj. Bir gün, yiyen içen, akli fikri yataklarda gezinen, iki tekmeye yüz milyon götüren şanslı serseri, ertesi gün "onların da hayatı zor abicim"... Bir kahvenin ön masasında "ruhsuz", diğerkahvenin dip masasında "profesyonel adam, parayı düşünecek elbette"...

Ama, Ali yok, Veli yok. Överken de söverken de hep' "bunların alayı" genişliğinde bir açıdan bakılır. Ali'yle Veli'nin farklı oldukları ya da olabilecekleri, ancak lafa Ali-Veli kapısından girilirse düşünülür. Eh, çok büyük bir haksızlık da değıil aslında. Biz bize benzeriz, futbolcumuz da futbolumuza benzer; hatta zaman zaman gerekmediğı kadar benzer. Ama yine de, her benzerlik perdesinin arkasında, Ali'yle Veli'nin önlenemez farklılıkları vardır.

Haketmediğı kadar yükselenlerden elli takım çıkarsa, elli takım da hakettiğı yeri bulamayanlardan çıkar. Bin futbolcu köşeyi dönmüşse, bin futbolcu da "artık top yok" dendiğı anda ekmek derdine düşecektir. Sarışınları sevenler esmerleri sevenlerden fazladır; ailesiyle oturanlar azınlıkta, politikayı sevmeyenler çoğunluktadır. Zevk-tercih-zihniyet eğrilerinin kesiştiğı noktalar, benzerlik perdesinin arkasında, Tanju'nun, Selçuk'un, Hasan'ın "birey" olduğı yere düşer. Evet, futbolcu sıfatı forma, futbolcunun kendisi bireydir.

Formanın renkleri

"O zamanki oyuncuların hepsi okumuş yazmış, Darülfünun'a yani üniversiteye gitmiş insanlardı. Yalnızca bizim Galatasaray için söylemiyorum. Mesela Fenerbahçe'de Zeki Rıza Sporel, İsmet Uluğ, Hasan Kamil vardı. Hepsi meslek sahibi, tahsilli, beyefendi insanlardı. Sonra bir de Fahir vardı, sol haf oynardı. Adam üniversiteye rektör oldu beyefendi, rektör oldu." Galatasaray'ın eski futbolcularından ve eski başkanlarından Suphi Batur'a göre, 1920'li 1930'lu yılların futbolcularını bugünkülerle kıyaslamanın da, 1980'li yılların futbolcularını kötölemenin de alemi yok. Ama "o devir, öyle bir devirdi işte".

O devir öyle bir devirdi. Sonra köprünün altından çok sular, sağ kanattan sol kanattan ardı arkası kesilmeyen ataklar akacak ve 1980'lere gelinecekti: Artık futbolcunun neredeyse 40 yıldır resmen profesyonel olduğı; televizyon yansıtıcılarıyla ilden ile, evden eve dolaştığı; alkışlanırken hırpalandığı, övülürken küçümsendiğı yıllara...

Futbolcu, özellikle futbolseverin küçüklüğünde, çok büyük ve çok uzaktır. Futbolseverin yaşı büyüdükçe futbolcu küçülür. Ne de olsa, bir kez daha, bizim aşığı mahallenin çocuğudur. Yaz akşamları manavın önünde, mahallenin delikanlıları ne muhabbeti yapıyorsa futbolcunun sevdiğı muhabbet de odur. Müzik zevki de ona göredir, yemek zevki de. Futbolculuk, 1920'lerin beylerinden bizim mahalleye transfer oldu olalı, bu böyledir. Futbolcunun ortalaması, kentin ya da büyük ilçenin "delikanlı" ortalamasıdır. Ama iyi para kazanır, aynı ortalamayı daha büyük masraflarla tutturur, o başka.

Kim demiş ki beyinleri ayaklarında...

Brian Hall, hem Liverpool'da oynuyor hem üniversitede okuyordu. Ünlü kaleci Steve Heighway, takım arkadaşı Hall'un bir adım ötesine geçmiş, Warwick Üniversitesi'nden siyaset diplomasını almıştı bile. Blackpool'da oynayan Alan Suddaby ise iyice havalıydı, Oxford mezunuydu. İngiliz basını konunun üzerine atladı. Yepyeni bir kuşak geliyordu, okumuş, eğitilmiş, saygıdeğer. Sık sık "kim demiş ki beyinleri ayaklarında" türünden yazılar atırılıyordu. 70'li yıllarda, üç üniversiteli futbolcu İngiltere'de olay yaratmıştı.

Sonra o kuşağın arkası gelmedi. Üniversitelilerden topçu çıkmadı, çıktıysa da tek tük... Yalnızca İngiltere'de değil, dünyanın birçok yerinde durum böyle. Profesyonel futbolcular, alt eğitim diliminin, bilemediniz orta eğitim diliminin insanları. Bazı kahve uzmanları, milli 8-0'lardan sonra, karşılaştırmalı yorumlara geçer: "Efendim bir kere bizimkiler cahil. Adamların hepsi kültürlü, tahsilli, okumuş. Bizim cahiller ne yapsın kardeşim?" Maalesef biraz sallıyorsunuz kardeşim, İngiltere'den sekiz yiyen kadroların eğitim düzeyi, rakiplerine sekiz çekerdi kardeşim.

Türkiye'de de ortalama futbolcu üniversiteli değil ama son yıllarda hemen her takımda birkaç üniversiteli var. Çoğunluk, istatistikleri olmasa da görünen bir köy, lise mezunlarında. Yine aynı nokta, kent ya da büyük ilçelerdeki delikanlının ortalama eğitim düzeyi...

Ya sosyo-ekonomik düzey? Efendim, aristokrasi futbol sahalarına adam kaptırmaz. Büyük burjuvazi, belki, bilmemkaç yılda bir-iki tane. Küçük burjuvazi biraz daha cömerttir. Köyden futbolcu çıkarmanın zorluğu da düşünülürse ne kaldı geriye? Büyük kentte, küçük kentte, kasabada, ilçede; işçi, küçük memur, küçük esnaf, çok küçük esnaf aileleri... Futbolcular, böyle bir yelpazenin orasından burasından sahanın ortasına atlayıverirler.

Abi nasıl topçu olunur?

Sahanın ortasına atlayıvermek öyle kolay bir iş değildir elbette. Önce, "aile durumu"nu halletmek gerekir. Profesyonel futbolculuğun nimetlerine uyanmış bir aile, özellikle de baba söz konusuysa, iş kolay. Ama evdekiler ve yine özellikle baba "topçu olacağına adam ol" diye düşünüyorsa, eyvah! Ya başlamadan jübile yapılacak ya da biraz ev usulü işkence göze alınacak.

Her neyse, diyelim ki "aile durumu faktörü" müsait. O zaman, nasıl futbolcu olunacak? Çeşitli yolları var. Birisi, ideal yol: En yakın altyapı programına başvurmak. Yani, diyelim ki 12 yaşında bir küçücük topçusunuz.

12 yaşındaki küçük bir topçu olarak, ister evden kaçarak ister babanızın elini tutarak bir takımın altyapı programına başvurursunuz. Orada yüzlerce çocuğun arasında sizi de beğenirlerse çalışmalara başlarsınız. "Bundan iş yokmuş yahu" muamelesine maruz kalmazsanız minikler takımına geçersiniz. Başarılı oyunlarınız, yıldız takımına geçmenizi kolaylaştırır. Bir yandan futbolunuzu olgunlaştırır diğer yandan hocanızın -altyapı hocaları prensip olarak biraz sert davranırlar- takdirini kazanırken, genç takım yaşınız gelip çatmıştır. Topçuluğunuzu sağlam bir temel üzerine oturttuğunuz için genç takımda da sivrilirsiniz. O kadar ki, A takımının hocası sizi kadroya almakta gecikmez. Bir süre yedek kulübesinde beklersiniz. Derken "o gün" gelir çatar. Bir maçın sonlarına doğru, "hadî" derler. Heyecanla sahaya dalarsınız. Seyirciler kim olduğunuzu bilemez. İlk maçta bocalarsanız bile daha sonra verilecek şansları iyi kullanırsınız. Takıma girmekle yedek kalmak arasında gider gelir ve sonuçta "direk adam" olursunuz. Artık önünüzde iki iş kalmıştır. Gazetelere "formamı kimseye kaptırmam" demeci vermek ve transfer sezonunu beklemek. Başarılarınızın devamını dileriz...

Bu, ideal bir yol. Üstelik bugünkü yıldızların bazıları tarafından adım adım katedilmiş yol. Ancak maalesef henüz "normal yol" değil. Nedir o normal yol?

Devirden devire değişen bir şey. Futbolun ilk yıllarında "istidatlı bir genç var, sıkı şütler çekiyor, muhacim hattı için bir tecrübe etseniz" tavsiyeleri... Zamanla, yavaş yavaş, yoldan geçen bir abi tarafından keşfedilme. Daha sonra, abiler yoldan geçmeye devam ederken, bazı profesyonel abilerin de amatör küme maçlarını izlemeleri, belki genç takım seçmeleri. 1980'lerde normal yol hangisi? Mahallede keşfedilip bir amatör takıma ya da genç takıma götürülmek. Daha iyisi, keşfedilmeyi beklemeden bir amatör takıma başvurmak.

Beşiktaşlı Samet, Osmaniye'de top yerine turunc teperken kendi yeteneğini kendisi keşfetmişti. Beşiktaş'a Samet'in jübile senesinde gelen, en az iki kuşak daha küçük Şifo Mehmet ise keşfedilmişti hem de turunçla değil, topla oynarken:

"Samsun'da meşhur bir kum sahası vardır. Kupa maçları filan yapılır. Bir gün orada top oynuyorduk. Ben bir iki hareket yaptım. Cengiz Karabük vardı, Ladikspor'un başkanı. Bir yerde top oynayıp

oynamadığımı sordu. Hayır, dedim. Bunun üzerine bana teklifte bulundu. Önce istemedim, biraz korktum galiba. Bambaşka bir ortama gireceğiz. Birkaç abi daha vardı. Onlar da rica ettiler, git mit. Neyse kabul ettim, gittim. O sene şampiyon olduk. Bunun üzerine okul takımının hocası geldi, ille okul takımında da oynayacaksın diye. Önce oynamak istemedim, 'futbol hayatını söndürürüm' deyince korktum, mecburen okul takımında da oynamaya başladım." Bir yandan Ladikspor diğer yandan okul takımı derken, lise biter. Kahramanmaraşspor, Samsunlu antrenör Mehmet Babalık'ı transfer edince, Babalık da ta oralara kadar eli boş gitmek istemez. Samsun'dan beğendiği dokuz futbolcuyu Kahramanmaraş'a götürür. Söylemeye gerek yok, biri de Şifo Mehmet'tir; aslında o zaman yalnızca Mehmet'tir. Maraş'ta iyi top oynar, Şifo lakabını formasına ilişirir, İkinci Lig'te dört yıl pişer ve 1988-89 sezonunda, "servise hazır" halde Beşiktaş'a düşer.

Sarıyerli Selçuk, daha doğrusu Sarıyer'de oynayan Fenerbahçeli Selçuk ise, birçok konuda olduğu gibi bu konuda da diğer futbolculara pek benzemez. Futbolculuğu hiç düşünmeden hatta istemeden bir anda "iyi topçu" sıfatını kazanıvermiştir. Adam yokluğunda, onbirinci adam olarak okul takımına alınır. Oysa Selçuk, basket potasının dibinde itişmeyi futbol topunun peşinde koşturmaya tercih etmektedir ama alt tarafı bir okul maçıdır işte... O maç her şeyin başlangıcı olur, genç takım, genç milli takım, Şekerspor A takımı, ümit millî takım, 18 yaşında Fenerbahçe ve 19 yaşında A milli takım. Bir okul maçında beğenilişi ve aldığı teklif, bütün hayatını değiştirmiştir: "19 yaşında A milli oldum, ne olduğunu anlamadan, birdenbire. Oysa ben futbolcu olmayı istemiyordum."

Evet, futbol dünyasının böyle tehlikeleri de var işte. Bir anda, hiç istemeden futbolcu yaparlar insanı. Bu arada bazıları da, futbolcu olma hayalleri kurarken kendilerini bambaşka bir yerde bambaşka bir işte (örneğin gazeteci olarak) buluverirler. Neyse, bu konu biraz hüzün verici...

"Ben profesyonelim bir yerde..."

Profesyonellik teklifi, yolun en önemli dönemeçlerinden biridir. Reddedildiği pek görülmemiştir. İlk mukavelede, futbolcunun heyecanı çok, pazarlık gücü azdır. Önce bir profesyonel olsun da, köşenin öbür yanına geçiş için biraz daha bekleyebilir.

Türkiye'de profesyonelliğin resmen kabulü, 1951 yılına rastlar. Ancak, gizli profesyonelliğin yaşı çok daha büyüktür. Ne kadar daha büyük? Bu sorunun cevabı, başka bir sorunun cevabında gizlidir: Otomobil Nuri, Bombacı Bekir ve arkadaşları İttihatçı mıydı, profesyonel futbolcu mu?

1914 yılında, Fenerbahçeli Otomobil Nuri, aralarında büyük golcü Bekir'in de bulunduğu altı arkadaşını ayartır ve Altınordu takımına götürür. O dönemde Altınordu en zengin ve en forslu takımdır. Çünkü başkanı, Talat Paşa'dır. Eğer Fenerbahçe'den kopan futbolcular İttihatçıysa ve Talat Paşa'nın gül hatırı artı kara kaşı kara gözü için takım değiştirmişlerse, Türkiye'de profesyonel futbolun yaşı biraz daha küçüktür. Eğer üç beş kuruş para alarak geçmişlerse, Türkiye'de profesyonel futbol 1914 doğumludur. Öyle ya da böyle, "Altınordu vakası" özel koşulların ürünüdür. 1910'lu ve hatta 1920'li yıllarda profesyonel ilişkiler hemen hiç gündeme gelmez.

"1928 yılında, biz Fenerbahçe-Galatasaray muhtelili olarak Atina'ya gitmiştik. Dönüşte, şimdi rahmetli oldular, isimlerini vermeyeyim, bazı kişiler bize profesyonellik teklif ettiler. 'Hayır, biz profesyonel mprofesyonel olmayız' dedik. Bize verdikleri bir çoraptı ve bir formaydı. Ayakkabıları bile kendimiz alırdık. Kulüpten on para vermezlerdi. Zaten o zamanki oyuncular afedersiniz, böyle bir şeye tenezzül etmezlerdi." Suphi Batur'un anlattığı 20'li yıllar, tam amatörülüğün de son dönemiydi galiba.

Evet, Galatasaray 1924 yılında Türk millî takımı için getirilen İskoç antrenör Billy Hunter'ı, sırf Türkiye'de kalsın diye takımın başına getiriyor ve ona para öderken futbolculara ödemişiyordu ama... Ama Fenerbahçe, 1932-33 sezonu için Macar hoca Jozsef Sveng'i, onun ardından da İngiliz James Elliot'u getirtmişti. Eh, yabancı antrenör için yüklüce paraları gözden çıkaran Fenerbahçe, futbolcularına, en azından bazı futbolcularına küçük cep harçlıkları da dağıtıyordu herhalde.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, profesyonellik gayrı resmî olarak iyice yerleşmeye başlamıştı. Suphi Batur o dönemde artık futbolcu değil yöneticiydi: "Oyunculara bir miktar para verirdik, bir miktar. Yol parası ve yemek parası gibi. Cüzi paralar ama o paraların bugüne göre büyük hükmü var. Etin kilosu 20-25 kuruştı."

Birkaç yıl sonra, 1951 yılında, profesyonellik resmen kabul edilecek ve artık futbolcunun da etine kemiğine fiyat biçme devri başlayacaktı: Transfer... Aslında bazı futbolcular daha önce de, örneğin 1947 yılında Fenerbahçe'yle anlaşırken Lefter, küçümsenmeyecek transfer paralan almışlardı ya...

"Neden bir yıl önce 6000 lira vereceklerini söyleyip de 3500 lira sayan Beşiktaşlı yöneticilerle anlaşmamıştım da 750 liracık veren Galatasaraylılara 'hayır' diyememiştim?.. 750 lira transfer parasını

üç taksitte alacağımı duyunca bile gık dememiştim. Üstelik maaşımı da oynarsam net 480 lira oynamazsam 280 lira olarak alacaktım.” Kadri Aytaç, profesyonellik öncesi yılların gürültü yaratan transferlerinden birini yaparak Beyoğluspor’dan Galatasaray’a geçmişti. Aytaç, asıl 1958 yılında Galatasaray’dan Karagömrük’e giderken ortalığı birbirine katacağı. 750 liralık Kadri tam 120 bin lira almıştı, 120 bin lira! Duyanlar kulaklarına, okuyanlar gazetelere inanamıyorlardı.

Artık futbolcular kıymete biniyor, “pahalı mal” statüsüne atılıyorlardı. Metin Oktay’ın İzmirspor’dan Galatasaray’a gelmesi, Fenerbahçe’nin Beşiktaş’tan “Şenol-Birol-Gol” ayartması... Transfer, 1950’lerin sonuna doğru Türkiye’nin gündeminde, bir daha inmemek üzere önemli bir yer kapmıştı. Hem de alaturka oyun havaları eşliğinde.

Mesela, transfer futbolcunun ekmeğiyle, kulübün de namusuydu artık. İyi bir oyuncu kapınca namus kurtuluyor ama iyi bir oyuncu kaptırınca da taraftarlar kahveye çıkamaz hale geliyorlardı. Hele kapan takım, ezeli bir rakipse. İşte bu nedenle üç büyükler, zaman zaman centilmenlik anlaşmaları yaparak birbirlerinden oyuncu almama sözü veriyor, anlaşma bozulunca kıyamet kopuyor ve intikam peşine düşülüyordu. O yıllarda iyice hızlanan bu namus kavgası, özellikle Fenerbahçe’yle Galatasaray arasında bugüne dek bitmeyen bir kavgaya yol açacaktır. Oysa...

Oysa Fenerbahçe, yıllar çok yıllar önce, Galatasaray’dan öyle bir transfer yapmıştı ki, sarı-kırmızılılar yüz oyuncu kapsalar rekabette üstün çıkamaz hale gelmişlerdi. Evet, yıl 1912’dir. Galatasaray Reisi Hamid Hüsnü Bey (Karacan) Yahya Berki’nin davetiyle Fenerbahçe’nin Altıyol’daki lokalini ziyaret eder. Gördüğü misafirperverlikten hoşnut kalmış olacak ki, kısa bir süre sonra yine gelir. Ziyaretlerini sıklaştırır ve bir gün “sizi Fenerbahçe’de görmek isteriz” teklifi karşısında Galatasaray reisliğini bırakıp Fenerbahçe üyeliğine geçer. Hamid Hüsnü Bey bir süre sonra sarı-lacivertlilerin de reisliğini üstlenecektir. Transfer piyasasında bir başkan kapmak kaç oyuncu kapmaya bedelse, Fenerbahçe de o kadar bir üstünlük sağlamıştır işte. Bu işin hoşluk tarafı elbette. Daha hoş tarafı ise...

Daha hoş tarafı ise, hiçbir Galatasaraylı çıkıp “Hamid Hüsnü bundan sonra kulübümüzden içeri adım atamaz” dememiştir. Tribünler, bugünün en hafif standardıyla, “satılmış Hamid Hüsnü” diye bağırmamışlardır. Transferin namus meselesi haline gelmesi daha sonra, çok daha sonra. Galatasaraylılar, 1930’ların sonunda bütün as oyuncularını Güneş’e kaptırdıklarında bile yalnızca kırılmışlardır, o kadar.

Neyse, geçmiş geçmişte kalmış, 1960’lara gelinmiştir. Transfer piyasası giderek kızışmakta; futbolcu kaçırma, özel yollarla “adam bağlama” yöntemleri gelişmektedir. Fenerbahçe yöneticilerinden Müslim Bağcılar, bu tür işlerin piri haline gelmiştir. Ancak o zamanlar yatlar, özel koylar filan pek fazla değildir. Bu nedenle, Tanju’nun, Rıdvan’ın, Hasan’ın transfer öncesi deniz sefaları o dönemin futbolcuları için hayal gibidir. Kaçırıldıkları zaman, soluğu bir yazıhanede ya da çiftlikte alırlar

60’lı yıllarda, “futbolcu fiyatı” deyiimi iyice yerleşmiştir. Beşiktaşlılar, kaçırdıkları PTT’li Levent’e 50 bin lira fiyat biçmiş ve Fenerbahçeli yöneticilerden “alacağımız futbolculara Beşiktaş’ın el uzatıp fiyat artırması iyi bir davranış değil” tepkisi çekmişlerdir. Levent daha sonra bir kontra-kaçırma atağıyla sarı-lacivertli formayı giyecektir. Anlaşılacağı gibi, Kadri’nin 1958’de aldığı 120 bin lira hâlâ çok büyük paradır. Eskişehirsporlu İsmail, Beşiktaş’tan 200 bin lira isteyince karşılığında “pek tabii bu miktar çok astronomik, normal bir fiyat istesin oturup görüşelim” demeci alacaktır; yıl 1967’dir. Aslında bir yıl önce PTT’li Yaşar Fenerbahçe’den 200 bin lirayı koparmıştır ama gazete sayfalarına sıçrayan bir mizansen fotoğrafla. Çıplak ayaklı Yaşar çimler üzerinde duruyor ve iki kız hayretle bakıyor. Demek 200 bin liralık ayaklar bunlar ha!

Cemil’in kavgalı, tabancalı, kaçırılmalı olaylar zinciriyle ve ünlü kabadayılardan Sultan Demircan’ın “bilek hakkı”yla İstanbulspor’dan Fenerbahçe’ye geçişi, 1972’nin “hit” alışverişidir. Üç yıl sonra, 1975’te, futbolcu fiyatları tarihinde çok önemli bir adım atılacaktır: Fenerbahçe, Galatasaraylı Engin’e kesenin ağzını açmış, ilk kez milyon sınırına oturulmuştur. Üstelik Engin amatör statüsünde görüldüğü için, bir milyon liranın tamamını cebine koyacaktır. Sonra? Sonrası, bol sıfırlı yıllar: 10 milyon, 100 milyon, 500 milyon...

Ve milyonların sıfırları arttıkça, bir denge de altüst olmuştur. 750 lira transfer parası alan Kadri’nin aylık maaşı 480 liradır; o devirlerde futbolcu, maaşıyla geçinmektedir. Oysa, yüzmilyonlarca transfer parası alan 1980’li yılların futbolcusunun maaşı, transfer ücretiyle karşılaştırıldığında oldukça düşük kalır. En zengin kulübün futbolcularına ödediği aylık bir milyonu geçmez. Bir yanda neredeyse milyarı vuracak bir hesapsızlık, diğer yanda üç-beş kuruşluk hesaplar. Bilmemkaç yıllık profesyonellik serüveninin, başlama vuruşuyla bitiş düdüğü arasına yerleştirdiği anlaşılması zor denge bu işte.

Şark hizmeti, sürgün, İstanbul’a tayın

"Yüzlerce milyonluk adam" sıfatı da, imtiyazsız sınıfsız kaynaşmış ve "kaymış" futbolcu imajının bir parçasıdır. Kaç kişidir o büyük paralardan nasibini alanlar? "Belki bir gün" umuduyla üç beş kuruşa top oynayan gençlerin ya da iyice umutsuzluğa kapılıp elinden başka iş gelmediği için futbolda mecburi hizmet yapan sonbahar topçularının yanında, masrafı büyük nüfusu küçük bir azınlık. Üstelik, küçük şehir istasyonlarından trene atlayıp büyük şehir istasyonlarına inenler, transfer hattının vitrin yolcularıdır. Oysa geride, küçük istasyonlar arasında gidip gelen yüzlerce ikinci mevki oyuncusu vardır, büyük şehirden binip şark hizmetine gidenler vardır...

Ama Anadolu'dan İstanbul'a, üç büyüklerden birine gelen futbolcu her zaman için ön plandadır. Acaba kendini gece hayatına, büyük şehir havasına kaptıracak mıdır? Çok haksız bir endişe değil belki de. Gerçekten "şaşıranlar" ya da tepeden bakış deyiimiyle, "kabak çiçeği gibi açılanlar" çıkar. Tribünlerin ve spor sayfalarının çok sevdiği teşhisle hayatına kadınlar girdiği, geceleri seviştiği için değil, ama düzensiz bir hayat sürdürdüğü için formdan düşer.

Kuşkusuz, Anadolu-İstanbul hattının her yolcusu böyle değildir. Kimisi gerçek anlamıyla "alışır", kendini kabul ettirir. Kimisi, düzensiz yaşadığı için değil, büyük kentin düzenine hiç uyamadığı için, dışardaki yalnızlığını sahaya formsuzluk biçiminde yansıtır.

Ama İstanbul'a transfer kararnamesiyle tayin olan her Anadolu futbolcusu, "acaba ne yapacak" bakışlarının tedirginliğini hisseder: "Buraya gelip oynar mı, oynamaz mı? Kaybolur mu, şımarır mı? Böyle sorularla sık sık karşılaştım ve yanıt vere vere de sıkıldım. Neymiş, Anadolu'dan gelen topçu İstanbul'da zor barınmış. Herkes böyle düşünüyor, ne yapacağımı merak ediyor. Büyük bir stres altına girdim, insanın inandıktan sonra yapamayacağı iş yok. Bir kere ben İstanbul'u hiç gözümde büyütmedim." Beşiktaşlı Şifo Mehmet, Anadolu-İstanbul hattının yolcularından biri.

Ancak Şifo, dört yıl önce bambaşka bir hattın yoluşuydu. "Bilmiyordum, tanımiyordum. Tüm hareketlerim kısıtlıydı. Saat altıdan sonra sokakta kimseyi bulamazsın. Yabancı bir şehir." 18 yaşında, Samsun'daki çevresi ve Kahramanmaraşspor camiası dışında kimsenin duymadığı bir transferle Samsun'dan Maraş'a gittiğinde, bir hayli zorlanmıştı Şifo. İstanbul'da zorlanmadığı kadar zorlanmıştı.

Bir de, futbolcu deyiimiyle Şark hizmetine ya da sürgüne gidenler var; İstanbul-Anadolu hattının çoğunlukla mutsuz yolcuları. Sarıyerli Cengiz, beş yıl önce Kırıkkalespor'a transfer olurken, bu yolculardan biriydi: "O zaman 18 yaşındayım, en güzel gençlik yıllarım. Arkadaşlarım burada eğlenirken ben oralara iş peşine gittim, gurbete. Bana çok koydu. Her gün telefon ediyordum eve. Hiç çıkmamışım, ayrı kalmamışım. Kırıkkale'de sosyal hayat hiç yok, akşamları sokaklar bomboş. Kaldığımız yer şehre uzak. Akşamları televizyon seyredip yatıyorduk. İşte her gece telefon ediyordum eve. Anneme dert yanıyordum. Her derdimi anneme anlatırım zaten."

Cengiz, Kırıkkale'den Çarşamba'ya geçer, oradan Sarıyer'e sığar. Yani şanslılardır. Gurbete çıkıp ara istasyonlar arasında gidip gelmekten hiç kurtulamayanlar çoktur. Ya da şehrine, ancak birinci amatör kümenin az da olsa para veren hallice bir takımından gönderilen teklifle dönenler. Bir de, gidip hiç dönmeyenler var. Paranın para olmaktan çıktığı devirde, üç beş kuruş için Van yollarına düşüp trafik kazasında ölen İstanbulsporlu Cemail gibi. Transferse, onunki de transferdi. Tanju'nunki, Rıdvan'inkine benzemeyen bir transferdi ama transferdi işte.

Topçunun mesaisi

"Her işin bir zorluğu var. Nasıl bir işçi sabahın yedisinde kalkıp işe gidiyorsa, biz de antrenmana çıkarız, maça çıkarız. Yapacağız elbette, işimiz bu." Profesyonel hayatın zorluğundan söz açıldı mı, hemen her futbolcu Beşiktaşlı Recep gibi başlar. Ve ardından Beşiktaşlı Recep gibi devam eder: "Dışarıdan bir topa vurup ne biçim para kazanıyor gibi görünürsün. Öyle düşünürler. Ama işin içine girdin mi zor. Her şey kısıtlı. Evli olsan cumadan kampa gidiyorsun, pazartesi evde oluyorsun. Ne kadar zor olduğunu anlamak için işin içine girmek lazım. Ama iyi kazandıran bir meslek olduğunu inkar etmemek lazım."

İstanbul'da Anadolu'da, büyük takımda, küçük takımda profesyonel futbolcunun mesai düzeni pek değişmez. Haftada beş, en az dört antrenman, kimi zaman haftada iki maç-iki yolculuk, sezon başı kampları, maç öncesi kampları... Tüm bunlara rağmen futbolcunun hayatı bir beden işçisinininkinden zor değildir. Mesaisi de, saate vurulduğunda, daha azdır. Üstelik, herkese aynı düzeyde yansımaya bile sonuçta parası iyidir.

Ama, "ooh ne rahat, iki topa vur sonra yat" sefası da, hariçten okunan gazelin yanlış makamı gibi gelir futbolcuya. Yağmurda çamurda, her Allanın günü top peşinde koşuşturmak, kimi zaman çok kötü koşullarda yolculuk etmek, onca küfür işitmek, her an bir tekmeye "işsiz" kalabileceğini düşünmek ve aralıksız kadroya girebilecek, yani, primlerden yararlanabilecek formda olmak... Davulun sesi, yakından

dinlendiğinde böyle hüzünlü nağmeler çıkarıyor işte. Profesyonelin yemesi, içmesi, gezmesi, yatması üzerindeki ipoteklerden dem vuruyor.

Üstelik, transfer konusunda olduğu gibi, "hayatları zor" parantezinde de bir noktayı gözardı etmemek gerekiyor: Az kazananlar da çok kazananlar kadar "kısıtlı" yaşamak zorunda. Hem, ufak şehir futbolcularının kaçamak şansları da pek olmuyor.

Yine mi kamp?

"Beşiktaşlı futbolcular, idare heyetine karşı kazan kaldırdılar. Futbolcular neşrettikleri deklarasyonda idare heyetinin geçen seneki şampiyonluk primini vermesini, kampı terkettikleri için verilen cezanın kaldırılmasını ve maçlardan evvelki kamp müddetinin dört ila iki güne indirilmesini istediler."

Profesyonel futbolcu için kısıtlı hayatın bir numaralı simgesi kamplardır. Beşiktaş'ın 1960 Eylül'ünde yaşadığı isyanın da nedeni budur, 80'li yıllardaki sesli-sessiz bir sürü yakınmanın da. Hele o sezon başı kampları yok mu; yirmi gün, otuz gün... Aynı saatte yatmak, aynı saatte kalkmak, aynı disiplin, aynı kurallar ve aynı insanlar.

"Maç öncesi bir gece kamp şart ama uzun kamplar zor geçiyor. Sıkılıyorsun, her gün aynı kişiyi görüyorsun, aynı kişiyle muhabbet etmek zorunda kalıyorsun. Evli arkadaşlarımız çocuklarını özleyiyor." Şifo Mehmet'in gözünde kamp, azı karar çoğu zarar bir şey. Bazı futbolcular için, azı bile zarar gibi.

Zararlı ya da yararlı, kamplar kaçınılmazdır ama asla "kaçılmaz" değildir. Okuldan kaçan çocuk gibi, bir fırsatını bulunca arka bahçeden uçuverenler çıkar. Gerçi bu, pek sık görülen bir olay sayılmaz ama çoğu futbolcunun anılarında bir kamptan tüyme sayfası vardır. Bu sayfalardan bazıları "kimse farketmeden döndük"le biter; bazıları "yakayı ele verdik"le noktalanır. Zaten kimileri için yakalanmak mukadderdir, çünkü arkada kapanmaz izler bırakmışlardır; kapıların ve koridorların tutulduğu bir gece, otel odasının açılmaz camını kırarak karanlığa karışan Fenerbahçeli Cemil gibi...

Elbette ki aslanan kaçmak değil, kampta kalmaktır. Yaş ortalaması 25'i geçmeyen bir grubun üyesi olarak, otellerde ya da özel tesislerde "tıklımışlık" hissine kapılmaktır. Ve, "nasıl vakit geçireceğim" derdine düşmektir.

"Cebimde 80 lira kadar para vardı. Şansım da iyiydi. O zamanın parasıyla 150 lira kadar kazanmıştım. Bir ara elime 'ful as' geldi. Naci Ağabey rest çekti. Necmi Ağabey ve ben gördük. Kağıtlarımı açtım. Necmi Ağabey iyisin dedi fakat Naci Ağabey parayı kendi önüne çekti. 'Ağabey neyin var, kağıdı görelim' deyince de kızdı. 'Çarparım ulan şimdi. Ağabeyine güvenmiyor musun' cevabını verdi'" Kadri Aytaç'tan, yıllar öncesinin kampta vakit geçirme anıları...

Ya bugün? Bol bol uyunur, adam kızdırılır, olmayacak konularda bahse girilir, hiçbiri sarmazsa melankolik anlar yaşanabilir. Gazetelerin spor sayfalarına göz atılır, tek tük kitap okunur, sık sık telefon edilir; çok çok seyrek olmak üzere, gazetelere "röntgencilik yaparken yakalandı" haberleri sağlanır, onun birkaç katı da yakalanmadan gerçekleştirilir. İşte, sizin mahalleden yirmi genci bir otele hapsettiğinizde neler olabilirse, onlar olur. Ya Kadri Aytaç'ın anılarındaki sahneler? Karşılaştırma imkanı bulanlara bakılırsa, bugünün futbolcuları 50'lerin, 60'ların futbolcularından daha disiplinlidir. En azından, çalıntı minareleri için daha uygun kıyflar hazırlamaktadırlar. Ama yine de ahilerini aratmadıkları anlar pek seyrek değildir. "İsmi mahfuz" bir genç futbolcudan, taze sayılabilecek bir kamp anısı:

"Yeni hoca ortalığı kasıp kavuruyor. Şöyle yapmanı yakarım, böyle yapmanı yakarım. Kimin elinde kağıt görse mahvedecekmiş. Odada oynasak, ikide bir muhbir yolluyorlar. Zaten ... Abi'de oda anahtarları varmış sözde, her an baskın olabilir. İş de inadına bindi. Kağıt oynar mıyız, oynamaz mıyız? Ufak iskambil kağıtları vardır ya, arkası resimli filan. Bizim ... bir deste onlardan buldu. Eşofmanın cebine koyuyoruz, tombala çeker gibi, cepten kılıç çekiyoruz. Kağıtlar ufak olduğu için, elindeyken kimse görmeden bakabilirsin. Lobide otururken bile oynuyorduk."

Abi dedik, saygı duyduk...

Biraz sıkılgan, hafiften tedirgin, oldukça uysal... Genç futbolcu, abilerinin arasına karışırken, daha doğrusu karışmaya çalışırken diken üstündedir. Hele başka bir kentten gelmişse, hele 18-19 yaşlarındaysa, hele takımında otuzuna merdiven dayamış yıldız abiler varsa ve hele sezon başıysa, uzun bir kamp dönemiye... Takılırlar, alay ederler; ses çıkaramaz. Herkesin "bizim tavşan" dediği topçuya o

ismiyle hitap eder, sonuna "abi"yi ekleyerek. Gırgır şamata yapılır; genç topçu yalnızca güler, lafa karışmaz.

Hemen her Türk takımında bir "abilik kurumu" ve eskiler-gençler hiyerarşisi vardır. Bu ilişki, kimi zaman "abi dedik, saygı duyduk" isyanıyla zedelenir. Birebir ilişkiler yine sınırlı bir tahrip gücüne sahiptir de, iş gruplaşmalara binince, takımda kuşak kavgası başlayınca... Federasyon korusun, küme bile düşülebilir.

"Boluspor'a ilk geldiğim sene bu vardı. Genç futbolcuyu ezmeye çalışanlar vardı. Ve o sene Boluspor, sırf bu yüzden, sırf bu ihtiyar-geç çatışmasından küme düştü. Sonuçta ne oldu? Olan takıma oldu, biz de yıprandık. Ne olurdu sanki gençlere daha büyük yakınlık gösterelelerdi." Beşiktaşlı Recep, kuşak çatışmasının yan etkilerini acı bir küme düşme olayıyla tanıdı.

Sarıyerli Cengiz ise... Kırıkkalespor'dayken çok çekmişti, çok: "Akşamları ahilerimiz kumar filan oynarlardı. Biz ufağız, yalnızca seyrederdik. Sabah olunca bu kez sıra bize geliyordu, ahilerimiz seyrediyordu. Elimize süpürgeleri veriyorlardı, hadi ortalığı süpürün filan." Cengiz, benzer zorlukları Sarıyer'de de yaşamıştı. Elbette öyle yer süpürme filan olmamıştı ama aynı kopukluk, çekingenlik: "Düşünsene, ikinci ligden geliyorsun o kadar şöhretin yanına. Çok çekingendim ilk zamanlarda. Hâlâ da öyleyiz yani, biraz çekingen. Üzerimden attım da biraz kaldı işte. Artık beraber gırgır yapıyoruz, beni de seviyorlar. Ama belli bir mesafe de var hâlâ."

Abiler çeşit çeşit, kardeşler biçim biçim... Yine bizim mahalleye geldik; bizim mahallede "abi dedik, saygı duyduk" tantanaları devam ettikçe, futbol takımlarında da garip kuşak çatışmalarının sonu gelmeyecek galiba. Ama mahallede ne iyi ahilerimiz de vardı, yalan mı?

Stad Müdürü Şazi: Anısı yaşatılacak!

"... Yukarıdaki resim Vefa kalecisi Şükrü'nün nasıl kucakta taşındığını göstermesi bakımından çok acıdır. Bizim bildiğimiz, stadın sedyesi oyun esnasında sahada bulunur ve sakatlananların taşınmasına yarar. Sedyeye müzede durmak için yapılmamıştır. Stad Müdürü Şazi'nin dikkatini çekeriz." İnönü Stadı'nın 1949 yılındaki müdürü Şazi, Türkspor dergisinin uyarısına kulak astı mı, sedyenin aslı işlevi hakkında ders aldı mı? Yoksa, "tahsisat kifayetsiz kardeşim" kayasına çarpan iyi niyetiyle boynu bükük mü kaldı?

Kimbilir... Eğer, "stad müdürü Şazi ekolü" yalnızca sedye yokluğundan ibaretse, bugün her statta bir sedye var. Hatta, birinci lig maçlarının oynandığı sahaların kenarlarına ambulanslar bile park ediyor. Kırk yılda bir iş düştüğünde şoförlerini bulmak zor oluyor ya da tam çıkış kapısının önüne parkeden itfaiye arabasının şoförü maçın heyecanıyla alev alev yandığı için, "i..e ambulans" tezahüratları arasında mahsur kalıyor. Ama bırakın sedyeyi, gerçekten ambulans bile var...

Bir eğer daha: "Stad müdürü Şazi ekolü", futbolcu sağlığının taca atılmasıysa, hiçe sayılmasıysa... Şazi ve arkadaşlarının anısı yaşatılıyor. Milyarlık kadrolar masörlere emanet. Daha ucuz kadrolar, masör olduğunu iddia edenlere emanet. Herkesin elinde son yılların modası, fisfisli bir soğutucu tüpü; "hadi koçum devam et, takımı yalnız bırakma"... Sonra? "Hadi koçum jübile, futbol seni yalnız bıraktı, başka bir iş tutarsın artık." Abartma değil, kimi zaman gerçekten böylesine acımasız sahneler yaşanıyor. Daha insafsız sahnelerin para etmediği de az rastlanan bir şey değil. En gözde futbolcu, üzerine titrenerek, doktor doktor dolaştırılırken kaslar, kemikler isyan ediveriyor. İşin ucu jübileye kadar uzanmasa bile, iki haftada iyileşecek sakatlığın altı ayda geçmesi ne demek? Altı ay kadroya girememek, prim alamamak demek, yok yere sıkıntı çekmek demek.

Prof. Dr. Münir Ahmet Sarpyener, Dr. Doğan Akan, Dr. Kut Sarpyener, Dr. Alp Göksan, Dr. Bahattin Timuçin, Prof. Dr. Melih Odman ve Dr. Bilge Tute... 1960 yılında kurulan Türkiye Spor Hekimliği Cemiyeti'nin 1970'teki yönetim kurulu. Prof. Dr. Esat Kılıçhan, o günlerde, geride kalan on yılın boşa geçtiğini söylüyor: "Bu işi başlattık ama ilgisizlik yüzünden sonunu getiremedik. Artık Gençlik ve Spor Bakanlığı bu sorunun önemini kavraman, sporcu sağlığına gereken önemi vermelidir." Yakınma sırası, Dr. Erdoğan Adaşa geçiyor: "Vücutları kocaman kocaman kırıklarla, çatlaklarla dolu gençleri, 'oynayın' diye sahaya çıkarıyorlar."

Ve bu yakınmaların üzerinden yaklaşık yirmi yıl geçiyor. Değişen hiçbir şey yok; hadi daha iyimser bir ifadeyle değişen çok az şey var. Galatasaray, 1987'de şampiyonluğa oynarken, değişmeyi gördüğü için üç as futbolcusunu, Erhan, Raşit ve Yusuf'u Almanya'ya yollamıştı, ortalık karışmıştı.

"Türkiye'de teşhis konamıyor demek doğru olmaz. Zaten Türkiye'nin asıl sorunu teşhiste değil, tedavide. Spor hekimliği maalesef istenen düzeyde değil. Kulüp-hastane işbirliği yok. Sporcuların tedavisinde, anatomiye en az doktorlar kadar iyi bilen fizyoterapistlerin önemi büyüktür. Tedavi yalnızca

aletlerle yapılıyor." Mustafa Denizli, Almanya yolcularının niçin "yabancı tedavi" aradıklarını böyle açıklıyordu. İşin doğrusu, bu konuda söz söylemeye hakkı olanlardan biriydi. Futbolculuk yıllarında aylarca süren bir sakatlık geçirmiş, klinik klinik dolaşmış ama bir türlü iyileşememişti. Sonuçta Almanya yolunu tutacak, ünlü masör Kaltzenmeier'in ellerinde şifa bulması bir hafta sürecekti. Ancak, Altay bu arada küme düşmüştü.

O günlerin hengamesi içinde, en yüksek perdeden yayın yapanlardan biri de Ali Uras'tı. Dönemin Federasyon Başkanı, Galatasaray'ın eski başkanı ve tedavi arayan sporcuların sık sık başvurdukları Ali Uras: "Sporcu sakatlandıktan sonra kime gideceğini bilmiyor. Konusunun uzmanı olan hekime gitse sorun çözülecek. Oysa birden fazla doktora giderek farklı teşhislerle karşılaşılıyor, psikolojik baskı altına girip Avrupa'ya koşuyor. Türkiye'de her sakatlık rahatça tedavi edilebilir."

Kim haklı kim haksız? Doktor yüzü görmeden futbolcu bırakan gariban topçuları, baytar kurbanlarını, lisansların vizesi için şart koşulan yıllık muayenede kazak üzerinden göğüs dinleyen bölge doktorlarını, başkanın sevmediği futbolcudan ameliyat parasını esirgeyen kulüpleri bir yana bırakın. 70'li yılların ortasında, milli takımın direk oyuncu-suyken iki masör iğnesiyle "hayatı kayan" Ankaragüçlü Mehmet için de "uzak bir örnek" deyin... 26 yaşında futbolu bırakan Galatasaraylı Müfit, 80'li yıllardan, en zengin kulüpten, futbolcusuna değer veren kulüpten bir örnek. Evet, kim haklı, kim haksız?

"İlk sakatlığım Adana'da oldu. Doktora gitmedim. Masör bacağı sardı, eve gidip yattım. Geçer, iyileşirim sanıyordum. Geçti, biraz oynadım yine nüksetti. Biraz daha oynadım, yine nüksetti. Bir türlü tam iyileşemedi. İlk sakatlandığımda doktora götürülmedim. Ben de gitmedim.

"Sonra ilk doktor kontrolünü bizim başkan yaptı. O zaman başkan, Ali Uras'tı. Beni muayene etti. Olmadı yani. Onun branşı değildi. O zaman başka biri, başka biri derken doktor doktor dolaşmaya başladım. Aşağı yukarı otuz doktora gitmişimdir. Asistanları saymıyorum. Sonra bütün hastaneler; Çapa, Cerrahpaşa, Fransız Hastanesi, Alman Hastanesi, Amerikan Hastanesi. Artık, bu belki iyimser bir teşhiste bulunur umuduyla gidiyordum. Belki bir şeyim yoktur diye. Aşağı yukarı, aynı teşhisi koyan iki ayrı doktor çıkmadı. Herkes değişik bir teşhis koyuyordu.

"En sonunda Almanya'ya ünlü Hess'e gittim. Adam hemen masada teşhisi koydu. Ameliyat oldum. Oynayabileceğimi ama eskisi kadar güçlü olamayacağımı söyledi. Ben de bir daha eski noktaya gelemedim. Futbolu bırakmak zorunda kaldım. Hess'in söylediği bir şey daha vardı: 'Türkler hep iş isten geçtikten sonra gelirler.' İlk sakatlığımdan sonra doğru teşhis ve tedavi olsaydı, sakatlığım bir daha nüksetmeyecekti. Ben de futbolu 26 yaşında bırakmayacaktım. Türkiye'de spor hekimi olduğuna kesinlikle inanmıyorum. Kulüpler dünya kadar para harcıyorlar ama sporcuları da tıbbî bilgisi yetersiz masörlerin eline teslim ediyorlar."

Ruhsuzlar, kansızlar!

Transferiyle primiyle, kampıyla sakatlığıyla, köşe döndürmesiyle süründürmesiyle, kimi zaman ağır kimi zaman hafif mesaisiyle, profesyonellik neredeyse tüm kurumlarıyla yerleşmiş gibi artık. İki de bir sistemin sigortası atıyor, müzmin arızalara tamirci dayanmıyor ama kör-topal işlese de profesyonellik var ve futbolculuk her şeyiyle bir meslek; doktorluk gibi, büfecilik gibi, köftçilik gibi, kimyagerlik gibi... Bir farkla: Kansız kimyager, ruhsuz köftçü yoktur. "Sosisliler bizimdir, bizim olacak /Ruhsuz büfeci s.tir olacak" tezahüratıyla darmadağın edilen büfeci de görülmemiştir. Oysa futbolcular... Gerisini söylemeye gerek yok herhalde .

Peki, nedir bu ruh, ruhsuzluk? Dünya futbol literatürüne kazandırdığımız bir deyim. Başka? Vallahi garip bir şey. Futbolcuların vücudu yolgeçen hanıymış gibi, bir giriyor bir çıkıyor. Bir hafta Fenerli ruhsuzlar maçı veriyor. Ertesi hafta bir bakıyorsunuz, Fenerbahçe Galatasaray'dan ruh transfer etmiş. Fenerbahçe galip, Galatasaraylılar ruhsuz i.e.e.

Ve büyük jüri çok mutlu. Kahve muhabbetinde, kulüp lokalinde bütün sorular tek bir kelimeyle cevaplanabiliyor, hiç kafa yormadan. Spor basınının daktilolarında ise bütün mesele altı kez tuşa basmakta: R-u-h-s-u-z... Kötu oynamaya, sakatlığa, formsuzluğa, motivasyonsuzluğa, hak aramaya, her derde deva bu ruhsuzluk.

Onca lafın ardından: Aslında ruhsuzluk diye bir şey var mı? Sarıyer'de oynayan Fenerbahçeli Selçuk da bu soruya cevap arıyor: "Bir futbolcu şampiyonlukta büyük prim alır. Maç primleri vardır. İyi oynar, iyi kazanır, şöhret kazanır. Futbolcu, kaybettiği zaman bunların hepsini kaybediyor. Kim futbolcu kadar kazanmayı ister. Şampiyon olurken ruhumuz var da yenilince ruhumuz çıkıp gidiyor mu? Bana ruhun tarifini yapsınlar önce..."

Ruhsuzluk suçlamasının mantığı ne? "Bu adam(lar) kazanmak istemiyor, formasının hakkını vermiyor" gibi bir şey. Adam geçimini "kazanarak" sağladığına göre... Bu işte bir saçmalık var; belki ruhsuzluk yok da, topuzu kaçmamış kantar hesabıyla motivasyonsuzluk var: "Bugün mafya bile psikiyatrist

çalıştırıyor. Toplumsal psikiyatri, bireylerden oluşan toplumun işgücü dinamiklerini araştırıyor. Ama bizim kulüplerimizde sağlık ünitesi yoktur, bilimsel yöntem yoktur. Çünkü bu, yöneticinin kafasında yoktur. Bazı futbolcularla konuşuyorum. Çocuk, 'güven istiyorum, adalet istiyorum, özgürlük istiyorum, hiçbirini yok; bu yüzden hata yapmaktan korkuyorum, maçta karşımdaki adamın arkasına saklanıyorum' diyor. Çünkü inanç yok. Yönetimden yansıyan bir durum." Eski futbolculardan, psikiyatri uzmanı Dr. Memduh Eren, kimi ağızlara ruhsuzluk çikletini veren psikolojik etkenleri, kötü yönetimlere bağlayarak açıklıyor.

Psikolojik etkenler ve... Ve fizyolojik etkenler. Acaba futbolcuların fiziksel yapıları ruhlu olmaya, her hafta aynı performansı göstermeye elverişli mi? Kondisyon uzmanı Turgay Renkikurt, rakamların altını çize çize anlatıyor: "İnsan normalde doğal gücünün yüzde 55'ini kullanabilir. Bu oran, iyi çalışma iyi antrenmanla yüzde 75'e çıkar. Yüzde 75'i aşabilmek içinse, doping, ölüm korkusu ya da müthiş motivasyon gibi etkenler gerekli. Bizde futbolcu iki hafta harikalar yaratıyor, sonra iki hafta dökülüyor, adı ruhsuza çıkıyor. Yüzde 75'lik performansı koruyabilmek için bazı unsurları gözönünde bulundurmak gerekli. Antrenman yapılan saha bir unsurdur. Yenilen yemek, yetişme koşulları, tesisler, yöneticilerin düzeyi unsurdur. Bunların hepsi olumsuzsa, futbolcuya ruhsuz demek haksızlık olur."

Haksızlık oluyor ya da olmuyor, sonuçta ruhsuz sözcüğü dönüp dolaşıp, imtiyazsız sınıfsız kaynaşmış futbolcu imajının sırtına yapışıyor. Birkaç kişi değil, bir meslek töhmet altında kalıyor. Görüldüğü kadarıyla ruhsuzluk, motivasyonsuzluğun, kötü yönetimin, çarpık koşulların Türk futbol literatüründeki genel yansıması, genel adı. Ama işin ucu yalnızca futbolculara, karmaşanın içinde belki de en masum olan kesime dokunuyor. Literatüre kazandırılan bu deyimden vazgeçilse de, sonra "biz ruhlarla uğraşırken futbolumuz ruhunu teslim etmiş, ruhumuz duymamış" diye ağıtlar yakılmasa...

Ne iyi olur. Hem o zaman, ağaçtaki tek tük acı meyveyi suçlamak da daha anlamlı olur, yani gerçekten mesleğin yüzkarası olanları. Evet, elbette ki çok kaba anlamıyla "meslek ahlakı"na aykırı düşen futbolcular var. Karşı tarafla anlaşıp müvekkilini satan avukatlar, oturduğu yerden haber üreten gazeteciler, bütün hafta dili dışarıda koşuşturan çırağını para vermeden kovan çayocağı sahipleri, acil servisteki hastaya "televizyon seyrediyorum, sonra gelirim" diye haber yollayan doktorlar kadar, herhangi bir meslekteki "pislik" oranı kadar...

Nerde o eskiler?

"Yıllar önce sakatlandığında, Kumkapı meyhanelerinde ilgisizlikten yakınan adam, bugün spor yazarı olunca, futbolcunun güvencesi olmadığını bile bile, 'ruhsuz, kansız' diyor. Bu, vicdan denen olguyla bağdaşmayacak bir tutum. Geçmişte nasılsa öyle, hiçbir fark yok. Futbolcular ne daha ruhlu, ne daha ruhsuz." Turgay Renkikurt, ruh-ruhsuzluk tartışmasını, eski-yeni çatışmasına taşıyor. Gerçekten de, bugünün futbolcularına doğrultulan birçok silah, "nerde o eskiler" barutuyla ateşleniyor.

"1960'tan itibaren ülkemizde futbol resmen profesyonel oldu. Yani bir meslek haline geldi. Futbolcu para alacak, karşılığında bir hizmet verecek. Türkiye'de futbolcu maaşları düşüktür. Sakatlanıp takıma giremeyen prim alamaz, transfer yapamaz, geçinemez. Bu nedenle futbolcu, geçimini sağlayabilmek için dikkatli oynayacaktır, ölçülü olmak zorundadır. Özellikle ünlü futbolcular arasında aldığı karşılığını vermeyenler çıkıyor ama bugünün futbolcusuyla 1960 öncesinin amatörünü karşılaştırıp, bu iki insanın sahada aynı ruhla mücadele etmeleri beklenmesin." Spor yazarı Hıncal Uluç "beklenmesin" diyor ama...

Ama bekleniyor. Evet, Türkiye'de futbolu yerleştirmek, kuşkusuz, kolay olmamıştır. Zeki Rıza Sporel'in golcülüğü tartışılmaz. Şükrü, kornerden inanılmaz goller atardı. Fenerbahçeli arkadaşı Said Selahaddin'i "yarın bizimle maçınız var, git erken yat, sonra iyi oynayamazsın" efendiliğiyle uyaran Ali Sami Bey'i, duşmuş hak getire Taksim Stadı'ndan çamurlar içinde terli terli çıkıp evine yürürken üşütüp bir daha iyileşemeyen Galatasaraylı Buduri'yi saygıyla anmak gerekir. Macaristan maçı gerçekten dünyada yankı uyandırmıştı. Mehmetçik Basri adam geçirmezdi, Metin Oktay'ın golcülüğüyle insanlığı amansız bir yarış halindeydi... Güzel günlerdi, bugün güzel anılara dönüştüler; belirli aralıklarla anlatıldıkları zaman, bugünün gençleri için de "dinlenmesi hoş ve yararlı" sınıfında yer alıyorlar. Bir de yanlış süzgeçten geçirilmeseler...

Aslında, yaygın kullanımdaki "kötüyü ele, yalnızca iyiyi hatırla" süzgeci yine anlaşılabilir bir şey de, dönemseller koşulları karşılaştıran süzgecin raftan hiç indirilmemesi, genç futbolcular için kırıcı, genç seyirciler için yanıltıcı oluyor. Haftada bir antrenman yapan yapmayan; geçimini doktorluktan, veterinerlikten, memuriyetten kazanan 1930'ların futbolcusuyla, 1980'lerin profesyoneli aynı perde üzerinde karşılaştırmak, topu stad dışına göndermek gibi bir şey. Haftasonları zevkine olta sallayan avukat Ali'yle, Sarıyerli balıkçı Veli'yi karşılaştırmak gibi bir şey.

Haftada beş gün çim sahada antrenman yapan, sonra sıcak duşta gevşeyen futbolcunun suçu var mı? Ekmek teknesini, ayaklarını korumaya çalışan futbolcunun suçu var mı? Herhalde yok. Ama bunu, en iyimser ifadeyle "bazılarına" anlatmak, kedi kaleci Cihat'a gol atmak kadar zor. Devir değişmiş, Türkiye değişmiş, futbolcunun sınıfsal yapısı ister istemez değişmiş ve... Ve kimi kafalarda değişimin nimetleri futbolcunun kamburu oluvermiş. Ya değişimin, profesyonelliğin getirdiği yeni yükler? Efendim, ehemmiyeti haiz değil... Özür dilerim efendim, ama önemi var.

Bu "özür dilerim efendim" kinaye değil, gerçek bir saygının ifadesi. 1920'li yılların, 1940'lann futbolcularına... Ellerine bir kalem ya da mikrofon geçirince, "yazıklar olsun"dan girip "biz böyle miydik"ten çıkan 60'lı, 70'li yılların futbolcularına, bugünden asla daha temiz olmayan yakın tarihin nostalji tüccarlarına ise saygı maygı yok. Çünkü pek anlaşılır tarafları da yok. Aynı dönemin bazı futbolcuları Türk futbolunun en "dinlenir" isimleri arasına girmiş, bazıları da "gençlere küfür" şampiyonasında başa güşüyor.

Neyse... Eskilerin yenilere yönelttikleri eleştiri ateşü üç ayrı koldan hedef arıyor. Birincisi; "Biz ayakkabı bulamazdık, sahalara kötüydü, duş muş nerede... Ona rağmen bir saygı, bir sevgi..." O dönemin kısıtlı imkanlarıyla boğuşarak futbol oynayanların çabasına saygı duymamak elde değil. Ama koşulların iyileşmesi de bugünkü futbolcuların suçu değil. İş hobiden mesleğe dönüşmüş, Türkiye değişmiş. On saat eşek sırtında, sekiz saat yayan yürüyerek yol aldıktan sonra, uzaktan görünen ölgün gaz lambası ışıklarına bakıp "işte kasabam" diyen, bir yandan gözyaşı döküp diğer yandan "ey vatan, gözyaşların dinsin..."i mırıldanan genç kaymakamlar tarihe karışmış. O dönemin futbolculuk romantizmi de aynı akıbete uğramış. Eskiler için üzücü ama bir kez daha, yenilerin suçu değil.

Profesyonelliğin ilk yıllarına göre de çok şey değişmiş, daha öncelerine göre de. İstanbul'un toriği, palamutu bol günleri geride kalmış; Torik Necmi'li, Palamut Recepli günler de. Yerlerini aslen Sivaslı Atom Karınca Rıza'yla, İzmitli Rambo Yusuf almış. Kimileri için kabullenmesi zor "kaçınılmaz"lar gerçekleşmiş... Beşiktaş Ankara'da Harbiye'ye karşı ilk yarıyı 3-0 mağlup kapattığında, Baba Hakkı "biletleri yırtarım, İstanbul'a dönemezsiniz" demiş, futbolcular kaptanın gazıyla maçı 5-3 kazanmış; hatta Çengel Hüseyin arada bir futbolcuları dövermiş bile... Eskiler için hoş bir anı, genç kuşaklar için de ilginç. Ama "keşke şimdi de öyle olsa" denecek günler değil galiba. Beşiktaş şimdi de Ankara'da 3-0 mağlup kapattığı bir ilk yarıdan sonra maçı 5-3 kazanabilir. Bu, galibiyet primi motivasyonu da olabilir, "Beşiktaş kazanmalı" hırsıyla da. Ama Atom Karınca Rıza, "asarım, keserim, hepinizi kovalarım" diyemez. Biletleri yırtmaya kalkışamaz. Yalnızca takım arkadaşları olsa yine çok küçük bir ihtimal de, mesai arkadaşlarına bunu yapamaz.

Gençlere yönelik ağır makineli eleştiri taramalarından ikincisi, "şimdikilerde iş yok, nerde o eski topçular, bugünkülere beş çekerler" iddiası. 1936 karmasıyla 1986 karması, 1951 karmasıyla 1988 karması hiçbir zaman karşılaşamayacağına göre, bu iddianın eğrisini doğrusunu oturtmak zor.

İnsan hep aynı insan, malzeme hep aynı malzeme. Belki daha iyi koşullarda daha bilinçli olarak yetiştirilen malzemenin avantajlı olacağı söylenebilir. Yıllar önce, kademesiz defanslara kolaylıkla gol atıldığı, bugün golcülüğün ekstra beceri ve hareketlilik istediği akla gelebilir.

Ancak, "kim kimi yener" sorusuna kesin cevap bulmak, ne kadar akıl fikir yürütülürse yürütülsün, yine de imkansız gibi. Yaklaşık yetmiş yıldır Türk futbolunun içinde olan Suphi Batur'un kafasındaki eskiler-yeniler maçı, bu imkansızlığı biraz zorluyor ve gençlerin galibiyetiyle sonuçlanıyor: "Profesyonel olduktan sonra Türkiye'de futbolun ilerlemediğini iddia etmek abes olur. Bizim zamanımız da iyiydi ama bugünküler bizim zamanımızdan iyi. Her lafa ancak, fakat, lakin diye giriyoruz. Aması, lakini yok. Efendim bizde saha yokmuş, bilmemne yokmuş. O zaman Avrupa'da da saha yoktu. Avusturya'da da toprak sahada oynuyorlardı. Bugün yetişen profesyonel futbolcuların hakkını inkar etmek haksızlık olur. Onlar daha muntazam çalışıyorlar, bizim amatör zamanımıza göre çok daha düzgün top oynuyorlar. Çok iyi futbolcular var. Bunlar, gayri kabil-i inkar."

Ve yayılım ateşinin üçüncü kolu: Nerde o efendilik, o centilmenlik... Belki o zaman Türkiye'de daha az küfür ediliyordu, daha az kavga ediliyordu. Futbolcuların sınıfsal kökeni farklıydı; işin ucunda, maçın sonunda ekmek parası yoktu. Daha önemlisi, o yoktu, bu yoktu ve "yalnızca iyiyi hatırla" süzgecinden geçemedikleri için bugün unutulmuş tatsızlıklar vardı. TRT spikeri deyimiyle, "sahalarımızda görmek istemediğimiz türden olaylar" çok eski yıllardan bugüne yaşanagelmişti. Yani top, Papazın Çayırına düştü düşeli.

Fenerbahçe-Galatasaray rekabetinin genç kuşaklara "o ne letafetti öyle, o ne zarafet" makamından nakledilen ilk yılları bile olaylarla doluydu. 25 Mayıs 1913 günü Kadıköy'deki bir maçı, "Fenerbahçe kalecisi Bay Mateosyan, Galatasaraylı Emin Bülend Bey'in kafa şütünü çizginin içinde mi tuttu, dışında mı" tartışması yüzünden yarım kalacaktı. 15 Haziran 1923'te, bu kez Galatasaraylılar Fenerbahçe'nin bir golüne itiraz edecekler ve maçı yine tamamlanamayacaktı.

Bugünün ölçüleri içinde dört başı mamur bir kavga seyredilemek için, birkaç yıl daha beklemek, 6 Mayıs 1927'de Taksim Stadı'nda olmak gerekiyordu. Karşılaşmanın 68. dakikasınca Galatasaray müdafii Mehmet Nazif Bey, Fenerbahçeli Alaeddin Bey'e müthiş bir tekme yapıştırarak ve sahadaki yirmiiki futbolcu "bey"liklerini avuta atıp tekme tokat girişeceklerdi. Bu sırada seyirciler de sahaya dalacak, ezeli rekabetin bir maçı daha tamamlanamayacaktı.

Biraz uzadı ama, devam... 10 Mayıs 1929: Zeki Rıza ile çarpışan Mehmet Nazif oyundan çıkar, maç sertleşir. İtiş kakışlar başlar, maç sık sık kesilir, Alaeddin Mithat'a tokat atar, iş çığrından çıkar gibi olur. Neyse, bu kez maç biter... 14 Mayıs 1930: Yalnızca küçük bir olay. Takım arkadaşı Niyazi'nin sakatlanarak oyundan çıkmasına "feci şekilde hiddetlenen" B. Fikret, sinirlerine hakim olamaz, ortaklık karışır. Hakem Hamdi Emin Çap, B. Fikret'i "oyun harici" bırakır... 30 Haziran 1933: Fenerbahçe, maçın başında 2-0 öne geçer. Galatasaray oyunu sertleştirir, Fenerbahçe karşılık verir. Sahadaki gerilim tribünlere de yansır. Hakem Emin Fuat Ayla maçı tatil eder... 23 Şubat 1934: Zaten sert geçmekte olan karşılaşma, Galatasaraylı Kadri'nin Fenerbahçeli M. Reşat'a yaptığı kasıtlı faulle müthiş bir kavgaya dönüşür. Seyirciler sahaya doluşur, tekmeler, tokatlar havada uçuşur. Bu maçtan sonra 22 futbolcudan 17'si cezalandırılır... Ertesi maç, 11 Mayıs 1934: Yine aşırı sertlik, yine kavga. Hakem Nuri Bosut, Galatasaraylı Danyal'le Fenerbahçeli Muzaffer'in yumruk yumruğa verdikleri mücadeleyi "ihraç cezasıyla tecziye" eder...

Evet, neydi o günler. Eskiden hiç kavga olmazdı canım, böyle şimdiki gibi ikide bir hırgür çıkarılmazdı. Televizyondaki parodiyi görmediniz mi? Eski futbolcular, birbirlerine karşı ne kadar kibar. "Siz buyrun, rica ederim siz buyrun" derken, kura atışı bile yapılamıyor. O ne letafetti öyle, o ne zarafet.

Sululuk (belki de terbiyesizlik) bir yana, bütün mesele gencecik futbolcuları "abalı" statüsünden kurtarabilmekte. Ne o günün futbolcuları daha kötüydü, ne de bugünün futbolcuları daha kötü. Aynı geleneğin, birkaç kuşak arayıla sahalara serpiştirdiği tatlı-tatsız olaylar var yalnızca. Futbolcular da, aynı hamurun ama ayrı dönemlerin insanları olarak bu olayların içinde yaşamışlar, yaşıyorlar. Hepsisi bu... Anılarla yaşamak herkesin hakkı, anıları perde yapmak, silah yapmak hiç kimsenin hakkı değil; dünden farklı olmak, farklılığı savunmak herkesin hakkı, farklı olmak adına düne küfretmek hiç kimsenin hakkı değil. Hepsisi bu...

Helal olsun Metin!

"Eski günler aranıyor" ve "ruh aranıyor" ilânları birbirlerini kovalayadursun; futbolcular, zaman zaman, ruh beklentilerini, kulüpçülük mantığını, meslek kurallarını da aşan taleplerle karşılaşılır. Futbolcunun özel hayatı, kamuoyuna mal olur, daha doğrusu mal "edilir". İşte o zaman, eyvah! "Yaptığı garip danslarla Galatasaray camiasına yakışmayan bir görüntü verdi" filan denir. "Bizden söylemesi, Fenerbahçeli yöneticiler dikkat etsin, bu genç futbolcu sık sık bayan arkadaşlarıyla görünmeye başladı" yazıları yazılır. Hatta, karşı cinsten arkadaşlar bir yana, kulüp-camia adına, aynı cinsten arkadaşlara karışıldığı bile görülmüştür.

Bu "hatta"lardan birini, Beşiktaşlı Metin, 1986 sonbaharında, gazetecilerin gözleri önünde yaşadı; Beşiktaş Fenerbahçe'yi gerilimli bir maçta penaltı golüyle yenmiş, ortaklık kızıymıştı.

Maçtan iki gün sonra gazetelerde Abdülkerim'in öfkesi önemli bir yer tutuyordu: "Beşiktaş'la on defa oynasak onunda da yeneriz. Mahalle takımı gibi oynuyorlar..." Bu sözler, haliyle, Beşiktaşlıları çok kızdıracak, Genel Kaptan Zekeriya Alp kontra-veryansın edecekti: "Futbolcumuz Metin'in Abdülkerim'le arkadaşlık etmesine izin vermeyeceğiz."

Bu demecin spor sayfalarına geçtiği gün, Alp'in haftalık olağan basın toplantısına katılan muhabirler, lafı Abdülkerim-Metin konusuna getirecekler ve yine aynı sözleri işiteceklerdi: "Abdülkerim gerek kültür açısından gerekse geldiği yer açısından durumu gözler önünde olan bir futbolcudur. Metin ise, camiamızı temsil eden, üniversitede okuyan, kültürlü bir futbolcudur. Kendisinden, yönetim kurulunun da tavsiyesiyle, Abdülkerim'le olan arkadaşlığını..."

Gazeteciler odadan çıktıklarında, antrenman sonrası duşa giden Metinle karşılaşacaklar ve Alp'in sözlerini aktaracaklardı. Metin, kendisine böyle bir açıklamada bulunulmadığını söylüyordu. Ya bulunulursa? Evet, ya bulunulursa? Metin ciddileşiyordu: "Yönetim kurulunun karışacağı konular vardır, karışamayacağı konular vardır. Ne yapmış olursa olsun, Abdülkerim benim çok yakın arkadaşımıdır. Profesyonel futbolcuyum ama arkadaşlarımı ben belirlerim."

Metin düşünu alıyor, giyiniyor ve "içeri" çağrılıyordu. Zekeriya Alp ile Oktay Söl, biraz konuşmak istiyorlardı. Görüşme on dakika sürecek ve gazeteciler odaya alınacaktı: "Arkadaşlar, Metin size bir açıklama yapacak." Tamamdı işte. Metin nasihatleri dinlemiş, arkadaşlarını kendisinin belirlemeyeceğine karar vermişti. Asbaşkan Oktay Söl "anlat bakalım Metin" diyor, karşıdan çekingen

mırıltılar geliyordu: "Ne anlatayım abi?" Bu kez gazeteciler üsteliyor, dışarıda söylediklerinin aynen geçerli olup olmadığı soruluyordu: "Tabii, aynen geçerli, arkadaşlarımı ben belirlerim." Oktay Söl, yine araya giriyordu. "Ama Metin Abdülkerim'e kızmış değil mi? Biraz kırgın yani, kızmış, kızmış..." Metin eziliyor, büzülüyor; ağzında "öyle konuşmasa daha iyiydi" gibi şeyler geveliyor ama direniyordu: "Abdülkerim benim arkadaşımdır!"

Ertesi gün gazeteler "Apo'ya çok kızdım" gibi başlıklar attılar. Ardından olay unutuldu gitti. O günden bugüne, kimbilir kaç yüz futbolcudan kaç bin tane olmayacak şey istendi; ve kimbilir ne kadar küçük bir azınlık, yöneticilerin, gazetecilerin, camiadaki "fahri maydanoz"ların yüzüne karşı direnebildi: "Profesyonelim ama köle değilim" diyebildi. Metin o gün, "tamam abi, bir daha yüzünü gören ne olsun"a yatabilir, ardından Abdülkerim'in kahvesine gazlayıp "kafaladım herifleri" türünden bir bitirim keyfi yaşayabilirdi. Yapmadı, direnmeyi tercih etti.

Pas verilir, hak alınır

Türk futbolcusu için direnme, çoğu zaman, şahsî oynanan bir inatlaşma maçından ibarettir. Takım halinde kazan kaldırır gibi yapmak, hiç görülmemiş şey değildir de... Birden fazla takımın aynı "hak arama" forması altında atağa kalkması, hep hayal olarak kalmıştır.

Oysa Türkiye'de futbolcunun güvencesi yoktur. Doğru-dürüst sigortası, örgütü, sendikası yoktur. Evet, futbolculuk meslek olmasına olmuştur ama bu boşluklar bir türlü kapatılmamış, rakip araya sızıp golleri sıralayıvermiştir. Hele savunması zayıf "gariban topçu"ların kalesine...

Herkesin bildiği bir şey: Profesyonel futbolcunun meslek hayatı bir yıl, üç yıl, beş yıl, taş çatlasa onbeş yıl sürer. Öyle 5000 işgünü, 25 hizmet yılı, yaş haddi gibi emeklilik koşullarını yerine getiremez. Oynadığı sürede kazandıklarıyla kendini kurtarabilirse, en iyi zamanında bir tekmeye kurban gitmezse, alacaklarını bilmemkaç taksitte de olsa tahsil edebilirse ne âlâ. Ya edemezse? Özellikle de, İkinci Lig'in küçük paralara top koşturan vasat profesyonelleri, Üçüncü Lig'in garibanları... Ne yapacaklar?

Söz bu konulardan açıldı mı, birçok kişinin aklına Metin Kurt gelir. Galatasaray'ın yıldızıyken, "tehlikeli" fikirleriyle yöneticileri huzursuz eden; daha sonra Kayserispor'da da rahat durmayan ama futbolcuları örgütlenme rüyasını gerçekleştiremeyen; 70'li yılların ortasında sesini duyurup yankı bulamayan Metin Kurt...

Sonrası? Ortalığın "hak verilmez alınır" diye inlediği, hak aramanın bugünkü kadar yadırganmadığı yıllar, 70'lerin sonu? O zaman niye bir şeyler yapılmadı? Selçuk Yula, pek fazla günışığı görmeyen bir girişimden sözediyor: "Fenerbahçe'ye geldiğim ilk sene böyle bir hareket oldu. İş dallandı, budaklandı. İlk tehdit kulüp başkanlarından geldi, 'sakın üye olmayın' diye... Bazı arkadaşlar bunun üzerine korktular vazgeçtiler." O yılın transfer ayında, bu harekete katılan futbolcuların dörtte üçü ikinci Lig kulüplerine satılır. Ancak gözden çıkarılmayacak olanlar yerlerini koruyabilir. Karşı operasyonun yarattığı şaşkınlık az çok dağılır gibi olur ki... Operasyonların en sert oynayanı, en sıkı markaj yapanı sahaya çıkarır, 1980-81 sezonu yeni başlamıştır, aylardan Eylül'dür...

Selçuk devam ediyor: "Bu işi gözde olanlar yapmalı, hemen satılamayacak olanlar yapmalı... Böyle diyecek, böyle düşüneceksiniz. Gözde futbolcular çıksa ortaya, kim gelecek arkalarından? Önce şehir şehir dolaşıp her takımın oyuncularıyla teker teker görüşmek lazım. İş sağlama bağlayıp, kolay kolay ezilmeyecek hale gelmek lazım. Bu da, bir profesyonel futbolcunun ayıramayacağı kadar vakit ister. Ben futbolu bıraktıktan sonra bunu düşünebilirim, bu işi üstlenebilirim."

Gerçekten de birileri bu işi üstlense, şehir şehir dolaşıp futbolcularla görüşse, karşılarına nasıl bir potansiyel çıkar acaba? Zor durumda kalınca, iyi kötü hakkını istemeyi bilen grupçuklarla karşılaşacakları kesin: "Kahramanmaraşspor'da şampiyonluğa oynuyoruz, maç kazanıyoruz, üzerinden bir hafta iki hafta geçiyor primleri alamıyoruz. Hatta birkaç kez kampı terkettik, hakkımızı alamadığımız için. Mesela bir İnegöl maçı öncesinde, içeride epey birikmiş paramız vardı. Cuma günü vereceklerini söylediler, okey dedik. Ama para gelmedi, cumartesi sabah da gelmedi ve biz kampı dağıttık. O zaman mecburen paramızı verdiler. Verdikten sonra da yük bize bindi. Eğer yenemezsek her şey boş, yaptıklarımız boşa çıkacaktı. Ertesi gün çıktık İnegöl'ü 7-1 yendik. İsyanı yaşadık yani. Hakettiğimiz parayı alamıyorduk. Tabii ki içimizden iki kişi bizi satsa, yaptığımız işin hiçbir anlamı kalmayacaktı."

Bu anı, Beşiktaşlı Şifo Mehmet'ten. Ama işin garip tarafı, bu şaşkınlık da Şifo Mehmet'ten. "Doğru söylüyorsun, hiç düşünmedim bak o olayı. Her meslekte o mesleğin üyelerini koruyan, haklarında fikir yürütebilen bir dernek var. Her meslekte var, bizim yok. Aslında çok güzel bir konu. Bizi de savunan bir derneğin olması futbolcular için bulunmaz bir nimet olurdu. Müthiş bir olay olur. Bugüne kadar böyle bir şey aklıma gelmedi. Arkadaşlarım arasında da konuşulduğunu, gündeme geldiğini hiç duymadım."

Bu iş gerçekleşirse, binbir türlü gariplik arasında gerçekleşecek ama sanıldığı, korkulduğu kadar zor olmayacak. Hele yöneticilerin "sattık pezevengi, kurtulduk" diyemeyecekleri birkaç yıldız ön sıralara geçerse...

İhracat hayal, ithalat gerçek.

İstanbul'dan Ankara'ya giden Mavi Tren'in restoranı, masada üç kişi: Çok ünlü bir hakem ve iki gençcik hakem aday. Gençler sorar: "Hocam, geçen hafta Fenerbahçe-Denizlispor maçında Pesic'e niye sarı kart gösterdiniz? Bir şey yapmıyor gibiydi." Ünlü bir hakem cevap verir: "Başıma belki on kişi toplanmış, her kafadan bir ses çıkıyor. Bir baktım, Pesic de bir şeyler söylemeye çalışıyor. Öbürlerini anladık da, sen niye konuşuyorsun gospodin? Şaak, yapıştırdım sarı kartı."

Türkiye'de uzun yıllar futbolculuk ve teknik direktörlük yapan Dorde Miliç anlatıyor: "Adanaspor'da futbol oynadığım yılları imkan yok unutamam. Böylesine bir ilgiyi dünyanın başka bir yerinde başka bir insana gösterirler mi bilmiyorum. Alışverişte para verebilmek için uzun süre ısrar ederdim, çoğu zaman da veremezdim, almazlardı."

Bir yandan sınırsız bir ayrımcılık, sınırsız bir dışlama; diğer yanda yine sınırsız bir ilgi, hoşgörü. Evet ithal malı topçular, Türk futbolunda yabancılar... Futbolcu ihracatı, profesyonelliğin öncesinde de sonrasında da, geniş aralıklarla, tek tük gerçekleştirilebilmiş. İhracat patlaması, hep hayal olarak kalmış. Ama ithalat, mevzuat elverdiği sürece, hep büyük patlamalar göstermiş: Türk futbolu dış ticaret açığını kapatamamış. Bu neyin göstergesi? Ne geri kalmışlığın, ne gelişmişliğin, yalnız Türk futboluna özgü koşulların. İtalyan futbolu da dış ticaret açığı veriyor. Fransız futbolu da. Büyük ölçekli ithalat, tek başına, hiçbir şey ifade etmiyor da, "nasıl bir ithalat" denince... Karpuz neslini ıslah eden tohum da ithal edilebilir; kıpkırmızı, tatlı karpuzlar da, kelek karpuzlar da...

Türkiye'deki ilk yabancı futbolcular aynı zamanda Türkiye toprakları üzerinde, daha doğrusu Osmanlı Devleti toprakları üzerindeki ilk futbolculardır: 1900'lerin ilk yıllarında, İstanbul ve İzmir'de yaşayan İngiliz aileler. Ancak, o defterin ithal topçularıyla, Bolusporlu Demiroviç ve Malatyasporlu Carlos'u değil aynı kefeyle koymak, yakın muhitlerdeki kefelere koymak bile pek anlamlı olmayacak galiba.

Arnavutluk milli takımıyla Sovyetler Birliği'ndeki bir millî maça giderken, Boğaz'ın serin sularına atlayan iki futbolcu, Bahri ve Süleyman, Fenerbahçe açıklarına vuracak ve sarı-lacivertli formayı giyeceklerdir, yıl 1950'dir. Bahri ve Süleyman, bugünkü anlamda yabancı futbolcuların öncüleri sayılabilir. Ancak onlar, ithal malından çok, kendi kendilerini ihraç etmiş topçulardır.

Büyük partiler halinde ithalat için, "millî lig" in iyice yerleşip kökleşmesini, 60'lı yılların ortasını beklemek gerekecektir. 1966-67 sezonu, yabancı futbolcu akınının ilk büyük zirvesidir. Fenerbahçe'de Radoviç, Lemiç, Galatasaray'da Nikolovski, Altınordu'da Zadel, Şiyaski, Vefa'da Raduloviç, Stefanovski yılın Yugoslav mönüsünü oluşturmaktadır. Beşiktaş, Macaristan'dan Kuzman'ı getirmiştir, ki o dönemin en başarılı yabancı da Kuzman'dır. Ya başarısızlar? Cosiç'le Mariç nasıl Karşıyaka'yı 2. lige düşmekten kurtaramamışlarsa, Habesistanlı Katama da Beyoğluspor'un 2. lig Kırmızı Grup'taki sonuncululuğunu önleyememiştir. Ertesi yıl, Nikolovski Konyaspor'a transfer olacak, Antalyaspor Daboviç'i, İzmirspor Duvanciç'i ithal edecek, ardından sıra Sivassporlu Stematoviç'e gelecek; Beşiktaş için getirilen Portekizli Mendoza, o dönemde 2. ligde oynayan Boluspor'a kısmet olacak, Adanaspor'un kalesi Velkoviç'e teslim edilecek; 1969-70 sezonunda Edirnespor Boşkoviç'i transfer ederek 3. ligin de "yabancılaşma" sürecini başlatacaktır. "Ne oluyor" homurtuları da artık yavaş yavaş artmaktadır.

"Adımdan başka hiçbir şey benim değildir. Köyde doğdum ve köylü çocuğuyum. Bu demek oluyor ki, ben zedegan sınıfından değilim fakat öbür yandan namuslu bir ananın ve şerefli bir babanın evladıyım. Ebeveynimden tevarüs ettiğim bu şeref ve haysiyeti..." PTT'nin Yugoslav kalecisi Tomislav, Spor Dünyası dergisinin 8 Mart 1971 tarihli sayısında yayımlanan mektubuna böyle başlıyor. "Türkiye'ye bir avuç toprak getirmişse, bir avuç toprak götüreceğini, böylece bir avuç toprak eksilmiş olacağını" filan anlatıyor ve uzun bir yolculuktan sonra "saded"le kucaklaşmayı başarıyor: "Benim görüşüme göre bütün ecnebler Türkiye'den gitmelidirler. Biz sizden daha iyi değiliz. Tavsiyem: Bizlerin dönüş biletlerini satın alınız ve emin olunuz ki, bizim herhangi birimizin gitmesiyle hiçbir şey kaybetmiş olmayacaksınız."

Aslında bu, o yıllarda spor kamuoyuna az çok egemen olmuş bir görüştür. Federasyon da Tomislav'ın tavsiyesine uyacak ve toplu bilet hazırlayacaktır: Artık Türkiye'de ancak son bir yıl içinde ülkelerinin milli takımında oynamış yabancılar forma giyebilecektir. Edirnespor Boşkoviç'in rüyalarını gerçekleştiremez ama hem Fenerbahçe Edirnespor'dan daha güçlüdür hem Ostojiç Boşkoviç'ten daha klastır: Fenerbahçe, ne yapar eder, transfer edeceği Ostojiç'i Yugoslav milli takımının bir maçında, son beş dakikada oyuna sokturmayı başarır.

Ardından "kesinlikle yasak" dönemi başlar. 1977-78'de yasak delinir; İvanceviç, Antiç, Kajganiç, Paunoviç, Yaşareviç dönemine girilir. Ancak bu delik, yalnızca 1. lig takımlarının geçebileceği büyüklüktedir. Derken bir yasak daha, 1981-82'de bir delik daha: Türk asıllı yabancılar oynayabilir, Türk asıllı olmayanlar ithal edilemez... Kimbilir, herhalde "dili dilimize benzemez, dini dinimize benzemez, örf ve adetlerimize uyamaz" gibi gerekçeleri vardı bu hükmün. Açık olan şey, kararın "Yugoslavlara evet, gerisine hayır" anlamına geldiğiydi. Bir yıl içinde, Türkiye 1. ligi, Yugoslav gibi görünen, Türkçe bilmeyen, camiye mamiye uğramayan, işi bitince hemen Yugoslavya'ya dönen ama pek çaktırmamasalar da damarlarındaki asil kanın devinimiyle top oynayan özbeöz soydaşlarla doldu. Ne anlamlı karardı ama...

Anlamlı ve önemli kararın ömrü üç sezon sürdü. Sonra? Sonrası, yaşadığımız yıllar; Schumacher'li, Prekazi'li, Ferdinand'lı, Carlos'lu, Beykoz'un acar forveti Numanoviç'li kadrolar. Yani, Türkiye artık çok büyük bir pazar. Ve yıllardır değişmeyen tartışma: Sınır kapılarını ve soyunma odalarının kapılarını ithal mallara kapayalım mı, açık mı kalsın?

Mal var, mal var... Üstelik, sekizinci kalite malın kullanıla kullanıla yıpranmışlarını sokuşturmaya çalışan araçlar var. Bu, herkesin bildiği bir gerçek ve üzerine gerçeküstü hikayeler yapıştirılan bir gerçek: "Sakaryaspor yöneticilerinden biri Yugoslavya'ya gitmiş, bir kahveye girmiş. Kahvede millet kağıt oynuyormuş. Yönetici de oynayanlara bakıyormuş. Bir masada, oyunculardan biri kağıdı elinden uçurmuş ve müthiş bir refleksle yere düşmeden yakalamış. Yönetici şaşırılmış, 'kaleci gibisin' filan demiş. Adam da 'zaten bir ara, kalecilik yaptım' diye cevap vermiş. İşte Sakaryaspor İbrahimoviç'i böyle transfer etmiş." Bu lafın gelişi değil kelimenin gerçek anlamıyla "inanılmaz" olaya inanan insanlar görülmüştür; ister inanın ister inanmayın.

Sakaryaspor hikayesi kadar inanılmaz değil ama yine de inanması çok zor bir iddia: Yugoslavya'da futbol oynayan Şahinoviç, İzmit'in Karamürsel ilçesindeki akrabalarını ziyarete gelir. Aslında amaç yalnızca ziyaret değildir, Türkiye'de bir takımın formasını giyip giyemeyeceğini de araştıracaktır. Yeşilköy'e indiğinde, "İzmit, İzmit" diye ortalıklarda dolanmaya başlar; küçük bir yanlış anlama olur, kendisini İzmir uçağında buluverir. Üstelik, hedef şaşmasından haberi de yoktur, İzmir'e inince bu kez "Karamürsel, Karamürsel" der. Taksi çağırıp bindirirler. Şoför, yolcusunu Yeni Karamürsel mağazasının önünde bırakır. Bir gariplik olduğunu sezen Şahinoviç, şaşkın etrafına bakınırken, yoldan geçmekte olan bir futbolcu simsarısı... Göztepe... Antrenman... Ve transfer: Göztepelili Şahinoviç. (Öyle söylüyorlar. Yine: İster inanın ister inanmayın. Küçük bir yorum: İnanmayın!)

Ve 60'lı yıllardan bu yana, güldürmenin en kolay, sansür riski en düşük yollarından biri: Gazinolarda, plaklarda, radyoda, televizyonda üçkağıtçı yabancı oyuncu parodileri: "Ben var Mangiroviç, top oynamak az, para almak çok" filan gibi şeyler; yüzünü boyayıp "Ben Pele, atmam gele" diye ortaya çıkan Kazım'ın yakalanışı. Eh, bunca yıldır bıkmadan usanmadan ve büyük bir isyanla karşılaşmadan aynı hikayeler tekrar edildiğine göre...

Edildiğine göre, bu işte bir iş var. O da, galiba "kazıklanıyoruz" korkusu. Gökten inmiş bir korku değil kuşkusuz. Acı tecrübelerden kaynaklanan bir şey... Peki, "yabancılar kesinlikle hayır" sloganına geniş zemin hazırlayabilecek kadar acı mı? Belki bu da aklın mecburi istikamette tek yönü gösterdiği yollardan biri: Türk kalecilerinin Schumacher'den, Simoviç'ten öğrenecekleri şey yok mu? Evet, Karşıyaka Juriçeviç'ten daha iyi yerli kaleci bulabilir ama Fenerbahçe ve Galatasaray Schumacher'den, Simoviç'ten iyisini bulabilir mi? Şu andaki genç kuşak, topa abilerinden daha iyi vuruyor. Belki yarın daha da iyi vuranlar yetişecek, o zaman bu kadar çok yabancıya ihtiyaç kalmayacak. Türk futbolu, yeteneklileri, beceriklileri yetiştirdikçe yabancıların sayısı azalacak, kalitesi yükselecek. Belki gelip giden ithal mallarından bir şeyler öğrenilecek ve sonuç: Tribüne seyirci çeken, yabancı gözlerin Türk futboluna meraklı bakışlar fırlatmalarını sağlayan, zevkle seyredilen ve "ücreti neyse verilen" ithal malları... Ama yalnızca onlar.

Bu umutlar gerçeğe dönüşür mü, dönüşmez mi? Kimbilir. Sanki o yöne doğru, "hadi hayırlısı" dedirten bir gidiş var gibi. Zaten, üçüncü bir ihtimal de sözkonusu değil galiba. Ya böyle sürüp gidecek, ya da "yalnızca kaliteli yabancı" noktasına gelinecek. Kapıları tamamen kapatmanın imkanı yok. Avrupa Topluluğu ülkeleri, serbest dolaşım hakkının getireceği "sınırsız Avrupalı transferi"yle nasıl başa çıkacaklarını hesaplarken... İki-üç oyunculuk kontenjanları yirmiye çıkmasını diye, erteleme kararlarından medet umarken; AT bekleme salonunda mahzun mahzun oturan Türkiye'nin ithal futbolcu yasağı koyması "zor"u da aşan bir şey. (Ya kaliteli yabancıların yüklü faturalarının kulüp bütçesine yapacağı tahribat? O bir yara, o apayrı bir konu.)

İşte böyle. Türkiye yıllardır yabancı futbolcu sorununu tartışıyor; bu arada gelen geliyor, giden gidiyor, cebi boş dönen pek çıkmıyor. Ne de olsa, yabancılar için kârlı bir pazar. Beşiktaşlı Recep'in dediği gibi, "yabancı futbolculara tepki var, normal karşılamak lazım. Bir Türk varken yabancı futbolcuyu hangimiz ister? Yüzyüze ilişkilerimiz iyi olsa da, bizim içimizde bir tepki vardır. Ama iyiye oynar; oynasa da

oynamasa da çeker gider..." Gitmeyen? Bir tek Fenerbahçe'nin unutulmaz kalecisi Ilie Datcu, daha doğrusu pek sevmediği resmi adıyla İlyas Datça var. Federasyon'un kaleci kursunda hocalık yapma teklifini "bu benim için bir şerefdir canım, bir millî görev canım" bizdenliğiyle kabul eden Datcu...

Bizimkiler ama yabancı gibiler

Önce, üç-beş satırlık haberlerle spor sayfalarına adım attılar. İkinci adım da yine spor sayfaları üzerinde gerçekleşti; haberler büyüdü. Şaka maka değil, Stuttgart'ta, Standart Liege'de filan oynuyorlardı, gol atıyorlardı. Derken, millî takıma çağırılmaya başladılar. O zamanlar sayıları azdı; Erhan Fenerbahçe'de, hüsrana! İlyas Fenerbahçe'de, "vay be, küçük dev adam!"... Erdal Galatasaray'da, Erhan da... Yine devam ediyor: Sayıları giderek artıyor.

Garip bir ihracat-ithalat zinciri. Avrupa'ya özellikle de Almanya'ya işgücü ihraç edip, yıllar sonra kalifiye işgücü, profesyonel futbolcu ithalatı gibi bir şans yakalamak. Daha doğrusu, ne tam yerli malı ne tam ithal malı, iki arada bir derecede futbolcular; kimisi her şeyiyle tam "ikinci kuşak" topçular...

Evet, Türkiye 80'li yıllarda göçün acı meyveleriyle iyice tanıştı ama futbolda bir avuç "göç meyvesi"nin tadına da vardı. Peki, kim bu meyveler? Nerde nasıl yetişiyorlar, Türkiye'nin yerleşik ısırma mekanizmalarıyla nasıl geçinebiliyorlar, niçin geliyorlar?

Bir tek genelleme yapılabilir: Yurtdışından geliyorlar. Onun dışında, gurbet topçuları çeşit çeşit. Erhan, İlyas, Erdal tantanalı transferlerle geldiler. Çoğu kişi, Fenerbahçeli Oğuz'un, Beşiktaşlı Engin'in futbola gurbette başladıklarını, Türkiye'deki ikinci-üçüncü duraklarında, yıldızları parlarken öğrendi.

Erhan, Türkiye'deki en başarısız futbolunu ilk gelişte, Fenerbahçe formasıyla oynadı. Bir daha asla o kadar kötü oynamadı, İlyas ve Uğur da ilk geldikleri günlerdeki futbolu bir daha tutturamadılar. Üçüncü grup: Talat Üzümlü, Bayram Kaya ve arkadaşları, hiç dikiş tutturamayanlar.

Kimisi, Fenerbahçe'nin Almanya kampından dönüşte, Türkiye'deki üçüncü gününde geri kaçan Ergun gibi "duramadı"; kimisi Galatasaray'da yıldız olacağı umulurken Denizlispor-Ayvalıkgücü-Altay güzergahında vasatlaşan Burak gibi, bekleneni veremedi; kimisi, futbolundaki parlıtları imajına yansıtamayan Ahmet Keloğlu gibi hakettiğini alamadı.

Beşiktaşlı Engin, sanki hiç yurtdışına çıkmamış, futbola Avusturya'da başlamamış. Erhan, haliyle tavriyle, sanki hiç yerli malzeme kullanılmadan piyasaya sürülmüş; tam ithal malı ve Avrupa'nın "öylesine" bir yüzü. Savaş Koç, ikinci kuşağın şaşkınlığını, iyi ifade edilemeyen isyanını, Uğur aynı kuşağın bunalımını almış, İlyas Almanya anılarını her gün biraz daha unuttur gibi...

En önemlisi, gurbet topçularının sahaya yansıyan yüzleri de yine çeşit çeşit: Kimisinin futbolu büyük ölçüde Avrupalı; kimisinin futbolu, sanki biraz Avrupalı gibi ve kimisinin de "neresi Avrupalı"... Yerli malı futbolcuyla, Avrupa damgalı futbolcunun farkı da, abartmamak lazım, klas farkından çok zihniyet farkı. Yani, ta oralarda top koşturanlardan bazıları verileni "bizim" gibi almış; bazıları da "onlar" gibi almış.

Evet, Türk futbolcusu yabancı futbolcu derken, 80'li yıllar bir de üçüncü kategori yarattı, kendi içinde de müthiş çeşitlilik gösteren bir kategori: Başarılarıyla, başarısızlıklarıyla, "bizden"likleriyle yabancılıklarıyla ve her şeyin üzerinde uyum sorunlarıyla gurbetçiler. Uyum sorunu her şeyin üzerinde; performansı da o belirliyor, hayatı da. Üstelik, futbolcu kimliğiyle uyum aramanın yarattığı zorluklar, diğer ikinci kuşak üyelerinin sorunlarını kat kat aşıyor: Onlar, beş-on kişilik yakm çevrenin gözetiminde değil, bil-memkaç milyon insanın gözleri önünde, gol-puan beklentileri içinde "uyma"ya çalışıyorlar.

Uzun pasın kısası

"ANAP iktidarı döneminde, bazı kesimlerin hayat standardı düştü, bunu biliyorum. Ama bazı kesimlerin de koşulları daha iyiye gitti. Futbolcular da durumu düzelen kesimden. Bu nedenle Özal'ın politikasını destekliyorum." Fenerbahçeli Oğuz'dan, son derece açık, son derece gerçekçi bir değerlendirme. Evet, onca lafın ardından, yaşadığımız günlerin futbolcularına son bir kuşbakışı kimlik kontrolü yaparken, küçük-büyük refah parlıtları göze çarpıyor. Aslında, Oğuz'un bahsettiği "şanslı kesim" tüm futbolcuları kapsamıyor, daha çok vitrin topçularından oluşuyor. Ama yine de: Profesyonelliğin kırkinci resmi yılına yaklaşırken, futbolculuk, neresinden bakılırsa bakılsın, Türkiye ortalamasının çok çok üzerinde kazandıran bir meslek. Ya da, Beşiktaşlı Recep'in deyişiyle, "bir sürü adama hayatta başka hiçbir işte kazanamayacakları kadar para kazandıran bir meslek".

Başka? Üyelerinin bir örgütü, sosyal hakkı olmayan; hak isteyen kellesini çabuk uçurtan bir meslek. Büyük şöhret kazandıran, büyük nefret uyandıran; çabuk çıkaran, çabuk batıran; "o gün" gelip çattığında hiç acımayan bir meslek.

Türk futbolcusu, bir topun peşinde, onca iyiyle onca kötünün arasında koşturup duruyor işte. Mehter temposuyla da olsa, sonuçta ileri adımlar atabiliyor: Dünden daha iyi oynuyor, dünden daha eğitilmiş, dünden daha profesyonel ve en azından bir bölümü, artık pavyonculuk düzeyinin üzerinde, hiç olmazsa gece kulübü-diskotek düzeyinde. Elbette ki...

Elbette ki futbolcuların içinde yeteneksizi, cahili, serserisi, şikecisi, kasabı, hıyarı, acımasız da var, her meslekte olduğu kadar. Ama diğer yanda: Tam hayallerinin eşğine basmış, bir adım ileri gitse yırtacak, bir adım geri gitse batacak 19-20 yaşında çocuklar. Tir tir titreyen bacaklarıyla, her doksan dakikanın hesabını milyonlarca göze vermek zorunda kalan çocuklar...

Fazla mı futbolcu yanlış oldu? Olsun, olabilir. Tekrarlamanın zararı yok; futbolcu, futbolseverin küçüklüğünde çok uzak, çok büyük bir rüyadır ve bazı futbolseverler hep küçük kalır. İkincisi, kimbilir kaçınıcı kez: Futbolcu, ne de olsa bizim aşağı mahallenin çocuğu.

***

- Bu bölümle ilgili notlara bir özürle başlamak, Türkiye’de oynamış tüm yabancı futbolculardan özür dilemek gerekiyor. Futbol dünyasının iplerini ellerinde tutanlar, uluslararası futbolcu transferlerine basit bir mal ticareti, bir ithalat-ihracat kanalı olarak bakabiliyorlar. Kitapta, yabancı futbolcu transferlerinden söz edilirken “mal” kelimesinin bolca kullanılmasının nedeni de bu. Ancak “mal” kelimesinin kullanımındaki cömertlik, maksadı aşan bir noktaya uzanmış. Hatta, nasıl denir... Terbiye sınırları biraz zorlanmış. Evet, kitabın bütününde insanın mal olarak görülmesini eleştiren bir tavır var ama bu, yazara, birkaç sayfalığın da olsa hoyrat dil kullanma hakkını vermiyor. Bir kez daha özür dilerim...
- Çok genel bir not olarak, aradan geçen yedi yılda, futbolcu bölümünde ele alınan konular açısından umut verici gelişmeler yaşandığını belirtmek gerekiyor. Spor-magazin programlarındaki zoraki sahneler ve bu sahnelerin birkaç sabit “star”ı bizi aldatmasın; yeni futbolcu kuşağı hayli akıllı bir kuşak. Belki çok sübjektif bir değerlendirme ama: Futbolcular, teknik adamlar, yöneticiler, taraftarlar, spor basınından eklemek yiyenler., gibi bir grupta yaparsak, 90’lı yılların ortaları itibarıyla, en seviyeli grubu futbolcular oluşturuyor. Kitabın ilk baskısında, futbolcular için yapılan “Dünden daha iyi oynuyorlar, dünden daha eğitilmişler, dünden daha profesyoneller” değerlendirmesi hâlâ geçerli. Şimdi Bu Maçı Alıcaz!’ın. ilk yayımlandığı tarih “dün” oldu ve futbolcular yine dünden daha ilerideler.
- “Nasıl futbolcu olunur abi?” sorusunun cevabı pek değişmedi. Ama, Türkiye genelinde, altyapı çalışmalarının daha yaygın ve daha verimli hale geldiği söylenebilir. Üstelik, çocuklarının futbolcu olmasına karşı çıkan ailelerin yerini, çocuklarını zorla futbolcu yapmaya çalışan aileler alacak neredeyse. Eee, çekeceksin transfer parasını, biraz kağıda yatacağın, biraz repoya kayacağı... Galiba bu zihniyete bağlı olarak, futbolcu menajerliği kurumunun henüz yerleşemediği Türkiye’de “menajer baba” tipleri de yaygınlaşmaya başladı.
- Kulüpler, futbolcu sağlığına çok daha fazla özen gösteriyorlar artık. Bunu çağdaşlaşma olarak da yorumlayabilirsiniz, pahalı bir yatırımı koruma çabası olarak da. Belki ikisi aynı şeydir zaten. Neyse, en azından profesyonel futbolcular için, bir diplomasız masörün elinde harcanmak riski yok artık. Ama o doktor senin bu doktor benim gezerken hiçbir tedaviden yararlanamama vakalarına hâlâ rastlanıyor...
- Doğrudan “Ruhsuzlar!” lafı eskisine göre daha seyrek duyuluyor. Ama bu lafın arkasındaki zihniyet dimdik ayakta. Yine antrenmanlar basılıyor, yine futbolculara kabarık faturalar kesiliyor, zehir zemberek yazılar yazılıyor. Stadlar kuşatılıyor, futbolcular mahsur kalıyor. Üstelik tribünler, futbolculara karşı daha da hoşgörüsüz hale geldiler. Oysa aynı tribünler, profesyonel oyunculardan “ruh” bekleme hakkını da giderek yitiriyorlar. Hava soğuktu, maç saati söyleydi, rakip böyleydi; ama onlar emektar futbolculardı ve Ulvi, Rıza, Rıdvan, Yusuf, hepsi bomboş tribünler önünde jübile yaptılar. Feyyaz, Beşiktaş’tan uzaklaştırıldığı gün “Feyyaz Uçar, o..çocuğu” tezahüratının hedefi oldu. Yalnızca tribünlerin ve basının vefasızlığı değil; Oğuz’la Aykut, Ali Şen’in bir cümlesiyle kendilerini kapının önünde buluverdiler. Gökhan hata yaptı ya da yapmadı, vaktiyle iyi kazandı ya da kazanmadı, “Gökhan’ı kapıdan sokmam” diyen Ahmet Hamoğlu’na kıyasla çok daha fazla emek vermişti Beşiktaş’a. Ahmet Hamoğlu kimdir? Rosenborg maçını izleyen, antrenmanda Rıza’ya, hem de Rıza’ya yumruk atmaya yeltenen onaltı yaşındaki taraftar kimdir? Galatasaray otobüsü defalarca taraftar saldırısına uğradı, içinde takımı Şampiyonlar Ligi’ne taşıyan futbolcular vardı. Gün oldu, Trabzonspor tribünlerinin bir bölümü Hami’ye düşman kesildi, Avrupa’da birçok “tur golü”ne imza atmış Hami’ye... Forma sevgisi güzel bir şey; aslında futbolcudan kulüp ruhu, hatta taraftarlık ruhu da beklenebilir, beklenir. Ama bu “ruh”un yönetimden, tribünlerden, basından karşılık bulduğu yerde...
- Yedi yıl önce futbolcuların örgütsüzlüğünden yakınılıyordu. Artık Profesyonel Futbolcular Derneği var. Dernek yönetiminde yıldız futbolcular da görev alıyor. Ama ne yazık ki, güçlü, etkili bir dernek değil bu.

Derneğin, 1996 Eylül ayı itibarıyla, futbolcu haklarını korumaya yönelik kaydadeğer bir çıkışı olamamıştı henüz. Oysa, transfer koşullarından fikstür ayarlamalarına, söyleyecek epeyi sözleri var futbolcuların. 2. ligde, 3. ligde ağırlığı hâlâ "ezik" profesyoneller oluşturuyor. Ve dünyadaki örneklere bakarsak, İtalyan liglerindeki futbolcular greve gittiklerinde, hemen hiç kimse onlara yıkıcı, bölücü, terörist gözüyle bakmıyor. Öyle bakanların da, futbolculara dişleri geçmiyor... Ama Türkiye'de, "Bir şeyler yapalım!" diyen futbolcular onbeş yıl önce nasıl darmadağın edildilerse, 1996'da da futbol üzerine "düşünen", bununla yetinmeyip bir de "konuşan" Aykut ve Oğuz kendilerini kulüp kapısının önünde buldular. Onbeş yıl öncesinin uslu, "ideal" futbolcu tipi, gazetelerin spor sayfalarına efe kıyafetiyle, komando kıyafetiyle poz veren futbolcuydu. Bu satırlar yazılırken, "Televole" geyiklerine takılan futbolcular yöneticilerin gözdesi oluyordu. Yarın da, internette "takoz muhabbeti" yapanlar el üstünde tutulacak. Kimbilir, belki de öyle olmayacak. Futboldan umut kesilmez. Üstelik, daha önce de söylendiği gibi, yeni futbolcu kuşağı "akıllı" bir kuşak.

- Alman, Boşnak, Makedon, Danimarkalı, Rus, Bulgar, Rumen, Gürcü, Nijeryalı, Zaireli... Türkiye ligi, yabancı futbolcular açısından eskisine göre çok daha renkli; "renk" in tüm olumlu anlamlarıyla çok daha renkli. Onca farklı ülkeden, onca farklı kültürden gelmiş insanların futbol sahalarında buluşmaları, nereden bakarsanız güzel bir şey... Uluslararası transfer piyasası, her ülkeye böyle bir şans vermiyor. Avrupalı seyirciler kendi liglerinde Afrikalı yıldızları seyredebiliyorlar da, Afrikalı seyirciler kendi liglerinde Avrupalı yıldızları seyretemiyorlar, örneğin. Müreffeh ülkelerin kendi aralarında da futbolcu alışverişi yaptıkları düşünülürse... Futbolcu ithal edemeyen ülke çok ama futbolcu ihraç edemeyen ülke yok gibi. İşte Türkiye, "yok" vurgusunu "yok gibi"ye yumuşatan sayılı ülkelere. Spor basını her yaz birçok Türk futbolcusunu Avrupa'ya transfer ediyor ama bu transferler, Hakan Şükür'ün talihsiz İtalya macerasını saymazsak, gazete sayfalarında kalıyor. Niçin böyle? Türkiye'deki yıldızların, birçok Avrupa ülkesindeki meslektaşlarına kıyasla daha iyi kazandıkları bir gerçek ve bu, "Niçin böyle?"nin yarısını açıklıyor. Gelgelelim, transfer piyasasının Türkiye'ye göre çok daha yüksek rakamlar üzerinden döndüğü ülkelerin sayısı da az değil ve onların üzerinden bakıldığında, "Niçin böyle?"nin yarısı açıkta kalıyor. Çünkü, yine subjektif bir değerlendirme, Türkiye'de dünyanın her ülkesinde top oynayabilecek futbolcular var...

- Türkiye'deki futbol kamuoyunun gözünde, 90'ların başına kadar "Yugoslav futbolcu" diye genel bir tiplene vardı ve "Yugoslav futbolcu" nun imajı hiç de parlak değildi. Üçkağıtçı, tembel, serseri... Hatta bazı kulüp yöneticileri ve bazı taraftarlar işi neredeyse ırkçılığa dökceklerdi. Ne zaman Yugoslavya dağıldı, ortalık karıştı; o zaman anlaşıldı ki, "Yugoslav futbolcu" genellemesinin içinde canımız ciğerimiz Boşnaklar, "düşman" Sırp, Hırvatlar vs. varmış...

Bu da öylesine bir not işte!

- Yedi yıl önce, Bu Maçı Alıcaz! 'da, ilk temsilcileri üzerinden değerlendirilen "gurbetçi futbolcular" ın sayıları giderek arttı. Özellikle Fenerbahçeli Tayfun ve Erol'un 1995-1996 sezonundaki başarıları, gurbetçi futbolculara yönelik bir talep patlaması yarattı; birçok kulüp yöneticisi '96 yazını Almanya'da, ikinci-üçüncü kuşak futbolcu peşinde geçirdi. Bu, hiç şaşırıcı bir gelişme değil. Çünkü ikinci-üçüncü kuşaktan çocukların başarıları futbolla sınırlı değil...

- Son olarak: Bu kitabı yazarken, futbolun Türkiye'deki her döneminden canlı tanıklarla görüşmek gerektiğini düşünüyordum. 20'li, 30'lu yılları futbolun içinde yaşamış olanların sayısı hayli azalmıştı, birkaç kişi kalmışlardı. O son tanıklardan Suphi Batur'a ulaşabildim ve ziyaretine gelmek istediğimi söyledim. İsrarlarımın aldırmadı, "Sizi niçin yorayım evladım, ben gelirim" dedi, o dönemde çalıştığım Nokta dergisine kadar geldi. İstedğimden fazlasını anlattı, yoruldu, gözleri doldu, benim teşekkürlerimi hep yarıda kesti ve kendisini dinlediğim için defalarca teşekkür ederek gitti. Suphi Batur'u siyasî hayatından tanıyıp, aynı derecede duygulanırcı sahnelerle hatırlamayanlar vardır belki. Ama, artık aramızda olmayan bu "sportmen"le görüştüğümüz gün benim için çok güzel bir gündü. Suphi Batur'u sevgiyle anıyorum ve onun hep yarıda kestiği teşekkürlerimi burada tamamlıyorum.

“HOCA” O da, Bizim Mahallenin Abisi

Önce antrenördüler. Sonra teknik direktör oldular. Artık yardımcılarına antrenör deniyordu. Daha doğrusu, takımı fiziksel açıdan hazırlayan kişi antrenör, taktiği veren “bir numaralı adam” teknik direktördü. Hatta bazı takımlarda kadro üçlenmiş, bir de kondisyon uzmanı girmişti devreye. Ayrıca sıfatların içinde “menajer” de vardı. Kimileri, antrenöre menajer diyordu. TRT dili, gazete dili, futbolcu dili, futbolsever dili birbirine girmiş, saha kenarında tam bir unvan-sıfat çorbası kaynamaya başlamıştı... Aslında hikayeleri çok farklı değil. Federasyon’un, “monitör kursunu bitirenler şu takımlarda şu sıfatla çalışabilir, C kursunu bitirenler burada bu sıfatla çalışabilir” kuralları bir yana: Bugün bir takımın teknik direktörü, yarın daha hallice bir takımın antrenörü, başka bir yerin menajeri, sonuçta çok benzer bir hikaye. “Hoca”nın hikayesi...

Kimdir hoca? Futbolcunun bir numara ve birkaç yaş büyüğüdür. Futbolcu bizim aşağı mahallenin çocuğuyorsa, hoca da bizim aşağı mahallenin abilerindedir. Ne de olsa eski futbolcudur, hâlâ biraz topçudur. Topçunun hayatını, kaderini paylaşır.

Vitrin futbolcusuyla gariban futbolcu arasındaki fark neyse, vitrin hocasıyla gariban hoca arasındaki fark da odur. Futbol hattının ikinci mevki, üçüncü mevki topçuları varsa, aynı kompartımanı paylaşan hocalar da vardır. Büyük takıma gelen futbolcu nasıl kaçınılmaz bir eziklik duyarsa, hoca da benzer şekilde “bir garip” olur, üstelik durumu çaktırmaması da gerekmektedir. Kamplarda söz sahibi odur. Ama bu, futbolcular gibi sıkılmasını, özlemesini engellemez. Evet, hocanın hikayesi sanki futbolcunun hikayesi gibi...

Hocam, nerden böyle?

Türkiye’de futbolun ilk yılları, hemen her takım için onbir adamı biraraya getirebilme mücadelesiyle geçmiştir. Nerde kaldı ki, takıma bir de hoca bulunsun. Ancak ne zaman kadrolar biraz olsun genişlemiş, “şu oynasın, bu oynamasın” kararını hırgür çıkmadan verecek bir otoriteye ihtiyaç duyulmuştur ve yine ne zaman, sahalardaki ilk kuşak yavaş yavaş futbolu bırakmış, bir “iş bilen abiler” grubu oluşmuştur, işte o zaman forma aşkına, top aşkına takım çalıştıranlar da ortaya çıkmıştır: Ali Sami Bey, Hamid Hüsnü Bey, Şeref Bey ve arkadaşları...

Abiler, 1924’e kadar durumu idare eder. Ancak, bir Paris yolculuğu yaklaşırken ve futbolda da “muasır medeniyet seviyesine en kestirme yol hangisi” sorulan sorulurken, abiler kurumunu sollayacak bir çözüm bulunur. Millî takımı, 1924 Paris Olimpiyatlarına bir yabancı hoca, İskoçyalı Billy Hunter hazırlayacaktır. Hunter, bir sabah Galata Rıhtımı’nın üzerinden İstanbul’a ilk bakışlarını fırlatırken, belki “Ah, ne egzotik” filan demiştir ama herhalde rahmetlinin kendisi de inkar etmezdi, Doğu’nun fevkalade enteresan hayatını görmek için değil, İdman Cemiyetleri İttifakı’nın vereceği yüklü para için gelmiştir. Ve yine ihtimaldir ki, arkasından “Tanrı herkese Billy şansını versin” denmiştir. Çünkü sanılanın aksine, futbolun beşiğini tıngır mingır sallama şerefine nail olmuş Britanya’da, hocalıktan para kazanmak pek eski bir geçim yolu değildir. 20’li yıllar bir yana, 50’li yıllarda bile ekmeğini hoca kimliğiyle kazanan futbol adamı çok nadirdir. Yani Hunter’a sağlam bir piyango vurmıştır.

Ancak, Hunter da Türk futbolu için bir piyangodur. Gerçi millî takım Olimpiyatlarda dönemin en güçlü ekiplerinden Çekoslovakya’ya yenilerek elenir ama Olimpiyat sonrasındaki Avrupa turnesinde başarılı olur. Hunter, Türk futboluna bir şeyler vermiştir. Galatasaray yöneticileri, verecek daha fazla şeyleri de olduğunu düşünerek, İskoç hocayı bırakmazlar. Böylece, hem bir kulüp takımı ilk kez profesyonel hoca yönetimine girer hem de yabancı antrenör devri başlar. Hani şöyle yüzü hafif kayışlaşmış bir yabancı antrenör, Türk meslektaşlarına “Biz nereden geldik değil asıl siz nereden çıktınız; bu ekmek kapısını ilk biz aralamıştık” dese, kendine göre temelli bir haksızlık yapmış olacaktır belki de. Evet, Türk futbolunun ilk profesyonel hocası bir yabancıdır.

Galatasaray, Hunter’la başlayan yabancılar serisini sürdürür. Fenerbahçe’nin ilk paralı hocası bir Türk’tür, Necmettin Çakar ya da camiadaki adıyla Necmi Ağabey... Necmettin Hoca, Fenerbahçe’yi daha ilk sezonunda, 1929-1930’da İstanbul şampiyonluğuna taşır. Ancak Fenerbahçe, üç yıl sonra, Karşıyaka’nın ithal ettiği Macar Sveng’i takımın başına getirir ve Türkiye’nin yabancı hocalar için kârlı bir pazar olma geleneği, köklerini salmaya başlar.

Ya yerli hocalar? Onlar da “hızla” Türk futbolundaki yerlerini alırlar. Bu herkesin kabul ettiği bir şeydir. Öylesine ki, gazeteci, Federasyon Başkanı’na sorar: “Türkiye’de bir-iki yıldır yerli antrenör müessesesi çalışmaya başladı. Onları nasıl buluyorsunuz?” Başkan, umutlu bir cevap verir: “Bu kısa sürede bile çok başarılılar. Birkaç kurs ve tecrübe onları mükemmel yapacaktır.” Tarih? 1935, 1940 falan değil. 1945, 1955, 1960 da değil. Yıl 1968’dir; Federasyon Başkanı Orhan Şeref Apak, Fotospor dergisinin sorularını cevaplamaktadır. Türk futbolu yetmişine merdiven dayamıştır ve “bir-iki yıldır yerli antrenör müessesesi çalışmaya başlamıştır”...

Ne iş hocam?

30’lu yıllardan 1968’e, 80’lerin diliyle “Ne iş hocam?”lık bir durgunluk yaşanmıştır. Elbette ki, bu upuzun dönemde bir sürü yerli hoca yetişmiş, üç-beş kuruş para kazanılmış, birkaç şampiyonluk sevinci tadılmıştır. Ancak o yıllara kadar, futbol büyük ölçüde Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş’tır; kupaları genellikle yabancı hocalarda arayan ve yalan söylemeye hiç gerek yok, onlarda bulan üç kulüp. Varolan Türk çalıştırıcıları ikinci planda kalmış; büyük paralar, tantanalı transferler hep dışarıdan gelenlere nasip olmuştur.

Ama ne zaman ki ilk “tam profesyoneller” kuşağı jübile dönemine gelip yine futboldan ekmek yeme kavgasına girmiştir. Daha önemlisi, ne zaman ki Anadolu futbolu aşama yapmış, 60’lı yılların ortasında hocalara karşı bir talep patlaması doğmuştur, işte o zaman Federasyon Başkan “Bu kısa sürede bile çok başarılılar” demiştir. Ve böylece, parası da acısı da bol hikayeler birbiri ardınca yazılmaya başlanmıştır.

Paranın bolluğu, talep patlamasından. Acının bolluğu? Kimbilir, belki de malzemeci Niko’nun beyinle irtibat kurmada zorluk çeken ağızlara dağıttığı bir sakızdan; bir türlü unutulmayan garip başarısından: “Hiç unutmam bir sene Fenerbahçe antrenörsüz kalmıştı, takımı malzemeci Niko çalıştırmıştı, yine şampiyon olmuşlardı. Kadro iyi olduktan sonra her antrenör takımı şampiyon yapar.” Her futbolseverin, çeşitli ağızlardan yüzlerce kez dinlediği, çeşitli kalemlerden yüzlerce kez okuduğu bir hikaye.

Çoğunlukla "hiç unutmam" giriş taksimiyle başlanan ve maalesef, gerçekten de hiç unutulmayan bir hikaye. Gerçi Mustafa Denizli dayanamayıp "Madem öyle, Fenerbahçe ertesini yıl niye malzemeci Niko'yla devam etmemiş?" diye soracaktır ama dinleyen çıkmayacaktır. Türk futbolunu "doğru Nikocu çizgi" üzerinde yürütmeye çalışanlar tınmayacaktır.

Hoca'nın dramında bir perde "iyi kadroyu herkes şampiyon yapar" zihniyetiye, ikinci perde de futbolun sürdürürücü bir çalımdır. Hayatta iki defa topa vuran, üç defa kulüp binasına giren, dört defa maça giden... Futbola kıyısından köşesinden değil, kıyısının ta karşı köşesinden bulaşanlar bile "iş bildikleri"ni zannederler. Kolaydır canım bu iş. Top yandan çıkınca taç, arkadan çıkınca aut, kaleye girince gol, bizim hıyar hoca Hasan'ın yerine Ali'yi oynatırsa takım şampiyon. İş kolaydır da, hocanın kafası çalışmaz işte...

"Beşiktaş'ın kötü zamanı, antrenör Remondini. B. Ahmet'i ilerde oynatıyor. Maçtan önce gittik, B. Ahmet'i geri çekmesini söyledik. Takım bir sahaya çıktı, eski tas eski hamam. Ben kapalı tribünden şişeyi kaptığım gibi, o anda saha kenarında ayakta durmakta olan Remondini'nin kafasına yapıştırdım." Beşiktaş Amigosu Orhan Tatlıdil, takımı sahaya "Orhan sistemi"yle sürmeyen İtalyan hocayı affetmemiştir.

Amigosundan oyuncusuna, yöneticisinden bakkalına kadar maydanoz kadrosundan prim alan binlerce danışmanı vardır her hocanın. Danışmanlar kadrosunun "bu iş böyle olmaz" raporlarını dinler, uygularsa; ki hangi birini dinlesin uygulasin, takım hezimete uğrayacaktır. Bildiği gibi devam ederse, işin ucunda kovulmak da vardır, kafaya şişe yemek de. İşte hocanın teslim bayrağı, bu karambolün ortasında yükselen bir göndere çekilir çoğu zaman.

"Elinizdeki futbolcunun kondisyonu, şu ya da bu sebeple yüzde otuza düşmüş. Kendisine de bakmıyor. Gece hayatına dalmış gidiyor. O futbolcuyu oynatmakta ısrar etmeyeceksiniz. Onun tekrar kondisyona girmek için zamana ihtiyacı vardır. İzin vereceksiniz." 1968 Haziran'ında, Bolu'da düzenlenen antrenör kursunda, spor fizyolojisi ve kondisyon uzmanı Ayhan Ataman "teori"yi anlatıyordu.

"Pratisyen", yani kursiyerlerden Turgay Şeren itiraz etti: "Siz istediğiniz kadar kondisyonu düşen futbolcuyu oynatmamak için direnin. Kulübün yöneticileri çıkacak karşınıza, sonra taraftarlar. Sen kim oluyorsun da yüzbinlerce liraya alınan bu yıldız kadro dışı bırakıyorsun? Karşınıza böyle çıkacaklar. Ve siz de o oyuncuyu oynatmak zorunda kalırsınız."

Ayhan Ataman, bu itirazı mantıklı bulmadı; Şeren'in söyledikleri kabul edilebilir cinsten değildi: "Olmaz öyle şey. Turgay Bey yanılıyorlar. Antrenör her şeyden önce kimsenin dediğini değil, kendi bildiğini yapan adamdır."

Kim haklıydı? Karar vermek hiç de güç değil: Ayhan Ata-i man olması gerekeni anlatıyordu, Turgay Şeren de olanı, ya-j sananı... Yirmi yıl içinde hiçbir şey değişmedi. Hâlâ "öyle" olması gerekiyor ama yine "böylesi" yaşanıyor. Oysa aynı kursta Sabri Kiraz, "Sahaya çıkarken arkamızı sıvazlardı, hadi aslanlarım, korkmayın, Allah bizimledir, göreceksiniz Allah'ın izniyle yeneceğiz onları diye bağırırlardı; sizler bizlere göre daha şanslısınız, daha bilgili olarak çıktınız sahaya, sizden sonra gelenler de daha şanslı olacaklar" demişti. Biraz yanıldı, biraz yanılmadı. Evet, her kuşak bir öncekinden daha bilgili. Ama Türkiye'deki hocalar için bilgili olmak şanslı olmak anlamına gelmiyor.

Kısa sezonun kârı

Orhan Şeref Apak'ın yerli hocalarda umut verici kıpırtılar gördüğü dönem, talep patlamasının ücretleri yukarılara fırlattığı pazarlıklara sahne oluyordu. Takımlar, 1968-69 sezonuna hazırlanırken, Mersin İdmanyurdu Bülent Giz'e 5000 lira teklif ediyor ancak "6500'den aşağı gelmem" cevabını alıyordu. Daha birkaç gün önce, antrenör kursunda çalışma koşullarından yakınan Turgay Şeren ise Bursaspor'un 6000 lirasını reddetmişti. Ya 7000 ya hiç...

Bunlar, maaş teklifleriydi. O yıllarda, hocaların, en azından yerli hocaların, büyük transfer paraları götürme şansları yok gibiydi. Ancak, maaşları futbolculara göre yüksekti. 80'li yıllarda? Değişiklik küçük çaplı: Hocalar, futbolculara kıyasla düşük de olsa transfer ücreti alıyorlar ama maaşları yine "topçu aylığı"na göre oldukça yüksek. Fakat...

Bu fakat çok önemli: O maaşları kaç ay alabiliyorlar? Bütün başarısızlıkların hocaya fatura edildiği bir ortamda üç ay, beş ay, bir ay... Takımda yirmi tane futbolcu var, sezon ortasında hangisini satacaksın? Bilmemkaç tane yönetici var, hangisini atacaksın? Ama hoca bir kişi, bir bavul... Kadro zayıfmış, yöneticiler işleri karıştırıyormuş, takımın oturması için zamana ihtiyaç varmış; kim takar? İşler kötüye gidince, hocaya yol görünür. Ya kovulur ya istifa etmek zorunda kalır.

"Biliyorsunuz Fenerbahçe'nin Şubat ayında kongresi var. Bir de sahaya yansıyan kongre krizi geleneği var. Ne yapacaksınız?" Sarı-lacivertlilerin yıllar sonra takımı teslim ettikleri ilk yerli hoca Yılmaz Yüçetürk, 1987 Ağustos'unda sorulan bu soruyu idealizm, aşırı iyi niyet ve belki biraz da kaçışla

cevaplamıştı: "Bizi ilgilendireceğini sanmıyorum. Ben ve arkadaşlarım profesyoneliz. Sahada başarılı olmakla görevliyiz. Yönetimin sorunları bizi ilgilendirmez." Fenerbahçe'ye hazırlık maçlarında unutulmaz bir futbol oynatan Yılmaz Yüctürk, bu sözleri söyledikten bir ay sonra, ligde birbirini izleyen mağlubiyetlerin karambolünde, görevinden ayrılmak zorunda kalacaktı; "ligin tozunu atacağız" hayalleriyle birlikte... Fenerbahçe kulübünün kapısından, cebinde geçerliğini yitirmiş bir hizmet sözleşmesiyle çıkarken, yönetim savaşlarının sahaya nasıl yansıdığını, hocayı nasıl şarapnel yağmuru altında bıraktığını anlamıştı herhalde. Daha doğrusu, çok iyi bildiği bu gerçekten kaçmanın imkansız olduğunu...

Binbir umutla göreve başlayıp, binbir türlü sorunla karşılaşan ve o kulübün teklifini kabul ettiğine pişman vaziyette bavul toplama hareketına girişen hocaların hikayeleri, kimbilir kaç çarpı binbir tane. Oysa onlar, futbolculara göre daha örgütlüdür, iyi kötü bir dernekleri, ağız laf yapan temsilcileri vardır. Ama sonuç, "Bu hoca da olmazsa bir tane daha, hocaların kıtlığına kıran mı girdi" zihniyeti karşısında: kesin mağlubiyettir.

Gerçekten de hiçbir zaman hoca kıtlığı söz konusu değildir. Kayserispor, 1988-89 sezonuna Halil Güngördü'yle başlamış ve Güngördü, dördüncü haftanın sonunda işsiz bırakılmıştır. Bu kez denenme sırası Fehmi Kuş'tadır. O da ancak birkaç hafta dayanır ve Enver Ürekli'yle anlaşılır. Ürekli, kendisiyle ilgilenecek bir yönetici bulmayı başaramayınca, görevinin üçüncü gününde istifa eder. Ürekli'nin yerine gelen Nihat Fırat yalnızca bir tek maçta takımla sahaya çıkar. Fırat da gidince, bu kez Cevat İrez'le anlaşılır. İrez, Kayserispor için rekor sayılacak bir süre, tam üç hafta takımın başında kalır. Ancak o oturmuş takım, düzenli çalışmaların karşılığını beklemekte olan Kayserispor, gidip de lider Gençlerbirliği'ne yenilmez mi? Sürpriz başarısızlığın sorumlusu İrez de görevine veda eder. Bu sırada, Kayserisporlu yöneticilerin aklına yeniden Enver Ürekli gelir. Adamcağız üçüncü günde kaçmış, takımla maça çıkamamıştır. Onun da hatırı kalmamalı, bir ya da iki mağlubiyetin sorumluluğunu yöneticilerin sırtından alıp, gideceği yere gitmelidir. Ancak Ürekli bu kez öyle bir haftada filan gidecek gibi değildir. Bir sonraki maça beş hafta vardır. Göz açıp kapayınca kadar ligin ilk yarısı sona ermiştir bile.

"Takımlara antrenör dayanmıyor. Kulüplerin büyük bölümü, ligin ilk yarısında antrenör değiştirdi." Türkiye'nin en klasik gazete haberlerinden biridir bu. Her yıl, liglerin devre arasında üç aşağı beş yukarı benzer rakamlar eşliğinde yazılır. "Bayram alışverişi sönük geçiyor" ya da "Erzurum'da kış, Antalya'da bahar" haberleri kadar klasiktir. Çünkü bazı şeyler hiç değişmez. Nasıl olsa her yıl birkaç defa Erzurum donarken Antalya terleyecektir ve nasıl olsa her yıl antrenörler birbiri ardınca harcanıp kovalanacaktır.

"Artık antrenör isteyen Türk kulüplerinin yöneticilerinden biri Yugoslavya'ya yollanacak ve anlaşmanın burada imzalanması sağlanmadıkça dilekleri geri çevriyecektir... Bu da Yugoslavya Futbol Federasyonu ve Antrenörler Birliği'nin aldığı son karardı. Belliydi ki, Yugoslav antrenörlerin Türkiye'ye geldikten kısa bir süre sonra işsiz kalmalarından bıkmıştı." 1968 yılından yine bir Fotospor haberi... Yerli hocalara göre biraz daha ehven koşullarda çalışan ve biraz daha zorca kovulan ithal hocalar bile, üstelik ta o yıllarda isyan edecek duruma gelmişlerdi. 60'lardan bugüne ne değişti ki? 1988-89 sezonunun ortasında, durduk yerde işsiz bırakılan Kahramanmaraşspor teknik direktörü Adnan Dincer'in, hakkını resmî kanallardan araması, umulan değişimin örnek adımlarından biri olabilir mi? Kulüp işveren, hoca işçi, devlet hakem; zor...

Ve hoca öğüten değirmenin kanatlarını ters döndürmeyi başaranlar, kurnazlar: Yılda birkaç kez transfer parası kapabilmek için, sudan sebeplerle kaçan ya da kovulmaya çalışan hocalar. Öğütülen arkadaşlarına, futbolculara, taraftarlara karşı hiçbir sorumluluk duymayanlar; o takımdan bu takıma seke seke giderken her adımda bilmemkaç milyon daha götürmenin telaşını, futbolun ve hocalığın üstünde tutanlar... Bir-iki kişi değil, kalabalıklar. Ama neyse ki, çok çok küçük bir azınlık olmamakla birlikte, yine de azınlıktalar. Varlıkları ve sabıkalrı, en çok aynı yolun yolcularına, gerçekten profesyonel hocalara zarar veriyor. Yok yere kapının dış tarafına tekmelenen hocalar da "Kovdurmuştur kendini üçkağıtçı pezevenk" oklarına hedef oluyor; gerçek üçkağıtçıların yüzünden. Onları teşhir etmek kimin görevi? Antrenörler Derneği diye bir örgüt var ama...

Bu karambolde futbol

"Her iki taraf da memnun olacak şekilde çalışmak lazım. Parayı al, sonra git. Bu olmaz, iyi çalışmak, iyi anlaşmak lazım. Sezon biterken, gelecek yeni yönetimi de düşünürüm ve hep efendi ayrılırım. 'Bana müsaade, size teşekkür ederim, belki yeni idareciler gelir, kendi adamlarıyla çalışmak isterler' derim. Hep efendi, hep. Ve takıma en iyi futbolu oynatmak için her şeyi yapmak isterim, aldığımın karşılığını vermek..."

Datcu'nun dokunduğu "alınanın karşılığını vermek"... Kovulmak, kovdurmak karambolünün dışında kalan yönleri de var bu karşılık vermenin, bir şeyler yapmanın. İyi futbol oynatmak, iyi futbol

oyatabilecek yetenek ve birikime sahip olmak, yani hocanın asıl işi... Türkiye'de başarılıp başarılmadığı tartışma konusu olan bir nokta.

"Sizi temin ederim, dünyadaki en başboş antrenör, yerlisiyle yabancıyla Türkiye'deki antrenördür. Bir antrenör istese futbolcuyla öldürür, istese bütün sezon yatırır, kimse 'ne yapıyorsun' diye sormaz. Ben bugün bir takımı en bilim dışı yöntemlerle çalıştırırım, futbolcuları yerlere yatacak, ölecek hale getireyim, belki beni alkışlarlar. 'Aferin bak ne disiplinli adam, bak ne güzel öldürüyor futbolcuları' derler. Çünkü hiçbir denetleme yok. Denetlemenin olmadığı yerde aşama olmaz."

Kondisyon uzmanı Turgay Renkikurt'un "Kimse hocaya şunu niye oynatmıyorsun diye sormaz" iddiası ne ölçüde geçerli, tartışılır. Ama hocanın bilimsel açıdan, çalışma-çalıştırma yöntemleri açısından denetim sınırları dışında kaldığı kesin. Evet, müdahaleler tatsız ve gereksizdir de, arada bir "ne yapıyorsun" sorusunun sorulması ve cevaplanması da, herhalde anlamlı olacaktır.

Ve o soru sorulduğunda, "Sahada oynadığımız oyuna bakın kardeşim" diyebilen hoca, hiç olmazsa cevabın dörtte üçünü verebilmenin rahatlığını yaşayacaktır. Türkiye'de kaç hoca bu "alınım ak" mesajını verebilir? Bir, üç, beş, beş-yüz... Yorumu dört tam cepheden açık bir soru.

Elbette ki hiç kimse çıkıp da "Ben bu işi bilmiyorum, takım benim yüzümden başarısız" demeyecektir. Ya kadro kötüdür, ya koşullar yetersizdir, ya seyirci takımı strese sokmaktadır, ya da çocuklar taş gibi top oynamaktadır, ki bunlarda haklılık payı olma ihtimali yüksektir. Ancak...

Ancak, çoğunlukta mı azınlıkta mı oldukları gibi sayfalara sığmaz, sekiz yılda sonuç çıkmaz bir tartışma geri dursun, Türkiye'de kötü hocalar bulunduğu da bir gerçektir. Ne yıllarca futbol oynamak, ne kısacık monitör-antrenör kurslarını bitirmek "iş bilmek" için yeterli olabilir. Üstelik, "küme düşüre düşüre şampiyon yapmasını öğrenirim" derecesinde zamana güvenmek de çözüm değildir, iyi bir üstyapı hocası, takımı hazırlayabilecek, futbolcularla dengeli ilişkiler kurabilecek, oyunu okuyabilecek, sistem yaratamasa bile varolan sistemleri kadrosuna uyarlayabilecek ve sezgilerini kullanabilecek düzeyde adamdır.

Futbol oynadığı yıllarda hocalarında gördüğünü, kurslarda anlatılanlarla birleştirip, yöneticilere hesap veren ama futbola hesap vermeyen adam, belki biraz kaba olacak ama, kafası da pek basmıyorsa, aldığı karşılığını veremez; ne kadar uğraşırsa uğraşsın, didinirse didinsin. Ne yazık ki, Türkiye'de onlardan epeyce var. Tekrar: Azınlıkta mı çoğunlukta mı oldukları tartışmasına dalmanın, "Örnek ver, kimmiş bu hocalar" itişmelerine girmenin anlamı da, alemi de yok.

Olumsuz çalışma koşullarım anlatmak ne kadar gerekliyse, olumlu koşullarda bile umutsuz vaka görüntüsü verenlere dokunmak da o kadar gerekli. Böyle bir konuda, böylesine genel laflar; şimdilik bu kadar... Ama, ellerine fırsat geçtiğinde tam anlamıyla seyirlik takımlar yaratan, seyirlik futbol oynatan, "yuvarlanıp gidiyoruz işte"ye itibar etmeyip, "topu nasıl yuvarlamalı"yla uğraşan, futbolun teknik literatürüyle ilgili bir şeyler okumayı zahmet saymayanların var-j lığını da unutmadan...

Kısacık bir tartışma

"At sahibine göre kişner. Galatasaray Kulübü, bir yerli antrenöre değer verildiği zaman neler yapılabileceğini göstermiştir." Mustafa Denizli, kendisinin de söylediği gibi, güvenilen ve bu güveni hakeden bir hoca. Doğrularıyla, yanlışlarıyla, kabullenmekten kaçındığı sallantılı dönemleriyle...

Ancak, Denizli'nin yakınında, çok çok yakınında bir başka örnek: Derwall, Türk futbolunda bir şeyler değiştiren yabancı... Yerli hoca mı, ithal hoca mı tartışmasının, bitmek? tükenmek bilmeyen çekişmenin her iki tarafı da tezlerini haklı gösterebilecek çok sayıda örnek verebilir. Başarılı yerliler, başarılı yabancılar. O zaman?

O zaman, yerli-yabancı futbolcu tartışmasında olduğu gibi, yıllardır yaşananlarla görüldüğü gibi, Datcu'nun dediği gibi: "Türkiye'de yabancı antrenöre ihtiyaç var ama kolay uyum sağlayabilecek olana, kaliteli olana." Daha önemlisi, Doğan Koloğlu'nun dediği gibi: "Türkiye'nin asıl meselesi futbol, metodunu belirlemektir. Çağdaş bir yol bulmaktır. Bunu uygulayacak yerli hoca ararsın, bulamazsan yabancı getirirsin."

Yanlış mı? Türkiye'de, varolanla idare etmeyecek, varolanın üzerine bir şeyler ekleyebilecek hocalar da yaşıyor. Ama sayılarının yetmediği yerde ya da fazlasını verebilecek ithal mallarının bulunduğu yerde futbol gümrüğünü de açmak gerekiyor. Ya aradan bol bol sızan tapon mallar? O iş de gümrük memurlarının değil, ithalatçıların sorumluluğunda. Kaliteli yabancılar, teknoloji çalabilme umuduyla ithal ediliyor da kalitesizlerden alınabilecek-çalınabilecek hiçbir şey yok. İşte onların sızdığı noktada, yerli üretim lehine korumacı tedbirler alınması düşünülebilir, yalnızca bu noktada.

İşte böyle hocam!

Kimi hoca geçimlidir, kimi hoca geçimsizdir. Kimisi sert görünür, yumuşaktır; kimisi sert görünür, kayadır. Kimisi "Ayrıldığım kulübüm aleyhine konuşmak istemiyorum" der, kimisi Atatürk Havaalanı'nda bekleme salonunu sarhoş sesiyle, "A... koyarım A...spor'un, bana ne lan, iki ay daha tokatlarım i...eri" diye inletir. Kimisi haksız yere kovulur, kimisi müthiş kovulma taktikleri hazırlar. Kimisi takımı satar; kimisi ayrılırken, almış olduğu bir günlük fazla parayı iade eder.

Hocalar genellikle şikayetçidirler, anlaşılmamış insanların kırıklığı içindedirler, içkiye biraz düşküncedirler. En büyük dertleri ve en büyük eğlenceleri, yöneticilerin hırt takımudur. En yakın dostları ise, iyi de geçinseler birbirlerine de girseler, futbolculardır. Çünkü:

"Burada seni bir hoca çalıştırdı. Ters düşsen bile ilerde bir yerde mutlaka karşına çıkar. Sekiz yıl, on yıl top oynuyorsun. Burada karşılaşmasan bile Adana'ya transfer olursun, orada yüzyüze gelirsin. Bugün burda berabersin, yarın başka yerde berabersin." Evet, Beşiktaşlı Şifo Mehmet'in de söylediği gibi, hocalarla topçular kader arkadaşıdır. Oradan buraya, buradan oraya, gide gele, ine çıka bir hayat. Zaten bütün hocalar eski topçudur. Son duraktan, topçuluk hattının bittiği yerden aktarma bileti almışlardır ve en azından yarısı, o bileti aldıklarına alacaklarına...

- Bu Maçı Alcaz! yayımlandığında, Galatasaray'ın Mustafa Denizli yönetiminde kazandığı uluslararası başarılar henüz tazeydi. Ardından, Galatasaray, benzer bir başarıyı Kalli'yle de gösterdi. Aradaki yedi yılın en önemli olaylarından 1 biri» belki en önemlisi, millî takımın tarihinde ilk kez Avrupa Şampiyonası finallerinde oynamasıydı. Bu başarının altında bir yerli hocaların, Fatih Terim'in imzası vardı. Mustafa Denizli'nin Jupp Derwall'den çok şey öğrendiği gibi, Fatih Terim de Sepp Piontek'ten epeyi bir şeyler almıştı... Bilinenlerin tekrarından oluşan bu tablo bize neyi anlatıyor? Dümdüz bir yerli-yabancı tartışmasının pek anlamlı olmadığını. Aslolan, bilgi alışverişinden kaçınmamak ve bireysel "kalite" galiba...

- Son yıllarda, kulüp yönetimleri, daha doğrusu yöneticilerin büyük bölümü "hoca"larla nasıl bir ilişki kurulması gerektiğini öğrendiler. Teknik direktörlük, adı üstünde teknik bir işti ve hoca'nın işlerine, sistemine, takım tertibine karışmamak gerekiyordu. Ancak bu, daha çok bir "teorik bilgi" olarak kaldı. Televizyon programlarında "Biz hocamıza güveniyoruz, asla onun işlerine karışmayız" diyen yöneticilerin, soyunma odalarında ya da kulüp binalarındaki toplantılarda aynı olgunluğu gösteremedikleri duyuldu, görüldü.

- Karşıyaka, 1995-96 sezonundaki yedinci teknik direktörü göreve getirdiğinde, üç formalite maçının heyecansız bekleyişi içindeydi. Takım çoktan küme düşmüştü... En ufak başarısızlıkta hoca'yı kapı önüne koymanın takımlara hayır getirmediği de, camiaların teorik olarak öğrendikleri ancak uygulamaya pek yansıtmadıkları futbol gerçekleri arasındaydı. Yine de, son birkaç yılda, kulüp yönetimlerinin sezon ortasında teknik direktör değiştirirken biraz daha fazla düşündüklerini, bir genel eğilim olarak kayda geçirmek gerekiyor.

- Çok yıllar önce Fenerbahçe'yi şampiyon yapan malzemeci Niko'nun adı daha seyrek anılıyor. Ama "İyi kadroyu dedem de şampiyon yapar" diyenlerin sayısında bir azalma görülmüyor. Ne çok insanımızın dedesi teknik direktörlük kurslarından geçmiş, futbol tekniği eğitimi görmüş...

HAKEMLER

Dertsiz Başına Şişe Yiyenler

Yıl 1983. İnönü Stadı'nın altındaki bir odada, yazılı sınavı geçen hakem adayları mülakata alınıyor ve geçmişin çok ünlü hakemi soruyor: "Diyarbakır'da, Diyarbakırspor-Gaziantepspor maçını yönetiyorsun. Diyarbakır 1-0 önde, maçı kazanırsa şampiyon ve son dakika. Diyarbakırspor ceza sahası içinde bir hakem atışı yapacaksın. Oyuncuları yanına çağırıyorsun, bir Antep'li hemen yanına geliyor. Diyarbakır'dan gelen yok, ağırdan alıyorlar. Ne yaparsın?"

Hakem adayı düşünüyor, taşınıyor: "Kurallara göre, hakem, atışı yapılırken yanımda her iki takımdan da oyuncu bulunması gerekmez. Topu elime alır, oyuncuları çağırdıktan sonra elimden bırakırım. Ağırdan alan tarafı beklememem gerekir. Ama hocam... Diyarbakır'da, öyle kritik bir anda bu kuralı uygulayacağımı sanmıyorum. Diyarbakırspor'dan da bir oyuncunun gelmesini beklerim herhalde."

Bu cevap, "güzel, iyi" gibi gülümsemeli tepkiler toplayacak ve mülakat, hakem adayları tarafından başarıyla atlatılmış olacaktır... Türkiye'de herkesin işi zor, hakemlerin de. Bir yandan futbol kurallarının anlamı korunacak, diğer yandan maçın selameti ve sahadakilerin can güvenliği kollanacak. Sonra? Doksan dakikalık kollama-koruma hareketi, kimi zaman taş yağmuru altında, polis ekiplerinin ördüğü duvarın arkasında tamamlanacak. Ve hangi hakeme "İşiniz zor" dense, "Ama mesele zoru başarmakta" cevabı alınacak... Peki, o "zor" başarılabiliyor mu? Zor bir soru.

Türkiye'de hakemliğin kurumlaşması; kurslar, özel seminerler düzenlenmesi, Merkez Hakem Komitesi'nin oluşturulması hep profesyonellelikle birlikte ortaya çıkmıştır. Ancak bunların hiçbiri, giderek artan zorlukları önlemeye yetmemiştir. Oysa, futbolun Türkiye'deki ilk yıllarında iş çok daha kolay, maç yönetenlere duyulan güven çok daha büyüktür.

Öylesine ki, 1912 yılında Fenerbahçe-Galatasaray maçında sarı-kırmızılı formayı giyen Aydınöğlü Raşit Bey, ertesini yine bir Fenerbahçe-Galatasaray maçının hakemliğini yapar. Fuat Hüsnü Kayacan, Yusuf Ziya Öniş, Hikmet Barlan, Şeref Bey... İlk yılların düdüklüleri, hep kulüplerle, renklerle özdeşleşmiş isimlerdir. Ancak hiç kimsenin aklından bu isimlere itiraz etmek geçmez; yalnızca, maç sırasındaki kararlara itiraz edilir, o kadar. 1910'lu, 20'li yılların rağbet gören diğer düdüklüleri arasında Burhan Felek, İngiliz E. Ailen, yolu Taksim Stadı'na nasıl düşmüşse Çekoslovak Kratsky, Kemal Halim Gürgen, Hamdi Emin Çap da vardır.

O dönemlerde hakemlik, hatır, dostluk adına yapılmaktadır. Zaten, az sayıdaki futbolcu dışında, maç yönetecek bilgisi olan pek yoktur. Bir sürü hakem gerçekten adam kıtlığında düdüklü sahibi olmuştur, ancak yanlış anlaşılmasın, o kıtlığın ortasından çok başarılı isimler de çıkmıştır. Beşiktaşlı Rıza'yla Fenerbahçeli Schumacher'in, Galatasaraylı Tanju'yu stad kapısında karşılayıp "Özcan Oal gelmedi, şu maçı sen yönetiver" demeleri olmayacak, olamayacak bir iş gibi. Ama Fenerbahçeli Zeki Rıza'yla Beşiktaşlı Hüsnü, bir gün Galatasaraylı Suphi Batur'u çevirip...

"Futbolu yeni bırakmıştım. Bir gün Fenerbahçe-Beşiktaş maçına gidiyorum. O zaman da golf modası var, golf giyinmişim. Kapıda beni, ikisi de rahmetli oldu, Zeki Rıza'yla Hüsnü karşıladılar: 'Gel içeri, bu maçın hakemi sensin.' Yanılmıyorsam Ahmet Adem'di, maçın hakemi gelmemiş. Yahu beni bırakın, ben hiç hakem durmadım, düdüklü çalmasını bilmem. Yakalamışlar bırakmıyorlar. Mecburen, sırf bizim çocukların hatırı için çıktım hakemlik yaptım. Beğenmişler beni. Hamdi Emin Bey Federasyon reisiydi. Bana haber göndermiş; gelsin imtihan edelim, hakem diploması verelim diye. Ben öyle hakem makem durmam, hem imtihana da girmem. Sonra bir baktım ki, bir resim filan koymuş bana göndermiş. Öyle hakem oldum işte. Uzun müddet de yaptım."

1930'lu, 40'lı yıllarda, hakemlik imajı futbolculuk imajını bastıran ilk isimler ortaya çıkar. Adnan Akın, Tarık Özerengin, Samih Duransoy, Şazi Tezcan ve ilk "i..e" hakem tezahüratına hedef olduğu söylenen Sulhi Garan... Profesyonelliğin erken yıllarında da bu hakemlerin ve Faik Gökay, Ziya Ozan, Mustafa Güventürk gibi nispeten genç "yerli"lerin egemenliği vardır. Evet, yerlilerin.

Profesyonellik, halkın maçlara verdiği önemi ve haliyle maçların gerilimini tırmandırınca, 1954-55'lerde, yabancı hakem modası başlar. Evet, hâlâ Sulhi Garan'a, dönemin başarılı düdüklüleri Zülbahar Sağnak ve Hakkı Gürüz'e de görev düşmektedir ama önemli maçların çoğunluğu, İtalyan Maurelli, İngiliz Dellow, Avusturyalı Grill, Bulgar Sotiro gibi ithal hakemlere emanet edilmektedir. Kimbilir, belki bunda Ziya Ateş'in de rolü vardır. Yazı işleri müdürlüğünü Sulhi Garan'ın yaptığı, Sulhi Garan matbaasında basılan Türkspor dergisinde sık sık "Memlekette hakem kalitesini yükseltmek lazım" gibi başlıklarıyla dikkat çeken ateşli kalem Ziya Ateş'in...

Önemli maçları yabancı hakemlere yönettirme modası, 60'ların sonuna kadar devam edecek, ardından sahalar yalnızca göğsü ay-yıldızlı hakemlere kalacaktır. Yabancılar karşı sürdürülen meydan savaşını zaferle noktalayan hakemlerle, yani yaklaşık yirmi yıl öncesinin düdüklüleriyle bugünkü hakemler arasında çok büyük fark yok. En önemli değişiklik kaçınılmaz olan: Kuşaklar gitti, kuşaklar geldi. Yoksa...

Yoksa, onbeş-yirmi yıl önce de, kimse alınmasın ama kimse inkâr etmeye de kalkmasın, halk arasında hakem sözcüğünün ilk çağrıştırdığı şey düdüklü, otorite filan değildi. Maalesef, "i..e" sözcüğüydü. O zaman da bazı insanlar hakemliği bir meslek zanneder, "iyi kazanıyorlar mı acaba" merakına düşerdi. O zaman da, bazı stadlardan çıkmak zordu, hakemler yine bol bol satılmışlıkla suçlanırlardı, kimseye yaranamazlardı. Ve: Ne daha başarılılardı, ne daha başarısız.

Peki, son yirmi yılda pek değişmeyen o imajın arkasındaki hakem kim? iki ya da üç haftalık kurslara katılarak "aday hakem" sıfatı kazanan, altıncı maçından sonra "bölge hakemliği"ne terfi eden; sabreder ve çuvallamazsa millî hakem olan; daha sonra klasman, C klasmanı, B klasmanı, A klasmanı, FIFA listesi gibi basamaklar üzerinde gezinip duran insanlar. Eski ağırlıklarını kaybetmelerine rağmen, hâlâ en büyük rağbet astsubaylardan ve beden eğitimi öğretmenlerinden. Ne de olsa "otoriter"lerin hobisi... Aslında son yılların sivri hakemleri, çok daha renkli bir meslek yelpazesi oluşturuyor: Kabzımal,

müteahhit, sağlık memuru, gazetede idare müdürü... Ayağı topa değmemiş adamdan hakem çıkması zor bir şey ama eski profesyonellerin hakemliğe yönelmesi; daha doğrusu, futbolculukları unutulmayan hakemlerin düdüğe sarılmaları, biraz da teşvikle, yeni yeni yaygınlaşan bir olay: Erman Toroğlu, Onursal Uras, Burhan Koçak...

Ne biçim hakemler?

"Şimdi bazı maçlardan önce görüyorum, sahaya çıkarken sırtıp duran hakemler var. Sağa dönüyor, beyler başarılılar. Sola dönüyor, beyler başarılılar. Yok öyle şey arkadaşlar. Ne o öyle yalak yalak... Hakem dediğin vakur olacak, laubali olmayacak. Hiç konuşmayacak. Yalnızca seremonide çok ciddi birkaç söz. Sırtmadan mırıtmadan."

Bu sözler, 1983 yılında İstanbul'da düzenlenen aday hakem kursunda, geçmişin çok ünlü bir hakemi tarafından söylenmiştir... Aynı kurstan bir başka hoca, bir başka ders:

"Bakın arkadaşlar! Sizin göreviniz, kuralların gerektirdiğini dikkatle uygulamak, kuralların ruhuna uymak, en doğru kararı vermek. Ama benden size bir tavsiye, içinize en ufak bir ofsayt kuşkusu düşerse hemen bayrağı kaldırın, hemen düdüğü çalın. Bir atağı yok yere ofsaytla kesseniz bile başınız kolay kolay çok büyük bir derde girmez. Ama bir takıma ofsayttan gol yedirirseniz alırsınız başınıza belayı. Elbette ki en iyisi doğru karar vermek."

İki alıntı, "bizim hakemler ne biçim hakemler" sorusunu yarı yarıya cevaplayabilecek iki ipucu... Birincisi: Elbetteki tüm hakemler, özellikle de genç hakemler, "yalak"lıktan şikayet eden hoca kadar asık suratlı değildir. Ama Türk hakemleri, mesafelidir, ciddidir; gülyüzleriyle tanınan insanlar arasında yer almazlar.

Eh, bunlar bir ölçüde ideal hakemden de beklenecek şeyler. Maçın ortasında kalecinin ensesine tokat atıp sonra da liberoya "Buldun garibanı vurursun" diyecek; yan hakemin bayrağını alıp kaçacak bitirim hakemler beklemiyor hiç kimse. Ne var ki, Türk seyircileri, maçtan önce topu ayağında sektiren, ikinci yarı başlarken futbolcularla sohbet eden, arada gülerken bir şeyler söyleyen yabancı düdüklemlerle karşılaştıklarında hayrete düşüyorlar. Olur mu yahu böyle şey? Vallahi bizde çok çok nadir ama, normalde oluyor, işin kötü tarafı, maç yönetmenin ulusal dili işaretlerden oluşsa da, insanlar genellikle konuşa konuşa anlaşma yoluyla daha büyük başarı gösterdikleri için, aşırı mesafeli tavırlardan sonuçta hakemler daha zararlı çıkıyor.

Aslında, Türkiye'de "otorite"nin genel bir derdi, bu. Birçok hakimde, birçok öğretmende, komutanda aynı tavır, aynı korku: "iyi davranırsam kötüye kullanırlar, başıma çıkarlar..." Hakemlerin de endişesi bu galiba. Yoksa, bir futbolcunun gerçekten sakatlandığına inandıklarında, niçin "Çok mu ağrıyor Aliciğim, hay Allah Veliciğim" desinler; kara elbiseli otoriteyi yakın menzil şefkatine dönüştürsünler? Ortada çelişen iki şey var: iyi niyet ve rezil bir korku.

Kuşkusuz, o korku da tamamen yersiz bir şey değil. 15-16 yaşında bir futbolcu düşünün. Amatör gençler kategorisinde, ilk resmi maçlarına çıkıyor. Kimi zaman, "iyi" hocalarla karşılaşılıyor ama kimi zaman da... "Ulan çaktım mı indiririm, doğru oyna" havasında çalan hakemlerin korkusunu yaşıyor. Hiç kimse çıkıp da "Bizim hakemlerimiz yapmaz öyle şey, Türk hakemi zekidir, Türk hakemi çalışkandır" hamasetinde düdüklemler çalmasın. Bunlar oluyor, bunlar yaşanıyor, hatta "münferit hadise" savunmalarına çalimler atarak genel havaya yansıyor... Bu karambolün içinde yetişen futbolcu, yumuşak hakem gördüğü zaman tepesine de çıkar, altına da alır. Yani Türk hakemlerinin anlaşılması zor ciddiyetinde, uzaklığında bir gerçekçilik payı var ama sert geçen maçta, "ilk faul anıtı"ni dikenler de yine hakemler galiba:

"Var öyle hakemler, lan'lı manlı konuşan, insanlık hali, bir şikayetimizi bile dinlemeyen. Bana babam öyle davranmıyor, senin ne hakkın var höt möt yapmaya. Bir noktadan sonra bu sefer futbolcu takıyor hakeme. İster istemez, haklı kararlarına bile laf ediyor. Yani, gidip itiraz edeyim gibi bir şey düşünmüyor ama elinde olmadan. O bize kart gösterir veya göstermez ama sonuçta kendisi zor durumda kalıyor. Ne kadar dikkat etse kontrolü elinden kaçırıyor. Bazen dışarda karşılaşılıyor, ayaküstü birkaç laf etmeye çalışıyoruz da... Kalkıp 'Hoca sana da yazık, bize de yazık' diyemiyoruz."

Birinci ligin ünlülerinden bir futbolcu, "Sen bana hakemleri asıl jübileden sonra sor" girizgahının ardından bunları anlatıyor... Ancak, kabul etmek lazım ki, futbolcuların diyalog talebi her zaman "reddedilmiştir" damgası yemiyor ve yine kabul etmek lazım ki, hakemleri futbolcularla konuştuklarına pişman eden gariplikler de yaşanıyor. 80'li yılların en popüler hakemlerinden biri, unutulmaz diyaloglardan unutulmaz bir örnek veriyor:

"Beşiktaş'ın kötü zamanlarından biri. Küme düşme tehlikesi yaşıyorlar. Mersin'deki Mersin İdmanyurdu-Beşiktaş maçını bana verdiler. Beşiktaş kazansa ferahlayacak, berabere kalsa ya da yenilse tehlike devam edecek. Maçın sonları yaklaşıyor, durum 2-2... Beşiktaş'ta M... vardı. İfade bir bana 'Hocam,

saat kaç?’ diye soruyor. Ne yalan söyleyeyim, Beşiktaş’a üzülüyorum, küme düşmesinler istiyorum. Ama iş kendilerine kalmış, ben maçı en iyi şekilde yönetmek durumundayım. O nedenle M...’ya, daha var, belki atarsınız gibi şeyler söylüyorum. Bir seferinde bana ‘Hocam, kaç dakika var demiyorum; saat kaç diyorum’ gibi bir şey söyledi. Meğerse maç adamın umrunda değilmiş. Uçaktan korkuyormuş da, Adana’daki uçağın kaçıp kaçmayacağını merak ediyormuş. Adamın düşündüğü şeye bakın.”

Ve ikinci ipucu

Ofsayt düdüğünü, ofsayt bayrağını, bela riskine göre ayarlama tavsiyesi, “ne biçim hakemler” sorusuna ikinci ipucu... Binlerce seyirci önünde maç yönetmek, milyonlarca insanın kafasını meşgul eden doksan dakikalarda düdüğ çalmak, inkâr edilemez bir cesaret işidir. Ancak, o cesaretin karar alma aşamasına yansıdığını söylemek de pek kolay değildir. Türkiye, dünyadaki en yorgun, en işlek ofsayt bayraklarının ülkesidir herhalde. Zırt ofsayt, pırt ofsayt... Neden? Eh, gencecik hakemlere aşılana “aman aman bir tatsızlık çıkmasın” ürkekliği izin vermez de onun için. Üstelik bu korku, haliyle, esnekliği de kapar götürür. Pasif ofsayt noktasındaki takdir hakkının kullanılması ancak iki koşula bağlıdır. Bir, pasif ofsayttaki futbolcunun kırk metre uzakta acılar içinde kıvranıyorsa olması! İki, hakemin ve yan hakemin pasif ofsayttaki futbolcuyu görmemeleri... Yalan mı?

Türkiye’de hakemler son yıllarda daha rahat penaltı vermeye başlamışlardır ama hâlâ çalınan penaltı düdüğü daha azdır. Buna karşılık, dokuz kusurlu hareket orta alana taşındığında, düdüğü gerekmediği kadar öter. Yalan mı?

Elbette ki bunlar, tartışmalı gözlemler. Hakemlerin kimi zaman şişi de kebabı da yakmamaya çalışırken kebabçı dükkanını yaktıkları nasıl kanıtlanabilir? Zorun da ötesinde bir şey... Ancak, aksini kanıtlamak da aynı şekilde, zor-ötesi bir çaba gibi. Bilmem kaç bin pozisyonu teker teker tartışmak gerek. Yine de, en azından ofsayt konusunda küçük bir “kanıtımsı” öne sürülebilir: Dünyanın her yerinde maç spikerleri, bayrak kalktığında, düdüğ çalındığında “ofsayt” derler ama... Ama spikerlerin, oyunun normal akışı içinde, ikide bir “ofsayt yok, ofsayt yok” diye yırtındıkları başka bir ülke var mı acaba? Hadi hatanın yüzde ellisi mikrofon başındakilerin olsun; kalan yüzde ellisi, “Şimdi ofsayt verecekler, şimdi oyunu kesecekler” paranoyasını yaratanlarda değil mi?

Hakemlerin çekingenliği, bazı oyun kurallarının ya da “International Board” kararlarının, hukuk deyimiyle “kadük” olmasına, yani işlemez hale gelmesine yol açar. Ve günün birinde sahalamızda ender görülen lider hakem tipinin bir temsilcisi devreye girer; ya Allah, hadi cesaret, tartışmalı bir düdüğ çalar ve kural, kadük deposundan çıkarılıp uygulamaya konur. Çok yıllar önce, bir Fenerbahçe-Galatasaray maçında, Ertuğrul Dilek, Galatasaray kalecisi Nihat’ın degaj yaparken elinde topla ceza sahası çizgisini biraz geçtiğini görmüş, düdüğe asılmıştır. Ne oldu, ne var, haklı mı, haksız mı? Böyle şey görülmüş mü? Derken, kalecilerin nizami degajlarında bile serbest atış verme modası başlamıştır. Doğan Babacan, bir Fenerbahçe-Beşiktaş maçında, Fenerbahçeli Yılmaz’a önce “Topa elle müdahale etme!” ihtarını çekmiş; Yılmaz ikinci kez elini topa götürürken kırmızı kartı çıkarıvermiştir. Yine olur mu, olmaz mı, bu kadarı da olmaz mı? Ve ardından, en masum elle oynamalarda bile sarı kart, kırmızı kart modası...

Türk hakemlerinin böyle bir modaya uyma gelenekleri de var işte; en azından böyle bir iddia var. Peki, moda yaratacak lider hakem tipi var mı bugünlerde?

“Penaltı Sadık” yani Sadık Deda, cesur ve kolay penaltı düdüğülerinin hakemi. “Bakın, ceza sahası içinde dokuz kusurlu hareketi hiç affetmiyorum, kimse de beni öldürmüyor” cesaretini kimi maçlarda bir nefesli çalgılar konserine dönüştürüyor. Bir maçta Fenerbahçe lehine dört penaltı veriyor ya da yine tek maçta Beşiktaş lehine üç, Bursaspor lehine bir penaltı çalıyor. Ancak “Sadık modası” hakemler arasında pek tutulmuyor.

Lider hakem tipine ya da sivri hakem tipine örnek gösterilebilecek ikinci isim Erman Toroğlu. Saha dışında karşılaşılsa, “Vay, Erman abi, n’aber abi” denecek ve karşılığında “Sağol canım, senden n’aber anam” vokaliyle yanaktan makas verilecek... Öyle bir izlenim yaratıyor. Ama Erman Abim, gerçekten delikanlı adam. Maç çok aksamışsa, icabında on dakika bile uzatır. En kritik anda en cesur avantajı uygular. Oyunu kesmemek için, sertlik-faul standardını yükseltecek, düşürecek biçimde ağırlığını koyar. Kararlarını verirken, hangi şehirde hangi statta olduğuna bakmaz... Ama Erman Abi be, delikanlılığına eyvallahımız var da, bazen iş biraz gösteriye dönüşüyor mu? Hayır abicim, bir gün bir maçta seyirciyi çok kötü tahrik edeceksin, sonra hatırlamak istemediğin mevzular olacak. Hatta birkaç kez neredeyse oluyordu sanki. Sonra da senin için “külhanbeyi gibi” filan diyorlar. Erman abi, yalan mı abi?

Kıyafet, dışın kara!

Klasik hakem kıyafeti karadır ama hakemlerin de "sizinki bizden kara" diyecekleri birileri mutlaka vardır; hakemlerin buna hakkı vardır. Doksan dakika boyunca bir topu, yirmi-iki futbolcu ve yüzlerce metrekairelik bir ablanı pürdikkat kontrol etmek, denemeyenin düşünemeyeceği kadar zor iştir. Müthiş yıpratıcı bir iş. Ve o doksan dakikanın bilmem-kaçta birlik bölümünde, saniyeden daha küçük bir zaman diliminde gözden kaçan en ufak bir şey oldu mu, eyvah!

"Maçın son saniyelerindeydik. Bursaspor 1-0 ilerideydi. Anî bir atak gelişti, şut ve top filelerde. Uzakta olduğum için memorandum esasına dayanarak yardımcı hakeme baktım, santraya doğru koşuyordu. Şu halde goldü. Mersin oyuncuları koşarak, 'Ömer Abi, sen hak yemezsin, top filelerden girdi' dediler. Şaştım. Gittim, ilk önce kale direğine tutunan fileleri kontrol ettim, topun geçmesine imkan yok. Zemine tutturulan filelere baktım en ufak bir delik yok. Filelerin kendisini ellerimle taradım hiçbir delik yok. Mersin futbolcularına sordum, bu top nereden girdi diyorsunuz, cevap veremiyorlar. Yine hak yenmesin diye aldım topu koydum filelerin yanına, 'Vurun' dedim, top fileden geçecek mi? Vurdular vurdular, top içeri girmiyor. Kararımı verdim, gol dedim... Federasyon gözlemcisi Faruk Talu idi. Maçtan sonra odaya indi, 'Bu hakem şanssızlığıdır' dedi. Anladım ki top dışarıdan girmiş."

Ömer Karadağ bu olaydan sonra hakemliği bırakacak, kaçınılmaz "pozisyon şanssızlıkları" sürecektir ve satılmışlık suçlamaları, "her hakem hata yapar" hoşgörüsünü hemen her karşılaşmada yenecektir. Normal hata düzeyini yukarılara doğru çekiştiren koşullara kimsenin pek takılmadığı bir ortamda, bu galibiyetleri doğal karşılamak gerekmektedir belki de...

Aday hakem sahalara ilk adımını en kötü koşullarda atar. Ahırdan bozma soyunma odalarında, hatta açıkta soyunur, giyinir. En kötü zeminlerde maç yönetir. Kimi zaman mahallenin namusu uğruna iki hakem tepeleme gereği duyulan amatör maçlarda, bir tek koruyucusu olmaz gencecik hakemin. Adaylıktan bölgeye, bölgeden millî hakemliğe yükselir; yine pek fazla bir şey değişmez. En önemli değişiklik, birkaç yüz lira yerine birkaç bin lira kazanmaktır; o kadar. Üstelik bu noktaya çabuk gelebilmek için, ilk yıllarda biraz da ekstra çile çekmek gerekir. Amatör ligde kendi maçını yönetir, ertesi maçın hakemi gelmemiştir. "Mecbur değilsin ama..." ikinci maçı da yönetir, hatta üçüncü maçı da.

Millî hakem olur, klasmana yükselir; işin çilesi daha da artar. Sahaya yalnız çıkar, soyunma odasına polis kordonunda döner. O da yeteri kadar polis varsa. Bir şehre gider, ilk kez gördüğü adamlar otele gelir, boynuna sarılır: "Hocam, bir emriniz varsa..." Teklif daha da ileri gider. Reddeder; ertesi gün aynı adamlar "i....e hakem" tezahüratının amigoları kesilir. Futbol kuralları sanıldığı kadar basit olmadığı, sık sık maça gitmekle öğrenilemediği için, seyirciler takımlarının bir satılmışa kurban gittiğine kolaylıkla inanırlar.

Ertuğrul Dilek'in dert yandığı gibi, bu kolaylık kimi zaman futbolcuların can simidi haline gelir: "Futbolcuların kondisyonları iyi olmalı. Kondisyonu iyi olmayan oyuncu yorulur, maç çenesine vurur. Seyirci de sevdiği futbolcunun çenesine vuranları heyecanlı bir tribün temposuna dönüştürdü mü, hakemin işi zordur." Ama, Türkiye'den başka hiçbir yerde futbolcuların hakeme itiraz etmediği iddiası ise yusyuvarlak bir yalandır. Kararın değişmeyeceği bilinse de, itirazın psikolojisi bir noktaya kadar anlaşılabilir. Bazı hakemlerin nisbeten sakince seyircileri bile çileden çıkardığı da inkâr edilemez. Ama. Türkiye'de itiraz geleneğinin fazlaca yerleşik olduğu da ayrı bir gerçektir; hakemleri olmadık anlarda can derdine düşürecek kadar kabulü zor bir gerçek. Evet, can derdi...

"Olay şöyle gelişti: Erdoğan Kırıcı, Hikmet Öksüzöğlü ve Burhan Malkoç'un yönettiği Vanspor-İskenderunspor maçı normal bir şekilde sona erdi. Daha sonra üç hakem özel otomobilleri ile Trabzon'a hareket ettiler. Van-Erciş karayolunun 50. kilometresinde ise yolun sağ ve sol tarafına gizlenmiş kimliği belirsiz kişiler tarafından taş yağmuruna tutuldular. Dolu gibi gelen taşlar neticesinde camları kırılan otomobil, anayoldan çıktı ve şans eseri olarak uçuşuma yuvarlanmadan yol kenarında durdu. Saldırganlar kaçarken, hakemler de en yakın jandarma karakoluna giderek durumu bildirdiler. Ancak karakolda rapor tutulmadı."

Can derdindeki hakemler için sahadan çıkabilmek bir mutluluktur ama bela, kimi zaman şehrin elli kilometre dışında bile hedefini bulur ve vurur. 1988-89 sezonundan alınmış bu taze örnek, her yıl yaşanan onlarca benzeriyle birlikte "tipik örnek" dosyasını oluşturuyor. Kimi zaman Van-Erciş karayolunun 50. kilometresinde; kimi zaman, Yavuz Tunç ve arkadaşlarının yıllar önce bir Beşiktaş-Zonguldakspor maçı sonrasında, kendilerini koruyan cipin içinde uğradıkları saldırı gibi, İstanbul'un ortasında, stadın yüz metre ilerisinde... Ama hep hakemlerin tepesinde.

Bu, işin fiziksel baskı yönü. Bir de manevi baskı sistemi var. "Durumu biliyorsun, hadi n'olur, gözünü seveyim" türünden, rica kılıfına girmiş emirler. Daha da ötesi, "Seni bu maça biz aldık" dokundurmaları, yani çift başlı baskı. Birinci baş, klasik; "gözünü seveyim" sınıfından. İkinci baş, hafif

yollu bir uyarı: "Seni bu maça biz aldirdık, yukarılarda güçlüyüz, kimin hangi maçı yöneteceğini etkileyebiliyoruz, ona göre..."

Gerçekten oluyor mu böyle şeyler, kulüpler hakem belirleyebiliyor mu? Üzerine iliştirilmiş kanıtlarla beraber günyüzü görüp, ciğerlerine kamuoyu havası çekmiş bir olay yok. Ama bir şeylerin dönebildiği, Merkez Hakem Komitesi'nin üzerinde "dış etkilere dayanıklı" damgasının bulunmadığı söylenir. Yalnızca bir kere, 1988 Kasım ayındaki Altay-Beşiktaş maçından sonra, Altay Başkanı Tuğrul Koparan'ın "Seni bu maça biz aldirdık" bağırışları Erman Toroğlu'nun soyunma odası duvarlarını delip gazeteci kulaklarında patlayınca... Patlayınca, Toroğlu da maça adam aldırma olayının soruşturulmasını istemiştir. Sonra? Kimbilir...

Bir soru daha: Peki hakemler maddî-manevî baskı zarfında sunulan tekliflere, tehditlere her zaman sırt mı çevirirler? Herhalde hayır, hatta herhaldesi bile fazla. Bir ölçüde masum sayılabilecek "can derdi kararları" vardır. Sahadan sağ çıkabilmenin tek yolu olarak görünen bir penaltı düdüğü gibi... (Hakemler son anda usta kararlarla durumu kurtardıkları için mi, Türk polisi iyi çalıştığı için mi, yoksa tehlike abartıldığı için mi bilinmez; hep "sahadan sağ çıkmak" denir de çok şükür şimdiye kadar sahada öldürülen hakem görülmemiştir.)

Düdüğün hiçbir şekilde masum sayılamayacak sesi ise, satılmışlık suçlamalarını haklı çıkaran olaylarda duyulur. Hakemler on maçın beşinde "kaça sattınız ulan" öfkesine muhatap olurlar; bu öfke en kötümser ihtimalle bir maçın birinde haklıdır. Ama beşbin maçın birinde de olsa, maalesef, Türkiye'de düdüğü satılır. Kanıtı nerede? Son yıllarda hakemlerin birbirleri aleyhine açtıkları "şike" davalarında mı? Tutuklanan Özer Kızıltan'ın, sanık sandalyesine oturan Aykan Köseoğlu'nun "icraat"larında mı? Özellikle sezon sonlarında ortalığı saran "filanca yönetici, falanca hakemin işyerinde görülmüş" söylentileri mi? Hayır, ne o ne bu. Hukuk mantığına uymayan ama futbola az çok bulaşan kafaların içine sığabilen bir şey: Sezgi... Kuru havadan nem kapma sistemiyle değil, bulanık havadan koku alma sistemiyle çalışan bir garip sezgi işte...

Hakemleri ikide bir sırlısklam bırakan bir bulut çeşidi daha: Ne korkudan, ne satılmışlıktan; yalnızca duygusallıktan kaynaklanan taraflılık... Hakemler de, altı yaşından gün almış, zihinsel özürü bulunmayan çoğu Türk vatandaşı gibi "tarafdar" kimliği taşırlar. Bu kimlik çoğu zaman soyunma odasında bırakılır. Zaten zaman, hakemlerin taraftarlığını körelttikçe köreltir, bazılarınınkini yok olma noktasına getirir. Ne var ki, kimileri de o kimliği düdüğlerinin kordonuna asıverirler. İşte o zaman: Rezalet! Öylesine bir kapalı tribün yoklaması yapılıp, "Sizin takıma düşman hakem var mı" sorusu sorulsa, ortaya A, B ve C klasmanlarının tam listesi çıkar, burası kesin. Ama o listenin içinde haklılık payı taşıyan bir ya da iki suçlama olamaz mı? Orası şüpheli. Elbette bu da "asla kanıtlanamaz" sınıftan bir iddia ama... Vaktiyle Orhan Cebe'nin üç büyüklere, özellikle de Galatasaray'a nedense pek yaramaması; ANAP'ın mağlup milletvekili adaylarından, Karadenizli müteahhit Yusuf Namoğlu'nun Fenerbahçe maçlarında hep düşük form göstermesi, tesadüf ya formsuzluğa da hep aynı takımın kurban gitmesi... Hakemler hata yapar, futbolda tesadüfler rol oynar, kulüpler bazı isimler üzerinde baskı yaratmaya çalışır. Hepsi olur, hepsi biter de, kanıtlanabilir hataları üreten kanıtlanamaz duygusallıklar da kimi zaman sahaların ortasında cirit atar. Yalan mı? Hangi hakemin hangi takımın taraftarı olarak bilindiği gibi bir "kaynak: söylentiler" ibareli listeye gerek duymadan, samimi bir soru: Yalan mı?

Tüm bunlar, hakemin pek kimseye yaranamadığı pozisyonlar. Ancak hakemlik öyle bir bıçak sırtı ki, memnun edememek nasıl büyük bir dertse, fazla memnun etmek de öyle bir dert. Yine Ömer Karadağ'ın anılarından: "Aydın Stadı'nda soyunma odasına gidebilmek için stadın içinden, yani seyircinin önünden geçtik. Ben ve yardımcılarım stada girdik, seyirciler beni görünce söz birliği etmiş gibi ayakta alkışlamaya ve hep birlikte 'Yaşa Ömer Hoca, seni Aydın'dan senatör çıkaracağız' diye bağırmaya başladılar. Elimde olsa o anda görevimi başkasına bırakırdım. İstanbul'a dönünce Merkez Hakem Kurulu'na durumu bildirerek 'Beni bir daha Aydın'a yollamayın' dedim ve gitmedim. Nedeni şuydu: O yıl Aydınspor iddialıydı. Ben de o mevsim Aydın'da üç kez maç yönetmiştim. Aydınspor üç maçı da kazandığı için beni uğurlu saymışlardı."

Hakemin vurduğu yerde maç biter

Türkiye'de hakemlik öylesine belalı bir iş ki, hakemin dayak yemesi, klasik gazetecilik örneğinde olduğu gibi, köpeğin adamı ısırması sınıfından bir olay. Hakemin futbolcuyu dövmesi ise, haliyle adamın köpeği ısırması parlaklığında bir haber. Ve 1987 yılından, İstanbul 1. amatör küme maçlarından, bayrak sopalı, kırık kafalı, bol kırmızı kartlı, karakollu, mahkemeli bir "haber"...

İstanbul amatör liglerinde birinci ve ikinci kümenin son haftaları, yani kavgaseverler için onbir ayın sultanı. Sık sık ortalık karışıyor, kavga çıkıyor, hatta kan çıkıyor. Ama ikinci kümeden düşmesi altı hafta

önce kesinleşen Altınayla iddiası olmayan Kartal'ın maçından hiç kimse "tekme-tokat show" beklemiyor. Fakat hayat sürprizlerle dolu.

"1-0 galip durumdayız. Ofsaytla karışık bir gol yedik, sesimizi çıkarmadık. Sonra bir top geldi, Hamdi topu kafayla uzaklaştırdı, penaltı. Yine itiraz yok. Santraya giderken, Mehmet adlı oyuncumuz Hamdi'ye 'Yavaş çık toplara' dedi. Hamdi penaltı olmadığını söyledi. Bir baktık, kırmızı kart. Mehmet arkadaşına kızdığını anlatırken bir kırmızı kart daha, Mehmet de dışarı. Kaptan Atilla kararın ağır olduğunu söylerken ben sahaya girdim. Çocukları geri çekiyorum. Yıllarca top oynamışım, biliyorum ki çık denince çıkacaksın. Atilla da çocukları yatıştırmaya çalışıyor. Bu sırada yan hakem Akif Tınoğan koşarak geldi, bayrak sopasını küt diye bizim Hamdi'nin kafasına. Öyle bir vurdu ki benim canım yandı sanki. Orta hakem Hüseyin Kabasakal'a, 'Çocukları çıkarıyorum, maça devam edin' dedim. Ettirmedi. Polis çağırmış, 4, 6 ve 8 numaralardan davacı olduğunu söylemiş." Altınay'ın genel kaptanı, Karagümrük'ün eski futbolcularından, manav Yıldırım Sözer başlarına gelenin birinci perdesini anlatıyordu.

İkinci perde, Eyüp Karakolu'nda oynanacaktı. Daha bir hafta önce Altınaylı-Okmeydanı maçında da futbolculardan davacı olan Hüseyin Kabasakal, şikayetinde kararlıydı. Dövüldüğünü iddia ediyordu. Karakol sahnesini hastane sahnesi izliyor; Hamdi, kanlar içindeki başıyla bir haftalık rapor alırken Hüseyin Kabasakal eli boş dönüyordu. Karakola geri gelindiğinde, eli bayrak sopalı yan hakem Akif Tınoğan öğretmen olduğunu, başına bela almak istemediğini söyleyecek ve Altınaylı yöneticiler Hamdi'yi davasından vazgeçireceklerdi. Ancak Hüseyin Kabasakal "davacıyım" diyor, başka bir şey demiyordu.

Peki, Akif Tınoğan gerçekten de Hamdi'nin kafasına sopayı indirmiş miydi? Asla öyle bir şey yapmayacağını söylüyordu: "Orta saha karışmıştı, Hüseyin Kabasakal'ın etrafını çevirmişlerdi. Ayırmaya gittim ama hiçbir futbolcuya vurmadım. Hamdi adlı oyuncu topu kalede çıkarmaya çalışırken kafasını direğe vurmuş olabilir. Rakibiyle topa çıktığında darbe almış olabilir. Bir ihtimal, ben kavgayı ayırmaya çalışırken, o karışıklıkta bayrak sopası kafasına gelmiş de olabilir. Ama ben bir oyuncuya niçin vurayım? Orta hakem onlardan davacı olunca, vazgeçirmek için beni koz olarak kullanmak istediler. Onlar da benden davacı oldular."

Söz savunmaya mı geçiyordu, iddia makamına mı geçiyordu, ayırdetmek zordu, iş biraz karıştı. Öyle ya da böyle, konuşma sırası Hamdi'deydi: "Bir kere olaylar orta sahada oluyor, orta sahada kale direği ne arar? Kaza filan da değil. Olay şu: Sağdan bir orta geldi. O pozisyonda rakibim kambura yattı, ben topu uzaklaştırdım. Ellerim açık, kesinlikle penaltı değildi. Hakem penaltı çaldı. 'Hocam böyle penaltı olmaz' filan. Neyse itirazımı bitirdim, atış gol oldu. Daha santraya çıkmamışız. Arkadaşım Mehmet'e, hani belki ben psikolojik olarak farkında değilim diye, penaltı olup olmadığını sordum. Mehmet de 'Hamdi, demek bir şey var ki hocamız verdi' dedi. Ben de 'Böyle penaltı olur mu' diye bir daha sordum. Yanına çağırdı, kırmızı kart. Mehmet beni savunurken bir kırmızı kart da ona. Kaptanımız Atilla geldi, kararların çok ağır olduğunu söyledi. Aldığı cevap: 'S..tir git, kararı ben veririm.' O arada Akif Tınoğan geldi, küt diye kafama vurdu. Şok oldum sopayı yiyince; kalın bir şey. Neyse polis arkadaşlar vardı, ayırdılar."

Kaptan Atilla, olayı seremonide geçen bir konuşmaya bağlıyordu. Kartal kaptanı Halit'e, hiçbir iddiaları olmadığını, sahaya 14-16 yaş grubundan gençlerle çıktıklarını söylemiş, maçın sert geçmemesi dileklerini iletmışti. Hüseyin Kabasakal, Atilla'nın laflarına çok içerleyecek, "Ona ben karar veririm" diyecek ve öyle seremoniye böyle maç oynanacaktı. Tüm bu karambolün içinde, Atilla bir tek şeye çok bozulmuştu: "Bana s..tir git demesi ayıp. Bir kere yaşı benden küçük. Ben öyle laf söylenecek, o şekilde bir insan değilim yani."

Bunca suçlamaya karşı Hüseyin Kabasakal ne diyordu? Hiçbir şey diyemiyordu. Aslında konuşmak, gerçekleri anlatmak isterdi ama Federasyon, demeç vermelerini yasaklamıştı.

Düdük sesli, hakem sessiz

Hakemler kırk yılda bir dövüyor, yılda kırk defa dövülüyor. Yağmurda çamurda, en kötü yolculuk koşullarında onca çile çekiyor. Niçin? Para için mi? Satılma söylentileri binde bir doğru olsa bile, hakemlikten köşeyi dönen görülmemiştir, bu kesin. En idareli hakemin, en büyük yol tazminatını aldığı maçtan bile ancak birkaç bin lira cep harçlığı artıra-bildiği de biliniyor.

O halde niçin? Şöhret için mi? Belki, biraz şöhret için. Ama kaç hakem şöhret oluyor, onlar da şöhretin bedelini kimi gün sokağa çıkamamayı da kapsayan dertlerle nasıl ödüyor; bilen bilir. Otorite merakı için mi? Belki, biraz da ondan.

Ve tüm "biraz"ların yanında, "niçin"ın asıl cevabı: Hakemlik bir zevk hatta bir hastalıktır. İstanbul bölgesi hakemlerinden S.E.'in, çantasında siyah kıyafetiyle gezdiği, yoldan geçerken gördüğü mahalle

maçlarına bile zorla dalıp düdük çaldığı söylenir. (Gerçi Bandırma'daki bir maçı durdurup yukarıdan geçen uçağı seyrettiği de söylenir ya, neyse...) Herkes S.E. kadar uçlarda dolaşmaz ama hakemlik gerçekten, hiçbir maddi çıkar gözetilmeksizin dalınan bir korku tüneli ve onun ötesinde bir hastalıktır. Onca belayı davet etmenin başka bir açıklaması yok galiba.

Bu fedakâr ve vazgeçilmez hastalara karşı, kırmızı kartların biraz daha hoşgörölü kullanılması gerekiyor. Hakemliği daha dışa açık, daha fazla diyalog yanlısı, daha az bürokratik ve daha az asık suratlı bir kurum haline getirdiklerinde zaten kırmızı kartların rengi sarıya dönecek. O zaman, sarı kartların hoşgörölü kullanılması gündeme gelecek. Umulur ki, bu kadarlık hoşgörü esirgenmesin. Hem gariban hakemlerin ne yöneticiler kadar parası, ne antrenörler kadar havası, ne de futbolcular kadar hayranı var.

***

- Giriş yazısında da belirtildiği gibi, hakemler simsiyah giyinmiyor artık. Yalnızca kıyafetleri değil, resmî bir ifadeyle, görev, yetki ve sorumlulukları da değişti hakemlerin. Futbolculara karşı daha ağır yaptırımlar uyguluyorlar, örneğin. Kartlarını daha sık kullanıyorlar, ki olumlu-olumsuz yönleriyle tartışmaya açık ve tartışmaya değer bir "sıklaşma" bu. Ancak, kurallardaki ve hakemlik kurumunun yorumundaki bazı değişikliklerin sonuçları, fazla tartışma kaldırmayacak kadar net: Hakemlerin görev alanları genişledi, artık saha içinde daha fazla etkeni kollamaları gerekiyor; inisiyatifleri ise daraldı, takdir yetkisini daha seyrek kullanıyorlar. Yani işleri arttı ama kurallar katılaştığı, ayrıntılandırıldığı için, kararlar eskisi kadar tartışılmıyor. Biraz rahatladılar, biraz... İnsan psikolojisindeki itiraz dürtülerinin izin verdiği kadar... Bir yandan bu genel rahatlama, bir yandan kuşak değişimi, Türkiye'deki hakemler eskisine göre daha güler yüzlü...

- Futbolculara karşı biraz daha güler yüzlü hale gelen hakemler, ne yazık ki, birbirlerine karşı hayli asık suratlı. 90'lı yılların ilk yarısı, hakemlik camiasındaki iç çekişmelerin ayyuka çıktığı bir dönem oldu. Hakem camiasındaki gruplar arasında -en affedilmezi, kimi zaman "kulüp destekli"-çatışmalar yaşandı, ağır suçlamalar savruldu. Kitaba bu not düşülürken, en taze tatsızlık, Faal Futbol Hakemleri Derneği Genel Merkezi'nin, İstanbul Şubesi'ne baskın düzenlettirdiği iddialarıydı. Bir tarafa göre, şube seçimini kaybeden Ahmet Çakar'ın talimatıyla kapılar kırıldı, ortalık birbirine girdi. Diğer tarafa göre, bu yasal bir denetimdi. Kimin haklı olduğu çok mu önemli? Hele hele, kulüplerin "her yol mubah" zihniyetiyle yönetildiği; ortalıkta bunca "kurt yönetici"nin cirit attığı, kirli ittifaklar aradığı bir ortamda...

- Hakemlerimizin pasif ofsayt takdirinden ve penaltı düdüğü çalmaktan kaçındıkları eleştirilerine gelince... Pek geçerli değiller artık.

- Yusuf Namoğlu'ndan "ANAP'ın mağlup milletvekili adayı" diye bahsediliyor. Maç doksan dakika, her an gol olabilir: Namoğlu iki dönemdir milletvekili. "Futbola bir hayrı dokundu mu?" diye sorarsanız... Kendisine sorun! Birtakım girişimleri oldu ama...

- Bu da bir yazarlık özeleştirisidir: Yedi yıl öncesinin ünlü hakemi, bugünün televizyon yıldızı Erman Toroğlu'yla ilgili bölümdeki üslubu, dili hiç beğenmedim. Erman Toroğlu'na uymayacak bir üslup değil ama ben... Neyse!

TRİBÜNLER
'Susmuyoruz!'

Türkiye aykırı insanların ülkesi değildir. "Ne adam yahu" mertebesine erişenler bile, çoğunlukla, kalabalık bir çizginin uçlarına doğru adım atabilme cesaretini gösterenlerdir. Ama arada gerçekten aykırı insanlar da vardır. Mesela, adam İstanbul'un göbeğinde doğar büyür de, taraftarlık ne kelime, hayatının hiçbir döneminde hiçbir takıma en ufak yakınlık bile duymaz. Garip insanlardır bunlar; garip, aykırı ve cesur.

Öyle bir cesaret ki: Kahvede muhabbetten düşeceksin, pazartesi sabahları, ve cuma akşamları işyerinde şaşkın bir suskunluğa mahkum olacaksın, teneffüslerde okul bahçesinin bol "lan"lı tartışmalarına uzak kalacaksın, dolmuşta yalnızsın, ekran başında heyecansız... Ama yine de inatla takım tutmuyorsun, tutmayacaksın. Gerçekten hatırı sayılır bir cesaret, özellikle de erkekler için.

Bir ihtimal daha var: "Futbol tartışırım, futbol konuşurum, çünkü futbolu severim ama takım tutmam" cephesinde yer almak. Bu, Türkiye için aykırılığın da ötesinde bir şey. 80'li yılların sonunu genişledikçe genişleyen bir futbol gündemiyle ve inanılmaz bir "taraftarlaşma" süreciyle kucaklayan Türkiye'de, kaç yalnız adam bekliyor "tarafsız futbolsever" cephesini? Hepsini toplasanız bir kale arkası tribününün yarısını ya doldurur ya doldurmaz.

Oysa futbolsever taraftarlar ve "futebolsevmez" taraftarlar (evet, futbolsevmez taraftarlar), tribünün yarısı ne kelime, Türkiye'nin dörtte üçünü dolduracak kadar kalabalıktırlar. Ve "alaturka hooliganlar"dan sempatanlara, çeşit çeşittirler.

Kimisinin içinde, derinlerde, uzaklarda öylesine bir izdir taraftarlık. Hangi takımı tuttıklarını öğrenmek için ille de sormak gerekir: "Ben tutarım, Galatasaray'ı severim yani. Televizyondan filan seyrediyorum bazen." Çoğunlukla, hayatlarında bir ya da iki kez maça gitmişlerdir. Ağızlarında gerçeküstünün sınırlarını zorlayan abartılı bir anı olarak kalmıştır bu maç: "Bir gol oldu, yukarılardan adamlar düşmeye başladı. Yanımdaki hüngür hüngür ağlıyor, birisi üstünü başını yırtıyor. Arkamdaki beni bir kucakladı, hoop aşağı..."

Kimisi hasta taraftardır; dile vurmuş bir hastalık. O da hayatta birkaç kez maça gitmiştir ama laf futboldan açıldı mı aslan kesilir, takımına toz kondurmaz, münakaşa eder, iddiaya girer. Peki, o kadar koyu taraftardır da niye maça gitmez? Çok heyecanlanıyordu ya da sinirlerine hakim olamıyordu da onun için.

Kimisi dengelidir, öylesine taraftardır, futbola öylesine takılır. Kimisi yine dengelidir, sıkıca taraftardır, takımına ve futbola sıkıca sarılır. Kimisi hafiften dengesizdir; "alaturka hooligan" kimliğiyle taraftar çeşidini aşar, başka bir boyutun insan çeşidini temsil eder. Ve kimisi...

Kimisi de sıkı, sınıksız taraftardır. Hooliganlarla karıştırmayanlar için sevimli, eğlendirici, hoş bir tiptir. Tribünlerin rengi, futbol muhabbetlerinin baş çeşnidir. Ve taraftarın resmi çekilecekse, en önde, en ortada o durmalıdır. Çünkü, futbola da takımına da gerçekten çok şey verir, kimi zaman her şeyini... Böylesine verici olması, kendi hayatı dışında hiçbir şeyi değiştirmez. Vermesi gerekenin on katını verir, kimi zaman alması gerekenin onda birini alamaz. Ama yoluna inatla devam eder. Kimseyi dinlemez, kolay kolay laf anlamaz. Ne de olsa o, anlı şanlı "sıkı taraftar"dır.

Sıkı taraftara sıkı mesai

Sıkı taraftarın mesaisi uzun, hayatı güçtür. Öylesine ki, maçlar bitip futbol yaz tatiline girdiğinde, sıkı taraftar da koca bir sezonun yorgunluğunu hisseder. Ama o, topçulara benzemez. Sezon sonunda mesaisi biraz hafiflese de asla tatil yapmaz, yapamaz.

"Yağmur çamur demeden, bütün sezon takımımızı destekleyen..." kalıbı, sıkı taraftar için dökülmüştür. Takımının kendi sahasındaki her maçını, deplasmandaki birçok maçını izler. Bazen coşar, bağıra çağıra tezahüratta bulunur ama sıkı taraftar, sanılanın aksine, tezahürat odaklarında yer almaz. Dikkatini dağıtmadan, kafasını çevirmeden maçı izler. Kazanırlarsa ne âlâ. Kaybederlerse?

Ağlamaklı olur, kara kara düşüncelere dalar. Çünkü sıkı taraftar, takımının "dar bölge temsilcisi" gibi bir şeydir. Okulda, işyerinde, mahallede maç sonuçlarıyla ilgili laf edilecek tek muhataptır. "Yuh ulan, yazıklar olsun be, ne goller yediniz yine!" Sanki sıkı taraftar tribünde değil de sahadaymış gibi, golleri yiyen kaleci oymuş gibi...

Ama o, bozuntuya vermez, sanki golleri yediren ya da yiyen kendisiymiş gibi savunmaya geçer: "Zaten bu hakem geçen yıl da yakmıştı bizi; zaten bu iş bu hocayla yürümez..." Evet, sıkı taraftar takımıyla ilgili iyi-kötü her gelişmeden haberdar olmalı, fikir sahibi olmalı ve çevresindeki küçücük kamuoylarına açıklamalarda bulunmalıdır.

Takım kazanınca iyi, kaybettiğinde ciddi ciddi dinleseler yine o kadar büyük bir felaket değil. Ama o alaylar; kibarlığın lüzumu yok, t..ak geçmeler var ya, canına okur. Mağlubiyet sonrası eve dönerken,

gözünün önünde hep mahalledekiler dansetmektedir. Ne yapacak, ne edecektir sıkı taraftar? Hadi o günlük mahalleyi atlattı, çaktırmadan eve dalıp kahveye de çıkmadı. İşyerinde veya okulda nasıl kurtulacaktır onca laftan? Cuma akşamı sarmaş dolaş ayrıldığı iş arkadaşları, gözüne müthiş sevimsiz, müthiş acımasız görünür. Hele hiç sektirmeden mutlaka laf sokan birkaç tanesi. Pazartesi sabahını bir atlatsa gerisi o kadar zor olmayacak da...

Elbette ki sıkı taraftar, bu konularda o kadar da acınacak biri değildir. Çünkü rakiplerin mağlubiyetlerinde, kahvenin bir köşesinde "rakip sıkı taraftar"ı bekleyen, "Hasan'a çay, dört şeker at, dörde alıştılar" esprilerim yapan odur. Üstelik, mutlu hafta sonlarında ufak çaplı ukalalıklarda bulunmanın zevkini de yaşar. "Ben hep söylüyorum..." diye başlar; haklıdır, gerçekten hep söylüyordur. Sürekli kendi takımını övdüğü ve rakipleri kötülediği için, sevindirici sonuçların cumartesi-pazar'larında, gerçekten de onun söylediği bir şeyler olmuştur. Ve çevreden, mağlubiyetlerdeki sataşmalar kadar değilse bile, yine de kendine az çok özdeşleşme payı çıkarabileceği laflar yollar: "İyi oynamışsınız ha..." Sanki sıkı taraftar da oynamış gibi, ikinci golün pasını filan vermiş gibi. Yaşasın!

Hafta sonu rüzgarı dinince bu kez bir sonraki hafta sonunun heyecanı başlar. Sıkı taraftar, spor sayfalarından gelişmeleri izler, yorumlarını yapar, tahminlerde bulunur. Hatta durum müsaitse antrenmanlara gitmesinde de yarar olabilir. Çünkü onun, çevresine karşı görevleri, toplumsal işlevi vardır. Biri gelip de "Ali iyileşti mi, Murat bu hafta oynuyor mu" diye sorduğunda mutlaka bir şeyler söyleyebilmelidir.

Maçlar, haftalar birbirini kovalar. Sezon, sıkı taraftar için mutlu sonla ya da kötü sonla biter. O yıl transferi olan futbolcular bir an önce imzayı atıp keyiflerine bakmayı düşünürken, diğerleri tatile çıkmıştır bile. Hocalar rahat etmiş, stadlar bakıma girmiştir. Bir sıkı taraftar kalmıştır geriye. Ful mesai değilse bile en azından "ful gibi" mesai yapmaktadır.

Acaba takım kimi alacaktır? Ahmet'i, en sevdiği topçuyu satarlarsa ne olacaktır? Gazeteleri didik didik eder. Sağa sola kulak kabartır. Çünkü hem merak içindedir, hem de görev bilinci içinde... "Mustafa'yı alıyor musunuz" sorularına o cevap verecek, üstüne bir de yorum yapacaktır. İşte "iyi adam da bize uymaz" falan gibi bir şeyler.

Ve bazen, çok mutlu anlar da yaşayacaktır: "Yaşar'ı almışsınız ha?" Evet, Yaşar'ı almışlardır. Takımın başarısızlıklarında golleri yiyen adam muamelesi görmüş, her mağlubiyetten sonra birkaç "Tuh sana!" yemiştir ama... Ama: "Yaşar'ı almışsınız" Sanki o almış gibi, paraları cebinden tıkr tıkr saymış, imzayı da attırmış gibi: "Aldık abi, aldık. Çok para istedi ama değer."

Derken tatil biter. Eskiler, yeni transferler, yöneticiler, hocalar... Takım yeni sezonu açarken, herkes futbol sevdasına kurban gitmiş gariban bir koyunun hâlâ hafif şaşkın cesedinin üzerinden atlarken, sıkı taraftar mutlaka oradadır, mutlaka umutludur. Transfer dönemi görevlerini tamamlamış, yeni sezonu açmıştır. Hadi hayırlısı...

Ne bulurlar ki bu b.kta?

Kimisini bir takıma sımsıkı bağlayan, kimisini başka bir takımın sempatzanı yapan, kimisini her hafta tribünlere çeken şey nedir? Tribündekiler için, anlatması zor olsa da anlaması kolay bir şeydir bu; futbolun çekim alanı dışında kalanlar içinse kesinlikle anlaşılmaz bir şey. Bir tribündekinin diğer tribündekini anlamadığı da görülür; tarafsız futbolseverlerin taraftarlığı anlamadığı da. Futbol topunun üzerine yapışan anlaşmazlıkların ve yanlış anlamaların üç tip "Ne buluyorsun?" sorusu vardır. Futbolu sevmeyenlerin futbolseverlere, daha doğrusu onların seyir zevkine yönelttikleri "Ne buluyorsun bu futbolda canım?" sorusu. Tarafsız futbolseverden, taraftara yönelik "Ne fark buluyorsun bu takımda da taraftar oluyorsun?" sorusu. Ve taraftardan taraftara: "Yuh ulan be, ne buluyorsun bu Fener'de, başka takım mı yok?" (Sana ne lan!)

Futboldan hoşlanmayanlar için, deplasmanlara taşınmak, kuyruklarda beklemek, açık tribünde yağmur yemek bir yana, televizyon başında doksan dakika harcamak bile üstüste "Yahu, allahaşkına"lar çektirecek bir şeydir. Futbolsever maçı, onlar futbolseveri şaşkınlıkla izler.

Oysa asıl şaşkınlık verici şey, "futbol seyredilir mi, seyredilmez mi" türünden tartışmalara girmektir. Ama dünya, zevklerin yaşanmaktan çok dayatılmak için var edildiği dünyadır; Türkiye, insanların yemek zevkleri yüzünden bile en ağır hakaretlere uğradıkları bir ülkedir. Haliyle, zevk tartışmalarından futbol da nasibini alır. Hani bazen insan öyle zor durumda kalır ki, kendini tutamayıp "Bak arkadaşım, zevkler ve renkler tartışılmaz" gibi bir lafı bile ağızdan kaçırabilir.

Futbol bir zevktir, müzik gibi, bale gibi... Herkes evinde bir şeyler mırıldanabilir ama müziğin keyfine varabilmek için, plak dinlenir, kaset dinlenir, konsere gidilir. Çünkü, herkesin yapar gibi olduğu şeyi, bazıları gerçekten yapmaktadır, sıradan insanların hayranlığını kazanacak kadar farklı ve hoş yapmaktadır... İki ayağı (hatta bir ayağı) ve yuvarlak bir cismi olan herkes futbol oynayabilir. Bu da bir

zevktir. Ama bazıları farklı oynar. Sokaktaki adamın yapamayacağı hareketleri büyük bir ustalıklı, estetik zenginliğiyle yapar. Üstelik bu hareketler, futbol gibi sürekli mücadeleye dayanan, taktik savaşma dayanan, orta sahada topu alan oyuncuya sınırsız seçenekler sunan bir oyunun içine serpiştirilmiştir. Gel de seyretme...

Ama "gel de seyretme" filan değil. Hoşuna gidiyorsa seyret, gitmiyorsa seyretme. Ne yaparsan yap, yeter ki insanların zevklerine karışma. Futbolun keyfini ancak Real Madrid-Milan maçında yakalayana da, amatör kümedeki Gedikpaşa-Yıldıztabya maçında yakalayana da...

Herkes bir tarafta

Futbol sevgisini anlatmak kolay da, taraftarlığı anlatmak o kadar kolay değil. Hakkari'nin dağındaki adam nasıl Fenerli olur, beş yaşındaki çocuk Galatasaray yenildiğinde niçin gözyaşlarını tutamaz, ne biçim bir Beşiktaş sevgisidir ki taraftarın biri ta Dünya Kupası'nda tribüne "Karakartallar" pankartı asar, yine ne biçim bir heyecandır ki Kayserispor için can verilir, cepteki son parayla Tokatspor'un maçına girilir? Bir insan niçin taraftar olur, bir insan onca takım içinden niçin "o takım"ı seçer?

Taraftarlık, seyirciliği disipline etmenin en kolay yoludur. Beşiktaşlı olunca, fikstürü, puan durumunu izlemek için bir merkez noktası bulunmuş demektir. Fenerli olunca, transfer haberleri daha bir anlam kazanmış demektir. Galatasaraylı olunca, hangi hakemin hangi özelliklere sahip olduğu "bilinmeli" sınıfına katılmış demektir. Şu ya da bu takımın taraftar saflarına geçmek, futbolla sağlam-zayıf bağlar kurmak demektir.

Ama bir insanı bir takıma çeken asıl güçlü halat, kimlik vaadidir. Tek bir kararla, birkaç saniye içinde, uğraşmadan yorulmadan şak diye yepyeni bir kimlik kazanılır. Erzurumlu bakkal Recep, Erzurumlu bakkal Cim Bomlu Recep oluverir. Milyonlarca kişilik bir "biz" ordusunun parçası haline gelir. Taraftarlık tercihini güçlü bir takımdan yana kullanmak, güçlü bir kimlik edinmenin avantajını da, haliyle, birlikte getirir. Haftasonlarında yüz güldüren, posteri gururla asılan, sokaklarda sevinme fırsatı yaratan, sağda solda "geçirdik döşedik" havası attıran bir kimlik...

"Anladık taraftarlık ama niye o takım değil de bu takım?" merakını yenebilecek ipuçlarından biri, güçlü takım çekiciliğinin ortasında yatıyor işte. Güçlü bir takımdan yana olup güçlü bir kimlik edinme çabası, ki Türkiye'de üç büyüklerden birinin saflarına katılmak belli ölçüde güç garantisi verebilecek bir yatırımdır, taraftarlık dengeleri üzerinde belirleyici rol oynayan etkenlerden biridir. Ve Türk futbolunda yüzer-gezer taraftar oranı sanılanın çok üzerinde olduğu için, güç kaymaları taraftar kaymalarına yol açar. 1987-88 sezonu askerlik anılarında "Bizim orada Fenerli çok azdı"nın ne kadar önemli bir yeri varsa, 1988-89 anılarında da "Bizim orası Fenerli kaynıyordu"nın o kadar önemli yeri vardır. Evet, her zaman galiplerin sesi daha çok çıkar, galipler daha kalabalık görünür ama yine de, güçlenen takımın yüzer-gezer taraftarları, sıkı taraftar deyimiyle "karaktersiz taraftarlar"ı topladığı kesindir.

Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş'ın kupalara, gündeme ve "güç" imajına, dünyada az görülen biçimde neredeyse tamamen el koymaları, Türkiye'nin taraftar dağılımını önemli ölçüde etkilemiştir. Dahası, yine dünyada az görülen biçimde "ülke çapında taraftar kitleleri" ortaya çıkmıştır.

Dünyanın hemen her yerinde, taraftarlık tercihlerini belirleyen ana etken bölgeciliktir. "Bizim şehrin takımı, bizim kasabanın takımı" tutulur. İngiltere'de, "Nottingham kömür diyarından Manchester United'a sevgiler getirdik" türünden pankartlara pek rastlanmaz. Oysa Türkiye'de, basının ulusal gazete-yerel gazete ayrımı gibi bir ulusal takım-yerel takım ayrımı vardır. Fenerbahçe, Galatasaray ve Beşiktaş'ın (belki biraz da Trabzonspor'un mu?) 67 ilde taraftarları değil, taraftar kitleleri bulunur.

60'lı yılların ikinci yarısında, Anadolu futbolunun patlamasıyla beraber, yerel takımların ağırlığı artmış, 1. lige çıkan her Anadolu takımı üç büyüklere taraftar erozyonu yaşatmıştır. Eskiden önce Beşiktaşlı sonra Bursasporlu olan adam, zamanla "önce Bursasporluyum sonra Beşiktaşlı"ya çarketmiş; ilk olaylı Bursa-Beşiktaş maçının ardından yalnızca Bursaspor'u tutmakta karar kılmıştır. Üç büyükler, 80'li yılların ortalarına kadar, 1. ligde oynayan her yeni Anadolu takımıyla beraber, kitleler-kitlecikler kaybedeceklerdir. Ama üç büyüklerden birini kendi şehirlerinin takımına tercih edenlerin oluşturduğu milyonlar da hâlâ takımlarını yakınardan ya da uzaklardan desteklemektedir.

Ne var ki, 80'lerin ikinci yarısında Anadolu futbolu çöküş sürecine girecek, Anadolu taraftarları da yıllar önce terkettikleri güç kapılarına geri döneceklerdir. Daha doğrusu, Türkiye'nin taraftarlık dengelerinde, güç imajı bölgeçiliği bir kez daha mağlup edecektir: 2-1...

Dünyanın kalabalıkça ülkeleri arasında yer alan ve "taraftar vatandaş" oranı açısından belki de başı çeken Türkiye'de, takım sevgisinin üç kulüpte yoğunlaşması pek de farkında olunmayan bir gerçek yaratmıştır: Fenerbahçe, Galatasaray ve Beşiktaş, dünyanın en çok taraftara sahip takımları arasındadır.

Peki, bir insan güçlülerden birini nasıl seçer? Niçin o değil de bu? Babasının tuttuğu takıma yakınlık duyduğu için; babasının sevmediği takıma yakınlık duyduğu için; dayısı tarafından kafalandığı için, dönemine göre Şükrü'ye, Baba Gündüz'e, Metin'e, Çan'a, Cemil'e, Rıdvan'a, Tanju'ya hayranlık duyduğu için; yine dönemine göre Fenerbahçe'nin işgal kuvvetleri takımlarına karşı aldığı galibiyetlerden etkilendiği için, Galatasaray'ın Avrupa kupalarındaki başarılarından etkilendiği için; mahalleden geçen siyah-beyaz bir konvoya kapıldığı için; en yakın arkadaşıyla san-lacivert bir şeyler paylaşmak istediği için; kim kazanırsa ondan yana olduğu için...

Onun için bunun için, yüzer-gezer taraftarlar öte yana, kararlı taraftarlar bir tarihte tercihlerini kullanıp tribünlerini belirlerler. Zaman içinde, o tribünün ve o takımın geleneklerine göre belirli zevkleri, belirli talepleri ortaya çıkar. Beşiktaş tribünlerinin ayakta alkışlayacakları futbolcu, Fenerbahçe tribünleri için "dışarı" tezahüratının sürekli hedefleri arasında yer alabilir. Fenerbahçe tribünlerinin hayranlık duyacağı futbolcu, Galatasaray tribünlerinin "Satın şu herifi" isyanına yol açabilir. Evet, her tribünün, her taraftar kitlesinin "işte bizimkilerin farkı" diyebileceği ayrı zevkleri, ayrı tercihleri vardır.

Kaldı ki, en önemlisi: Herkes her zevkini, her tutkusunu her tercihini genel kabul görececek bir mantıkla açıklamak zorunda mı? Herhalde ve inşallah, değil... Ama yine de, tüm taraftarlar, özellikle "Sen de fanatiksin canım" fırçaları yiyenler söz veriyor. Gülün niçin karanfilden daha güzel koktuğunu, bamyanın niçin pırasadan daha lezzetli olduğunu, Dire Straits'in niçin U2'ya tercih edilmesi gerektiğini, tartışılmaz bir mantıkla açıklayabilenlere onlar da aynı şekilde karşılık verecekler. Niçin Fenerbahçe Galatasaray'dan, Galatasaray Beşiktaş'tan, Beşiktaş Fener'den büyük, hangisi niçin tutulur? Ne farkları var? Pırasayla bamyanın farkı kadar...

Kim kimi tutuyor?

Kimbilir kim kimi tutuyor? Herkes her takımın taraftarı olabilir. Kurthan Fişek'in yıllar önce yaptığı ve 80'lerin sonunda savunmaktan vazgeçtiği "üç büyükler tahlili", bazılarının dilinde tüm derinliğini kaybetmiş katı bir sınıflama olarak varlığını sürdürüyor. "Galatasaray'ı aristokratlar tutar, Fenerbahçe'yi burjuvalar tutar, Beşiktaş'ı proleterler tutar." Kurthan Fişek'in söylediği bu değildir ama malum iddiayı hâlâ savunanlar, böyle noktalara pek takılmazlar. Yani, Beşiktaş'ın taraftar sayısı, Galatasaray'ın taraftar sayısından yüzlerce kat fazladır... Olur mu yahu?

Elbette ki olmaz... O halde, her takımın ayrıntılı taraftar profili hemen hemen aynıdır (mı?)... Onu da söylemek zor. Birileri çıkıp bu konuda çok ciddi, geniş kapsamlı ve örneklemesi özenle yapılmış bir araştırma düzenleyene kadar, ne söylene soyut kaçacak galiba. Ama gazeteler için üç günde yapılan, sonuçları da birbirini pek tutmayan "taraftar oranı" araştırmaları gibi değil, doğru dürüst bir profil araştırması...

Yine de: Galatasaray'ın, Mekteb-i Sultani'nin bağrında büyüyen bir kulüp olması; önceleri yalnızca "mektepliler" tarafından tutulup zaman içinde daha geniş bir sevgiyle kucaklaşması elbette ki birtakım şeyleri etkilemiştir, "batıya açılan pencere" imajından etkilenen bazı "elitist" kalplerin sarı-kırmızı renklere meylenmesi gibi... Ya da, bu elitizme eklenen "kentli, hem de İstanbullu" imajının iç göçün ilk yıllarında İstanbul'a akanlardan geniş bir kitle koparması gibi...

Sonra Fenerbahçe'nin işgal yıllarındaki başarıları, "Cumhuriyet kuşağı"nın sevgisi ve pompalamasıyla en popüler takım olması, taraftarlık halkasını genişlettikçe genişletmesi... "Güçlü takım" imajıyla bu süreci hızlandırması, 70'lerde ve 80'lerde "düzenin takımı" suçlamalarıyla bazı kalplerden silinmesi...

Beşiktaş'ın, aynı dönemde "ilerici takım" imajıyla taraftar toplaması ama popülerliği geç yakalamasının acısıyla "yayıma süreci"ni de geciktirmesi, "kuşaktan kuşağa" aile boyu kalpleri uzun yıllar boyunca pek zorlayamaması ve "delikanlılara her zaman biraz daha fazla hitap etmesi...

Ancak böylesine kaba hatlarla ve yine yanılma payı bırakarak bir şeyler söylenebilir işte. O ayrıntılı taraftar profili çıkarılmadan, hangi iddiaya yanılma payı katılmaz ki zaten?

Anlayana güzel dünya: Tribünler

Papazın Çayırını tam cephe gören ağaç altları, Taksim Stadı'nın derme çatma tribünleri, İnönü-Dolmabahçe-Mithatpaşa-İnönü Stadı'nın bir zamanlar "Gazhane tarafı", Ankara 19 Mayıs Stadı'nın resmî gözlere alışık sıraları, Karadeniz'deki filanca stadın yağmurla boğuşan basamakları, Vefa Stadı'nın (bakmayın adını Fatih Stadı'na dönüştürenlerin ısrarlarına, orası hâlâ Vefa Stadı) her sırası kimbilir kaç kavgaya sahne olmuş "kapalı"sı ve diğerleri, bütün tribünler...

Türk futbolunun doksan yıllık macerasının tanıkları o tribünlerdir işte. En olmadık anda, en duygusal esintileri üfürecek kadar hoş yerlerdir. Evet, kavgaları eksik olmaz, küfürleri eksik olmaz; müdavimler, her birinin sıralarına son dakika mağlubiyetlerinin yumruklarıyla kaçır defa çöküp kalmışlardır kimbilir.

Tribünler, üzerlerindeki insanlarla varolan kaba inşaat ürünleridir sonuçta; insanların duygularıyla biçimlenirler, dolarlar boşalırlar. Türkiye'nin insanları, dönem dönem, miting alanlarını, sinema koltuklarını, kapalı spor salonlarını terketmişlerdir ama stadları...

Yerli malı futbolun ilk yıllarında, tribünler, daha doğrusu sandalye kümeleri "nezih" yerlerdir. 1910'ların ortalarında, Fenerbahçe Stadi'nin tahta sıraları belki hâlâ "reca ederim Behlül Şevket Bey" takımının egemenliğindedir ama Kadıköy'ün esnafı, hatta "Mühürdarlı Arap Kazım" ekolü de yavaş yavaş tribün diplerine sokulmaktadır. Dahası, Mekteb-i Sultani'li olduğu için Galatasaray'ı ya da Sait Selahattin Bey'in arkadaşı olduğu için Fenerbahçe'yi tutanların ötesinde, taraftarlar ortaya çıkmaktadır. Yeni bir soru vardır hayatta: "Sen hangi takımı tutuyorsun?" İstanbul'da Fenerliler, Galatasaraylılar, Beykozlular, Vefalılar, çeşit çeşit taraftarlar ortaya çıkmıştır, İzmir'de de Altaylılar. (Belki Altay'ın o zamanlar daha çok taraftarı vardı.)

Ama tüm bu taraftarlaşma sürecinin ötesinde, İstanbul'da bile, 1920'li yıllara "Bu futbol dediğin ne oluyor şimdi?" sorusunun ezici üstünlüğüyle girilir, işgal yıllarındaki maçlar ilgiyi artırır ama, uzatmayalım, futbolun günlük hayat içinde reddedilmez bir köşe kapması yine de uzun süre alacaktır. "Çeşmemeydanlılar"ın tribündeki yerlerini doldurmaları; Anadolu'nun il merkezlerinde çoğu erkeğin futbol denen şeyden haberdar hale gelmesi 1930'ları filan bulacaktır.

Ondan sonrası, 2. Dünya Savaşı'nın molası sayılmazsa, istikrarlı bir yayılma sürecidir. 1950'lerde istisnasız her şehirde futbol vardır artık, tribünler de... Büyük kentlerin tribünleri hep doludur. Tezahürat geleneği iyice yerleşmiştir. "Amigo" denen insanlar, coşturma görevini üstlenmiştir.

Ama 60'ların ortasındaki Anadolu futbolu patlaması, tüm zamanların en hızlı dalgası olur. Bir sürü kentte yeni bir taraftarlık heyecanı yaşanır, tribünler dolar. Kütahyaspor tribünlerine asılan "fanatics" pankartlarının dönemine çok vardır daha. Alaturka takılma yıllarıdır, daha doğrusu "folklorik" takılma yıllarıdır. Giresunspor'un tribünlerine "Çotanaklar", Sivasspor'un tribünlerine "Hamidolar", Elazığspor'un tribünlerine "Gakgoşlar" pankartları asılır. Her Anadolu takımının böyle bir sıfatı vardır.

Amigolar kıymet binmiştir. Coşmak bağırarak isteyen ama bunu nasıl başarabilecekleri konusunda pek fikir sahibi olmayan kitleler, kulüplerinden "amigo" talep ederler. Böylece, amigo transferleri başlar. Bir sürü uyanık, Anadolu kentlerinde "Arkadaşlara sorun, ben iyi coştururum" bonservisiyle uzun süre ekmek yer. Başarılı görülenler, daha paralı kentlere transfer olur. Üstelik bunlar, sıfatlarına da çok meraklıdır. Eh bunda pek şaşacak bir şey yoktur. Yine de, Gaziantepspor tribünlerini amigo Sinoplu'nun coşturmasını yadırgayanlar çıkmıştır!

70'lerin fırtınası, tribünlerdeki değil sokaklardaki fırtına, tezahüratlara yansır, bunun dışında pek önemli bir "tribünsel" değişim yaratmaz. Anadolu kentlerinde, maçların eski kalabalığı toplayamamasının nedeni, 60'lardaki taze havanın tükenmesi ve 1. lig umutlarının sönmesidir. Aslında, bazı yerlerde stadların politize bölgelerde kalması da seyirci sayısını biraz etkilemiştir ama sanıldığı kadar değil. Bu arada sevindirici gelişmeler yaşanmış; çoğu kent, amigolarını "öz kaynak" düzeninden tribünlere çıkarmış, coşturma işi pahalı transferler yerine altyapıdan gelen yerli amigolara bırakılmıştır, İstanbul'da ise, 70'lerin sonuna doğru, tribünlerde kitlelerin egemenliği kurulmuş, amigolar yavaş yavaş sembolik konumlara doğru sürüklenmeye başlamıştır. Besteler toplu halde yapılmakta, ne zaman neyin söyleneceğine toplu halde karar verilmektedir.

Bu eğilim 80'lerde daha belirgin hale gelir. Ankara, İzmir ve Bursa seyircisi de "kolektif beste-kolektif yönetim" ilkesine sınımsız sarılan kitlecikler yetiştirir. 80'lerin ilk yansı, tribünlerde biraz sönükçe geçer. Ama ikinci yarısı: Ani boşalmalar, ani dolmalar, sokak konvoylarına karışan tribün kalabalıkları, alaturka hooliganlar, onları abarttıkça abartanlar, devlet müdahaleleri, tezahüratlara paşa müdahaleleri... Tribünlerin daha renkli dönemleri olduğu iddia edilebilir ama hiçbir dönemde tribünler, 80'lerin ikinci yarısındaki kadar tartışma malzemesi olmamıştır. Bu renkli dünyaya böylesine saldırılmamıştır.

Tribünlere gelmişken, kısacak...

80'lerde, tarihi eserlerle dozerler arasında müthiş bir boğuşma yaşandı. Çoğu zaman dozerler galip geldi. Ama bu galibiyetler, hiç olmazsa birtakım tepkilere rağmen kazanıldı; İTÜ'nün Taşkılla binası gibi "anısı bol" yapılardan bazıları tepkilerle kurtarıldı. Bir tek Şeref Stadi için hiç kimse kılını bile kıpırdatmadı, hiç kimse...

Sahtekarlığa bakın: Birileri geliyor stada, toprak örneği alıp gidiyor. Niçin? Şeref Stadi'nin toprağının futbol oynamaya müsait olup olmadığını araştırmak için. Sonuç: "Felaket, rezalet, böyle şey olmaz. Bu sahada top oynanmaz, mikrop yuvası..." Bir büyük hassasiyet ki, o kadar olur. Şeref Stadi kapanıyor, açılıyor, bir toprak tahlili daha, yine aynı sonuç... Ve: Çırağan Sarayı beş yıldızlı otel olacak, Şeref Stadi da otel alanına katılacak.

Çok sonraları otelin, Boğaziçi öngörünüm bölgesinde garip bir görüntü yaratacağını söyleyerek itiraz edenler çıkıyor, ne iyi... Ama "Şeref Stadı'nı kapattırmayız" diyen çıkmıyor. Stadlar hayvan yuvaları ya, sığırlar tribünde itişip kakışıyor ya...

Çevre duyarlığına sınımsız sarılanlar, tarihe sınımsız sarılanlar niçin bir stad için ağızlarını açmaya tenezzül etsinler?.. Spor camiası zaten böyle konularda kendi tepkisini oluşturmaktan aciz. Otelin altına en fazla anı gömen kulüp, Beşiktaş, belediyenin vaadleriyle susmuş oturmuş... Yani, gitti Şeref Stadı.

Evet, Çırağan Sarayı'nın bahçesinden bozma bir yerd, tribünleri de yetersizdi. Ama Türk futbolunun binlerce anısı vardı orada. Üstelik, girip maçınızı seyredeceğiniz, devre arasında bir Boğaz manzarasına dalıp gideceğiniz, eşsiz bir statta Şeref Stadı. Dünya üzerinde, denizle futbolu birleştirebilen tek stad belki de. Şimdi üzerinde lüzumsuz bir otel yükseliyor. Bir zamanlar Şeref Stadı'nın tribünlerinin olduğu yerde, uluslararası pezevenkler, kabak suratlı işadamları filan uyuyacak. Sanki başka yer kalmamıştı...

Şöyle bir kavga-döğüş tarihi

Türk futbolunun, daha doğrusu Türk futbolseverlerinin kavga-döğüş geleneği, birçok ülkede olduğu gibi futbolun ilk yıllarına kadar gider. 1910'ların, 30'ların kavgalarında, çoğu zaman sahadakiler ateşleyicidir. Seyirciler işe sonradan karışır. Şu "futbolcular" bölümünde anlatılan kavgalar var ya, onlar işte...

"İnönü Stadı'nın açık ve kapalı tribünlerinde oturup rahatça bir maçın seyrine dalmak, tatlı bir futbol heyecanı duymak mümkün olmuyor. Her hafta çeşitli kavgalara, yakası açılmamış küfürlere şahit oluyoruz."

"Müسابakalarda taşkınlık yapanları kapı dışarı etmek lazım."

Bunlar Hıncal Uluç'un son yazılarından alıntılar değil. İlki Refik Osman Top'un 1949 yılında Türkspor dergisinde yayımlanan bir yazısının girişi. İkincisi, Ziya Ateş'in aynı dergideki yazısına attığı başlık... O dönemde, oldukça "kıllı" olaylar yaşanmaktadır. Yine Ziya Ateş: "Geçen hafta pazar günü 19 Mayıs Stadı'nda yapılan bir maçtan sonra tribünler ve soyunma kapılarından çıkan bir kısım seyircilerle galip takım oyuncularını elleri kamalı bir sürü külhanbeyi tarafından yollan kesilerek hem dövüldü hem sövüldü."

Kısa bir süre sonra profesyonellik resmiyet kazanacak, maçların havası değişecek, 50'lerin sonunda gerilim arttıkça olaylar da büyüyecektir. Yeni ortam, yeni taraftar tipleri de yaratmıştır. Feriköylü Apartman Mustafa, bunlardan biridir, sahaya dalmadıkça rahat edememektedir. 31 Ocak 1960 günü oynanan Fenerbahçe-Feriköy maçı, Apartman'ın en büyük başarılarından birine sahne olur. Takımı 3-2 mağlup durumdayken, hiç kimsenin anlayamadığı bir nedenle sahaya girer, hakem Baha Kırçıl'ı tek yumrukta yere serer ve futbolcuların şaşkın, hakemin baygın bakışları arasında çıkar gider. (Dokuz yıl sonra, Beşiktaş'ın Ankaragücü'ne attığı beraberlik golüyle birlikte aynı sahaya dalan ve yan hakemi yere seren Beşiktaş amigosu Orhan Tatlıdil, Apartman'ın aksine, eyleminin gerekçesini açıklayacaktır: "Gole çok sevindim, sahaya atladım. Karşıma yan hakem çıktı, kafayı eklemişim.")

60'ların sonunda ve 70'lerin başındaki bazı olaylar, "bi kafa bi diz" saldırılarına rahmet okutur. 17 Eylül 1967 günü yaşanan Kayseri-Sivas savaşı, 41 ölü ve 100 yaralıyla Türk futbol tarihinin en acı anıdır. Maçtan önce başlayan, ilk yarı boyunca süren kavgalar, devre arasında kitle çatışmasına dönüşmüş, bıçaklananlar, ezilenler gırla gitmiştir. Daha kötüsü, olay maç kavgasını aşarak iki şehir arasında savaş ilanına kadar uzanacak, Kayseri'yi basmaya gelen on kamyon dolusu Sivaslı, il sınırında güçlükle durdurulabilecektir. Aslında bu, bir futbol kavgası değil bir stad kavgasıdır. Çünkü Kayseri'de bir Sivaslılar mahallesi vardır, kent halkıyla bu mahallenin sakinleri hiç geçinememektedir, sık sık tantana kopmaktadır. Şehir Stadı'ndaki kanlı tablo, bu birikimin eseridir büyük ölçüde.

Aynı dönemin yine kanlı ve cesedi olaylarından biri de Siirt'te yaşanmıştır. Ama Siirtlilerle çatışan, rakip Adana Mensucat takımının taraftarları ya da futbolcuları değildir. Maçtan iki gün önce Siirt'te şüpheli bir ölüm vakası olmuş, ortam gerginleşmiştir. "Güvenlik kuvvetleri" de stada ve gerilimin üstüne tuzlarıyla biberleriyle gidip sıkı bir "ekme" hareketi çekince...

Peki ya yine mübalağa cenk olunan Tarsus İdmanyurdu-Kırıkkalespor maçının kanlıları? O tam bir futbol kavgası, daha doğrusu futbol vahşetidir işte. Kırıkkalespor "bilekli takım" unvanını 70'lerin sonuna kadar koruyacaktır. Mesela, 1978 Mart ayında Antalya'yı öyle bir harmanlar ki, tüm 2. lig takımları o yıl Kırıkkale'nin şampiyon olmasını "kurtulduk" havasıyla karşılar. Gerçi Kırıkkale 1. ligde yalnızca bir yıl kalabilecek ve ertesi yıl aralarına geri dönecektir ama o eski Kırıkkalespor gitmiş, yerine durgun bir camia gelmiştir.

Aynı yıllarda, Nevşehirspor da 3. ligin dayısıdır. Ne var ki, reklamını iyi yapamadıklarından olacak, tribündeki güçleri hakedilen şöhreti getirmez. Bir takım düşünün ki, daha doğrusu bir tribün düşünün ki ortalığı birbirine katsın, Federasyon'dan saha kapatma cezası gelsin ve ceza biter bitmez,

Nevşehir'deki ilk maçta, daha 20. dakikada seyirciler yine sahaya dalsın, maç yarım kalsın. Bu, olay çıkarmadan duramama rekoru gibi bir şeydir. Zaman, Nevşehirspor tribünlerini de durgunluğa sürükler.

Ama Eskişehirspor taraftarı kolay kolay durulmaz. 1971 yılındaki bir Galatasaray maçında, hem de 1-0 önde oynarken nasıl sahayı istila edip skoru hükmen yenilgiye çevirmişlerse... Dört yıl sonra, son dakika golüyle kaybettikleri Fenerbahçe maçının ardından bir kamyon dolusu şeker pancarını sarı-lacivertlilerin kaldığı otele nasıl yağdırmışlarsa... Bursaspor'u yıllar boyunca her maçın ardından nasıl taşlarla uğurlamışlarsa... 1981-82 sezonunun son haftasındaki Beşiktaş maçını da öyle yarım bıraktırmışlardır işte; 1986'daki Fenerbahçe maçından önce bıçaklan öyle fora etmişlerdir.

Olay türleri ve çatışma biçimleri, dönemden döneme değişir kuşkusuz. 1977 Ekim ayındaki Altay maçında, önce hakeme kızan, sonra hakemlerle polislerin bir olup iki taraftarı sahanın ortasında hastanelik etmeleriyle çığrından çıkan Fenerbahçe seyircisi, (bayrak sopalarıyla copların kan çıkarana kadar işbirliği yapmaları haklı isyana yol açmıştır) 1977'ye yakışır bir gürültü çıkarır. Toplum polisi taşlanır, polis arabaları devrilir, hakem Yılgör Öktem ve iki yandaşı saatlerce statta mahsur kalır. Bu arada polisler de yakaladıklarını, sahaya atlayan çocuklardan beter eder. Eksik kalmasın: Toplum polisi maçtan hemen sonra tribünleri dağıtmak için "tırmanış" a geçer. Binlerce kişinin olduğu tıklım tıklım tribünlerdeki kovalamacada çoluk-çocuk ezilme tehlikesi geçirir.

(80'li yıllarda da aynı hareket Galatasaray tribününe çekilecektir. Toplum polisi yoktur, yerini çevik kuvvet almıştır. Kocaeli deplasmanında, Semra Özal'a küfrettikleri için, yani bir anlamda durup dururken tribünün içinde uçan coplarla karşılaşır Galatasaraylı taraftarlar. Yine panik, yine ezilenler, bayılanlar... Uzadı ama: Bu yöntemin mucidi, çok yıllar önce, 70'lerin ortasında, bir Beşiktaş-Eczacıbaşı basketbol maçında Beşiktaş tribünlerinin dağıtılması emrini veren polis şefidir. Hani, ayakları Spor Sergi Sarayı'nın tahta sıralarına sıkıştığı için kaçamayan birkaç garibanın yüzlerce cop yiyip bayıldıkları gün.) Yıllarca beklenip bir türlü gelmeyen şampiyonluk, Beşiktaş tribünlerini önce boşaltıp sonra doldurur ve tribünler dolduğunda, siyah-beyaz bayrakların arkasında çok "sağlam" bir kitle vardır. İnönü Stadı'nın kapalı tribünü bu kitlenin namusudur, hiç kimseyle paylaşmaya dayanamazlar. Kimi zaman gişelerin önünde, kimi zaman tribünün içinde göğüs göğüse çarpışır ama uzun süre Fenerlileri de Galatasaraylıları da sokmazlar kapalıya. Bu başarılar sağlanırken, can kaybı filan olmasa da İnönü Stadı çevresinde epey bir kafa göz yarılır.

Diyarbakırspor'un 1. lige çıkması da kavgalı futbol tarihine renk katar. Galatasaraylı futbolcular, tribünlerden yağın şişe ve ayvalara alıştırlar ama bıçak, radyo, ayakkabı, saat gibi maddelerden korunma antrenmanını hayatlarında ilk kez 1977 yılında Diyarbakır'da yaparlar. Bu, yepyeni bir boyuttur hayatlarında.

70'li yılların "delikanlılık" odaklarından biri de, 3. ligin lağvedilmesiyle kurulan Terfi Ligi'dir. Galata, Eyüp ve Apartman'sız kadrosuna rağmen Feriköy bu ligin en iddialı isimleridir. Örneğin, "kan çıkan" bir Feriköy-Eyüp maçının rövanşı İnönü Stadı'na alınır. Kavgaları önlemek için, bir taraf kapalı tribüne, bir taraf numaralı tribüne oturtulur, aradaki açık tribünler boş bırakılır. Ancak Feriköylüler ve Eyüplüler hiçbir engel tanımayacaklar, demirleri toplu halde aşarak "eski açık" ta girişebilme başarısını göstereceklerdir.

İşte geldik 80'lere, muallim!

Bahsetmeden olmuyor, milat değil ama tribünlere de yansıyan keskin bir viraj; zaten biz çağırmamıştık: 12 Eylül gelir. Kısa bir süre için, kısacık bir süre için "ne olur ne olmaz" havası eser tribünlerin üzerinde, ortalık süt limandır. Zaman, 12 Eylül'ün stadları dış mihraklar tarafından yönetilen anarşi yuvaları olarak görmediğini ortaya çıkarır. Yalnızca biraz daha disiplinli davranılması şayan-ı tavsiyedir.

Kimileri için ne mutludur, kimileri için ne acıdır, kimileri için de ne ilginçtir ama herkes için gerçektir: 12 Eylül sonrasının ilk kitle-polis çatışması, bir Fenerbahçe-Galatasaray maçından önce, İnönü Stadı'nda olmuştur. Yıl 1984'tür. Bu tarihten bir yıl önce, iki yıl önce, üç yıl önce aynı yerde yine çatışmalar çıkmıştır. Bunlar taraftarların birbirlerine girdikleri olaylardır, 80'lerin sonuna doğru vakayı adiyeye haline gelecek olaylar... Çünkü yeni bir taraftar tipi çıkarılmıştır ortaya, "çıkıştır" değil, çıkarılmıştır. Sonra da bunlara "itler, köpekler, köpoğlököpekler" diye saldırılmıştır. Üzerlerine özel polis birimleri salınmıştır. Tribünlere "büyük biraderler" in video objektifi kılığındaki gözleri monte edilmiştir. Yakalananların akıl hastanelerine sevkıyatı başlatılmıştır. Ve bütün bunlar, TRT'nin kimi zaman bir kıl tablosunu andıran daracak ekranında, devletin tokadına tapılarak alkışlanmıştır. Gazete sütunlarında, taraftarlara en sert davranan polis şeflerine methiyeler düzülmüştür.

(Parantezlerden bıkmayanlara: 70'li yıllarda İstanbul'da bir polis şefi vardı. Spor ve Sergi Sarayı'ndaki maçlarda, polisleri hep o yönetirdi. Sesini biraz yükselten ite kaka dışarı atılırdı. Bir millî maçta, en ön sırada, bağıarak değil yüksekçe perdeden "Zeki dön!" diyen orta yaşlı taraftarın sesi, şefin kulağına gitmiş, adamcağız hemen orda tokatlanmış ve dövülerek dışarı atılmıştı. Duygu sömürüsü değil gerçek, götürülürken hüngür hüngür ağlıyordu. Tribüne polis çıkarıp daracık alandaki yüzlerce insanı cop yağmuruna tutmak, panik yaratmak fikri de bu şefin eseri idi. Ve iğrençtir, Ankara'daki iki gerilimli maçtan sonra, iki ayrı antrenör TRT'ye bu şeften bahsedeceklerdi, hem de övgüyle. Nerde o İstanbul'daki polis şefinin otoriter, başarılı uygulamaları. Ankara'da da aynı şef olsa olay mı çıkar?.. Futbol, basketbol, voleybol; gazeteci, antrenör, TRT spikeri... Pek farketmiyor, spor camiasında "şey" çok, şey işte...)

Neyse, o şefin halen emekliliğini yaşıyor olması umuduyla, yeniden 80'lere... Yeni taraftar tipinin varlığı, futbol kavgalarını ikiye ayırır. Özel kavga gruplarının çıkardığı olaylar ve ortamların yarattığı, öylesine taraftarların başı çektiği olaylar. 80'lerde, her iki türe de, abartıldığı kadar olmamakla birlikte, sıkça rastlanacaktır.

Ortamların, çok özel maçların yarattığı kitlesel gerilimler ve olaylar zaten gelenekseldir. 80'lere özgü olan, ortamın yeniliğidir; tahrikçilerin, ateşe barutla gidenlerin yeniliğidir. 1986-87 sezonunun son haftasına imza atan Konya olaylarının 80'liliği, ANAP'lı politikacılar tarafından ateşlenen bir statta ve aynı kişiler tarafından ateşlenen sokaklarda yaşanmış olmalarıdır.

Aynı dönemin Mardinspor-Şanlıurfaspor savaşı, bu olay türünün en tipik örneklerindedir: "Ulan dedik, savaş mı başladı? Biz düşman mıyık? Tekbir getirmeye başladık. Allah-u Ekber, Allah-u Ekber... Ulan ölecek, kurtuluş yoktur. Biri bağırdı, İstiklal Marşı ulan' dedi. Bu sefer hep birlikte İstiklal Marş'ını bağıarak söylemeye başladık. 'Korkma sönmez bu şafaklar' filan. Bütün polisler esas duruşa geçti. Biz canımızı zor kurtardık."

Urfalı bir taraftar, Mardin'de bıraktıkları tek puanla uzaklaşan şampiyonluğun arkasından mı ağlasın, yoksa canını kurtardığına mı sevinsin bilemez. Arkadaşları da bilemez. 2. lige çıkmak için Bitlispor'la çekişmektedirler. Puanlar eşittir ve önlerinde iki maç vardır. Zayıf bir takım olan Mardinspor'u deplasmanda yenerlerse, son hafta kendi sahalarında nasıl olsa kazanacaklar ve averajla şampiyon olacaklardır. Ama Mardin'de berabere kalırlar. Ortalık kızışır, binlerce taraftar birbirine girer. Hakemler zor kurtulur. Tam olaylar yatışacakken polisler Urfalıları coplamağa başlar, her şey daha beter olur. Sonuçta devreye panzerler girer, 25 Urfalı tutuklanarak cezaevine gönderilir, ortalık durulur.

"Son aylarda hangi maçıma gitsek, biliyoruz resmî plakalı Bitlis arabalarıyla seyirciler gelmiş, aleyhte tezahürat yapıyorlar. Yahu, sizin kendi takımınızın maçı yok mu? Ona gidin. Yok, illa bizim deplasman maçıma gelecekler. Bizi tahrik edecekler." Urfalı Mahmut Kutluay, Mardin Cezaevi'nden anti-Bitlis mesajlar göndermektedir.

Olaylarda, teşvik primi söylentilerinin daha doğrusu teşvik primi piyasasının rolü büyüktür. Piyasadaki işlemler açık açık yürütülmektedir. Urfasporlu bir yöneticinin anlattığı gibi: "Çantaya 7.5 milyonu koyduk, Mardin'e gittik. Ama Bitlispor, 15 milyonu kulübe, 25'i futbolculara 40 milyon veriyormuş bizden puan almaları için. 45 milyon liraya yenilebileceklerini söylediler. Olsa vereceğiz ama yok. Mardin de zayıf takım, nasıl olsa yeneceğimizi düşündük. Ama o gün öyle bir oynadılar ki, ölümüne oynuyor herifler. Bir puanı verdik."

Ama iş bitmemiştir, Bitlispor o hafta Kızıltepe deplasmanına gidecektir. Eğer Kızıltepespor "teşvik" edilirse, şampiyonluğun Urfa'ya geri dönme ihtimali büyüktür. İş ki para bulunsun. Nasıl bulunacaktır? Sine-i Urfa halkına dönülür, yerel gazetelere ilan verilir: "Onurumuzu kurtaralım! Şanlıurfaspor'un şampiyonluğu için her evden bin lira! Kampanyaya katıl."

Gazeteler bu ilanı seve seve basarlar. Zaten son haftalardaki mesailerinin büyük bölümünü, Şanlıurfaspor'un şampiyonluğu için uğraşarak harcamışlardır. Asıllı-asılsız tüm söylentiler, onların sayfalarından şehre yayılmıştır. Urfa'daki anti-Mardin, anti-Bitlis havada payları büyüktür. Üstelik Mardin'deki olaylarda, "ilk yumruk anıtı"nın gazeteciler dikmiştir. Urfa basınından Mehmet Faraç da olayların ortasında kalır: "Herkes ağlamaklı. Kimileri kendilerini tutamamış ağlıyorlar. Mardinli futbolcular şampiyon olmuş gibi seviniyorlar. Bu sırada Urfalı muhabir arkadaşımız Salih İlhan yere oturmuş ağlıyor. Baktık ki Mardinli gazeteci de gitmiş onun fotoğrafını çekmeye çalışıyor. 'Ayıptır, meslektaşız, çekme...' Bastı küfürü. Salih de dayanamadı kalktı üzerine yürüdü. O gazeteci kaçtı Mardinli futbolcuların arasına sığındı. Bir de baktık ki Mardinli futbolcular Salih'i ortalarına almış tekmiyorlar. Kurtaramadık, tekmelerle iki kaburga kemiği kırılmış."

Ama Urfalıların kızgınlığı, haliyle, gazetecilere değil politikacılara yöneliktir: "Bu devirde politikacıların desteklemediği takım şampiyon olabilir mi? Bizimkilerde iş yok. Urfa'nın ANAP'lı milletvekillerine o kadar rica ettik, yine takımı desteklemediler. Yalnızca bir tek kez maça geldiler. Bitlisliler öyle mi? Politikacıları bırak, İnci Baba hapiste olmasaydı, ne yapar eder bizi şampiyon yapardı."

Kazanmanın-kaybetmenin, hem de şampiyonluk yarışında kazanmanın ya da kaybetmenin doğal gerilimi, teşvik primleriyle, şikelerle belirlenen sonuçlar, yangına körükle giden polisler, ortalığı büsbütün kızıştıran gazeteciler, bir görünüp bir kaybolan politikacılar, kantarın topuzunu kaçırp peşinden bir adım bile atmayan yöneticiler... Ve çok kritik bir maç. O gün Mardin'de huzur ve güven ortamının dostluk-kardeşlik gösterileri mi bekleniyordu?

Alaturka hooliganlar ve daha adiler

80'lerin sonunda, asıl tartışma gündemini diğer grup, yani olay çıkarmak için özel gerilime, özel bir günün tahriklerine hiç ihtiyaç duymayanlar oluşturuyor: Alaturka hooliganlar. Zaman zaman gerçekten korkunç olabilen, stad kapılarına ekmek bıçaklarıyla, döner bıçaklarıyla, molotof kokteylleriyle giden "insanlar". İtler köpekler değil, dünyadaki onbinlerce hooligan gibi "insanlar"...

Önce, kim bunlar? Niye olay çıkarıyorlar, nasıl olay çıkarıyorlar? Mesela, 1988 Eylül'ündeki Fenerbahçe-Galatasaray maçından önce gözaltına alınan Galatasaraylı K.T.: "19 yaşındayım, Açık Öğretim Fakültesi'nde öğrenciyim. Bu yıl yeniden üniversite sınavına gireceğim. Babam esnaf. Babamın hesaplarını tutan bir muhasebeci var, onun yanına gidip geliyorum. Ufaklığımdan beri Cim Bom'luyum. Maçlara iki yıldır gelirim. Bizim mahallede bir ilkokul arkadaşım var. Geçen seneki Beşiktaş maçından önce 'Gel geceden gidelim, tantana olur' dedi. Yani saf değilim, biliyorum kavga dövüş var. Maç İnönü'de. Sözleşilmiş, gece 12'de Taksim Parkı'nda buluşulacak gidilecek. Ben de gönüllüyüm gitmeye. Fenerlilere daha hınçlıyım da Beşiktaş'ı da hiç sevmem. İnönü zaten muhitleri, biz gitmesek kapalıyı tamamen alacaklar. Kapalı alınmayınca tezahürat olmaz, deplasmanda gibi oynarız. Bir de açık konuşmak lazım. Bağırıp çağırmak istiyorum. O zaman lise 3'teyim, okulu mokulu kırıyoruz ama hayatımızda zevk yok. Üniversite imtihanına gireceğim, ne olacağını bilemiyorum. Okumakta gözüm yok bir noktada. Pederin dükkanına takılmak istiyorum, o okuyacaksın diye tutturmuş. Kafa bozuk yani, hınçlıyım genelde, tantana arıyorum. Maçın havasına da girdim, dolduk paso. işe bak şimdi, uymuş bize. Gittik geceden. Stadın orada bir Beşiktaşlılar kovalıyor bir biz kovalıyoruz. Aslında kapılarda polis var da biz hani o Taksim'e çıkan merdivenlerin ya da Maçka Parkı'nın demirlerinin orada filan giriyoruz. O gün meselesi değil, genelde öyle, bir saatten sonra Beşiktaşlılar filan s..inde olmuyor. Öyle bir vuruyor ki polisler, ulan sen insan mısın değil misin o da onun s..inde değil. Yani sen Beşiktaşlıya vururken, Beşiktaşlı sana vururken o kadar acımasız olmaz. Dört-beş polissin, adam ortanda yere düşmüş, bir kişi. Kafasına kaç tane vurulur mu?"

"İşte geçen günkü Fener maçında da aynı olay oldu. Bu kez karakola aldılar. Kalabalığımız ya, o kadar dövemediler. Bunlar iyi işler değil biliyorum. Ama biz de kötü bir şey yapmıyoruz ki. Aslında mesele geceden stad kapısında bulunmak, bir de bağırıp çağırmak. Adam bıçak getiriyorsa adam öldürmek için değil. Kavga çıkarsa korunmak için. Mesela polis bizi kovalayacağına stad kapılarında biriktirse, karşılıklı bağırıp çağırsak kavga da çıkmaz. Aslında hafta içi dolmasak bunlar hiç olmaz. Yalan olmasın, mahallede de tantanamız var bizim. Ama bu kadar değil."

Bir 19 yaş hooliganı daha, hangi takımı tuttuğu karışık A.R.: "Eskiden Galatasaraylıydım, Cim Bom tribününden kelek yedim. Taksim'de Fenerliler'le kapıştık. Arkadaşlar kaçtılar, ben tek kaldım, bıçaklandım. Hastanede kimse ziyaretime gelmedi. Bu olay beş sene önce. Sonra Beşiktaşlı arkadaşlarım geldi. 'Bize gel, intikamını alırsın' dediler. Sırf icraat olsun diye, olay yapalım diye Beşiktaş tarafına geçtim. Galatasaray'dan intikam almak için. işsizim. Maç parasını bazen annemden alıyorum, bazen arkadaşlar para topluyor. Bir de maçlarda kavga çıktığında altın künye kapıyoruz, satıp parasını paylaşıyoruz. Aslında böyle yaşamak doğru değil. Askerden sonra bırakmayı düşünüyorum."

Ve sekiz Beşiktaşlı, kendi deyimleriyle "Beşiktaş'ın çocukları". Yaş ortalamaları 20 civarında. İki üniversite öğrencisi. Birisi İstanbul Üniversitesi İşletme'den, diğeri Yıldız Üniversitesi'nin İnşaat Mühendisliği Bölümü'nden. Hiçbiri işsiz değil. 1987 Mayıs'ında, Beşiktaş'ın şampiyonluğu kaybetmek üzere olduğu haftalarda ve içlerinden birinin Beşiktaşlı yönetici Zekeriya Alp'e bıçak attığı günün gecesinde, lafi birbirlerinden kapa kapa anlatıyorlar: "Malatya spor'a Galatasaray teşvik primi vermemiş mi abi? Büyük Metin denen adam, götünü kaldıramayan adam Butragueno oldu be."

"Galatasaray'ın parası da şampiyonluğumuzu engelleyemezdi. Ama bazı birkaç tane ruhsuz ibneler var, onlar sattı bizi. Takım içinden satılmadıktan sonra biz puan farkıyla şampiyon olurduk."

"Denizli maçından sonra, 'Burayı Konya'dan beter yaparız' diye bağırarak Taksim'e yürüdük. Harbiye'ye geldik, Galatasaray konvoyları vardı. Arabalann camlarını filan kırdık, ileri gidiyorduk, bir kadın yolun ortasına çıktı 'gelmeyin' diyor. 'Siktir ol git ulan orospu' filan dedik. Galatasaraylıların hepsi inip kaçtılar. Arabalar yamuldu. Bir polisin silahını filan aldılar. Yoldan üç katı, beş katı araba geçse hepsi gidecekti. Gözler dönmüş bir kere".

"Maç çıkışı, benim kardeşim... Kardeşim karşıma çıktı, güldü. Tekme tokat giriştim, 'ne gülüyorsun' diye."

"Zekeriya'ya bıçak atmak doğru bir şey mi? Şimdi şöyle doğru bir şey mi? Bir kere biliyorsun, söyledik, atan biziz. Bak birini ben attım mesela: Doğru bir şey mi? Doğru bir şey abi. Çünkü Zekeriya futbolcuyla ilgilenen bir adam değil. Gece hayatı, şu bu. Futbolcuyla ilgilenmez, sırf hava. Bir de şu var. Gazetecilerin işi. Adam dönmüş tribüne olay bekliyor. Dolduruş gibi. Zaten o anda, tanıdığım kadarıyla yakınlarda bir tek Zekeriya vardı. Biraz da ondan oldu herhalde."

"Olay niye çıkıyor? Bütün milleti alevlendiren kafadan polistir. Duruyorum, duran adamı galeyana getiriyor. Zaten donmuşum orada, kaskatı kesilmişim. Gelme üstüme değil mi? İtiyor, küfrediyor."

"Buradan Galatasaray konvoyu geçse sen sabredebilir misin? Ben edemem. 20 yaşındayım, şu evin ahşap halinde doğmuşum. Ben bunu kaldıramam. Buradan Galatasaraylı araba geçsin kaldıramam."

"Ölümü kaç kez göze aldık abi. Mesela kapalıyı almak için. Kapalının yarısı Beşiktaşlı başka, tamamı Beşiktaşlı başka. Bir yerde Beşiktaş'ın çocuğuyuz, mecburuz yani. Hatta altı yedi arkadaşımız var Paşakapısı Cezaevi'nde yatan. Hepimiz nezaretlerde yattık. Galatasaraylı, Fenerli polisler gelir döver. 12 Eylül'den önce, ben o zaman ufaktım ama hâlâ resimleri var abilerimizde, kapalıyı kimseye vermezdik."

"İstanbul daha olay görmedi. Yapılan yanlışlar belki ama kesinlikle daha kötüsünü yapacağız. Çünkü yapmak zorundayız. Elimizden ne geliyorsa yapacağız. Burdan geçmeyecekler mi? Çıkacak olayları kimse önleyemez. Biz Beşiktaş'ın çocuğuyuz. Parayla şampiyonluk olursa, sonu böyle olur işte."

32 posta, tekmili birden

1986-87 sezonunun ikinci haftası, Eskişehirspor-Fenerbahçe maçı... Tatsız tuzsuz bir doksan dakika, 0-0'lık skor... Ama bunlar kimsenin umrunda değil. Çünkü maç başlarken, hastanelerde 25 yaralı, karakollarda 125 "zanlı" var. Sabahın köründe, stad kapısında öyle bir kavga kopmuş ki...

"Her maçta kavga etmeyiz ki, mecbur kalınca kavga ederiz. Eskişehir'de de mecbur kaldık. Otobüslerden bir indik, pencerelerden taş, şemsiye, saksı yağıyor. Sonra üzerimize saldırdılar. Mecburen karşılık verdik."

Eskişehir'deki kavgadan sonra gözaltına alınan, üç gün yatıp çıktıktan sonra antrenman sahasında "Duy artık feryadımı/ Sana sesleniyorum" şarkısıyla Tahsin Kaya'yı protesto eden grup, kavgaya mecburen giriştikleri iddiasında. Yüzlerinde yaralar bereler, hafif bir kahramanlık havası...

"Kulüp otobüs tutup bizi yolluyor, sonra yalnız bırakıyor. Eskişehir'de Emniyet Amirliği'nden telefon ediyorlar kulübe. 'Biz otobüs kaldırmadık' cevabını alıyorlar. Bize sahip çıkmadılar. Yok anarşistmişiz, yok teröristmişiz. Biz her maça geliyoruz abi, yeni mi anarşist olduk?"

"Yalan abi bu gazetelerin yazdıkları. Sözde üzerimizden toplam 5040 lira çıkmış. İki günde en az 250 bin lira harcadık. İlk partide çıkanlardan bir arkadaş içeriye altmış çay, yüz poğaçaya yolladı. Delikanlı çocukmuş."

"Geçen yıl Bursa'da maçımız vardı. Eskişehir de o hafta boştu. Eğer biz puan alırsak liderlikten düşeceklerdi. Eskişehirli Bursa'ya geldiler, Bursaspor'u desteklemeye. Orada amigoları Davulcu İsmail ve Haydar çok kötü dayak yedi bizden. O olayın acısı vardı hâlâ içlerinde."

"İçerdayken hep beraber 'Biz çekeriz bu cefayı' diye şarkı söylüyorduk. Komiser geldi, 'Cefaya meraklıysanız kalın burada' dedi. 'Aman komiserim, bizi Trabzon maçına kadar bırak da ne yaparsak yap' dedik..."

Kahramanlıkla karışık şikayet yağmuru oyunun son perdesi. İlk perde, maçtan önceki gece, Fenerbahçe Stadı'nın önünde başlıyor. Kulübün tuttuğu otobüsler, yer kapmaya çalışan taraftarlar, bağırış çağırış.

İlk mola: Bayırköy mola tesisleri. Ve kapalı tribünün ünlü isimlerinden D. etrafına toplanan kalabalığa bir şeyler anlatıyor: "O sarı bıyıklı şoförün otobüsü Eskişehir'den dönemez, dönerse i..neyim. Çıktık yukarı, zaten leş gibiyiz, ekipler bizi arıyor. Bağırдық filan durmadı. Arkadan taşladık ama..." Olayın ne olduğu tam anlaşılamadan dikkatler başka bir noktaya çevriliyor. İki taraftar birbirine girmiş, kavgaya arkadaşları da karışmış. "Yanmışsın ulan sen bu dünyada, öldün artık sen. Daha iki gün önce 'abi' diyordun ulan." Bu gidiş pek gidişe benzemiyor.

Dağınık olarak yol alan Fenerbahçe otobüsleri, Bozüyük'te durduruluyor, konvoy oluşturuluyor. Artık iş polisin kontrolünde. Yalnız, deplasmanlarda alışıldığı biçimde bir bekletme olmuyor, otobüsler hemen Eskişehir'e doğru yola çıkarılıyor.

Konvoy stada vardığında saat sabahın altısı. Eskişehirspor taraftarları bekliyor, gişelerin önünde geceden kalma yastıklar ve battaniyeler... Fenerbahçeliler otobüsten iner inmez tezahürata başlıyor, karşılığı hafif bir taş yağmuruyla geliyor. Birkaç dakika sonra ortalık duruluyor.

Taraftarlar, stadın arka tarafındaki kapalı tribün gişelerinin önünde toplanıyorlar. Ancak aralarında uzun bir yol var. Karşılıklı slogan maçı sürerken, bazı taraftarlar aradaki yola girip "Gelsene, erkeksen gelsene"ye başlıyorlar. Eyvah! Davetlerin sayısı artıyor, taraftarların sayısı artıyor, aradaki mesafe azalıyor ve saat 6:30'da kavga kopuyor. Kavga edenlerin sayısı en az 500, stad çevresindeki "güvenlik kuvvetleri" on tane karakol polisinden ibaret.

Ortada başlayan kavgayı, Eskişehirli bir kaç dakika içinde kendi taraflarına çekiyorlar. "Ayder" adıyla bilinen kale arkası tribününe paralel giden yolda iki taraftan saldırıyorlar. Stada dik gelen yoldan da taş yağdırıyorlar. Belli ki geceden hazırlık yapmışlar. Ama Fenerliler de pek hazırlıksız sayılmaz. Bir anda zincirler, bıçaklar fora ediliyor. Herkes yakaladığına vuruyor. Taşlar yalnızca rakip taraftarlara değil dükkanlara da yağıyor, camlar iniyor, cam kırıkları silah olarak kullanılıyor.

Polis, sayıca az ve çaresiz. Taraftarların birbirlerine girdiği yolun ortasını tutmak yerine, kavga yerinden ana caddeye açılan yolları kesiyorlar. Kaçmak imkansız, polis bırakmıyor. Olaya karışmayan Fenerlilerin beklediği gişenin önüne getirilen ilk yaralı, suratının ortasına yediği bir taşla kan revan içinde. Daha sonra, bir saat boyunca aralıksız yaralı taşınacak. Ancak ambulanslar yalnızca Eskişehirli için çalışacak. Bu adiliktir!

Çevik kuvvetin olay yerine yetişmesi, askeri birliklerin çağırılması, kavganın yatıştırılması en az bir saat alıyor. Bu arada Emniyet Müdürü başından yaralanıyor.

Saat 11'de stad kapıları açıldığında turnikelerde "adam ayıklama" işlemine geçiliyor. Üzerinde yara bere izi olan, gömleğine kan bulaşan, nefesi alkol kokanlar dövüle dövüle götürülüyor. Arada, kavgaya hiç bulaşmayıp, kuyrukta bir adım dışarı çıktığı için okkanın altına gidenler de var. Her iki taraftan yüzlerce taraftarın bir saat süren çatışmalarının bilançosu: Hastanede 25 yaralı, gözaltında yüzden fazla Fenerli, birkaç Eskişehirli.

Olay kapanıp gidecek gibi değil, suçlu bulmak lazım. Fenerbahçe Kulübü, Eskişehir'e otobüs yolladığını inkar edip yakayı sıyırmaya çalışıyor. Olay yerine bir saat sonra ekip gönderebilen Eskişehir polisi suskun. Vali, "Hadiselere Fenerbahçeliler sebep olmuştur" diyor. Çünkü Fenerliler gidecek, Vali Eskişehirliyle başbaşa kalacak. Sezon başından beri ortalığı kızıştıran spor sayfaları, üzerlerine hiçbir şey alınmamakta ısrarlı. İtlerin, köpeklerin vahşetinden dem vuruluyor. Suçlu bulunmazsa olmayacak. Elde, gözaltı hücreleri dolusu çoluk çocuk var, o kadar.

Fenerbahçe Kulübü yine uyanıkça davranıyor: "Bunlar Fenerli olamaz." Güzel fikir, çok tutuluyor. İyi de iş çoluk çocuğun üzerine kalırsa suçlu arayıcıları tam tatmine ulaşılamayacak. Böyle durumlar için elde "paket çözüm" var. Hepsi teröristlerin işi. Bravo, mükemmel, hey süpeeer! Taraftarları teröristler kışkırttı, anarşistler kışkırttı. Kulüpler, spor sayfaları, polisler molisler bayılıyor bu çözüme. Teröristler nerede peki, yakalandılar mı? Gözaltındaki 125 kişi içinde "arananlar" listesine girmiş bir herif var, kışkırtıcı terörist o olmalı. Üstelik suçu da bir hayli ağır adi eşkiyanın: Mahallede slogan atmak...

İtler de insan oluyor bir yerde

Ne ilginç değil mi? Slogan atma suçundan "aranyor" listesine giren gençlerin ülkesinde, stad kapılarında adam bıçaklanıyor... Maça giderken yanına iki döner bıçağı bir ekmeğe bıçağı almayı unutmayan, fırsat bulursa kalçaya iki şiş çekip kulaktan bir kesme atan adamları savunmak mümkün mü? Değil, değil ama...

Son yılların "itler, köpekler" edebiyatını anlamak da mümkün değil. Ne yani, onların tribünlere yerleştirdikleri video kameralarla, kurdukları özel polis timleriyle, akıl hastanesi sevkıyatlarıyla, coplarıyla, karakol dayaklarıyla bu işlerin önüne geçmek mümkün mü? İngiltere, Hollanda şurası burası, "toplam sayıları birkaç yüzü geçmeyen itler"i niçin hiçbir ülke temizleyemiyor yıllardır? Ve o ne büyük tesadüftür ki, bu insanlardan her ülkede var; yine ne büyük tesadüftür ki belirli koşullarda sayılan şak diye artıyor.

Nedir o koşullar? Mesela, "yeni sağ" denen şey. Tüm parlak vitrinine rağmen ekonomide yarı-liberalliği aşamayan, genel siyasette muhafazakarlığın en iticisini "pazarlayan" anlayış. Türk politikacısı diliyle zengini daha zengin yapan, ortada kalan bir kesimi daha müreffeh hale getiren ama diptekilere ve ortanın altındakilere hiç acımayan "yırtan yırtar, batanın canı cehenneme" ekonomisi... Thatcher'ın politikası, Özal'ın politikası; PASOK'un adındaki "sosyaliste aldırma", Papandreu'nun benzer politikası... Ve bu üç ülkede, bu üç liderle birlikte stad kapısı şiddetinde büyük artış yaşanıyor.

Geleceklerinin ne olacağını bilemeyen gencecik insanlar. Batmak da var, çıkmak da var. Hedef model, "yuppie" olmak. Şık, havalı, müreffeh, söz sahibi... Ama kaç kişi yakalayabilir ki o modeli? Kimileri ya yakalar ya yakalayamaz, kimilerinin hiç şansı yok. İşte o zaman bir tepki, bir şiddet eğilimi...

İyi ama içlerinde iyi okullarda okuyanlar da var? Bir şeye tepki duymak, tepkiyle eyleme yönelmek için, olumsuzluğun doğrudan muhatabı olmak gerekmiyor. Kimi zaman doğrudan ezilen isyan ediyor, kimi zaman uzaktan seyreden.

Peki o tepki neden stad kapısına yığılıyor? Öyle bir şey yok. İstanbul'un gariban mahallelerinden Çeliklepe'deki Kaplanlar çetesinin döve döve adam öldürdüğünü; İstanbul'un en müreffeh muhitlerinden Bağdat Caddesi'nde her gece sopalardan, zincirlerin konuştuğunu, hooliganların en yoğun olduğu İstanbul'da her üç köşe basma bir çetenin ya da "çetemesi" grubun düştüğünü elbette ki biliyor "itler köpekler" edebiyatının liderleri. Bilmezler mi? Altı gün mahallede, bir gün maçta. "İtler", slogan atma suçundan aranacaklarına, büsbütün deşarj olup üstüne bir de maç seyrediyorlar.

"Bolluktan kudurdu bunlar..." İngiliz Muhafazakar Partisi'nin Thatcher'dan bile daha itici ismi, kötü adam, zalim muhafazakar Norman Tebbit, IRA'nın Brighton'daki otel bombalama eyleminden yaralı olarak kurtulmasına herkesin sevinmediği Norman Tebbit, Heysel faciasından sonra işi "arpaları fazla geldi" havasına vurmuştu. İngiliz gazetelerinin "hayvanlar" başlığını attığı, Türk gazetecilerinin de bu başlığı çok tuttuğu günlerdi... Oysa, şekilleri nedeniyle "tabloid"ler olarak bilinen İngiliz bulvar gazeteleri, Türk bulvar gazetelerinden daha az yaratıcı, daha saldırgan ve "referans" kaynağı olmaya çok çok daha uzak şeylerdir. Ama Türk kamuoyuna sunulan, onların başlıklarıdır.

"Bolluk? Hem de Liverpool'da, öyle mi?" Bunu soran da Leicester Üniversitesi'nden, sosyolog John Williams'tır. Kuzeyle güney arasındaki ekonomik denge nasıl bozulmuştur? Hem başkentten uzağındaki, işsizliğin ve yoksulluğun kol gezdiği Liverpool'da; hem başkentten kucağındaki görece müreffeh Chelsea'da hooliganlar nasıl aynı hızla artmaktadır? Ulusal değerlere duyulan tepki nasıl bir çelişkiyle şovenizme dönüşmüştür? Hooligan kimliği, zenginle yoksulu, çalışanlarla işsizi, siyahla beyazı nasıl birleştirir? Faşist "National Front" yanlısı hooliganlar bu birleşmeden rahatsız olunca ortaya neler çıkar? Williams makalelerinde bunları sorar, bunları anlatır. Ama Türkiye'de üçüncü sınıf bulvar gazetelerinin başlıklarıyla, insafsız muhafazakarların `demeçleriyle yetinilir: Vay anasına demek onlar da hayvan. Bizimkiler it, İngiltere'dekiler de it mi, başka hayvan mı?

("Efendim bunlar yoksul kesimden gelen, ezilmiş insanlar. Bir tepki duyup, deşarj olmaya geliyorlar." Arabesk konserinde gürültü mü koptu, maç kapısında kavga mı çıktı. Hemen iki standart kalıp dökülüyor. Birisi, popüler üslup; hoop ne oluyoruz, hayvanlar mayvanlar... İkincisi de entellektüel üslup; işte bu eziklik-yoksulluk-deşarj üçgeni, her derde deva. Doğru, alaturka hooliganların derininde bir yerde bu üçgen var. Yoksul ülkelerin futbol gerilimlerinde bu olgunun kabartıcı gücü inkar edilemez. Söz gelimi, 1940'ların sonunda, Britanya'da yalnızca bir tek kent kanlı maçlara sahne oluyordu, o da savaşın yoksulluğunu en derinden hissedenden Glasgow'du. Ama eziklik-yoksulluk-deşarj üçgeni her şeyin üstünü örtmüyor ki... En basitinden, Türkiye'deki "iyi okul" öğrencilerinin stad kapılarında sabahlamalarını açıklamıyor. Yani sosyolog konuşturmak da yetmiyor.)

19-20 yaşlarında bir Türk hooliganını düşünün. Evde babasından, okulda öğretmeninden, işte ustasından, mahallede arkadaşlarından dayak yemiştir. Kendisi düşmüşse, nezarethane falakasını tatmıştır. Tatmamışsa mutlaka birilerinden uzun uzun dinlemiştir. Okulda kafasını üç numaraya vurdurmuşlar, askerde bir numaraya vurduracaklar. Şöyle bir saç uzatmaya kalktığında müdürün ya da safi sinir suratlı muavinin makasını saç diplerinde hissetmiştir. Otobüse binebilmek için güreşmesi gerekiyor, fırın kuyruğunda beklerken girişmesi. Ve bu şiddeti, stadlara taşıyor. Nereden öğrendi bu çocuk adam dövme, taş atmayı? Yapmasana yavrucuğum, yapmasana ulan it!

Ve bir delik daha: Abartma, abartma... 80'li yıllarda iletişim kanallarını çok iyi kullanan muhafazakar politikacıların bir silahı da abartma. "Uluslararası terörizm" denen bir şey var, her zaman vardı. Her zaman tehlikeliydi, hâlâ da tehlikeli. Ama artık öyle bir kullanılıyor ki, "ılımlılık" marka yeni zincir çeşidinin fabrikası gibi: Yürümeyin, siz uluslararası terörist misiniz? Sizi kandıracaklar, uluslararası terörizmden korunun. Eliniz kana bulanır, beyniniz yıkanır, başınız belaya girer. Uluslararası terörizmin oyununa gelmeyin, susun, efendi efendi çalışın. Özal'ın her konuda örnek aldığı Thatcher, kocasının basurunu bile uluslararası terörizme yükleyecek neredeyse. ABD, dünyanın tüm bağımsızlık hareketlerine "uluslararası teröristlerin işi - sakınınız" damgasını vuruyor. Türkiye'de de bu politikanın mini modeli uygulanıyor, işte hooliganizme bakışta da aynı abartma geçerli. Daha uslu taraftarlar üretmek için, futboldaki olaylar abarttıkça abartılıyor. "Heysel işine geldi" suçlaması Thatcher için bile ağır kaçır, biraz üzülmiştir herhalde. Ama bu faciayı yıllar boyunca tepe tepe kullandığı da biliniyor.

Kabul etmesi zor bir gerçek ve Liverpool taraftarlarının şiddet eylemlerini kimse savunmuyor ama: Heysel bir müteahhit hatasıydı. Ölenler, çöken duvarın altında kalıp öldüler, taraftarların iki yüklenmesiyle çöken duvarın. Gerçek bu... Keşke yüklenmeselerdi, keşke Liverpool taraftarları daha sakın olsaydı. Ve Thatcher bunu yıllarca kullanmasaydı, tribünlerin önüne demir parmaklıklar çekilmeseydi, yine Liverpool'un bir maçında demir parmaklıklara sıkışan insanlar ölmeseydi.

Aynı abartma "eylemi", Türkiye'de de yok mu? Tamam, ürkütücü kavgalar yaşandı ama 1989-90 sezonu başlarken, TRT'nin "yaşasın stadlardaki polisler" programındaki havayı yaratacak kadar vahim şeyler miydi? Spikerler durup durup "geçtiğimiz yıllardaki olayların yaşanmaması için" diyor. Polis müdürü lafı alıp "geçtiğimiz yıllardaki olayların yaşanmaması için" diyor. Ve ekranda görüntüler. Birkaç adam itişiyor, sahada birileri yumruklaşiyor, beş-altı polis bir taraftarın kafasını copları indire indire götürüyor. Bu son sahneyi yaşamamak için mi önlem alınacak yoksa? Evet, bir kez daha, ürküntü verici kavgalar çıkıyor da, adamların havasına bakarsanız, iki dakika sonra, 1988-89 sezonunda can veren 897 seyirci için saygı duruşunda bulunacaklar sanırsınız.

Bu abartma politikasının, ülkeleri aşan bir itici gücü de var: FIFA'nın "elitleştirme" programı. Her şeyin şirketler üzerinden, hem de "her yol mubah" mantığıyla çalışan şirketler üzerinden, topun çevresinde değil paranın çevresinde döndürüldüğü, yani futboldaki işleyişin hafta içi çalışma ortamına çok benzediği bir dönemde, saha içi düzen de aşırı sistematize edince, özellikle sanayileşmiş ülkelerde seyirci erozyonuna uğrandı. Hafta içiyle hafta sonu arasında pek bir fark kalmamıştı artık. Üstelik transferlerin pompalamasıyla artan giderler, bilet fiyatlarını da tırmanışa zorluyordu. O zaman futbolu, elit insanların büyük paralar verip, yumuşak koltuklara yayılarak, rahatsız edilmeden seyredecekleri bir spora dönüştürmek gerekiyordu. FIFA'nın tüm stadları "koltuklandırma", güvenlik önlemlerini artırma, olayları abartma ve göze batan garibanları stadlardan uzaklaştırma taktığının altında yatan mantık bu.

Aynı şey Türkiye'de de var. Hani şu yediği lahmacun kabahat, dinlediği uzun hava kabahat, Beyoğlu'nda yürümesi kabahat bir kitle var ya, onların stadlardan uzaklaştırılması gerekiyor. Asgari ücretin 120 bin lira olduğu bir ülkede, 1.5 milyarı vuran transfer giderlerini garibanların verebileceği bilet paralarıyla karşılamak mümkün değil çünkü. Zaten "Rıdvan'ı elbette ki 30 bin liraya seyredeceksiniz" yazan kalemlerle, "İtler köpekler stadları mahvediyor" yazan kalemler aynı. Ne tesadüf?

(Benzer olaylar basketbolda da yaşandı. "60'ların sonunda ve 70'lerin başındaki heyecan sönmüş, basketbol uzun süre boş tribünler önünde oynanmıştı. 80'lerin başında, Fenerbahçe ve Galatasaray atağa kalkınca, tribünler yeniden doldu. Bu sefer de olmayan geçmişin nostaljisi yaşanmaya başlandı. İtler köpekler gelmiş, salonların havası kaçmıştı. Eskiden Spor ve Sergi Sarayı'na girdiğimiz zaman, kürklü hanımlar ve kravatlı beylerin hoş kokuları içinde baloya geldiğinizi zannederdiniz. -Bunlar ne zaman oluyor? 60'ların ve 70'lerin özel kavgaya döğüş haberleriyle, arşivimiz emrinizdedir. Sonra hangi akıllı, basketbol maçına kürklerle, takım elbiselerle geliyormuş? Gelmişlerse iyi ki temizlenmişler. Unutmadan: Olaylı maçların, itli köpekli maçların, şık blucinlerin üstüne rengarenk montlar giymiş kızlarıyla dolu tribünleri de renkli fotoğraflarla yine arşivlerde var.- Neyse, zamanla basketbolün havası kaçtı, "itler köpekler" gelmez oldu. Ama tribünlerin şık ve elit sahipleri geri gelmedi, yoksa onlar yok muydu? 350 kişiye play-off finali oynandı. Gazete sütunlarında, itlerin köpeklerin arkasından yalvaracaklardı neredeyse. Yalan mı?)

Ve alaturka hooliganların olay çıkarma potansiyeline büyük katkılarda bulunanlar: Ağızlarına gelen her şeyi söyleyen, "Biz de onun karısını mı kaçıralım" türünden laflar eden yöneticiler... "Ligde müthiş final, işte bir ölüm kalım mücadelesi, her şeyi belirleyecek doksan dakikaaa" bağırtılarıyla, taraftarların hazım sistemlerini altüst eden TRT spikerleri... Söylenmemiş şeyleri yazarak, tahrik edici demeçler uydurarak, futbolcuların eli silahlı fotoğraflarının altına "Onları vuracağız" manşeti geçerek ortalığı kızıştıran gazeteciler; alet olan futbolcular...

İşte böyle. İngiltere'deki taraftar kimliği uygulaması, yani açıkçası "fişleme" uygulaması sonuç vermedi. Daha başlarken sonuç vermeyeceği anlaşıldı. Türkiye'de tribünlere video kameralar yerleştirmek de çözüm getirmeyecek, yalnızca özgürlükler kısıtlanacak, maçlar "büyük biraderler" in bakışları altında seyredilecek. (Zaten polise çözüm önerisi götüren "anti-köpek" uzmanları, hep stadların içini adam etmeye yönelik şeyler düşünüyorlar, oysa ne oluyorsa stad dışında oluyor...) Taraftarları fişlemek, sabıka kaydı düşmek de çözüm getirmeyecek, yalnızca devletin eli biraz daha yakından hissedilecek... Taraftarları akıl hastanelerine sevk etmek de çözüm getirmeyecek. Fenerbahçe-Sparta Prag maçından önce olduğu gibi, adamları sokaktan toplayıp karakolda dövüp, şok halindeyken hastaneye sevkederlerse gerçekten de dengesizlik teşhisi konabilir. Kansa ne olur, yine çözüm yok, yalnızca doktorların işi artacak, insanların onuru zedelenecek. Özel polis birimi kurulsa ne olacak? Ne zaman, nasıl kavgaya edileceği zaten biliniyor, yalnızca cop sallayanlar değişecek. Elbette ki stad kapılarında önlem alınacak, olayların büyümesi önlenecek, elinde silahla gelen adamlar uzaktan seyredilmeyecek. Ama iki maç olay çıkmazsa, üçüncü maç yine çıkacak. Stad kapısı tutulursa, sokak aralarında kavgaya edilecek.

Peki çözüm ne, sonuç ne? Bütün mesele de burada galiba. Bu iş, iki polis şefiyle akıllı evvel iki gazetecinin toplantısının çözümlenebileceği bir iş değil. Her şeyden önce, ortada itlerin yarattığı adli vakalar değil, bazı insanların eğilimleriyle ön plana çıkan sosyolojik olgular var, bunu kabul etmek

lazım. O insanları oraya o halde postalayan toplumsal hatlarda bakım çalışmaları yapmak lazım. O insanların yok edilemeyeceğini, ancak geçici olarak sindirilebileceklerini görmek lazım ve sindiklerinde, benzer bir şiddetin farklı alanlarda patlayacağını görmek lazım.

Yine de, çözümün nerede olduğu söylenebilir belki: Dünyada savaş, baskı, sömürü, yoksulluk gibi şeylere rastlanmadığı zaman; evde, okulda, işte, karakolda şiddet uygulanmadığı zaman, genç insanların tepesine ulaşılması zor "tek ve ideal" modeller dikilmediği zaman, herkese insan muamelesi yapılmaya başlandığı zaman; taraftarlar spor sayfalarında, televizyon ekranlarında, yönetici demeçlerinde tahrik edilmediği zaman, potansiyel suçlu avlarına son verildiği zaman, yapay "suçlu kitle" modellerinin bazılarını çıkar sağlamadığı zaman... Stad kapılarında kavga çıkmayacak, kan akmayacak. Yalnızca tribünlerde doğal tepkiler gösterilecek, bir oturulup bir kalkılacak, masum küfürler edilecek...

Küfürü tezahürat engellenemez!

ABD kolej liginde öylesine bir basketbol maçı. Lehigh Üniversitesi'yle Lafayette Koleji karşı karşıya. Maçın son dakikalarında hava elektrikleniyor ve ev sahibi Lehigh'ın taraftarları ayağa fırlıyor: "Lafayette sucks, Lafayette sucks!" Salon inliyor, bu açıkça bir küfür, oral sekse davet... "Türkiye'den başka hiçbir yerde küfürü tezahürat yok" balonundan rahatsız olan Türkler için mutlu bir sahne, İtalyanların, Almanların küfürü şarkıları var, biliniyor. İngilizlerin "You're gonna get your fucking head kicked in" bestesi ("Senin o s..ilmiş kafanı" diye giden bir şey) zaten dünya çapında ün sağlamış bir tezahürat. Ama demek Amerika'da bile...

Ebette ki Amerika'da bile, basketbolda bile... Anlık heyecanın vücut vücuda mücadeleyle birleştiği her sporda, en çok da futbolda. Gol olur, anında ayağa fırlanır, sevinilir. Refleks gibi bir tepkidir bu, ağızdan "gool" diye bir ses çıkar, kimsenin itirazı olmaz... En sevdiğiniz futbolcuya tam golü atacakken tekme geçirirler... Taraftar gol sevinciyle havadayken hakem haklı ya da haksız ofsayı gösterirer... En kritik saniyede gol kaçar, en olmadık anda gol yenir. İşte ağızdan kaçan bir küfür, küfürü bir bağırta da böyle anların zincire gelmez tepkisidir. Takımla, takımın başarısıyla böylesine özdeşleşmiş insanlar, başka ne yapacaklar? Kızıyorlar ve yapabilecekleri hiçbir şey yok. Hakemi mahkemeye mi verecekler, tekme atan adamdan şikayetçi mi olacaklar, gol kaçırana uzun uzun nasihat mi edecekler? Öfke büyük, her şey anlık, maç akıp gidiyor. Hesap soracak, sitem edecek hiç kimse bulunamayacak hakem son düdüğü çaldıktan sonra. Küfretmeyip de ne yapsın?

Elbette ki küfretmeyen taraftarlar da var. Üstelik, yalnızca anlık tepki küfürleri değil stadları inleyen. En sakın anda toplu halde küfredilmeye başlanıyor, hem de sık sık... Başbakan'ın "Kıçüstü oturturum"dan girip "Küçük Turgut"tan çıktığı, Milli Eğitim Bakan'ının "Oyarım ulan ben o Talim Terbiye'yi" dediği ülke burası. Hasretlerin "Gel ulan eşşoğleşsek, özlemişim"lerle giderildiği, takdir hislerinin "Helal olsun o..çocuğuna, ne yazıyor be" iltifatlarıyla savurulduğu ülke. Gazetelerin sekiz sütuna "i..ler" ya da "o. çocukları" başlıklarını girdikleri ülke... Sanki küfretmek stadlara özgü bir şey de, sanki hayatta ağızına küfürü tek kelime almamış insanlar maç seyredirken bir anda ağızlarını bozuveriyorlar da, birileri çıkıp küfürü tezahüratları önlemeyi umuyor. Ne olacakmış? Tribünde birisi küfretti mi hemen polis devreye girecekmiş, dışarı atacakmış. Bir an kendini tutamayıp ağızından küfürü kaçırın kendini karakolda bulacak. Kibar bir dille nasihat edilecek karakolda. Polislerin, tribünden adam götürürken "Yürü ulan o..çocuğu, aşağıda ananı s..cem senin" gibi şeyler söyledikleri iddia edilir. Kesinlikle yalan, olur mu öyle şey sevgili sporseverler ve polissever spor yazarları... Af edersiniz, üç beş tane pezevenğin iftirası bunlar...

Stad tıklım tıklım dolu, maç çok hareketli. Top bir o kalede bir bu kalede. Ama tribünlerden çıt çıkmıyor. Doksan dakika boyunca birkaç anons ve ölçülü alkışlar. Türk ümit millî takımının oyuncularını, maçtan sonra Güney Korelilere şaşkınlıkla soruyorlar. Bu ne biçim seyirci böyle? Cevap aynı soruyla kimbilir kaç kez karşılaşmış olmanın rahatlığı içinde geliyor: "Yeni yönetim büyük çaba sarfederek spor alanlarında disiplin sağladı. Spiker, önemli gördüğü pozisyonlarda 'Kalecinin şahane kurtarışını izlediniz, santrafor bomba gibi bir şut attı, çok güzeldi' gibi sözleri seyircilere aktarıyor. Onlar da bu tip anonsların 'alkış serbest' anlamına geldiğini biliyor ve alkışlıyor." Melih Aşık, Milliyet'teki "Açık Pencere"sinde, Türkiye'de sağlanamayan bir başarının Güney Kore'de nasıl sağlandığını, bir futbolcunun anılarından nakletmişti. Ve bu yazının yayımlanmasını izleyen günlerde, yabancı gazetelerde iki haber birbirini izlemişti. İlki, 1980 yılının mülayim tribünlerinde çıkan olaylar nedeniyle Güney Kore Başkanlık Kupası maçının ertelendiği haberi idi. İkincisi, erteleme maçının yarıda kaldığını bildiriyordu. Sahaya gaz bombası atılmıştı da...

Tribünleri sıkı disiplin altına sokma çabaları ancak kısa dönemlerde etkili olabiliyordu. Ve her sıkı disiplin dönemini, sıkıştırılmış gazların patlaması süreci izliyordu, Güney Kore'de olduğu gibi. Peki, bu

olayı yazmak Melih Aşık'ın aklına nereden gelmişti? Dahası, rahmetli Yeni Gündem dergisi, Güney Kore tribünlerinin 1980'deki disipliniyle 1987 Başkanlık Kupası maçlarındaki olayları birleştiren niçin o kadar eğlenmişti- Çünkü 1987 Haziran'ında, Ankara'da...

1987 Haziranı, Ankara 19 Mayıs Stadi'nda Cumhurbaşkanlığı Kupası maçı var: Gençlerbirliği-Galatasaray... Karşılaşmayı Sayın Cumhurbaşkanımız da izliyor ama bir süre izliyor. Sahadaki sert futbolun kabarttığı sinirleri, tribünlerdeki "çirkin tezahürat"la köpürme aşamasına geliyor ve Evren Paşa kızıp gidiyor.

Ertesi gün, spor sayfalarında gürültü kıyamet. Vay canına! Sayın Cumhurbaşkanımızı bile kaçırdılar ha, terbiyesizler. Olur mu böyle şey, o yüce insanın yanında küfürlü tezahürat yapılır mı? Olayın yarattığı derin üzüntüyle kendilerini tutamayıp kötü tezahüratta bulunan spor yazarları bile çıkıyor. G.S. yazısına "Kına Yakın" başlığını atarken, A.S.A., her zamanki gibi ateşli: "Hay ben böyle sporun içine!" Yeni Gündem, disiplinin nasıl sağlanabileceği konusuna kafa yorup öneriler getiriyor: "Devlet erkânının izleyeceği maçlar önceden, tıpkı 19 Mayıs törenleri veya teftişlerde olduğu gibi, bir kez prova mahiyetinde oynatılmalı, eğer yetkililerce izlenebilecek cinsten bir karşılaşma yapılabiliyorsa, o zaman asıl maç yapılmalıdır. (Hatta, ne versen kabul eden fedakâr milletimiz bu ilk maçı seyretmekle yetinir, sonraki temiz karşılaşmada çirkin tezahürata tevessül edecek seyirci güruhu da olmaz.)" Yalnızca Sabah gazetesi "Ne vardı maçı terk edecek?" sorusunu soruyor.

Gerçekten ne vardı maçı terk edecek? Gerilimli, küfürü bol bir toplumun insanları, maç heyecanıyla, günlük dillerini tezahüratlara yansıtmışlardı, o kadar. Böyle sahnelere hiçbir stad yabancı değildi. Hele Ankara 19 Mayıs Stadi... Mesela, 1967 Mart'ında oynanan Ankara 1. Amatör Küme finalinde, küfürlü tezahürat dakikalar boyunca süren bir düello halini almış, daha sonra yumruklar tekmeler konuşmuş, bazı taraftarların ağız burnu dağılmıştı. Maç, Jandarmagücü-Havagücü maçıydı. Kavga edenler de erler değil, subaylar, astsubaylardı... O yıl Türkiye amatör şampiyonluğunu, ne Ankara Havagücü aldı, ne Ankara Jandarmagücü. Finalde Düzce Gençlik'e üstünlük sağlayan İzmir Denizgücü şampiyon oldu. Hangi final mi? Bahriyelilerin tribünlerden söktükleri tahta parçalarını Düzcelilerin üzerine yağdırdıkları final.

Ordu deyimiyse, "asker kişiler" in bile kendilerini kaptırdıkları bir gerilimin en hafif yansıması, sivil tribünlerde görülünce niçin o kadar kızmıştı ki Evren Paşa? Niçin kızmışsa kızmıştı işte, futbola bir kez daha küsmüştü. Eksikliği çok hissedildiği için, kulüp yöneticileri, polisler ve spor yazarları araya girdiler. Paşa'yı ertesi sezonun başında oynanacak Fenerbahçe-Beşiktaş TSYD Kupası maçına davet ettiler. Garanti veriyorlardı, en ufak bir çirkin söz duyulmayacaktı. Paşa, daveti kabul etti.

"Ayağa kalkmak yasak. Bak ayağa kalkanı atarım dışarı haa! Ulan gelirim dağıtırım, otursana. Şunu al, şu yeşilliği, yürü lan yürü, pat küt! Açmayın lan ağızınızı açmayın!" Polisler ayakta, seyirciler oturuyor. Bağırarak yasak, heyecanlanmak yasak. "Araya sivil oturtmuşlar" söylentileri kulaktan kulağa yayılıyor. Sonuçta, doksan dakika boyunca birkaç cılız "Fener" ya da "Bastır Kartal" tezahüratı duyuluyor, o kadar. Ama Evren Paşa bu kez maçı son saniyesine kadar izliyor. Fenerbahçe de son dakika golüyle galip gelince keyfine diyecek yok. Bu maç, daha sonra bazı kalemlerin ucunda "altın dönem"liğe tayin edilecek: "Mehmet Açar'ın, İstanbul Emniyet Müdür Muavini'yken tribünleri kısacık bir sürede nasıl muma çevirdiğini görmüştük."

Biz de o maçtan sonra, stadın 500 metre uzağındaki Mecidiyeköy Otobüs Garajı'nın önünde birbirlerini bıçakla kovalayan adamlar görmüştük... Neyse, bunlar önemli değil, Paşa küsüp gitmedi ya, önemli olan o. Zorla susturulan insanlar çok kötü patlarmış, böylesine küfürcü bir toplumdan (niye küfredilmesin zaten?) ağız temiz tribünler çıkamazmış... Hayallerdeki disiplin, ancak birkaç maçlık muma çevirme, cop izi şeklindeki mumlara çevirme operasyonlarıyla sağlanabilirmiş. Adamlar iplemiyor, ne yapacaksınız? TRT muhabirlerinin stad kapılarındaki kadınlara Ertürk Yöndem ekolü sorularla "Küfür olduğu için maçlara gelmiyoruz" dedirtmelerine bakmayın. Basketbolün ateşli günlerinde, en küfürlü maçlara yüzlerce genç kız, yüzlerce kadın gelmiyor mu? Hatta onlar da küfretmiyor mu?

Yani: Tribünlerde, dışarıdakinden farklı insanlar yaratılmaz. Dolduran bir hayata karşı, boşalma yolları kapatılmaz. Tribünler, cop hakkına elitleştirilemez. Daha bilmem-kaç yıl, küfürlü tezahürat engellenemez!

Gururumuz eserimiz, tezahürat tarihimiz

Yıl 1923, 29 Haziran... Fenerbahçe, İngiliz işgal kuvvetlerinin takımını 2-1 yenerek General Harrington Kupası'nı kazanmış, Taksim'deki Topçu Kışlası Meydanı'ndan Beyoğlu'na akın eden taraftarlar ortalığı inletmeye başlamıştır: "Yaşsa Fenerbahçe! Yine Türk'ün yüzünü güldürdün!" Beyoğlu'nda bu sonuca sevinenler vardır, üzülenler vardır. Bir de şaşırınlar: Nedir bu nümayiş, bu tezahürat? Kim kime nasıl

galebe çalmıştır? Ve bu adamlar niçin hep bir ağızdan bağırırmaktadırlar? Olacak şey değil ama yoksa gökten bir üçüncü meşrutiyet filanı mı inmiştir?

Aradan yıllar geçecek, Fenerbahçeli, Galatasaraylı, Beşiktaşlı tezahüratlara önce Beyoğlu ve Kadıköy, sonra tüm İstanbul alınsak; taraftar koroları zaman içinde şehirlerarası yolculuklara çıkararak Anadolu'ya yayılacaktır. Evet, Türk tezahürat tarihi, Türk futbol tarihinin yanında kendini yazmaya başlamıştır. Futbol değişir, sloganlar değişir, seyirciler değişir, yıllar geçtikçe işin rengi değişir. 1923'teki Türk'ün yüzünü güldürme heyecanı, zamanla, rakibin anasını ağlatma hırsına dönüşür. "Aslanlar", en büyük olmanın doruğuyla "ruhsuz i..elik" arasında gidip gelmeye başlar.

Bu, bağıra bağıra yazılan bir tarihtir. Espri ya da abartma değil, tribünlerin hakkı tribünlere: Anlı şanlı tezahürat tarihi... Belin aşağısıyla yukarısı arasında gidip gelen binlerce eser. Kimisi "özgün beste", kimisi uyarlama. Arada anlamsız, tatsız, sevimsiz parçalar da var elbette ki. Ama hepsini toplasanız, tribünlerin yaratıcılığına ufak bir gölgecik bile düşüremez. Tribünleri adam etmeye çalışan "anti-küfür" cephesi bile, beğenmedikleri belden aşağı tezahüratlardaki pırlıtları inkâr edemez... Evet, bu tarih binlerce eserden oluşuyor. Hepsini yazsanız, başlı başına bir kitap olur.

Onun için, maalesef, tek tük parçacıklar. Hem tek tük, hem de kategorize etme güçlüğü yüzünden biraz dağınık. O kadarını affedeceksiniz artık... ("Bahtiyar'ı affet büyük Ali Şen!")

Bir, kii, üç: 29 Haziran 1923'teki tezahürat belki "ilk büyük" tür ama kesinlikle ilk değildir. Gerek Taksim'deki Topçu Kışlası Meydanı, gerekse Kadıköy yakınındaki Papazın Çayırı, taraftar sesleriyle çok önceden tanışmıştır. Anlatılanlara bakılırsa, ilk yıllarda hiç küfür müfür yoktur. Spor tarihçisi Rüştü Dağlaroğlu'na göre, yalnızca kambura yatıldığı zaman tek tük "yuh" sesleri yükselir, küfürlü tezahürata 1924'te geçilir: "İngiliz antrenör Hunter vardı, 1924'te geldi. Önce millî takımı çalıştırdı, sonra Galatasaray'ı. İşte o Hunter, Fenerbahçe'nin teknik kombinezonlarını durdurmak için, Galatasaraylı futbolculara sertliği ve küfürü aşıladı. Saha içindeki küfürler de Fenerbahçe tribününe sızdı. İşte kötü tezahüratın başlangıcı odur."

Küfürsüz yıllarda ve yavaş yavaş belden aşağı inilmeye başlanan ilk yıllarda, en yaygın slogan "Yaşa aslanlar"dır. Binlerce ağızdan değil, üç-beş kişilik bir korodan yükselir bu tezahürat. Futbolcuları, "Haydi Alâ, Haydi Refik Osman" sesleriyle havaya sokmak da bir taraftarlık görevi olarak değerlendirilmektedir. İstanbul aslanlarla uğraşırken, İzmir'den, Karşıyaka tribünlerinden yükselen "Kaf kaf kaf sin sin sin..." sesleri, ilk yılların bugüne ulaşacak eserleri arasındaki yerini almıştır.

30'lu yılların başında, "Dayan!" tezahüratı devreye girer. "Dayan Galatasaray, Dayan Fenerbahçe!.." Bu, daha çok bireysel olarak atılan bir slogandır ve Galatasaraylı ihsan İpekçi'nin solosu ünlüdür. Aynı dönemde, Beşiktaşlı Baba Kartal Hadi'nin "Haydee Kartallaar"ı da kulak zarlarnı zorlayan ve dikkat çeken bir gırtlak ürünü olarak takdir toplamaktadır.

Sonra? Sonra, 1940'lara gelinir. Türk tezahürat tarihinde bir dönüm noktası sayılacak yıllara. "Yaşa" sesleri, varlığını 60'ların sonuna kadar sürdüreceğ başka bir tempoya dönüşmüştür, "Ya ya ya şa şa şa..." Hani bir söylentiye göre, seyircinin biri ayağa fırlayıp "Eşşek!" diye bağırduğunda tüm tribün donakalmıştır ya, artık o yıllar çok geride kalmıştır.

Küfür yoksa bile dolaylı yoldan dokundurma vardır. Galatasaraylılar, Fenerbahçe Stadı'ndaki bir galibiyetleri için özel beste yaparlar: "Kalamış Burnu'nda attık voltayı/ Fener'e de bastık zokayı." Ama tribünlerde hâlâ çocuksu bir hava esmektedir: "Hey gemici gemici/ Nerden aldın birinci/ Kulüplerin içinde/Aslan Fener birinci." Ve derken...

Evet, yıl 1947 ya da 1948'dir. Mithatpaşa Stadı yeni açılmıştır. Bir gün, şimdi numaralı tribünün bulunduğu o zamanların Teksas tribününden, hakem Sulhi Garan'ı hedef alan bir koro icraata geçer. Türk tezahürat tarihinde önemli bir adım atılmış, yılların eskitemeyeceği ölümsüz bir eser, bir klâsik yaratılmıştır: "i..e hakem!" 50'lerde, i..e kelimesi rakip takımlar için de kullanılmaya başlanır. Çok partili hayatın tribünlerde çoksesliliğe dönüşmesinden midir, profesyonelliğin yavaş yavaş yerleşmesinden midir, 50'ler bir tezahürat ve küfür patlaması dönemidir zaten. Fenerbahçeli Süha Ergen'in kaynana zırlıtısı eşliğinde söylediği "Bir baba hindi/ Heey Allah!.." o dönemin en popüler tezahüratıdır. Yine Fenerbahçeli Manol Taylan'ın, Lefter'i coşturmak için tek başına bağırması, "Haydi Ordinaryüs!" sesiyle tüm stadı inletmesi büyük ilgi toplamaktadır. (Aynı ekolden ve Fenerbahçe'nin "kapalı"sından Erdinç'in 60'lı yıllardaki "Pezevenk hakem, pezevenk..." soloları da taa stad dışına taşacaktır!) Galatasaraylılar da "Metin geliyor Metin!" temposuyla kendi golcülerini coşturmaktadır. Ne var ki bunlar, 50'lerin naif yüzüdür. Madalyonun bir de belden aşağı yüzü vardır.

Öyle ki, 60'lara gelindiğinde, 27 Mayıs'tan sonra, tribünlerde üniformalı ahlâk dersleri verme eğilimi başgöstermiştir. Ama seyirciler, sessiz tezahürat yöntemiyle de olsa, bu çabalara aleyhte sloganlar atmışlar ve kendi atışmalarına geri dönmüşlerdir... 1963 yılında, ilginç bir tezahürat transferi gerçekleştirilir. Fenerbahçe Kulübü, Beşiktaş'ın golcülerini Şenol'la Birol'u transfer ederken, taraftarlar da "Şenol, Birol, gol!" tezahüratını, üstelik tek kuruş ödemediği tribünlerine çekivermişlerdir.

"Es es es ki ki ki eski eski es!"... 1960'lar, Anadolu futbolunun patlama dönemidir ve Eskişehirspor gerçekten de "Siyah-kırmızı, Anadolu yıldızı" tezahüratını hak etmektedir. Hele Amigo Orhan, tüm stadi coşturan, tansiyonu ayarlayabilen üslubuyla bir anda şöhret oluvermiştir. Gerçi sistem aşırı merkezîyetçidir ama: "Her şey tek merkezden idare ediliyordu, İstanbul seyircisi bile bizim kadar organize değildi. Küfür çok azdı. Yüzde 5'i geçmezdi. Taraftarın anı reaksiyonlarında, birkaç saniye küfüre deşarj olmaları için müsaade eder, ardından elimi kaldırıp hemen durdururdum. Ama o zamanlar Türkiye'nin şartları değışikti, bu kadar stres yoktu insanlarda." (Amigo Orhan'a ciddi saygılar sunuluyor.)

Evet, Anadolu'nun ilk sesi, 50'lerde Adana'dan, "Deemir-siipör Adana/ Fener'e de çektik badana"yla yükselir, 1960'larda yayıldıkça yayılır. Ve o yıllardan 80'lerin sonuna kadar, Anadolu takımları kendi tezahüratlarını yaratır, bunların "cevabı" tezahüratları yaratılır. Her kentin takımına, kentin tarihî, coğrafi, turistik, etnik özellikleriyle ilgili küfürler edilir. Eskişehirspor'un ünlü tezahüratının 70'lerdeki cevabı, "Es es es ki ki ki/ Nasıl girdi bizimki"dir. 80'lerde, kontra tezahürat biraz ağırlaşır: "Es es es ki ki ki/ Domal domal ye s..i" Bir de, yılların eskitemediği "i.e Tatarlar/Altımıza yatarlar" vardır ki, onu anmadan geçmek ayıp olur. 70'lerin flaş takımlarından Boluspor'un üzerine, kafiyeyle gidilir: "Tin tin tini mini Bolu/ Bolu'da i.e dolu/ Bolu'da i.e dolu" Zonguldakspor'a sık sık "Kömürcü i..eler" diye bağırlır, Rizespor'a "Çaycı i..ler!" Ve 70'lerin sonuna doğru, İnönü Stadı'ndaki bir Beşiktaş-Adanaspor maçında, Adanalılar, "Kebabçı i..ler" tezahüratına nihayet cevap bulabilmenin mutluluğunu yaşarlar: "Kebablar midemize/ Şişleri g.tünüze!"

Trabzonspor'un 1976'daki şampiyonluğu ve İstanbul takımlarıyla giriştiği rekabet de tezahürat tarihine bir sürü eser kazandırır. Bunların neredeyse tamamı, Trabzonspor aleyhine parçalardır. Bordo-mavili tribünlerin yaratıcı olduğunu iddia etmek zordur, özgün besteleri pek yoktur. Yalnızca, keyiflendikleri anlarda, "Oy Tirabzon, oy Tirabzon/ İçi kalaylı kazan, içi kalaylı kazan/ Kederli gün, kederli günlerimde/ Geldi çatti Ramazan" şarkısını güzel söylerler. Onun dışında, ya çalıntı sloganlar atarlar ya da dümdüz "Tirabzon Tirabzon!" diye bağırlırlar. (Tribünlere pankart asan "Sotkalı Affetmezler", "Çılgınlar" filan gibi gruplara bundan sonraki çalışmalarında başarılar diliyor, Trabzonspor'un Türk tezahürat tarihine, geciken katkısının artık gerçekleşmesini istiyoruz.)

"Burası leş gibi hamsi kokuyor!" Bu, klasikleşmiş anti-Trabzon tezahüratlarından biridir. İlk yıllarda, unutulmaz Selpak reklamından uyarılama "At oni, al buni" de çok tutmuştur. "Al buni" derken, el-kol durumlarını tarife gerek yok herhalde. Sonra bir de "Elma armut finduk/ Trabzon'a binduk" vardır ama o, 80'lerin ikinci yarısında unutulmuştur. "Önce güneş hava su/ Sonra bol gıda gelir/ Akşama babacığım/Unutma hamsi getir" tezahüratı, Trabzonspor taraftarlarını, nedense, çok kızdırır. Trabzonlular, 70'lerin sonundaki bir Fenerbahçe maçında, İnönü Stadı'nın geleneksel "kapalı atışmalarından birinde, bu şarkıya "Hamsi bittü, palamut var" cevabını verecekler, "palamut" derken ellerini şeylerine sürecekler, Fenerlilerden "Palamut bitti, kalkan var!" karşılığı gelince iki-üç dakika susup, ardından bağıracaklardır: "Kalkan bittü, y...ak var!"

70'lerin sonundaki kapalı atışmaları, gerçekten de Türk tezahürat tarihinde altın sayfalar açmıştır. Özellikle üç büyüklerin kendi aralarında oynadıkları maçlarda, iki saat hiç susmadan karşılıklı ellişer, altmışar slogan atıldığı bile görülmüştür ki, hepsi ayrı birer eserdir. O yıllar, amigoların işlevlerini yavaş yavaş yitirdikleri, kapalı tribündeki grupların toplu beste-toplu katılım ekolünü yerleştirmeye başladıkları yıllardır. Fenerbahçe'nin kapalıısını Nişantaşı, Kızıltoprak, Bakırköy; Galatasaray'ın kapalıısını Liseliler, Bakırköy; Beşiktaş'ın kapalıısını Çarşıçi ve Valideçeşme grupları sürüklemektedir.

"Cim Bom damdan atladı/ T...kları patladı/ Otuzbiri bırakınca/ i.liğe başladı..." 70'lerde, Fenerbahçe tribünleri bu tezahüratı çok sever. Ünlü "Fincanı taştan oyarlar" da bu dönemin eserleri arasındadır ve Fenerbahçe patentlidir. 80'lerde yalnızca sonundaki "Al!"ı bırakan "cim dal" hâlâ gözdedir.

70'lerin başında ve ortasında, en popüler tezahürat Ankaralı köfteci Amigo Sefa'nın özgün eseridir: "Bastır Ankaragücü/ Haydi Bastır!" Özellikle "Haydi Bastır!" öyle yaygınlaşır ki, Arap ülkelerine "Yallah Tazyik" uyarlamasıyla ihraç edildiği bile söylenir. Bu slogan zaman içinde "haydi"sini kaybeder ama "bastır"ı bugüne kadar gelir: "Bastır Cim Bom Boom/ Bastır Cim Bom Boom, hey..."

"Şampiyonlukk şeref şan, şeref şan bize/ Kupalar ezelden armağan bize..." Birch'lü şampiyonluk yıllarında bu şarkıyı dillerinden düşürmeyen Galatasaraylılar, 70'lerin sonuna doğru şampiyonluğu özlemeye başlarlar. Ve bir sezon başında, yeni bestelerini dinletirler: "Bitsin artık bu çilemiz/ Gelsin kupalar..." Ama takım ilk maçlarda sapır sapır dökülecek ve güfte biraz değışecektir: "Bitsin artık bu çilemiz/ Galip gelelim/ Ankara'yı hep beraber burda s..elim..."

Hâlâ 70'lerdeyiz, çünkü 70'ler altın dönem: Türk hafif müziğinin popüler parçaları, uyarılama tezahüratların en önemli kaynağıdır. "Onu bunu bilmem kararlıyım/ Sen tükürükle ben sokayım/ Cim Bom sana koymalıyım/ Başka çaresi yok" tezahüratı pek uzun ömürlü olmamış ama kısa ömründe çok

sevilmıştır. "Dünya benim oldu/ Kuşkularım boşmuş/ Meğer Karakartal/ Boru döşüyormuş" da dönemin kaliteli parçaları arasındadır.

1978 ilkbaharında, İstanbul'da oynanan Fenerbahçe-Diyarbakırspor maçı da Türk tezahürat tarihinin dönüm noktalarından biridir. Kapalı tribünün üçte birini ele geçiren Diyarbakırlıları coşturmaya çalışan şişman bir taraftar, "Diyarbakır kıroo/ Diyarbakır kıroo" tezahüratına çok sinirlenerek Fenerbahçelilerin üzerine saldırmak istemiş, kılık damarları kabaran Fenerbahçeliler de "dümdüz küfür" ekolünün temelini atmışlardır. Başında-sonunda isim olmadan, sokak kavgasında tek başına bağırır gibi, ama hep beraber: "Eşşoleşsek, eşşoleşsek! O....çocuğu!" Şişman taraftar cinnet getirip polisler tarafından götürülecek, tezahüratlar 80'lere miras kalacaktır.

70'lerin sonunda, "Kadıköy'ün piçleri/ Piçleri piçleri" gibi oldukça eski sloganlar bile hâlâ kullanılmakta, stad ışıkları henüz sönmediği için yine oldukça eski "Beyoğlu'nun kırmızı-sarısı/Fener'e de koydu gece yarısı" türünden gece maçı tezahüratları tedavülde kalmaktadır. Ama dışarıda yoğun siyaset vardır; siyasi sloganlar marşlar vardır. Tribünlerde de bunların uyarlamaları hakimiyet kurmaktadır. Unutulmaz, unutulmayan ve pek unutulacağı da benzemeyen "... mezar olacak!" sloganı mesela... Sonra, "Hakem Federasyon işbirliğine son!" Ya da, Galatasaraylılarla Beşiktaşlıların birlikte söyledikleri "Fener'e karşı omuz omuza!" Ve "Gün oldu hep uyandık/ Stadlara dayandık/ Şampiyonluk uğruna da..."

O yıllarda, stadlarda sık sık polis aleyhine sloganlar da atılmaktadır. Bunlar çoğunlukla "i.e polis, i.e polis" ya da "s..lmiş polis, s..lmiş polis" gibi şeylerdir. 80'lerde bu tezahüratlar silinecektir elbette, korku yılları gelmiştir. Evet, polisle stad kapısında çatışılacaktır ama hiçbir tribün polise küfür etmeyecektir. Hani sahanın ortasında birini copluya copluya bayılsalar, belki cılız bir "rezalet, rezalet!" sesi yükselir. Belki de "Hişt, hey, n'oluyor orda!" Ama "i.e polis i.e polis" gibi şeyler, asla...

"Kalemizde İvançeviç var/ Geri dörtlü çelikten duvar/ Orta saha, hepsi canavar/ İleride Cemil, Engin var!" Fenerbahçe'nin 1977-78 sezonundaki şampiyonluğu en çok bu şarkıyla kutlanmıştır. Bir de, tekerleme gibi bir şeyle.. Çok hızlı tempoda: "S.ke s.ke s.ke s.ke şampiyon..."

Ama o dönemde, önemli ve vurucu olan Fenerbahçe'nin şampiyonluk şarkıları değil, Beşiktaş'ın şampiyonluğu özleme şarkılarıdır. Yıllardır kupa yüzü görmemiş, hep ezik bir havada yaşamış Beşiktaş tribünleri, 70'lerin sonunda öyle bir şahlanırlar ki, o kadar olur. Ve bilmem kaç yılın getirdiği hüznü havayı müthiş bir "Aldırma gönül aldırma" uyarlamasıyla dağıtırlar. Bu parça, ortama uygunluk, sözlerin anlamı, sözlerin besteye uyumu filan gibi bir sürü açıdan doksan yılın en başarılılarından biri, hatta en başarılısıdır. Hele, yirmi bin kişinin hep bir ağızdan söylediği anlarda: "Başın öne eğilmesin/ Aldırma Kartal aldırma/ En büyük sen değil misin/Aldırma Kartal aldırma/ Kartal aldırma... Sendeki büyük taraftar/ Bir gün coşar bir gün ağlar/ Seni bu sesler oyalar/ Aldırma Kartal aldırma/ Kartal aldırma... Yenilsen de bazı bazı/ Taraftarın buna razı/ Çekeceğiz biz bu nazı/ Aldırma Kartal aldırma..." Ertuğrul Dilek'in yönettiği bir Fenerbahçe maçındaki mağlubiyetin ardından, ilave: "Başta Ertuğrul Dilek/ Hakemlerin hepsi inek/ Federasyon hepten kelek/Aldırma Kartal aldırma..."

Ve 12 Eylül 1980... Türk tezahürat tarihinden "mezar olacak" gibi birkaç yadigarın dışında, siyasi kökenli tüm tezahüratları silen tarih... (80'lerin sonunda, tribün-siyaset hattındaki slogan akışı tersine dönecek, İstanbul'daki tersane işçileri "Ölmeye ölmeye ölmeye geldik/ Emeğin hakkını almaya geldik" diye bağıracaklardır. Hayat...) Neyse, siyasetin bıraktığı boşluğu arabesk doldurur. Biraz da arabeskle Türk Halk Müziği'nin karışımı olan "fantazi" türü.

Mesela: "Döndük sahaya doğru/ Açtık ellerimizi/ Yalvardık Kanarya'ya/ Duysun diye bizleri..." Yine Fenerbahçe tribünlerinden, "Tapılacak Kadın" uyarlaması: "Sen siyahla beyazsın/ Sen i.e Beşiktaş'ın/ Sen Cim Bom'dan sonra inan/ S..lecek takımsın/ S..ilecek takımsın." Fener'in arabesklerini burada kapatırken, son parçamız Ümit Besen'in "Nikah Şahidi"nden apartma: "Cenazene beni çağır Cim Bom Bom/ İstersen imamın olurum senin/ Bu adam kim diye soran olursa/ Eski bir s..icim dersin Cim Bom Bom..."

"İşte geldik buraya/ Muallim/ İşte geldik buraya/ Muallim/ Fener'e de koymaya/ Muallim/ Fener'e de koymaya/ Muallim... Erdal, Arif, Prekazi/ Muallim/ Hepsi de mermi gibi/ Muallim... Kolla g.tünü Fener/ Muallim/ Mermi g.tünü deler/ Muallim..." Galatasaraylılar bu parçayı çok sevecekler ve yıllarca el üstünde tutacaklardır. Ta ki, 1987'deki şampiyonluğun "Seni Sevmeyen Ölsün"üne kadar: "Tribünlerde coşacaksınız/ Kupaları alacaksınız/ Sen şampiyon olacaksınız/ Seni sevmeyen ölsün, ölsün... Ondört senelik bu çile/ Bitsin artık bu sene/ Sen şampiyon olacaksınız/ Seni sevmeyen ölsün, ölsün..."

Elbette ki Beşiktaşlılar da boş geçirmemişlerdir arabesk dönemini. Onların "Gülüm Benim" uyarlaması çok ünlüdür: "Bir koydu mu Feyyaz koyar/ Metin koyar peşi sıra/ Gollerin öyle güzel/ Can katıyor bu canıma/ Yağmurlarda çamurlarda/ İstanbul'da deplasmanda/ Karakartal sen çok yaşa/ Canım feda olsun sana..." (Can feda teması, Fenerbahçe tribünlerinden tüm tribünlere yayılan bir şarkıyı getiriyor

akla: "Fenerbahçe sen çok yaşa/ Canım feda olsun sana/ Hiçbir şeye değişilmez/ Senin sevgin bu dünyada!")

Laf fazla dağılmasın, 80'lere "Siyah-beyaz, en büyük Beşiktaş" tezahüratıyla girilir. Bu, 1982'deki şampiyonluğun sloganıdır. Ertesi sezon, bir frekans yukarı çıkılır: "En büyük Fener, başka büyük yok!" Ve Türk tezahürat tarihinde, geçmişte de tek tük örneklerine rastlanan bir sistem iyice yerine oturur: Aynı sloganı ikiye ya da dörde bölüp tribünden tribüne gezdirmek. Yeni açık "Kırmızı" diye başlar, numaralı "Sarı", eski açık "En büyük" diye devam eder, kapalı bitirir: "Cim Bom!" Bu sistem bazı tezahüratlarda, utanmadan mütevellit ses kayıplarına yol açacaktır. Yeni açık "Siyah" sesiyle ortalığı inletir, numaralı aynı gırtlak patlatma tonunda "Beyaz"ı söyler, gariban eski açık "G.t veer!" diye fısıldar, kapalı volümü yeniden yükseltir: "Biraaz!"

70'lerin sonunda Beşiktaşlıların başlattığı "kapalıya tek başına egemen olma" operasyonları, 80'lerde çok büyük kavgalarla sürecektir; o onu döver, bu bunu tribüne sokmazken bir sürü tezahürat yaratılacaktır: "Yanarım yanarım, dertlerim çoktur/S..tiğim Kartal'ın hesabı yoktur/ Kapalı yerine s..ime otur/ Beşiktaş tribüne hükümdar olmaz." Galatasaraylıların ve Fenerbahçelilerin bu şarkısı 70'lerin sonunda kulağa iyi gelecek ama Beşiktaş'ın tribün üstünlüğünü sarsamayacaktır. Hatta bir keresinde, Fenerbahçeliler "Beşiktaş maçı sabahı, saat yedide Taksim'de buluşalım, birlikte gidelim, kapalıyı alalım" bildirisi dağıtacaklar, ama onlar Taksim'de buluşup İnönü Stadı'na inene kadar Beşiktaşlılar kapıları tutacaklardır. Ve numaralı tribünün bir köşesine sıkışan Fenerbahçeliler, saatlerce kapalıdaki beş bin Beşiktaşlının alaylarını dinleyeceklerdir: "Saat yedide, buluşalım Taksim'de!"

Fenerbahçelilerin umudu, Fenerbahçe Stadı'ndadır artık. Muhitlerindeki stad bir açılınsın da... Beşiktaşlıların kendilerine güvenleri tamdır: "Kadıköy'de şenlik var/ Haydi Karakartal..." Ama Fenerbahçelilere bakılırsa, şenlik Beşiktaş için hayaldir: "Fenerbahçe Stadı açılacakmış/ Beşiktaş da tribünde oturacakmış/ Hayal mi görüyorsun, yoksa rüya mı/ Kadıköy'de s..ecek Fener ananı." Fenerbahçe Stadı civarındaki kavgalarda gerçekten de Fenerliler daha başarılı olacak ve Beşiktaşlıların karakola sığınmak zorunda kaldıkları bir didişmenin ardından "Fenerbahçe geliyor/ Karakola koş!" bestesini, Kalamış civarındaki bir kovalamacanın ardından da "Kalamış Parkı'nda sağlık koşusu" bestesini icra edeceklerdir. Ama Beşiktaşlılar da, İnönü Stadı'ndaki zaferlerinin ardından "Ararım, sorarım/ Ararım seni her yerde/ Sorarım ıssız gecelerde/ Kanarya nerde" parçasını bol bol seslendireceklerdir.

"Ne zaman gelecek o büyük gece/ Ne zaman gelecek o büyük gece/ And içtik hepimiz Cim Bom s..meye/ Bir elde sustalı bir elde zincirle/ Bekliyoruz sizi Bokludere'de..." Bu, tehdit ve randevu tezahüratıdır. Ardından, ya "Bir ilkbahar sabahı/ Sopayla uyandın mı hiç/ Taksim'e kaçarken/ Cim Bom'a yalvardın mı hiç" gelir... Ya da "Kaçma Cim Bom/ Kaçma arık/ Sizi kovalamaktan/ Bıktık usandık..." Artık kavganın sonucuna göre. (1983-84 sezonunun başında, Sakarya deplasmanına giden Beşiktaşlı taraftarların otobüsü Fenerliler tarafından taşlanınca, Beşiktaşlılar bunun bedelini ödeceklerini haftalarca haykırmışlardır. Perakende satış fişlerinin ilk günleridir: "Faturalı yaşam, faturalı yaşam!")

Fenerbahçe'nin yönetim kavgaları, 70li yıllarda "İlgaz gidiyor İlgaz / Yalelel Yalelel/ Cankurtaran geliyor/ Yaleleli" gibi besteler yaratsa da asıl tantana 80'lerde kopmuştur. Ali Şen'i destekleyen sloganlar ve Bayülken'e karşı açılan savaş: "Bayülken ölse de/ Taraftar kurtulsa" ve daha uzununu, "Taraftara kimse köpek diyemez/ Köpek senin sülalen/ Semih Bayülken... Sen de gideceksin Semih Bayülken/ En büyük başkan sensin Ali Şen..." Sonra Tahsin Kaya dönemi gelecek ve 1986 sonbaharındaki Eskişehir deplasmanından önce "Büyük Başkan Es-Es'e otobüs kaldır" tezahüratı Kaya'yı duygulandıracaktır. Ama o otobüslerle gidenler ortalığı birbirine katıp, karakolda sahipsiz kalınca, ertesi hafta: "Yağmur çamur demedik biz/ Her maçına geldik senin/ Es-Es'lerde yalnız kaldık/ Helal olsun Tahsin Kaya/ Biz mapuslarda yatarken/ Sen neredeydin Tahsin Kaya!" Fenerbahçe'nin 1988-1989 sezonundaki şampiyonluğu Tahsin Kaya'yı yeniden "Büyük Başkan" yapacak ama yönetim değişince, iki ay sonra, yılların "Kaya"sı "Tahsin" olacak, yeni başkan Metin Aşık ise "Aşık" olarak kalacaktır: "Aşkolsun da Tahsin sana aşkolsun/ Dön g.tünü Aşık sana baş koysun!"

80'lerde, takıma bağlılık uygulanan derinleştikçe ve "fanatizm" yayıldıkça, "Öğünmekte çok haklıyız/ Sapma kadar Beşiktaşlıyız/ İyi günde, kötü günde/ Sapına kadar Beşiktaşlıyız" türünden şarkılar tribünlerde prim yapar. Hemen her takımın bilmem kaç ayrı beste ve güfteyle icra ettiği "Şampiyon olmasan da/ Kupaları almasan da" klasiği bu anlayışın uzantısıdır. Hatta, ünlü "ölmeye geldik" temposu da. Bu temanın en uç örneği "Cim Bom Bom'un sevgisiyle/ Tribünlerde coşuyoruz/ Maçı seyretmeye değil/ Biz ölmeye geliyoruz" parçasıdır. (Tribünlere karşı girilen operasyonlar da yeni besteler için ilham verir. Eğer 30 bin liralık maç biletleri de bir anti-taraftar operasyonuysa: "Kapalının parası/ Oldu yürek yarası/ Bu Fener macerası/ Yaktı beniii")

Televizyon reklamları neredeyse yirmi yıldır tribünleri etkilemektedir. "Akşama babacığım, unutmama hamsi getir", "At onu, al buni", "Yaşamın zevki budur/ Kartal s..en coşkuludur" ve diğerleri, 70'lerde ortalığı inletmiştir. Ama Beşiktaş tribünleri, 80'lerde özel reklam kuşağı hazırlayarak takdir toplamıştır. Jenerik, "Reklamlar, reklamlar!" tezahüratıdır: "Beşiktaş/ Taksim'e kaçanlara/ Altına sıçanlara... Bir Cim Bom varmış/ Şampiyon olamazmış... Kiloluk kiloluk/ Eti kiloluk/ Fenere girsin beş kiloluk..." (Bu tezahürat aklı "Kiloluk kiloluk/ Eti kiloluk/ Hüsnü'ye girsin/ Beş kiloluk" temposunu getiriyor. Hüsnü, Ankaragücü'nün amigosudur. Açık tribünde en öne çıkıp elini şeyine sürdüğünde, bacağına delinen rakip takım bayrağının ortasından geçirdiğinde, dünyanın kendi lehine tezahürat yaptıran tek amigosu olarak "Hüsnü kocanız, Hüsnü kocanız!" diye bağırttığına karşı tribündekileri deli eder. O zaman Hüsnü'ye küfretmek engellenemez bir tepki haline gelir. Hüsnü hiç de sempatik değildir... Pankartlar konusuna pek girilmiyor ama Hüsnü'den söz açılınca aklı geliyor. Bir pankart: "Tak tak tak... Kim o?.. Öcü! Aaaa, yine mi Ankaragücü..." Yuuu!)

Tezahürat tarihi dağıldı ama dağıtmadan anlatmak gerçekten zor. Beşiktaş taraftarının kendi takımlarına sırt dönerek yaptığı sessiz tezahüratı unutmamak lazım... Yine Beşiktaş taraftarından: Belki haksız bir eylemdir, üstelik bir salon eylemidir ama oldukça yaratıcıdır. Erman Beşiktaş'tan ayrılıp yüksek bir transfer ücreti karşılığında Eczacıbaşı'na transfer olduktan sonraki ilk Beşiktaş-Eczacıbaşı maçı... Beşiktaşlılar "Erman buraya, Erman buraya!" diye bağırlar. Erman, eski taraftarlarının hoşgörüsünden mutludur. Koşup tribünün önüne gelir ve şarkı başlar: "Aklını fikrini para sarmış/ Erman geçen yıl anasını da satmış/ Üç beş kuruş topladık aramızdaa/ Erman gel s..imizde de oyna!" Ve tam "üç beş kuruş" bölümünü söylerken, Erman'ın kafasına bozuk para yağmaya başlar. Ardından da, zamanla futbol sahalarına transfer olacak "Pezevenk Erman, ananı da sat!" gelir.

Ve taa 40'lı yılların, Hakkı Yeten'e söylenen "Beş dakika kaldı/ Hakkı fitili aldı" şarkısından bugüne, şahsa özel tezahüratlar... Osman Arpacıoğlu'na özel "Bir, ki, üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz, on, Osman'ın s..ine kon!" mesela. Beşiktaşlı Ferdinand için bestelenen "Haydi Ferdi, zamanı geldi" ve "Müjde müjde size/ Ferdinand'dan müjde size/ Zarif sağlam esnek koyar/ Rahat koyar/ Ferdi!" Sadık Deda'nın klasiği: "I..e Sadık, yeter artık!"

Şahsa özel tezahüratlar konusunda, Mehmet Ekşi'nin yeri İnkâr edilemez elbette. 70'lerin sonundaki bir Galatasaray-Beşiktaş maçında Bülent Ersoy'un numaralı tribüne gelmesi, "Ekşi'yle Ersoy'un aralarında bir şeyler var" dedikodusunu alevlendirmiş ve Beşiktaşlılar, Ekşi'yi Bülent Ersoy'un bulunduğu tribünün önüne çağırışlardır. Arkasından da Galatasaraylılar, aynı yere Fatih'i... Beşiktaşlılar, Bülent Ersoy'u başkalarına yar etmek istemeyecekler ve besteyi yapacaklardır: "Fatih-Bülent üstüste/ Mehmet Ekşi en üste!" Bir Fenerbahçe maçında, Fenerbahçeli İsa'nın dünya karması formasını giydiği maçın hemen ardından, amigo Yaşar'ın eseri "İsa dünya karması/ Ekşi y...ak dolması" tribünde pek tutulmamıştır ama Beşiktaşlıların "Mehmet Ekşi" sloganı da karşılıksız kalmamıştır: "Anan tatlı!" Sonra, Mehmet Ekşi'nin iki sarı kartla çıktığı Kupa maçı, Beşiktaş'ın hükmen yenilgisi ve Fenerlilerin sevinci gelecektir: "Mehmet Ekşi/ Sen çok yaşa/ Canım feda olsun sana/ Yine yaptın kıyağını/ Teşekkür ederiz sana..." Fenerbahçe'nin Galatasaray'dan üstüste futbolcu kaptığı yıllarda, Fenerliler "Seneye de Fatih" temposuyla Galatasaraylıları kızdırmaya çalışmışlardır. Ama en özel Fatih şarkıları, sarı-kırmızılı tribünlerden çıkmıştır. Özkan Sümer'in Fatih'i millî takıma almamasını protesto tezahüratı gibi: "Ulan i... Özkan Sümer/ Ulan i... Özkan Sümer/ Galler'e de yenilirsek/ Fatih ananı s..er!" Ve gazetelerde Fatih'i eleştiren yazılar sıklaşınca: "Uğraşmayın Cim Bom'la ey i..e basın/ Fatih s..ti ananızı bunu da yazın..."

Brian Birch'ün Türkiye'ye ikinci gelişi hüsrarla sonuçlanmış, Galatasaray bir Fenerbahçe mağlubiyetinin ardından Birch'ü İngiltere'ye postalamıştır. Güngör'ün Fenerbahçe formasıyla yumruk şovları düzenlediği günlerdir: "Güngör'ün kalkan yumruğu/ Girsin Birch'ün g.tüne/ Biz adamı s..e s..e/ Göndeririz evine!" Ve bir tane daha: "Bir yumruk var Güngör'de/ Tam Birch'ün g.te göre/ Nasıl soktu yumruğu/ Brian Birch'ün g.tüne..."

Karagümrüklülerin "Semtimiz erkek semti/ Aşık eder herkesi/ Öğünmek gibi olmasın / Biz Karagümrüklüyüz" şarkısını unutmamak lazım. 1973'teki Fenerbahçe-Göztepe maçıyla başlayan ve hiç biteceğe benzemeyen "Ruhsuz i..eler, milyonluk eşşekler" edebiyatını unutmamak lazım.

Yabancı dilde yapılan tezahüratları ise hiç unutmamak lazım... 70'lerin sonunda Beşiktaş'ın davetlisi olarak İstanbul'a gelen Dalida, Beşiktaş-Fenerbahçe maçından önce sahaya çıkmış ve o günlerde çok moda olan şarkısını Fenerbahçe tribünlerinden dinlemenin mutluluğunu yaşamıştır. Centilmen Fenerliler rakip takımın misafirin şarkısını yabancı dilde söylemektedir: "Salmaya salama/ Fener koyar/ Ağlama..." Dalida ikinci bölümü anlamasa da bu sevgi gösterisi karşısında sarı-lacivertli tribünlere el sallayacak ve şahsına yönelik bir sevgi gösterisiyle daha karşılaşacaktır: "Orospu Dalida, orospu Dalida!" Kadıncağız çok duygulanacak ve Fenerbahçe tribünlerine doğru koşmaya başlayacaktır. Arkadan gelenler beline sarılıp orta sahaya çekene kadar zavallı Dalida başının sağından

solundan geçen ünlü Tat meyva suyu kutularından zor kurtulacak, şaşkınlıktan ise uzun süre kurtulamayacaktır... Ama Tottenham'ın Arjantinli futbolcusu Ardilez'in İstanbul'daki özel maçta yine Fenerbahçe tribünlerinden gelen İngilizce tezahüratla uğradığı şaşkınlık çok daha büyük olacaktır: "Oh oh Ardilez/ I am fucking your mother!" Arjantin'deki gariban bir kadına onbinlerce kilometre uzaklıktaki Türklerin ettiği İngilizce küfürleri de unutmamak lazım.

Onu unutmamak lazım, bunu unutmamak lazım. Ama bu tarih öylesine ayrıntılı, öylesine geniş ki, hatırlanan onlarca yanında unutulmuş yüzlerce var. Daha yüzlercesinin eklenmesi de engellenemeyecek. Çünkü, polislerin cop sallaya sallaya "otur lan, sus lan" çıktıkları zaman aldıkları cevap malum:

"S u s u y o r u z!"

***

- Bu bölümün notlarına, son yıllarda iyice belirginleşen acı bir futbol gerçeğiyle başlayalım: Her kulüp, her takım sorunlu dönemler yaşar. Bu sorunun kaynağı yönetim olabilir, teknik kadro olabilir, futbolcular olabilir, taraftarlar olabilir. Sorun yaratan yönetim, teknik kadro ya da futbolcular değiştirilebilir, gönderilebilir. Ama sorunun kaynağı taraftarlarsa... Ne değiştirme şansı vardır ne gönderme şansı! Evet, kimi zaman, tribünler, krizin doğrudan sorumlusu olabilirler. Her saniye tribün protestosu korkusuyla oynayan bir takımdan, "Şimdi yuh çekecekler" endişesiyle eli ayağına dolanan futbolculardan hayır beklenir mi? Müdavimler, vicdanlarıyla hafızalarını birlikte çalıştırsınlar: Protesto edilen takımın daha iyi oynadığını, ısıklanan futbolcunun döktürmeye başladığını gören var mı? Yoktur. Ama, tribün korkusuna kapılmış takımların hiç müstehak olmadıkları akıbetlere nasıl uğradıklarının şahitleri çoktur... Evet, futbol, seyirlik yönüyle, tribünler içindir. Ve yukarıdaki upuzun bölümde, klasik deyimle "yağmurda çamurda takımını yalnız bırakmayan" taraftarlara gereken ilgi, sevgi, sempati vs. gösterilmiştir herhalde. Ama yağmurda çamurda takımını yalnız bırakmamak, taraftarlara sınırsız hak vermiyor. Yani: Futbol duygusuz da akılsız da olmuyor. Ne akıldan yoksun tribün adacıklarının hezeyanı, ne her şeyi rasyonel işleyiş mantığına uydurmaya çalışanların operasyonları...

- Yukarıdaki bölümü okuyanlar için tekrar olacak ama tekrara değer: Bir sevginin ille de rasyonel biçimde açıklanması gerekmez. Aşk da buna dahildir, bir meyveye gösterilen düşkünlük de, futbol sevgisi de, taraftarlık da... Yedi yılda değişmeyenler arasında, "Bu takımda ne buluyorsun ki tutuyorsun be?" sorusunun cevabı da var: Sana ne lan! Kuşkusuz ki hayli kaba ve seviyesiz bir cevap. Ama soru'nun da -ruh ve tavır itibarıyla- daha terbiyeli, daha zarif olduğu pek iddia edilemez hani...

- Bu Maçı Alıcaz! ilk yayımlandığında, "Tribünler/ Susmuyoruz!" başlıklı bölümde şiddetin savunulduğu eleştirisini getirenler çıkmıştı. Belki bir "meram anlatma" sorunu vardı ve yazar meramını anlatamadığı için, onlar haklıydı. Ancak, bu bölümde söylenenleri zamanın doğrulamadığı gibi bir iddiada bulunulursa, bakın o haksızlık olur işte... Benim yedi yıl önce anlatmak istediğim şeydi: Evet, tribünlerde şiddet vardır. Söz konusu varlığın sonuçları kimi zaman abartılsa da, evet, futbol üzerinden gözlemlenen şiddet vahim boyutlardadır. Ancak bu, toplumdaki genel şiddet potansiyelinin basit bir yansımasıdır. Elbette ki stadlarda tedbir alınacaktır ama önemli olan, genel şiddet potansiyelini tüketmek, hiç değilse azaltmaktır. Üstelik futbol şiddeti, stadlardan çok sokaklarda tezahür etmektedir ve bu, ileriye yönelik bir tehdidin sinyali olarak değerlendirilmelidir... Sonra ne oldu? Türkiye, 90'ların ortalarında, "şiddet" başlıklı tartışmaların ülkesi oldu. Futbolla hiç ilgisi bulunmayan linç olayları rutine bindi, cinayetler işlendi, "kan" hayatımızın bir parçası haline geldi. Ve: Stadlarda alınan tedbirler, maç saatlerinin geceye kayması vs. gibi etkenlerle yerli holiganların icraat alanları daraldı ama maç sonrası sokak gösterilerinde, üstelik de millî birlik beraberlik ruhuyla sevinirken, birçok insan hayatını kaybetti. Oysa, "Polis şöyle yapsın, böyle yapsın..." diye esip savuranların önerileri neredeyse harfiyen uygulanmıştı... Bir vurguyu daha tekrarlamak isterim: Maça döner bıçağıyla gelenlere "Aslında sizi anlıyoruz!" şefkati göstermek anlamsız. Ama hooliganlar da insan; hiç hoş insanlar olmamakla birlikte, neticede onlar da insan...

- Tribünler, doğrudan şiddetle ilgisi olsun olmasın, hemen her konuda stad dışındaki hayatın yansıma alanları. 90'larda, Türkiye'nin genel sorunlarına bağlı olarak yükselişe geçen "milliyetçi-ırkçı dalga", zamanla başlı başına bir sorun haline geldi. Kimileri "pop milliyetçi" oldu, milliyetçiliği tişört, kolye, şarkı gibi ürünler üzerinden tüketti. Kimileri sokaklarda şiddet estirdi. Arabalara dolmuş "mahalleliler" in oluşturduğu asker uğurlama konvoyları, ülkücülerin gösteri zincirlerine dönüştü. O mahalleliler araba yerine tribüne doluştuklarında ise, kurt işareti yapmak bir tribün ritüeli oldu, her maça İstiklal Marşıyla başladı, stadlarda milliyetçi-siyasî sloganlar atıldı. "Ritüel", "pop" ve "tüketme" kelimelerinin önemi var. Tribünlerde kurt işareti yapan herkes ülkücü değildi. O bir modaydı, kimilerince "tribün raconu" ya da "futbol ritüeli" olarak algılanan bir moda. 1994-95 sezonu, bu

dalganın tavana vurduğu bir sezon oldu. 1995-96 sezonunda ise inişe geçildi. Evet, hâlâ üç hilalli bayraklar, kurt işaretleri vardı ama "o iş", bazı taraftarlar için "tüketilmiş bir ritüel"di artık... Yalnız, bu söylenenler, ülkücü hareketin tribünlerdeki varlığını tamamen "kendiliğinden" bir yansıma olarak yorumlama yanlışlığını içerebilir. Onun için bir ek yapmak gerekiyor: İşin içinde MHP'nin bilinçli ve planlı "kadro sevkiyatı" da vardı. Zaten, tribünlerdeki üç hilalli bayrakların azalmasında, o dönem MHP'nin ikinci adamı olan Rıza Müftüoğlu'nun "Biraz çekilelim!" talimatı da rol oynamıştı... "Tribünlerdeki ülkücü hareket", polis-hooligan ilişkilerinde de birtakım değişiklikler yarattı. Çatışan, döğüşen taraftar tipi, yukarıdaki bölümden de anlaşılacağı üzere, birkaç yıl öncesine kadar, "temel çelişki" listesine, rakip takım taraftarlarıyla birlikte polisi de yerleştiriyordu. Ancak bu kesimde ülkücülerin ağırlığı hissedilmeye başlanınca, ortaya garip bir durum çıktı: Hafta içinde operasyonları desteklenen, infazları alkışlanan polisler, hafta sonunda stadlarda "güvenlik birimi" olarak çıkıyordu ülkücülerin karşısına. Bu tuhaflığın, iki taraf arasında göreceli bir yumuşama yarattığı söylenebilir... Ülkücü kimliğiyle taraftar kimliği arasındaki terazinin dengesini merak edenler varsa, genelleme imkanı verip vermediği tartışılabilir bir not: Fenerbahçe tribünündeki ülkücülerle Beşiktaş tribünündeki ülkücüler, bazı "abiler"ın barıştırma talebini, hareket geleneğine pek uymayacak biçimde geri çevirmişlerdi... Tüm bu yaşananlar, Türkiye'nin abartma geleneğiyle birleşince, milliyetçi-ırkçı dalganın tribünleri tamamen ele geçirdiğini düşünenler, hatta bu "veri" üzerine uzun yorumlar savuranlar görüldü. Oysa Türkiye'nin genel siyasî yapısı neyse, tribünlerdeki dağılım da onun yansımasıydı. Üstelik, Trabzonspor'un, Kayserispor'un ve daha birkaç takımın taraftar dernekleri neredeyse bütünüyle ülkücü kesimden gelenlerin elindeyken, Beşiktaş ve Fenerbahçe'nin taraftar derneklerinde, dönem dönem, "bambaşka" yapılanmalar oluştu; ancak bu yapılanmalara omuz verenler, aradıkları desteği bulamadılar...

• Bu Maçı Alıcaz!'a yöneltilen eleştirilerden biri de, küfürlü tezahüratı savunduğu değerlendirmesiydi. Bu konuda da söyleyeceğim şu: Kitaptaki bazı örneklerden yola çıkarsak, "Küfürlü tezahürata son!" kampanyalarının tarihi en az 55 yıl öncesine uzanıyor. Ve tribünlerde hâlâ küfrediliyor. Televizyondaki spor programlarının yarısını bu konu işgal etse de, sonuç değişmiyor. Çünkü, yine "şiddet" konusundaki noktaya geliyoruz, stadların dışında çok fazla küfür var. Bir hafta 168 saat. Haftanın 166 saati küfreden insanların stad içindeki iki saatte bambaşka bir dil kullanmalarını beklemek çok anlamlı bir talep olmuyor. "Madem ki halkımız küfrediyor..." diye başlayan popülist bir yaklaşım değil bu; son 50-55 yılın değerlendirmesi... 1995-96 sezonunda, Orhan Taşanlar'ın İstanbul Emniyet Müdürü olmasıyla birlikte, İstanbul'daki stadlarda küfüre karşı çok sıkı önlemler alındı. Küfürlü tezahürat yapacaklarından "şüphelenilenler", daha stad kapılarında toplanarak gözaltına alındı. İlk birkaç hafta küfür azaldı ama elde edilen sonuç bununla kaldı. Ali Şen de anti-küfür cephesinin fedaisi kesildiği için, Fenerbahçe Stadi, geçici küfür azalmasının en belirgin biçimde gözleendiği yer oldu. Hatta, küfürlü tezahürat yapanlar, tribünlerin diğer bölümü tarafından ıslıklarla protesto edildi. Ancak son haftalar gelip çatığında, maçların gerilimi yükseldiğinde, bu hava tamamen kayboldu. Neredeyse tüm stad yeniden ağzını bozdu! Polisiye tedbirlerin sonuç vermeyeceği belliydi de, tek umut gibi görünen tribün-içi tepki de sonuç vermemişti. Bence, bu noktanın üzerinde durmaya değer. Şu soru da, tartışmaya değer: Polisiye tedbirlerin, icraatları bilinen polis şeflerince biçimlendirildiği; Ali Şen'in, Selim Soydan'ın, Ergun Gürsoy'un, Ahmet Hamoğlu'nun demeç verdiği, bu demeçlerin taraftarlara malum medya üzerinden yansıdığı bir ülkede tribünlerden küfürsüz tezahürat beklemek, aşırı beklenti sınıfına girmiyor mu?.. Bu Maçı Alıcaz!'ın ilk yayımlanışından bugüne, kitabı okuyup eleştirilerini aktaranların neredeyse tamamı, tezahürat tarihi bölümünde çok eğlendiklerini söylediler. Doğaldır. Çünkü, zaman zaman mide bulandırıcı örneklerle karşılaşsak da, küfürlü tribün tezahüratları esprili bir geleneğe dayanıyor ve başlı başına bir kültür parçacığı oluşturuyor. Bir gün tribünler çok kibarlaşırsa, "Ah nerede o eski kötü Türk filmleri" yakınmaları gibi "Ah nerede o eski küfürlü tezahüratlar" da denecek, bu kesin... Futbolla doğrudan alâkalı olmadığı için, ayrıntılara dalmayan kısacık bir soru: Bir "anlık tepki" aracı olarak, küfür o kadar da kötü bir şey mi?

• Küfürlü tezahürat konusuna girmişken: Yeni baskının giriş yazısındaki Amerika örneğiyle, "Küfürlü tezahürat engellenemez!" altbaşlığını izleyen ABD kaynaklı anektod arasında bir çelişki olduğu düşünülmesin. Profesyonel liglerin bilet tarifeleri, tribün "ambiansı" başka, kolej liglerinininki başka.

• Elde rakam, istatistiksel veri vs. bulunmayınca, ancak bir gözlem olarak söylenebilir ki, "yüzer-gezer" taraftarların oranı son yıllarda artış gösterdi. Bir sezon "Ben bıraktım, sen niye hâlâ Fener'i tutuyorsun ki" diyenlerin ertesi sezon yeniden fanatik Fenerli kesildikleri; üç yıl önce Galatasaray'a toz kondurmamayanların, iki yıl önce "nesini tutacağım yahu"ya geçtikleri çoğul örnekler üzerinden gözleendi. Bu esneklik midir, şahsiyetsizlik ya da karaktersizlik midir? Esnek yorumlara açık bir konu...

• 90'lı yılların futbol gündemine giren, daha doğrusu gündemdeki yerini tazeleyen konulardan biri de Anadolu-İstanbul ayrımıydı. Böyle bir ayrımın sözkonusu olmadığını, İstanbul kulüplerine belli

ayrıcalıkların tanınmadığını söyleyenlerin bir kez daha düşünmelerinde yarar var. Ancak konunun başlığını, "diğer kulüpler-üç büyükler" şeklinde değiştirmek gerekiyor. Zeytinburnu'nun ne ayrıcalığı var ki?.. Bu, çok boyutlu bir konu aslında. Üç büyüklerin 90'ar yıldır basketboldan voleybola, yüzmeden atletizme, yelkenden küreğe birçok bransa emek verdikleri, futbolda da lokomotif konumlarını korudukları, bazı şeyleri hakettikleri söylenebilir. Buna karşılık "Hakettikleri şey, böylesine büyük bir ayrıcalık, böylesine büyük avantajlar mı?" sorusu yöneltilebilir. "Anadolucu" kesime, "Sizin en büyük şanssızlığınız Ali Sami Alkış" denebilir:.. Konumuz tribünler olduğuna göre, sadede gelelim: Üç büyüklerin "güç" imajını korumaları, İstanbul dışındaki taraftar kitlelerinin erozyona uğramasını önledi. Ancak, Bursa, Kocaeli gibi "güç"lü takımlar çıkaran kentler, bu genellemenin dışında kaldılar; Bursaspor ve Kocaelispor, arkalarındaki "yerel ruh" desteğini genişlettiler. Diğer kentlerdeki "Anadolucu" taraftarlar da, İstanbul'a karşı hayli keskinleştiler. Böylece, her kentin kendi içindeki "üç büyükler-Anadolu" çekişmesi de keskinleşmiş oldu... Tüm bunlar yaşanırken, kitapta sözü edilen meşhur Bursa-Eskişehir çatışması da, Eskişehirspor'un 1995-96 sezonundaki kısa 1. lig ziyareti sırasında dostluğa ve dayanışmaya dönüştü: "İstanbul'a karşı omuz omuza!"

- Özal ve Papandreu rahmetli oldular. Thatcher ve Norman Tebbit artık iktidarın çok uzağındalar. Ancak bu, onlarla ilgili değerlendirmelerin geri alınmasını gerektirmiyor... Kitabı bugün yazsam, Norman Tebbit'le ilgili o kadar ağır ifadeler kullanmam herhalde. Demek ki, bazı şeyleri "gençlik heyecanı" içinde, daha açık ifadeler kullanarak yapmakta yarar varmış... Yalnız, kitabın ilk baskısında yer alıp, yeni baskıdan çıkarılan tek paragraf da bu bölümde. Taraftar tiplmeleri üzerine kısacık bir paragraftı. "Keşke böyle yazmasaydım" dediğim onlarca paragrafa dokunmadım ama ona dayanamadım. Gençlik heyecanı zaman zaman neler de yazdırıyormuş insana! (Görüldüğü gibi, her şey değişiyor da "geyikçilik" baki kalıyor.)

- Bugün İstanbul'da bir sürü beş yıldızlı otel var. Ama dünyada bir Şeref Stadı daha yok. Onca unutulmaz anının mekânıydı; devre arasında istavrite çapari sallanan, hatta hava iyiye Boğaz'a dalınan bir yerd. Kimse kalkıp da "Boğaz'ın yüzülecek hali mi kaldı" demesin. Şeref Stadı'nı feda eden kafayla Boğaz'ı mahveden kafa aynı çünkü. O kafa, 50 bin liraya deniz kıyısında maç seyredilebilmesini kaldıramaz. Öyle bir alan, ancak en ucuz odasının geceliğine birkaç yüz dolar ödenen bir otele yakışır. Boğaz kıyısındaki tarihî çay bahçeleri birer birer gider, oraları rant alanlarıdır. Boğaz'a bakan bir tarihî ilkokul hemen satışa çıkarılır, çünkü rant alanıdır. Açıklama da gayet mantıklıdır: Romantizm çözüm değil, oranın satışından gelecek parayla kaç ilkokul yapılır biliyor musunuz? Peki, Türkiye'nin bütün bütçesi önünüze serilse, bir Şeref Stadı daha yapabilir misiniz? Arsaların kıymeti var da, anıların kıymeti yok mu? Şeref Stadı'yla ilgili bölümdeki ağır ifadeleri, yeni baskıyı hazırlarken de gururla sahipleniyorum!

- Futbola ilgisi yok ama tribünlerle ilgisi var: Türkiye'de basketbola gösterilen sevgi, çok inişli-çıkışlı bir grafik izler: Basketbolün sessiz-sedasız federe olduğu yıllar, bir Fenerbahçe-Galatasaray maçından önce Spor ve Sergi Sarayı'nın kapısını kıran anî ilgi patlaması, ardından yine boş tribünler, 60'ların sonu-70'lerin başında İTÜ'nün muhteşem kadrosuyla Fenerbahçe, Galatasaray ve güçlü Ankara takımları arasındaki rekabetin doldurduğu tribünler, yine boş tribünler, Beşiktaş-Eczacıbaşı mücadelesinin yarattığı ilgi, yine boş tribünler, 80'lerin başında Fenerbahçe'nin büyük transferleri ve millî takımın Çalenç turundaki maçlarıyla ortaya çıkan, Fenerbahçe-Galatasaray rekabetiyle süren seyirci patlaması, ardından play-off finalinde bile bomboş kalan tribünler ve 90'ların ilk yarısında Efes Pilsen ile Ülkerspor'un uluslararası başarılarıyla bir kez daha patlayan basketbol sevgisi... Basketbol salonları bir dolar, bir boşalır. Ve her doluş döneminde, birileri kendilerini "gerçek basketbol seyircisi" ilan eder, salonlara futbol seyircisinin gelmesinden yakını. "Basket olmuş, adamlar goal diye bağırılmış" türünden palavralar atılır. Oysa, futbol seyircisi olarak nitelendirilen insanlar salonda yokken, -yılların yıldırmadığı birkaç yüz basketbolsever tribün müdavimini tenzih ederim- diğerleri de yoktur. Tribünleri beraber doldurur, beraber boşaltırlar. Efes Pilsen ve Ülkerspor'un gerçekten çok büyük başarılarının ardından yine bu "Onlar gelmesin yaa!" edebiyatını yapanlar, sanki kendileri bütün hayatlarını salonlarda geçirmişler gibi konuşanlar çıktı ortaya. Daha dört yıl önce, Abdi İpekçi Spor Salonu'ndaki bir maç sırasında, büyük kulüplerimizden birinin coach'u sinirlenip ayakkabısını tribüne fırlatmıştı da... Tribünde ayakkabıyı geri atacak bir Allah'ın kulu yoktu. O hakiki basketbolseverler neredeydi o gün?

- 90'ların ilk yarısı, tezahürat tarihine çok önemli katkıların sağlandığı bir dönem olmadı maalesef. Ne 70'ler kadar yaratıcı, ne 80'ler kadar canlı... Dönemin ruhu, tribünlere milliyetçi-siyasî sloganlar üzerinden taşındı. "Ya Allah Bismillah Allahüekber", anlamsal içeriğinden bağımsız biçimde bir tehdit tezahüratına, kavga peşrevine dönüşürken, "Kahrolsun PKK!" da klasikler arasına girdi. Evet, bu sloganlar, bazı maçlarda iki tribünü birleştirebiliyordu ama özellikle üç büyüklerin maçlarında bir ayırım çizgisine de dönüşebiliyordu: "PKK sizinle gurur duyuyor!" Tabii ki karşı taraf da sessiz kalmıyordu: "Apo'nun piçleri y.ak istiyor!"... Türk futbolunun uluslararası alandaki görece parlak dönemi, "Avrupa

Avrupa duy sesimizi!" tezahüratında bulacaktı ifadesini. Şarkının millî takım versiyonu "İşte bu Türklerin ayak sesleri/ Türklerle kimse başa çıkamaz/ Avrupa ibnesi kolla kendini" diye devam ediyordu. Kulüp versiyonları da çok farklı değildi: "İşte bu Cim Bom'un ayak sesleri/ Cim Bom'la kimse başa çıkamaz/ Manchester ibnesi kolla kendini!" Ardından da "We are the best Galassaraay!" geliyordu. İşin ilginç tarafı, taraftarlar arasında, pankartlara da yansiyacak biçimde, "Biz Avrupalıyız... Biz Avrupa'da oynuyoruz, siz nerede oynuyorsunuz?" tartışmaları yaşanıyor. "Avrupa ibnesi'nin bir parçası olmak niçin bu kadar önemliydi, yoksa Avrupa aslında ibne değil miydi? Kitap yayına hazırlanırken, bu konu henüz netliğe kavuşmamıştı... Aynı yıllarda, tribünlerde milliyetçi sloganlar atanlar, uluslararası maçlarda diğer Türk takımlarını tutup tutmama konusunda ikiye bölüneceklerdi ve tutmayanların sesi her zaman daha çok çıkacaktı. Avrupa Kupaları'ndan elenen takımları "Türkiye sizinle rezil oluyor!" diye kızdırmak yine neyse de, bir Galatasaray-Barcelona maçı öncesinde Fenerbahçe Stadi "Barcelona, sen çok yaşa/ Canım feda olsun sana..." diye inleyecekti. 1992'de, Fenerbahçe'nin eski Çekoslovakya'da Sigma Olomouc'a 7-1 yenilmesinden dört gün sonra, Ali Sami Yen Stadi'ndeki Galatasaray-Fenerbahçe maçında iki Galatasaray tribünü saatlerce karşılıklı olarak bağırıyordu: "Oku bakıyım/ Siigmaa!" Ancak maçı Fenerbahçe, Aykut'un golüyle 1-0 kazanacak ve Barış Manço'nun "Ayı" şarkısından uyarlanan tezahürat bu kez Fenerbahçe tribünlerinin ağzına düşecekti: "Oku bakıyım/ Aaaykuut!" Söz Aykut'a gelmişken, yaygın bir hatayı düzeltmekte de fayda var. Fenerbahçe, 1996 Mayıs'ında Trabzon'u Trabzon'da yenerken kader golünü Aykut atmış ve ardından, iki hafta boyunca, hem stadlar hem sokaklar inlemişti: "Nasıl koydu Aykut Kocamaan, Kocamaan, Kocamaan ooo!" Çoğu kişi bunu bir özgün eser zannetmişti. Oysa ortada Aykut'un soyadının Kocaman olmasından gelen bir tesadüf vardı ve özgün yapım haftalar önce Beşiktaş tribününden çıkmıştı: "Ali Şen'in g.tü kocamaan, kocamaan, kocamaan ooo!"... Ali Şen'in yeniden sahne alması, Fenerbahçe tribünleri için de, rakip tribünler için de başlı başına bir malzemeydi zaten. Hatta tezahüratlar daha Ali Şen başkanlığa seçilmeden başlamış, yılların klasiği "Ali Şen başkan, Fenerbahçe şampiyon"a "Şener Şen başkan, Fenerbahçe şampiyon" cevabı uydurulmuş; sarı-lacivertli tribünler, Şen'in seçilmesinden sonra işi bir adım ileri götürüp "Ali Şen başbakan, Ali Şen başbakan" diye bağırırken, "Ali Şen sermaye, Fenerbahçe kerhane" cevabı da arşivlerin tozlu raflarından kurtulmuştu. Elbette ki, dönemin Ali Şen'li yeniliği başkaydı: "Hem taraftarla/ Hem Ali Şen'le/ Hem s.ke s.ke/ Fener şampiyon/ O.çocuğu Cim Bom Bom!" Fenerbahçe taraftarları, İnönü Stadi'ndeki bir Beşiktaş maçında Süleyman Seba'ya da sataşacaklardı: "Süleyman uyuma/ Piçlerine sahip çık!" Cevap fazla gecikmeyecekti: "Ali Şen uyuma/ Maymunlara sahip çık!" Fenerliler, kapalı tribünü ikiye bölen parmaklıkların arasından bağırıyorlardı... Dönemin yeniliklerinden biri de özel televizyon kanallarıydı. Yılların hedefi TRT'ye artık kimse bulaşmıyor, stadlar kâh "Kafam girsin ibne Star'a da" diye, kâh "S..İmiş Cine 5" diye inliyordu... Ve her başarı, her şampiyonluk, her çekişme kendi tezahüratını üretiyordu. Galatasaray tribünleri, "Hanginizin var böyle tarihi..." diye başlayıp, Avrupa zaferlerini sıralıyordu, örneğin. Beşiktaşlıların, 1994-95 şampiyonluğunu kutlayan "Yer siyah, gök beyaz/ Şampiyoon!" şarkısı yeri göğü inletiyordu. Tüm bu yıllar boyunca da, Türkiye, pop şarkılarıyla inliyordu. Elbette ki tribünler, bu kaynağı keşfetmekte gecikmeyeceklerdi. Ozan Orhon'un "Cemile"sinin tribün versiyonu, "Kanarya nerde/ Hani nerde/ Sami Yen'de yook!", masum şarkılar arasındaydı. Hele hele "Oynatmaya az kaldı/ Cim Bom'um nerde/ Koyamazsam o g.te/ Çıldıracağı'nın!" gibi, "Aboneyiz abone/ Beşiktaş'ı s.kmeye!" gibi örneklerle karşılaştırıldığında... Devir pop devriydi, şarkılarından "acıların takımı" türünden futbol esprileri türetilen Emrah bile popçu olmuş, "Haydi şimdi gel/ Erkeksen Taksim'e gel!" gibi kavga randevusu tezahüratlarına malzeme sağlamıştı. Ancak arabesk de henüz ölmemişti. İbrahim Tatlıses'in "Caney caney caney/ İşte meydaney" türküsü tribünlerde "Delikanlı Cim bom, neredesin haney?" ekiyle klasikleşirken, arabeskin yeni yıldızı Mahzun Kırmızıgül'ün "Kardeşlik Türküsü" de tribünlerde tam bir kardeşlik marşına dönüşecekti: "Ne Cim Bom, ne Fener/ Hepsi de ibneler/ Kartal'ın aşkıyla/ İnliyor tribünler/ Kartal loy loy loy/ S.ker oy oy oy!"... Son notumuzu Trabzonspor tribünleri için düşelim: Kitabın ilk baskısında, "Trabzonspor'un Türk tezahürat tarihine, geciken katkısının artık gerçekleşmesini bekliyoruz" denmişti. Hâlâ bekleniyor...

SPOR BASINI "Yalan mı Abi!"

Ergun Gürsoy'dan: "Basın mensupları yazacak şey bulamıyor. Şimdi beni yere vurmaya, aşağı indirmeye çalışıyor. Bir yukarı bir aşağı indirmeye çalışıyorlar. Bakalım ne olacak?"

Beşiktaşlı Ali'den: "Zaman zaman çok tatsız olaylar yaşıyoruz. Taraftarların antrenmanları basması ya da bizim aşırı ölçüde suçlanmamız gibi. İşin böyle noktalara ulaşmasında basın da rolü var. Bunu biliyorum."

Selçuk Yula'dan: "Sen kendini nasıl soyutlarsın futbolun sorunlarından? Sen benim bardaki resmimi bas, yalan haber yaz, kötü oynayınca 'Bu forma sana yakışmaz, ruhsuz, şımarık' de, futbolcuyla futbol konuşacağına atlı karıncanın üzerinde resmini çekip garip haberler yaz, ondan sonra futbolumuz niye böyle?.. Ne verdin ki ne istiyorsun?"

Mustafa Denizli'den: "Federasyon'un düzenlediği B Antrenör Kursu'nda benim sınava gireceğim yerde sınavda gözlemcilik yaptığımı yazdılar. Federasyon'la olan mukavelemin ilgili maddelerini okusalardı, kamuoyuna böyle yanlış bir şey duyurmayacaklardı. Gazeteciler işin aslını bilmedikleri, araştırmadıkları, kulaktan dolma haberlerle, dedikodularla uğraştıkları için böyle oluyor."

Yılmaz Yüçetürk'ten: "Benimle hiç konuşmadan röportajlar yapanlar oldu, hem de sekiz sütun üzerine. Ağzımdan takım tertibi yaptılar, Fenerbahçe'den ondokuz kişi sattırdılar. Hiç görmediğim arkadaşlar."

Fenerbahçe amigosu Oğuz Bayram'dan, yani "Kemik"ten: "Olaylarda basının kışkırtması da var. Basın ortalığı ateşliyor, taraftarları dolduruyor, kavga çıkıyor. Ya da adam gazeteyi açıp okuyor, kendi oyuncusu aleyhinde aslı astarı olmayan bir yazı. Bu sefer kendi antrenmanında olay çıkarıyor. Bilmiyor ki, doğru mu yalan mı? Hemen doluyor tabii ki."

Şikayetler, eleştiriler haklı ya da haksız... Bunlara basının vereceği cevaplar da olmalı. Ama şimdilik konu bu değil, ortada su götürmez bir gerçek var: Futbolcusundan hocasına, yöneticisinden taraftarına, futbolla ilgilenen herkes, en azından "hemen herkes" spor sayfalarının etki alanı içinde. Bakıyorlar, okuyorlar. Kızıyorlar, keyifleniyorlar. Öyle ya da böyle, mutlaka etkileniyorlar. Spor basınının ağırlığı klasik "dördüncü kuvvet" konumunun üzerinde bir yerlerde seyrediyor ve elbette ki "kuvvet", tek başına olumlu bir anlama gelmiyor.

Manşet manşet yıllar

Bu, Üsküdarlı Mehmet Burhaneddin Bey'in ya da Cumhuriyet adıyla Burhan Felek'in 28 Eylül 1910'da ilk Türk spor dergisini "matbuat alemi"ne kazandırmasıyla başlayan bir hikâye. Sonra Refik Osman Top'un Gol'ü geliyor. Spor basını, uzun bir dönem Kırmızı-Beyaz, Türkspor gibi dergilerle sınırlı kalıyor. 50'lere kadar, gazetelerde spor sayfası diye sabit bir bölüm yok. Önemli bir şey olursa, sayfaların arasına sıkıştırılan haberlerle idare ediliyor. 1951'de profesyonelliğin resmîyet kazanması, gazete binalarının içine de spor profesyonelleri serpiştiriyor. Spor yazılarının yayımlanması için çok özel günler beklenmiyor artık, spor sayfaları var. Bu sayfaların motoru da profesyonel futbol.

Ve farkediliyor ki, sırf spor yazılarını okumak için gazete alanlar bile var. Yani futbolla, güreşle, atletizmle dolan sayfalar gazetenin kıcı mıcı değil, önemli bir bölümü. Spor servisleri genişliyor. 60'ların sonunda gazete sayfaları renk kazanırken, spora da renkli sayfalar ayrılıyor. 70'lerde spor dergiciliği büyük bir krize doğru yol alırken, uzun bir dönem için son iyiliğini yaşarken, gazeteler aynı alanda bir altın madeni bulmanın sevinci içinde. Spor servisleri genişliyor, sayfalar artıyor.

Ama daha ne günler var görülecek. 80'ler, sporun Türkiye gündemindeki yerini genişletirken, spor sayfalarının gazetelerdeki yayılma sürecine de hız kazandıracak. 90'ların eşliğinde dergicilik canlanır gibi olurken, spora beş tam sayfa ayıran gazeteler bile görülecek. Günlük spor gazeteleri çıkarılacak, büyük tirajlar vurulacak...

O upuzun hikayenin kısacık özeti böyle bir şey işte, sayfaların hikâyesi... O sayfalara imza atanların, yani spor yazarlarının hikayesi daha önemli aslında. Çünkü, spor sayfaları zaman zaman unutsa da: Önce insanlar...

Spor sayfalarının insanları... Bu hikayenin de ortası yok. Yine ya upuzun, ya kısacık. Mecburen ikincisi: Spor yazarları çeşit çeşit ama her şeyden önce iki çeşit. Profesyonel gazeteciler ve eski sporcular. Konu futbol olduğuna göre, eski futbolcular.

Spor sayfalarının profesyonel gazetecileri, gencecik yaşta mesleğe yazılmış; "Sen spordan başla bakalım" tayiniyle, duvarlarını top resimlerinin doldurduğu bir servisin ortasına düşmüş insanlardır. Kural olarak değil, genel olarak. Kimisi gazeteciliği kıvıramayacağını bu serviste anlayarak bambaşka bir sektöre kayar, kimisi gazetenin başka bir servisine kayar.

Kim kalır geriye? Kıpırdayacak yer bulamayanlar ve spor servisine ısınanlar. Yani yıllar boyu gazetenin en çok okunan sayfalarına imza atacak insanlar.

En hızlı ataktan daha hızlı bir tempoda haber yetiştirecek insanlar. Stadlardan gazete binalarına, oradan salonlara, yine gazete binalarına, antrenmanlara, yine gazete binalarına koşturacak insanlar. Çok sevdikleri deyimle, "yağmurda çamurda" iki kare fotoğraf için helak olacak insanlar.

Milyonlarca sporseverin coşkularını da üzüntülerini de sokaklardan-sahalardan sayfalara taşıyacak insanlar. Kimi zaman umutsuz kimi zaman umutlu bir rekabet ortamında yükselmeye çalışacak; şef fırçası, müdür zılgıtı derken imzasız habercilerden yorumculuğa sıçrama, yönetici koltuğuna oturabilme mücadelesi verecek insanlar. Bu hayhuy içinde, çok okuduklarımız bile bile, "Spor yazarlarını küçümsüyorlar mı" endişesiyle biraz alınganlaşacak insanlar.

Belki de böylesine bir bıçak sırtında gezindikleri için, her zaman her haberlerine inanılmıyor. "Dikkat, derinlik aranıyor" anonları yapılıyor. Bazı yorumcular fazla duygusal bulunuyor, bazı yazılarda art niyet aranıyor.

Ama bu bıçak sırtı bile, iyimser ifadeyle azınlık, kötümser ifadeyle çoğunluk için mazeret olabilir mi? Aynı futbolcuyla bir günde dört ayrı takıma transfer edenler, yüklendikleri insanların "insan" olduklarını unutanlar, yazdıklarının tahribat alanını ölçemeyenler, özel hayat hakkını çiğneyenler, kendi kendilerine demec verenler, savunma almadan suçlayanlar, yazılarını kulüp flaması gibi dalgalandırırken gazetecilik misyonunu "bizim kulüp" misyonuna ezdirenler, ellerindeki spor sayfalarının kişisel kavgaları için değil okurlar için var olduğunu kestiremeyenler, üç-beş kuruşluk çıkar için olmadık adamlara övgüler düzenler, bile bile ortalığı karıştıranlar, yine bile bile insanları kızdıranlar, sporcuların eline top-tüfek verilerek yazılmış uydurma yazıcıları yaratıcılık zannedenler... Bıçak sırtı bunlar için mazeret mi, bahane mi? Elbette ki aynı soru sporla ilgili olmayan gazetecilere de sorulabilir; zaten bu yüzden, upuzun yazılar değil kısacık bir özet. Ama konumuz futbol ve futbolun yeri spor sayfaları...

Spor sayfalarının profesyonel gazetecileri... Ve ikinci grup, eski sporcular; biraz tecrübeleri ve bilgileri, daha çok imzaları için sayfalara davet edilenler. Kimisi saygın yorumcu: İzler, düşünür, oturup yazar. Kimisi izler, az düşünür, bir şeyler anlatır, profesyoneller oturur yazar. Kimisi de yalnızca bir imza. İki kelimeyi bir araya getirip yanındakilere anlatana kadar onun imzasıyla yazılan yazı sayfaya konmuştur bile.

Bunlar, kaba çizgiler. "Tip"ler o çizginin önünde, arkasında ve kendi köşelerinde. Spor sayfaları genelde ateşli alanlardır. Tipleri ve imzalan aşan, öfkesi korkunç, coşkusu yere göğe sığmaz havalar eser bu alanın üzerinde. Belli dil hücrelerine, dar bir jargona sıkışılması da bu ateşin kalıba dökülmesinden kaynaklanıyor herhalde. Ama "tip"ler bu kalıplan aşar; her zaman değilse bile zaman zaman...

Biri vardır aynı ateşten ve aynı kalıplardan çok daha yakıcı oklar fırlatır. Erişilmez coşkusuyla kavurur geçer. Galatasaray Neuchatel'i elediğinde, "Heyt be, aslanlarım be, gelin kucaklayayım sizi, gidin ulan be, beni rahat bırakın, coşmak istiyorum, ne maçı, heyt be" gibi ateşinden yanına yaklaşılmaz satırlar döktürür. Fenerbahçe-Samsunspor maçındaki kavgaya mı kızdı? Vay kavga edenlerin haline: "Kızıl Tugay'cılar... Ebu Nidal'ciler... ASALA'cılar, PKK'cılar. Gelin gelin de İstanbul'a, vahşet nasıl olmuştuk öğrenin... Hiçbir şey PKK'cı kesilmenize, bölücülerden daha vahşi olmanıza neden değildir... Öğreniyoruz."

Başka biri, yeni İstanbul'un kavga döğüş havasını değil eski İstanbul'un dönmeyecek esintilerini yazar. Bu yüzden yazıları ateşli değil, ılıktır, yumuşaktır. Onun yazılarında, bugünün kalecileri kale direğine bilmemkaç yıl öncenin kalecisi Vefalı Abdül'ün resmini asarlar; futbolcular çalım atmaz, Halic'i terkeden levreklerin dip akını gibi sıyrılıp giderler. Gün olur, morlu takımın lahana dolmasını nasıl yuttuğunu okur, yazarın maçı nasıl yorumladığını pek anlayamazsınız. Ama en azından, kalıpları aşan bir dil keyfi

yaşarsınız. Daha önemlisi, düz hakaretlerin, bir çırpıda harcanan insanların karşısında allak bullak olmazsınız. (Yalnız bir defa, Galatasaray'ın Alman kondisyoneri Sandhowe'nin "lavabosuna beş parmak sokmuştur.)

Maçların ardından, oyuncu portreleri yazan biri vardır. Eski bir futbolcudur, geniş anlamda "iyi" bir insandır. Ama yirmi portresinin ondokuzunda kötü oynayan oyunculara verilir. Yirmi oyuncu iyi oynasa, kötü oynayan iki kişiden birini seçer. Niçin? Kimbilir...

Biri, yılda 400 Türk filminin çekildiği yılları nasıl kaçırmıştır, anlayamazsınız. Bazen öyle yazar ki, gelmesi zor kocaları bekleyen kızlar, futboldan anlasınlar anlamasınlar, daha üçüncü satırda hümgür hümgür ağlarlar. Bir duyusalılık, o kadar olur. Sitemler eder, seyircinin gözyaşlarını anlatır, kalbini tutturur, kötü adamları ayağa kaldırır, iyi adamları gönlüne oturtur. Çok kızdığına küfür bile eder. Hani kızdığı herifi bir yakalasa, sivri burunlu beyaz ayakkabılarıyla tekmeleme tekmeleme haşat edecek diye korkarsınız... Yetenekleri anlatmakla bitmez. Örneğin, çok iyi habercidir. Türk filmlerinin altın devrini kaçırmamasına biraz da bu yüzden hayıflanılır. Haberciliği, senarist emeğiyle kotarır.

Spor sayfalarının tipleri, anlat anlat bitmez. Gerçekten... Ama bu kalabalığın içinde, "baba"nın özel yeri vardır. Baba, sürekli olarak spor basınıyla çatışır çünkü. Suçlar, suçlanır ve galiba pek sevilmmez. Oysa okuyucular arasında, binlerce hayranı vardır. Elbette ki, her yazısına küfür sağanakları savuran binlerce kişiyle birlikte.

Baba'ya boş atıp boş tutmak mümkün değildir. Sporla ilgili her konuda muhakkak farklı fikirleri vardır. Farklı değilse bile, Baba öyle bir yazar ya da bol bol çıktığı televizyonda öyle bir anlatır ki, çok farklı şeyler söylediğini zannedersiniz. Ama Baba'nın ayrı bir yeri vardır, bu kesin. Her yazısı, yazarının imajıyla birlikte okunur. Baba'nın hiçbir satırı için "Geçen gün biri yazmıştı ama..." denmez. "Baba yazmıştı" denir.

Baba biraz fanatiktir. Yalnızca tuttuğu ve kaşkolünü çıkarmadığı takım konusunda değil, her konuda. Bir futbolcuya taktı mı kötü takar, hele kendi takımına yakışmadığını düşündüğü futbolculara. Üşenmez, yorulmaz, sürekli "Bu adamın bizim takımında ne işi var"ın versiyonlarını döktürür. O adamın da insan olduğunu unuttur. Eğer bu sınıftan bir futbolcu her şeye rağmen yıkılmayarak takımın yıldızları arasına girerse, Baba'nın kaleminde "büyük kaptan" payesine erişip sarı saçları okşanırsa, o zaman başka. Baba, geçmişin sık sık hatırlatılmasından hoşlanmaz.

Baba'nın fanatikliği, üslubuna da abartmalı ifadelerle yansır. Mesela Baba'nın takımı şampiyon oldu da futbolcular eğlenmeye mi gitti; inanın, şimdiye kadar dünyada hiçbir gençlik grubu bu kadar nezih bir eğlence düzenlememiştir. Baba'nın takımına karşı, ligin vasat stoperlerinden biri iyi mi oynadı; Türkiye'nin en kötü stoperi aşılamamıştır. Baba'nın takdiri budur.

Baba birisini tuttu mu, tam tutar. Huyu böyle. Bir güreş antrenörüne, ki gerçekten iyi hocadır, yıllar boyu hiç kimse eleştiri getiremez. Baba çok kızar, eleştirilecekse kendi eleştirir. Ama Baba'nın hiçbir sevgisi ve hiçbir nefreti, son yılların başarılı hocalarından birine gösterdiği düşkünlükle boy ölçüşemez. Onu da ancak Baba eleştirebilir. İnancı, Türk futbolunun gerçek gücünü, hücum futbolunun nimetlerini birlikte keşfetmişlerdir çünkü. Tekrar olacak ama, Baba biraz abartır işte. Yalnız, her konuda her koşulda ve her sonuçta haklı çıkmanın, haklı görünebilmenin formülünü, Baba ve arkadaşları gerçekten inanılmaz bir başarıyla uyguladılar. Bu abartma değil.

Baba hep haklı çıkar. Türkiye'deki yıldızların çok ucuz biletlerle seyredildiğini yazar. Bilet fiyatlarındaki artışları yadırgasanız, karşınızda Baba'nın yazılarını bulursunuz. O fiyatların uygulandığı ilk maça, ki Fenerbahçe-Besiktas Kupa finalidir, parmakla sayılacak kadar az mı seyirci geldi? Baba açıklar: Tribünleri itler köpekler boşaltmıştır. Asıl taraftarlar, hooliganların korkusundan stadların yanma yaklaşmamaktadır. Baba her şeyi açıklar, hem de istediği gibi.

Baba, "en fanatik taraftar" kimliğini taşıyan spor yazarı olarak bilinir. Bu iftiradır. En fanatiklerden biridir yalnızca. Hastası olduğu kulüple organik bağları vardır, yönetim kavgalarında adı geçer. Kulübün iç dengelerine göre, zaman zaman yüklendiği insanlar çıkar. O dengeler değiştiğinde, Baba bu kez yüklendiği insanları göklere yükseltir. Çünkü, kulüp-içi ilişkilerden kopmaması çok önemlidir. Yıllarca uzakta seyrettiği bir dünyaya, lüksüyle, havasıyla, pahalı ilişkileriyle, çok sevdiği bu kulübün kapısından dalmıştır. Kulüp, Baba'ya sınıf atlatmıştır bir ölçüde. Ama iddia edilir ki, Baba yönetim kavgalarına bulaştıkça, yazılarının saygınlığı da bir alt sınıfa düşmüştür. Doğru mu? Baba bilir.

"İtler köpekler" dediği seyirci grubundan hiç hoşlanmaz. Maçlarda kavga çıkaranları da, onları azdıranları da nefretle anlatır. 1989-90 sezonunun başında, Hasan'ın Fenerbahçe'den Galatasaray'a geçmesiyle gerginleşen hava "büyük olay" sinyali verdiğinde, Ankara'da polis şefleriyle toplantı yapan Baba'dır. Tribünlere video kameralar yerleştirilmesi, fanatik taraftarların akıl hastanesine gönderilmesi, özel polis timleri kurulması gibi kararları öneren ya da en azından destekleyen Baba'dır. Taraftarların kışkırtılmamasını isteyen Baba'dır. Şu satırların yazan da Baba'dır: "Yalçın Doğan haklı. Teşkilatı, basını ile bir Fenerbahçe Cumhuriyeti'nde yaşıyoruz. Yaşamaya da devam edeceğiz. Ama bu cumhuriyette

Galatasaray da zaman zaman sesini işte böyle duyuracaktır... Ergun Gürsoy, Galatasaray'ın şamar oğlanı olmadığını göstermiştir. Gürsoy'a yöneltilen nefret oklarının gerçek sebebi, işte artık meydanın boş olmadığını göstermesidir." Baba; "işte böyle alınır, işte meydan böyle doldurulur" havasından çalabilir ama taraftarların kızmasına tahammül edemez. Onları dolduranlara tahammül edemez. Ne yapacaksınız? Bir yazısına UEFA'dakilerin o..çocuğu olduklarını yazarak başlayan ve aynı yazının sonunda polislerin tribünde küfür edenleri dışarı atmalarını isteyen aynı kişidir yine: Baba!

Baba'nın sert önlemlerden yana olması biraz da otoriteye olan saygısından kaynaklanır. Askerlik günleri, hayatının en mutlu dönemlerinden biridir. Orada emirlerin tartışılmayacağını öğrenmiştir çünkü. Bu nedenle, "Siz koskoca Evren Paşa'nın emrine karşı mı çıkıyorsunuz, niçin Spor Sergi Sarayı'nı yalnızca spora tahsis etmiyorsunuz?" gibi şeyler yazmıştır. Baba'nın talebi haklıdır da... Neyse, emir tartışılmaz. Emir demiri kesemeyeceği bir koşul vardır: Baba'nın o emri desteklememesi... İşte Baba'nın sevdiği biri yukarıdan gelen emri dinlemiyorsa filan... Yoksa, önce otorite. Öylesine ki, Baba eski bir gazete yöneticisini överken, rahmetlinin kızdığı mürettibin parmaklarına demir kadrat cetveliyle vurup parmaklarını nasıl kırdığını filan anlatır.

Baba, küfürlü ve ölmeli-öldürmeli tezahüratlara hiç dayanamaz. Hele "ölmeye geldik" çığlıklarına. Baba belki haklıdır. Ama tuttuğu takımın başkanı, "Bizim takımı sevmeyen ölsün arkadaşlar" dediğinde, Baba hiç kızmaz. Aksine, "Seni sevmeyen ölsün" şarkısının derin anlamından ve Galatasaray tribünlerinin bu şarkıdan yaptığı uyarılmanın güzelliğinden dem vurur. Baba'nın sorunu da burada galiba. Önemli olan Baba'nın düşünceleri, nefretleri, fikirleri. İnsanların ölmeye gelmelerini herkes gibi Baba da yadırgar. Ama Baba'nın sevdiğini sevmeyen, aynı sevgiyi paylaşmayan için "Allah geçinden versin" denemez. Tez elden...

Her şeye rağmen, Baba renktir. Yalnızca kaşkolünün birleşince turuncuya çalan renkleri değil, Baba'nın kendine özgü bir rengi de vardır. Katılırsınız, katılmazsınız ve katılmadığınızda hakaretlere uğrayabilirsiniz ama Baba'nın farklı düşünceleri olduğunu inkâr edemezsiniz. Ve ne kadar kızarsanız kızın, zaman zaman onun yaklaşımlarına sığınabilirsiniz. Söz spor yazarlarından açılınca, en geniş bölümü de Baba'ya ayırırsınız. Nedir Baba'nın hikmeti? Debreli Hasan rolünde tatmin ararken, arada bir de "abalı"yı oynayıp başkalarını tatmin etmesi mi?

Spor basınından parça parça

Spor basını eleştirmek, spor yazarlarına yüklenmek son yılların modası. Zaman zaman sıkıcı hale gelen bir moda. Hele spor sayfalarının, "bütün" içinde yalnızca bir parça olduğu düşünüldüğünde. Ama öyle yazılar, öyle olaylar var ki, o parçalar birleşince bu kez de "nasıl eleştirilmez" dedirten farklı bir "bütünümsü" çıkıyor ortaya. Mesela:

"Hakem senin anan var mı demiyorum. Bütün analar kutsaldır çünkü. Senin bacın var mı bacın?" İnanması zor ama, bu bir spor yazısının girişi.

Fenerbahçeli Osman, beklenmedik bir şekilde Trabzonspor'a transfer olunca sporseverleri bir meraklı alır. Ortada çeşitli söylentiler dolaşmaktadır. Acaba Osman niçin Trabzon'a gitmiştir? Bir gazete, Osman'la konuşarak merakı giderir. Aile ocağına geri dönmek, anasının babasının dizi dibinde oturmak istiyormuş, bu yüzden Fenerbahçe'yi bırakmış. Makul bir açıklama. Osman, annesini de babasını da çok yıllar önce kaybetmiş olmasa...

Bir spor magazini: Tanju uzun süredir gol atamıyor, çok üzülüyor. Kurt muhabir, maç günü Tanju'nun evine gidiyor. Bakalım gol atabilecek mi, gol atamayacak mı? Karısı ve çocuğu, atarsa ne yapacaklar, atamazsa ne yapacaklar? Televizyonun karşısına oturuluyor, maç başlıyor, ilk yarı Tanju'da tık yok. Oğlu Anıl bu duruma çok kızıyor, "Bok baba, n'olacak" diyor. Annesinden de fırçayı yiyor. Ama ikinci yarı Tanju coşuyor, golünü atıyor. Ekran başında bir sevinç bir sevinç... Magazin işte, ister okursunuz ister okumazsınız. Hepsi iyi hepsi güzel de, televizyon o maçı vermemişti ki... Neyse, olacak o kadar.

Bir başlık: "Fikret Kaman rakibine saydırdı ama yenildi." Allah Allah! Televizyon, Moğol rakibinin Türk boksörü Kaman'a saydırdığını söylemişti. Şaşkınlıkla haberi okuyorsunuz: "Türk millî takımının İzlanda'yı İzlanda'da yenerek Roma'ya biraz daha yaklaşması, Avusturya'da üzüntü yarattı, işlerinin zorlaştığını söyleyen Avusturyalılar..." Uzayıp gidiyor. Müthiş bir habercilik örneği. Alınamayan galibiyetin yaratmadığı üzüntüyü yakalamak küçümsenecek iş değil doğrusu. Ama hemen altta "doğru" haber de var. "Viyana-özel" mahreçli üstelik: "Türkiye'nin İzlanda'ya İzlanda'da yenilmesi, Avusturya'da sevinç yarattı." Viyana muhabirine prim yazmak lazım... Peki, Fikret Kaman ne oldu? İlk haberin sonlarına doğru birdenbire sayfaya sıçradı: "Üçüncü rauntta da başarılı olamayan Kaman, böylece Moğol rakibine yenilerek..."

Bir başlık daha: "Csernai'nin Adanaspor malzemecisinin odasında gece yansı ne işi vardı?" Gerçekten, ne işi olabilir? Haber, bunun cevabım veriyor! Fenerbahçe, Trabzon'da "Samsunspor ise rakibi ile

başabaş bir oyun oynadı. Ezilmeden ve çok atak oynayan kırmızı-beyazlılar, sarı-lacivertli defansı zorlarken..." Hangisine inanacaksınız? Tamam, adı üstünde yorum. Ama bir sütunda tamamen defansa dönük oynayıp, gol ve puana uzak bir hayal gibi bakan Samsunspor... Komşu sütunda, çok atak oynayıp Fenerbahçe defansını zorlayan Samsunspor... "Bu kadar yorum farkı olur mu?" denmesin. Hangisi işinize geliyorsa onu seçin, ona inanın... Fenerbahçe-Bursaspor maçının İstanbul baskısında "Fener'e kim dayanır!", Marmara baskısında "Bursa galibiyeti kaçırdı" manşetiyle verilmesi mi? Başka bir fark türü. O, ticarî fark oluyor.

İşte böyle. Bunlara yüzlerce örnek eklemek mümkün. Elbette ki spor sayfalarının verecekleri cevaplar da var. Kaçınılmaz olan, en azından kaçınması zor şeyler var. Benzer dertler gazetelerin, dergilerin her servisinde yaşanıyor. Onurlu ve ilkeli spor yazarlarının, spor yazarı kadrosundan maaş alanların değil, "spor yazarları"nın mücadelesi sürüyor. Umut veren genç bir kuşak yavaş yavaş sayfalarda yer kapmaya başlıyor. Ama vahim olaylar yaşanıyor, tahammül edilmez yazılar da yazılıyor. Hem de en çok okunan, hedef kitleyi en kolay etkileyen sayfalarda. Yalan mı? (Özel not: Yalan mı Atilla Abi?)

***

- Spor basını, birkaç yıl öncesine kadar, basın sektörünün bir parçasıydı. Bugün, resmen değil ama fiilen, futbol sektörüyle basın sektörü arasında, neredeyse bağımsız bir güç gibi. Dev bir çark... Hele televizyon kanallarının futbol üzerindeki etkisini, hatta iktidarını hesap ederseniz, nasıl bir gücün sözkonusu olduğunu daha iyi görürsünüz. Dünyada futbolun en büyük finansörü televizyon kanalları artık. Türkiye'de de öyle. Bu nedenle, fikstürler, maç programları hep kanalların istekleri doğrultusunda hazırlanıyor. Hatta FİFA, futbol oyun kurallarını televizyon yayıncılığına daha uygun hale getirmeye yönelik arayışlar içinde. Güç böyle olunca, futbol dünyasıyla medya arasındaki ilişki de, karşılıklı alışverişin ötesinde, bir patronaj çerçevesine doğru kayıyor yavaş yavaş.

- Kitaptaki bölümlendirme üzerinden gidersek, Bu Maçı Alıcaz!'ın ilk yayımlanışından bugüne, en önemli değişim spor medyasında yaşandı. Türkiye'de, yedi yıl önce özel televizyon kanalları yoktu. Şimdi gündelik konuşmaların yarısını özel kanallardaki programlar oluşturuyor. İster futbol konuşulsun ister başka bir şey. Bir zamanlar spor programcılığı anlayışıyla çok eleştirilen TRT, gündemde değil artık. Yalnızca, kırk yılın başında, vicdanlardan "Tabii TRT'nin yaptıkları daha seviyeli" sesi yükseliyor, o kadar. Ardından uzun uzun Kanal D muhabbeti, Interstar muhabbeti geliyor. Özel kanallardaki spor programlarının, daha doğrusu futbol programlarının kısacık tarihine genel bir bakış atarsak: TRT'den transfer edilen spikerler bir yana, kadroların neredeyse tamamı gazetelerin spor servislerinden devşirildi. Futbol programları, daha önce televizyonculukla hiç bağlantısı olmamış insanlar yapacaktı. Yaptılar da... Stüdyoda ne zaman hangi kameraya bakılacağını, elde mikrofonla soru sormayı, montajı, ses bindirmeyi kısa sürede öğrendiler. Yazılı basındaki spor yayıncılığı geleneğinin üzerine ekleyebildikleri tek şey, bu "görüntü" farkıydı zaten. Yazılı basının futbolculara kılıç-kalkan ekibi kıyafeti giydirmek, yabancı futbolcuları Kapalıçarşı'da fotoğraflamak gibi örneklerle simgelenen magazin anlayışı, spor magazin programlarıyla yansıyor ekrana. Benzer espriler, aşağı yukarı aynı seviye... Yazılı basında demeçleriyle manşete çıkan kulüp yöneticileri şimdi televizyon programlarına "baş konuk" oluyorlardı. Yazılı maç yorumu yapanlar da görüntülü yorumlarıyla karşımızdaydı artık. Haa, değişen bir şey daha vardı: Gazetelerde, spor sayfasının tiraj üzerindeki etkisi az çok kestirilebilirdi ama sonuçta, ekonomi sayfasıyla, politika sayfasıyla bir bütün halinde tiraj yaratılıyordu. Oysa televizyonda, her programın "rating"i ayrı ayrı ölçülüyordu. Bilinenlerin tekrarını uzatmayalım, televizyonlardaki futbol programlarını hazırlayan ekipler, rating savaşının gerektirdiği "hücum anlayışı"nı sonuna kadar uyguladılar. Skor ortada, daha fazla söze gerek var mı? Belki bir söz daha gerekiyor: Meraba Televole!

- Bir zamanlar, fanatik taraftarlıkları herkesçe bilinen spor yazarları bile, sorulduğunda, tarafsız olduklarını söylerlerdi. Ardından, Sezar'ın hakkı Sezar'a, Hıncal Uluç'un kaydadeğer katkılarıyla, bir spor yazarının da takım tutabileceği ve bunu açıkça ifade edebileceği görüşü ağırlık kazanmaya başladı. Buraya kadar iyiydi. Ama son birkaç yılda yaşananlar... Tribünlerin dibinde "yumruk şov" yapan muhabirler, milyonların gözü önünde "Siz mi götürürsünüz, biz mi götürürüz?" iddialarına tutuşan televizyoncular, günlük spor gazetelerinde "Hey aslanım Fener, sen üç geçirdin mi beşi de getirirsin" gibi şeyler yazan "yorumcular"... Olacak şey mi? Belki de olacak şey; belki bu sahneleri, bu yazıları yadırgayanlar muhafazakâr. Kimbilir...

- Birbiri ardınca yeni spor gazeteleri yayımlandı son yedi yılda. Hani o koymalı, geçirmeli başlıklarıyla; -ben sadece aktarıcıyım- emdirmeli gömdürmeli yazılarıyla birer seviye abidesi olarak karşımıza çıkan gazeteler. Hadi asparagaslarını biraz anlayalım; üç büyüklere her gün ikişer üçer sayfa ayırırsan, her takımdan her gün ikişer üçer sayfalık haber çıkmayacağına göre... Benim merak ettiğim başka bir şey

var: Bu gazeteler, çoğunlukla, büyük bir yayın grubuna bağlı oldukları için aynı grubun televizyon kanallarına da bol bol reklam veriyorlar. Ben bu türden yüz ayrı örnek izlemişimdir belki; sözkonusu reklam filmlerinin hiçbirinde düzgün konuşan bir insan görmedim. Şuursuzluk yapmayan bir insan da görmedim. Bu reklam filmlerinden çıkarılabilecek sonuç şu: Taraftarlar karışık sürüler halinde gezen insanlardır. İçlerinden iki ya da üç kişi, "Vaay, kraaal, o biçim gazteeaa, beş sayfiaa!" gibisinden birkaç kelime etmeyi becerebilir. Diğerleri ise ancak "Ooo, hiaaa, yeaaa, haaaa!" türünden sesler çıkarabilirler. İlginç...

DEVLET, KULÜP, CAMİA Kimin Eli Kimin Cebinde?

Kulüp ve devlet, ayrı dünyaların kavramları. Birisi bu taç çizgisindeyse, diğeri karşıdaki taç çizgisi üzerinde olmalı. Birisi arka pencereden bakıyorsa, diğeri ön pencereden bakmalı. Düşmanlık anlamında değil, farklılık anlamında. Uzaktan uzağa bir diyalog? Belki, hatta mutlaka. Ama orta sahada bitmek bilmeyen bir beraberlik, iççelik; yani Türkiye'nin yaşadığı acı tecrübe... Dublaj diliyle, "heey, bu olamaz, olmamalı bu!"

Ama oluyor işte. Türkiye'nin futbol geçmişinde, kulüplere biraz derinlemesine bakıldığında en umulmadık yerlerden devletin eli, ayağı, gözü, iltifatları, tekmeleri fırlayıveriyor. Ve devletin spor politikasına bakıldığında, özellikle de profesyonel futbol sahasının içinden bakıldığında, sağdan soldan kulüpçülük-bölgecilik manzaraları sırtıyor.

Türkiye'de, kulüplerle devleti birbirinden ayıklamak imkansız gibi. 30'lu yılların sonunda, tüm sporcular "tek parti"ye üye oluyor. Millî şef döneminde, bazı kulüpler bizzat "devlet ricali" tarafından yönetiliyor. Demokratlar da ya kendileri yönetiyor ya da her mahalledeki milyonlerini kulüplere dağıtıyor. Bu hikaye böylece sürüp gidiyor. Devlet hangi dönemde hangi kesime koltuk çıkıyorsa, futbolda onlar söz sahibi oluyor. Öylesine ki, 1980 sonlarında bazı kulüplerin yönetim kurulu masalarında, hayalî-gerçek ihracatçılarla polis şefleri yan yana oturuyor. Federasyon, zaten her dönemde devletin elinde. Oy sandığı futbolun ensesinde. Ortada bir temel yanlış, "uzantı" kadrosundan tahribat yapan binlerce ufak tefek yanlış var. Bu eğri büğrü tablonun ressamı da biliyor ki, arabanın ön tekeri yanlış yola girmiştir, arkadan gelenleri de sürüklemektedir. Ve ön tekeri, devlet yardımı olmaksızın, doğru yola çekmek mümkündür. Evet, biliniyor, bilmezlikten geliniyor, aynı güzergah üzerinde sürüp gidiyor. Özellikle de 1936'dan bu yana; Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı oyundan çıkarılıp, yerine "1" numaralı formasıyla Türk Spor Kurumu yani devlet girdiğinden beri; devletle kulüpleri birbirinden soyutlamak imkansız hale geldiğinden beri...

Önce kulüpler vardı

İzmir'de yaşayan İngilizler, 1890 yılında Football and Rugby Club'ı kurarak Ege çayırlarına fırladılar. Bu, Türkiye'de kurulan ilk futbol kulübüydü. O yıllarda yalnızca Ege çayırları değil, Kadıköy'deki Papazın Çayı da top peşinde koşuşturmalara sahne oluyordu. Ne var ki, İstanbul'da henüz kulüp yoktu, yalnızca hevesli Rumlar ve "Yahu, biz memlekette bir şeyler oynardık" diyen İngilizler vardı.

Fuad Hüsnü Bey, Reşat Danyal Bey, Hafız Mustafa Bey, Kemanı Nuri Bey, Tamburacı Osman Pehlivan ve arkadaşları, 1901'de hem ilk İstanbul takımını hem de ilk Türk takımını kurdular. Kemanî, Tamburacı, Hafız üçlüsü yanılmasın, saz takımı değil futbol takımı. Black Stockings... Hava atmak için

değil, Abdülhamid'in hafiyelerine enselenmemek için İngilizce bir ad koymuşlardı. Garip kıyafetler ve şortlarla gezen Türklerin, müslümanların, "Şurada bir top oynama hakkımız yok mu?" itirazlarına hiç kimsenin kulak asmayacağı bir dönemdi ne olsa. Zaten ilk maçın sonunda, hafiyeler Papazın Çayırını harmanladığında diklenen filan olmadı. Kimisi koşarak, kimisi faytona atlayarak...

1902-1904 yılları arasında peşpeşe dört kulüp ortaya çıktı: Kadıköy Futbol Kulübü, Moda Futbol Kulübü, adını İngiliz elçiliğine ait bir gemiden alan Imogene ve Rumların Elpis'i. Kadıköy Futbol Kulübü'nün kurucusu James Lafontaine, 1904'de başlayan İstanbul Futbol Ligi'nin de yol göstericileri arasında yer aldı.

Gerçi 1903 yılında Beşiktaş Osmanlı Jimnastik Kulübü de faaliyete geçmişti ama onların henüz futbolla pek ilgileri yoktu. İstanbul Ligi'ne katılan ilk Türk takımı Galatasaray oldu. Sarı-kırmızılıların, daha doğrusu o zamanki renkleriyle kırmızı-beyazlıların kuruluşu 1905'e, ligue tanışmaları ise 1906'ya rastgeliyordu.

Ve bir yıl sonra, 1907'de, Necip Bey'in Moda'daki evinde, hararetli bir tartışma yapılıyordu. Üç genç, bir futbol kulübü kurma, adım Fenerbahçe koyma, İstanbul Ligi'ne katılma gibi konularda tam anlaşmaya varmışlardı da takımın renkleri konusunda uzlaşma sağlanamıyordu. Necip ve Ayetullah Bey'lerin gönlü, sarı-lacivertten yanaydı. Nurizade Ziya Bey ise, "ille de sarı-beyaz" diyordu. Sonuçta, çok gerçekçi bir bakışla karar alındı: Madem ki formalarını parasını Nurizade Ziya verecekti, öyleyse Fenerbahçe'nin rengi de sarı-beyaz olacaktı; sarı-beyaz oldu. İki yıl sonra sarı-laciverte geçilene kadar... Bu olay, Türk futbolunda "parayı veren başlama düdüğünü de çalar bitiş düdüğünü de" geleneğinin ilk gollerinden biriydi belki de. Kuşkusuz Ziya Bey iyi niyetli ve idealist bir insandı. Bugünün "Parayı virdik garin, iki dane gomdürsek" diyen yöneticilerinden değildi. Ta o yıllarda futbolu yerleştirmeye çalışan bir "erken futbolsever"di. Zaten, "Parasıyla değil mi arkadaş" türünden kabalıklar da yapmamıştı, yanlış anlaşılmasın.

Abdülhamid döneminde, çok ilginçtir!, devletin spor politikası yoktu. Ama genel bir yasaklar politikası fırtınalar estiriyordu ve o fırtınalar Papazın Çayırını sık sık yalayıp süpürüyordu. Peki "esme kavurma" günlerinde nasıl olmuştu da üç Türk kulübü, Galatasaray, Fenerbahçe ve Beşiktaş kurulabilmişti, ayakta kalabilmişti? Kimilerine göre, bu üç kulübün köküne "padişah fermanı" suyu bulaşmıştı.

Padişah fermanı denince, elbette ki Abdülhamid'in "Üç takım kurula, her birinde onbire adam oynaya" gibi bir şeyler buyurduğu düşünülmemeli. Kaldı ki, zaten ortada ferman filan yoktur, olsa olsa her şeyin izne bağlı olduğu bir dönemde "icazet" verilmiştir ya da göz yumulmuştur. Futbolcular da sahaya "Ferman padişahınsa iki puan bizimdir" isyanıyla çıkmaktan kurtulmuştur. (O zaman üç puan uygulaması gündemde değildi..)

Göz yummanın, fıldır fıldır döne döne etrafı taramalarıyla tarihe geçen gözleri yummanın nedeni nedir? Prof. Dr. Kurthan Fişek'in, Spor Yönetimi kitabındaki yorumu, bu soruyu cevaplıyor herhalde. Beşiktaş, Saray'a yakın hatta saray mensubu kişilerce kurulmuştur. Galatasaray da koskoca Mekteb-i Sultani'nin takımıdır. "İmparatorluğun hayatına altmış sadrazam, üç şeyhülislam, yirmi üç kaptan-ı derya yetiştirmiş bir ocaktır."

Talat Paşa, deplasmana tren kaldır!

Bazı paşalar futbolu çok sever. Tezahürattan oyun sistemine kadar her şeyiyle ilgilenirler, protesto ederler, küserler, barışırılar. Sevdikleri takıma koltuk çıktıkları bile görülür. Latin Amerika ülkelerinden Ortadoğu ülkelerine kadar çok geniş bir coğrafi dağılım üzerinde, 20. yüzyılın hemen her döneminde bu tür paşalara rastlanmıştır. Türk futbolunun ilk hamiyetperver paşası, Talat Paşa'dır.

Evet, 2. Meşrutiyet Türk futbol kulüplerine meşruiyet kazandırmış, hatta cemiyetler kanunundan yararlanmaları bile sağlanmıştır. Bu, Türk futbol kulüpleri için, çayırlara serbest giriş kartı anlamına gelmektedir. Beşiktaş 1909'da futbol şubesini kurar. İstanbul'da Beykoz, Anadolu, Vefa, İzmir'de Karşıyaka, Hilal ve zamanla diğer kulüpler bu rahatlıktan yararlanır. Artık Türkiye'de, daha doğrusu Osmanlı Devleti'nde futbol vardır. Türklerin çoğu bundan haberdar değildir ama tohumlar atılmıştır. 1908'le 1914 arasında bütün devlet işlerini yoluna koyan Talat Paşa da, sıranın futbolu ıslah etmeye geldiğini düşünmektedir.

İyi de bunu nasıl yapacaktır? Kadıköy taraflarında, Galatasaray'dan ayrılanların oluşturduğu Progres adında bir takım vardır. Progres, yani Türkçesiyle terakki. Paşa aradığını bulmuştur. Hemen kulüp yönetimini ele geçirir, ittihatçılık ve terakkiperverlik herkesin kalbine yerleşmiştir nasıl olsa. Devir, Türklük değerlerini yerleştirme devridir. Takımın adı Altınordu'ya çevrilir.

Altınordu, transfer piyasasına hızlı bir dalış yapacak, bütün yıldızları kadrosunda toplayacaktır. Gelgeldim, henüz öyle bir piyasa oluşmamıştır. Ama devir kimin devridir? Piyasa yoksa, yaratılır. Bir iddiaya göre, çok büyük paralar karşılığında güçlü bir kadro kurulur. Çok büyük paralar ve-rilmemişse

bile, en azından Altmordulu futbolcuların "ayrıcalıklı topçu" ordusundan rütbe kaptıkları kesindir. Onlar da bu konumdan yararlanmayı iyi bilirler, 1917 ve 1918'de İstanbul şampiyonu olurlar. Paşa onları tebrik eder. Artık devletin de kupaları vardır. Yalnızca, "Talat Paşa Başkan, Altınordu şampiyon" tezahüratını yapacak taraftarların eksikliği hissedilmektedir.

Bir zamanların "Terakki"si, devr-i Talat'ın Altınordu'su Paşa'nın ardından sarsılır; İttihatspor adıyla yeniden canlandırmaya çalışılır. Ama ne yazık ki çok geçtir. Devlet eski devlet olmayınca, devlet takımı da çaptan düşecektir.

Aynı dönemde, "cuma ligi"nde oynayan Galatasaray ve Fenerbahçe ile "pazar ligi"nde oynayan Beşiktaş'ın başarıları ise daha sürekli ve kalıcı olmuştur. Üsküdar'ın takımı olan Anadolu da yerli malları reyonunun parlak ekiplerin-dendir. Futbola duyulan ilgi yavaş yavaş artmaktadır. Çünkü ünlü "Kurtuluş Savaşı futbolu"na geçilmiştir. Yani...

Yani Türk takımlarının, işgal kuvvetlerinin takımlarıyla yaptıkları maçlara. İlk mütareke yıllarında, halkın "İşte millî mücadeledeki futbol cephesi!" gibi bir bakışı olmadığı kesindir. Ama biraz işgale tepki duyulmaktadır, daha çok da "ecnebleri yenen Türkler" sevinci. Fenerbahçe'nin kırk-bir, Galatasaray'ın sekiz, Beşiktaş'ın iki galibiyeti vardır "iş-galspor"un çeşitli versiyonlarına karşı. Bu başarıların anlamıyla birlikte, sportif sonucu da önemlidir. Küçük de olsa bir futbol seyircisi kitlesi oluşmuştur; kulüplere yakınlık oluşmuştur ve bu ithal oyun, Türkiye'de kalıcı olduğunu ilan etmiştir. Az şey değil...

1910'daki İstanbul Futbol Kulüpleri Birliği girişimi -pek başarılı olamamıştı- sayılmazsa, Türk sporunun ilk özerk örgütlenmesi de bu dönemde gerçekleşecektir. Yusuf Ziya Bey'in önderliğinde, Ali Sami Bey, Mehmet Burhaneddin Bey (Burhan Felek) ve Nasuhi Esat Bey'in yardımlarıyla, önce 1920'de İdman İttifakı Heyet-i Muvakkatesi, ardından 1922'de İdman Cemiyetleri İttifakı (T.I.C.I.) ve 1923'de Türkiye Futbol Federasyonu...

Dünyada WM, Türkiye'de CHP

Dar camia ilişkileri içinde yönetilen, pek önemli masrafları olmadığı için büyük yönetim çekişmeleri yaşamayan, çoğunlukla hafif tuzu kuru insanlardan oluşan, ama yavaş yavaş ilgi ve sevgi toplamaya başlayan; en önemlisi, kendi bağımsız örgütlenmelerini oturtma başarısını gösteren kulüpler... Cumhuriyet döneminin eşliğinde, Türk futbolunun varı yoğu bu kulüplerdi işte.

Cumhuriyet'in ilk yılları, futbol için bir deneme-gelişme sahnesiydi. Bu yeni spor, bu yeni eğlence, İstanbul, İzmir ve Ankara'yı aşılıyor, Trabzon, Eskişehir, Adana gibi istasyonlar üzerinde Türkiye'ye yayılıyordu. Devlet o yıllarda futbolu müdahale etmeye değer bulmamıştı. Ne o kadar önemli, ne o kadar tehlikeli...

Aslında, o yıllardan 1950'ye kadar devlet, kulüp yönetiminde her zaman vardı. Ancak bu, bir ölçüde çeşit azlığından, daha efendi bir deyimle kadro kısıtlılığından meydana geliyordu. Bayındırlık Bakanı Hulusi Bey'in, Millî Eğitim Bakanı Nazım Bey'in, Ziraat Bakanı Sabri Toprak'ın, bakanlık ve başbakanlık yıllarında Şükrü Saraçoğlu'nun Fenerbahçe'yi yönetmeleri, belki de müdahale dışı amaçlar taşıyan birer "kaçınılmaz"dı. Abidin Daver ve Necmettin Sadak, TBMM sıralarını, gazete sütunlarını ve Galatasaray'ın başkanlık koltuğunu "üç karpuz" yöntemiyle doldururken, hangi sıfat hangi sıfatın itici gücü olmuştu, bilinmez. Ama şurası kesindi; devletin gözünde, yüce makam sayısı mümtaz şahsiyet sayısından fazlaydı ve ortalık "hangi işe koşturacağımı şaşırımdı" havasında adamlarla doluydu.

O meşgul adamlar, ki büyük çoğunluğu zaten eski "kulüpçüler"den oluşuyordu ve bir "ki" daha, aslında o kadar da meşgul sayılmazlardı, devlet politikasının uzantısında değil alternatifliğin açtığı ufukta başkanlığa yükselmişlerdi. Üstelik, koltukta bir onlar oturuyorsa bir de yine camianın bağrından yetişen ama devlet ricalinden sayılmayan doktorlar, avukatlar oturuyordu. Ne yazık ki, 1950'ye yaklaşırken, Ankara'nın yükseklerinden bakan kulüp yöneticilerinin sayısında tırmanma görülecek ve hafif şüpheler doğacaktı. Elbette ki bu durum, her dönemin popüler kulüpleri, İstanbul'un büyükleri için geçerliydi. Anadolu'da devletin alt kadroları, beden eğitimi öğretmenleri futbol bayraktarlığı yapıyordu.

Zaten devir, tek parti devriydi. Bir iş "halledilecekse" merkezî sistemle halledilirdi; futbol da, ayrıntılarla uğraşmak istemeyen devlet tarafından 1936'da şak diye "halledi-livermişti". Futbolun özerkliği, daha geniş bir bakışla sporun özgürlüğü Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın hazin sonuyla birlikte kadro dışı bırakılacak ve devreye Türk Spor Kurumu girecekti.

Evet, yıl 1936'dır. Ve maalesef: "11 ve ilçe merkezlerindeki spor bölge ve kulüpleri mensuplan, parti veya Halkevi kucağında toplanacak ve parti başkanları tarafından Türk Spor Kurumu'nun Cumhuriyet Halk Partisi'ne bağlılık hakkındaki dileğinin..." Uzatmaya gerek yok; açıkçası, T.I.C.I. lağvedilmiş, yerine devletin Türk Spor Kurumu geçmiş, Türkiye'deki bütün sporcular CHP üyesi sayılmış ve "bağlılık" törenleri, resmî geçitler düzenlenmiştir. Artık federasyon başkanları tayin edilecek, güreş minderlerinden futbol sahasına kadar sporla ilgili her yerde, her kurumda devletin dediği olacaktır.

Kuşkusuz, 1923-1936 döneminde de Ankara'nın sevmediği yöneticiler, Ankara'nın sevmediği organizasyonlar saha çizgilerinin içine girememiştir. Ancak, 29 Ekim 1936'dan itibaren genelde Türk sporu ve haliyle Türk futbolu, altı okla iyice haşır neşir olmuştur. Dünya futbolu WM sistemine geçerken, yerli malı futbol da CHP sistemini uygulamaya başlamıştır.

Sonra? 1938'de Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün kurulması. 1937'de CHP il başkanlarının, doğal "spor bölge başkanı" olmaları. Ve devletin, emin adımlarla yürüyüşü. Cem Atabeyoğlu'nun Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi için yazdığı yazıdan, aynen: "... Bu yönetimde merkezîyetçiliğin ön planda yer aldığı hemen kendini gösterdi. 4 Temmuz 1937 günü İstanbul Taksim Stadı'nda oynanan ve 1-1 beraberlikle sonuçlanan Galatasaray-Güneş futbol maçı sonrası çıkan olaylar üzerine, parti ve hükümetin duruma el koyduğu görüldü. Başbakan İnönü, yayınladığı sert ve uzun bir tebliğ ile bunu açıkladı." Eyvah!

Devam ediyor: "27 Temmuz 1937 günü Anadolu Ajansı tarafından yayınlanan bu tebliğinde İsmet İnönü, olayları sert bir biçimde kınarken, buna bilfiil karışanların derhal cezalandırılacağını açıklıyor ve şöyle diyordu: 'Hazineden yapılan fedakarlıklar, Cumhuriyet Halk Partisi'nin sporculara gösterdiği kolaylık ve yardımlar, sporun asıl maksadını temin etmek içindir. Spor terbiyesi, partimiz ve hükümetimizce esaslı bir terbiyedir ki, bunun doğru istikametten şaşırılmasına asla müsaade etmeyeceğiz.'

"Başbakan daha sonra ilk olarak alınan tedbirleri açıklıyor; 'bu tavsiyelere ve alınan tedbirlere rağmen bu fenalıkların devamı görülürse' spor kulüplerinin lağv edileceklerini ve yeni esaslarla tekrar kurulacaklarını söylerken; 'spor ahlakı mazbut olmayan ve spor edebiyatını nifakta ve gençleri zehirlemekte zanneden unsurları spor sütunlarına kabul etmemeleri için bu beyanatım gazete sahiplerine tavsiye olarak yazılmıştır' diyordu."

Ve her zaman olduğu gibi, Paşa'nın tavsiyesi emir telakki ediliyordu: "Bir futbol maçı sırasında çıkan basit bir kavganın bu denli sert tepkiyle karşılanması ve Başbakan İsmet İnönü'nün bu bildirişi, devrin en ünlü siyasî fıkra yazarları tarafından da alkışlanıp desteklenmişti. Cumhuriyet gazetesinde Abidin Daver 'Türk Sporunda Kutlu Bir İnkılap Başlıyor', Vatan gazetesinde Ahmet Emin Yalman 'Sporumuzda Yeni Açılan Çığır', Son Posta gazetesinde Muhittin Birgen de İsmet İnönü'nün Spor Hakkındaki Beyanamesi' başlıklı fıkralarıyla bu bildirişi övmüşlerdi."

Tek partiden çok paraya

1950'de futbol, artık kitlelerin seyir zevkinden pay kapmış, hayatın içine dalmıştır; büyük kentlerde de Anadolu'da da. İstanbul, Ankara ve İzmir'in mahallî liglerinde dereceye girenlerin katıldığı "millî küme" maçları, Türkiye'de ilgiyle takip edilmektedir. Bir sürü semt takımı kurulmuştur; hemen her ilde mahallî şampiyonalar düzenlenmektedir. Taraftarlık kurumu da bu genişleme sürecinden nasibini almıştır. Daha önemlisi, gizli profesyonellik iyice yerleşmiştir. Bu, kulüplerin giderlerinde büyük artışlar meydana getirmektedir.

"Sonra 1946'da istemediğim halde yine seçildim. Aday maday olmadığım halde. Kimse çıkıp 'ben adayım' diyemiyordu ki. Ayıp telakki ediyorduk biz. Orada oturuyoruz adamlarla. Hepsi tanınmış insanlar, içtimaî mevkileri var Onlar kendileri, onu seçtik bunu seçtik diyorlar. Ben aşağıda oturuyordum. Bir alkış oldu yukarıda, kimi seçmişler bakalım diye yukarı çıktık. Beni karşıladılar: 'Ooo, seni reis seçtik.' Aşağı yukarı 46'dan 50'ye kadar beş kez beni seçtiler. O zaman oyunculara bir miktar para verirdik. Profesyonellik olmadığı için, o oyuncuların para aldığı anlaşılrsa bizi diskalifiye edecek Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü. Yine de para veriyorduk. Kulüp yine müşkül vaziyetteydi."

Demokrat Parti iktidara geldiğinde, yalnızca Suphi Batur'un anlattığı Galatasaray değil, millî kümede yer alan bütün takımlar müşkül vaziyetteydi. Masraf çok, para yok. Gerçi kulüpler hiçbir zaman garibanlar tarafından yönetilmemişti, her zaman arkası sağlam ve ensesi kalınca insanların elinde kalmıştı. Ancak, birkaç kuruş hasılatla beş-on kuruş teberru, artık çarkları döndürmeye yetmiyordu. Ve değişen iktidarla birlikte, bir şeylerin de değişmesi gerekiyordu.

Değişti: Profesyonellik resmen kabul edildi. Futboldaki para ilişkileri, soyunma odasından sahaya, günışığına fırladı. Ancak bu, sorunu çözmüyordu elbette. Parayı vermek yasaldı da, "para nerde kardeşim"... Önce biraz daha usturuplu biçimde, zamanla açık açık aynı laf tekrarlanacaktı. Hem şikayet anlamında hem de yönetime talip olanların ilk sorgusunda: "Para nerde kardeşim?" Eğer cevap olumsuzsa, "para yok" filan gibi bir şeyse, koltuk da yoktu. Ama "cebimde, kasamda, zenginlerden bir kadro kuruyorum" gibi cevaplar, adayın ilk sınavı başarıyla geçmesini sağlayabiliyor, sıra kongreye geliyordu.

Elbette ki bu, ağır suçlamalı tüfeklere nişan olacak bir durum değildi. O dönemin koşullarında, kulüplerin bütçeyi doğrultmak için başka şansları yok gibiydi. Kaldı ki henüz "çok kaim bir herif var,

başkan olmak istiyor, şu kadar milyar verecekmiş” sistemi de devreye girmemişti. Camianın içindeki zenginlere daha bir dört elle sarılmıyordu, o kadar. Bir de, yine büyük kulüplere “Demokrat” akını vardı. Gençliğinde futbol oynamış olan Menderes, İstanbul takımlarının başkanlık koltuğuna, hiç olmazsa yönetim kurullarına, sıkı “Demokrat”lar yerleştirilmesinden yanaydı; yerleştiriliyordu. Ve bu arada...

Ve bu arada, ünlü mahalle milyonerleri de birbiri ardınca sahneye çıkıveriyordu. Her yerde, futbolda da. Onların yavaş yavaş kulüplere sızmaları, yönetime gelemeseler bile “üye” sıfatı elde etmeleri, özellikle 1955 sonrasında olağan karşılanmaya başlamıştı. Eh, bunda da çok kızacak bir şey yoktu. Ya Federasyon? Ulvi Yenal, Hasan Polat, Orhan Şeref Apak gibi, hem futbola hem Demokratlar’a yakın bürokratlar başkanlığa getiriliyordu.

Demokrat Parti, bir yandan koltuk çıktığı yeni burjuvalar diğer yandan bürokratlar aracılığıyla, futbol-devlet içiçeliğini kısmen sağlamıştı. Bir de, daha sonra gelenekselleşecek olan “af uygulamalarıyla. Profesyonel kulüpler birer işletme, birer işverendi artık. Futbolcu alıyor, futbolcu ve seyirlik gösteri pazarlıyorlardı. Ama malî denge bir türlü sağlanamadığı için vergi borçları birikiyor, meblağ yükseldikçe af tasarıları hazırlanıyor ve kulüpler devlete karşı “eli mahkum bağımlı ve saygılı” tavırlarını sürdürmekten başka yol bulamıyorlardı.

Cemal Paşa Kupası

Fenerbahçe, 3 Temmuz 1960 günü, 26 bin 144 seyirci önünde Galatasaray’ı Lefter’in 46. dakikada attığı golle 1-0 yenecek ve 1914’teki ittihat ve Terakki Cemiyeti Kupası, 1920’deki Şehzade Abdülhalim Efendi Kupası, 1923’teki işgal Orduları Kumandanı General Harrington Kupası gibi “devrin sahibi” kupaları serisine bir yenisini ekleyecekti: Cemal Gürsel Kupası. (1928 Ağustos’unda aynı seriden oynanan Gazi Büstü Kupası’nı Galatasaray kazanmıştı.)

Cemal Paşa, yeni devrin, 27 Mayıs’ın sahibi değildi ama ortaklarından biriydi. Neyse ki, çok şükür, futbola pek büyük bir merakı yoktu. Ne lige takım çıkarttı, ne seyircilerin tezahüratına müdahale etti. Ama 27 Mayıs, her şeyi nizama intizama getirirken, futbolu tamamen başıboş da bırakmadı. Federasyon Başkanlığı’na, Kurmay Albay Muhterem Özyurt atandı.

Aslında, Demokrat Parti döneminden kalma Federasyon Başkanı Faik Gökay’ın 27 Mayıs’tan hemen sonra verdiği istifa kabul edilmeyecek, Gökay Ekim ayına kadar görevini sürdürecekti ama ancak Ekim ayına kadar. İşi daha fazla götürmesine imkan yoktu, bunun anlamı da yoktu. Federasyon, fikstürü bile yapamıyordu. Çünkü, Cemal Paşa sahalara pek yaklaşmasa da, başka paşalar vardı: “İstanbul Valisi Tuğgeneral Refik Tulga, şehrimizde hafta arası maçların oynanmasını yasak etti.” 1960 Ağustos’unun gazeteleri, Paşa’nın bu kararını desteklemişlerdi. Eee, kimin haddine karşı çıkmak. Madem ki Paşa “Millet işi gücü bırakıp maça gidiyor, çalışsın keratalar” demiş, o zaman çalışsın keratalar. Fikstürü filan gerekirse Paşa yapar.

Paşa müdahalelerinin egemen olduğu bir dönemde, en uygun Federasyon Başkanı bir albay olabilirdi. Öyle de oldu. Üstelik Muhterem Özyurt, albayın hakkı albaya, albayların da en uygunuydu. Tribünlere döviz ve pankart asılmasını önleme çabaları gibi birkaç sert faul öte yana, iyi işler de yapmıştı. Futbolun içinden geliyordu. Ve bugün yuvarlak laflar gibi görünse de, 60’lı yıllar için ilginç sayılabilecek görüşleri vardı: “Futbolumuzun batılılaşmaya ihtiyacı vardır. Futbolumuzun modern futbol eğitimi ile gelişmeye ihtiyacı vardır. Futbolumuzun kitle sporu halinde yapılması için organize edilmesine zaruret vardır. Futbolumuzun çok miktarda semt ve antrenman sahalarına kavuşması lazımdır. Futbolumuzun, sporumuzun sağlık murakabe ve yardımı ile birlikte yürütülmesi için bütün tedbirlerin alınmasına ihtiyaç vardır. Futbolumuzun memleket sathında düzenli yürütülmesi, yayılması, murakabe edilmesi için Futbol Federasyonu’nun, bölgelerin, kulüplerin yeniden teşkilatlanması, cihazlanması lazımdır.”

Özyurt bunları ikinci iktidar döneminde, 1964 Federasyon Yılığının önsözünde anlatmıştı. Özyurt’un 1961’de sona erip 1964’de yeniden başlayan iktidar dönemleri arasında Orhan Şeref Apak Federasyonu görev yapmıştı. Apak tarafından oluşturulan ekip, 1963’te Türk futbol tarihinin dönüm noktalarından birine, önemli bir kararın altına imza atacaktı: “Türkiye 2. Ligi”nin kurulması.

Bu karar, Anadolu futbolunun 80’li yıllara kadar sürecek olan yükselişinin startı anlamına geliyordu. 1963-64 sezonunda, 2. ligde üç Anadolu takımı mücadele etti: Adana Demirspor, Çukurova İdmanyurdu (Mersin İdmanyurdu) ve Bursaspor. Ertesi yıl bunların arasına Manisa Sakaryaspor da katılacak ve kervan büyümeye başlayacaktı. Öylesine ki, 2. lig 1965-66 sezonunda iki ayrı grupta oynanacak, 1967 yılında da 3. lig kurulacaktı. İstanbul, Ankara ve İzmir’de düzenlenen mahallî profesyonel şampiyonalar böylece tarihe karışacaktı. Ve Anadolu futbolu sivilleşecekti.

Evet, Anadolu futbolu, askerî lokomotifleri bırakıp sivil lokomotiflerin peşine takılıyordu. Profesyonellik öncesi, yani 2. ve 3. lig öncesi dönemlerde, Anadolu kentlerinin mahallî liglerinde Havagücü’nün,

Karagücü'nün, Denizgücü'nün, Jandarmagücü'nün egemenliği vardı. Anadolu'da futbol kupalarının çoğunu onlar elde ederdi. Yani Türkiye Şampiyonası'nda Çankırı futbolunu İstanbullu, Ankaralı, Adanalı, Trabzonlu jandarmalar temsil ederdi. 2. ligin faaliyete geçtiği, Anadolu futbolunun varolmaya başladığı 1964 yılında bile, Federasyon tarafından tescil edilen 52 mahallî amatör ligin 14'ünü askerî takımlar kazanmıştı. Profesyonellik yerleşince, askerî takımlar amatörlüğe mahkum oldukları için, 2. ligdeki, 3. ligdeki kent temsilcileri sivil takımlar arasından fırlayacak, transfer yoluyla yine gurbetçi topçulara yer verilse bile, mahallî futbolcular da "şehirlerarası temsil" imkanı bulacaklardı.

Kıratın sırtındaki futbol

Futbol, 27 Mayıs'ta "demir kıratlar"ın demir ellerinden fırlamış, omuzları demir yıldızlarla kaplı askerlerin tezgahından geçmiş, koalisyonların elinde Anadolu'ya demir atmış ve 1965'te Demirel'in kıratına binivermişti. Adalet Partisi'nin Anadolu burjuvazisiyle iççeliği miydi bu dönemde Anadolu futbolunu güçlendiren? Yani iççeliğin faydaları da mı görülmüştü Türkiye açısından? Kimbilir... Çok yıllar sonra, farklı bir ortamın benzer yapılaşması ANAP, Anadolu futbolunu "mahvetmede öncelikli odaklar" arasına sokacaktı ama... Ama öyle ya da böyle, AP'liler "bizim şehrin takımı" kavgasına iyice kapılmışlar ve CHP'nin tepeden, DP'nin ortadan geliştirdiği "futbola müdahale" ataklarını farklı bir anlayışla sahaya yansıtmışlardı. Sağdan, soldan, ortadan, oradan buradan didikleme taktiği...

Tam anlamıyla, karambol yıllarıydı. İpin ucunun stad dışına kaçtığı yıllar. Örneğin, iddia edilir ki, AP'nin spor işleriyle de ilgilenen Devlet Bakanı Kâmil Ocak, 1967 yılında "Şike söylentilerinin üstüne gideceğiz, asacağız, eseceğiz" nutku atarken karşısında bir başka Devlet Bakanı'nı bulmuştu, aynı zamanda Gençlerbirliği kulübünün de başkanı olan İsmet Sezgin'i: "Ne yani, şikeleri birlikte hazırlamadık mı? Yalan mı?" İsmet Sezgin, ertesi yıl Türkiye'nin ilk Gençlik ve Spor Bakanı olacaktı.

Sporun bürokrasisi allak bullaktı. Beden Terbiyesi Genel Müdürü Ulvi Yenil, Genel Müdür Yardımcısı Orhan Bilgin ve Federasyon Başkanı Orhan Şeref Apak arasındaki çekişmeler, 60'ların sonunda sıcak savaş günleri yaşatmıştı. AP milletvekili Adnan Akın'ın açtığı "anti-Apak" cephesi de mevzi atışlar yapıyordu. Bürokrasideki kavga, işleri öylesine felce uğratmıştı ki, futbolun yeni para pompası Spor-Toto'dan ayrılan tesis paraları kullanılamaz hale gelmiş ve hükümet sonunda isyan etmişti: Artık paralar Beden Terbiyesi'ne değil Bayındırlık Bakanlığı'na verilecekti. Belki onlar yeni tesisler yapar, hiç olmazsa stadlara birkaç çivi çakarlardı.

Bu arada milletvekili saldırıları da futbolu iyice hırpalamaya başlamıştı. Bakan odalarına, Federasyon odalarına "bizim şehrin takımını kayırın, yoksa oy vermeyecekler" mesajları,, tehditleri yağıyordu. Her yıl bir milletvekili kulüplerin vergi borçlarının iptali için önerge veriyor, bütün partilerin "millî uzlaşma"sıyla kabul kararı alınıyordu. Meclis'te birbiri ardınca kalkıp, sözde futbola hizmet eden eller, aynı dönemde sahanın ortasına kan doğrama operasyonlarının da startını veren ellerdi.

"Niçin bu fukara ülkelerde insanlar o kadar da sporcu olma yeteneğine sahip değilken, böylesine büyük bir merak duyarlar maçlara? Hangisi hayatında spor yapmıştır? Protein alamayan çelimsiz kişilerdir çoğu. Giderler ta sabah namazı, yer bulabilmek için tribün kapılarında saatlerce beklerler. O kadar eziktirler ki bu insançıklar, bir yenme özlemi içindedirler. Onun için deli gibi isterler tuttıkları takımın yenmesini. Takım galip geldikçe, içlerindeki hayat ezikliği rahatlar. Sanki kendileri galip gelmiş gibi olurlar. Ve takım yenilince de gözleri dünyayı görmez olur. Gittiği zaman maça bağırır çağırır, at golünü, ye onu, hakeme kızar küfür eder, hırslanır. Aslında, bütün bu deşarjlar, hayattaki bunalımından ve boyuna yenik düşmekten gelmektedir. Ve bu ruhsal boşalma, bütün geri ülkelerin spor gösterilerinde aynı sonuçları verir. İşsizlik, eziklik, sömürü çözülmedikçe asayiş konusu da çözümlenemez. Bilmiş olun bunu."

1965 seçimleriyle oluşan Meclis'in ve Türk parlamento tarihinin tek aykırı grubu "TİP'li milletvekilleri" adına Çetin Altan konuşuyordu kürsüde. O dönem "sol"unun el üstünde tuttuğu "afyon teorisi"nden esintiler taşıyan; iyi kötü, doğru yanlış, ama en azından ciddî ve iyi niyetli kaygılarla bezeli bir konuşmaydı. Ne hakkında? 43 kişinin öldüğü Kayserispor-Sivasspor maçı hakkında... AP sıraları, gevrek gevrek cevap veriyordu: "Toto oynasınlar, toto..."

Kayseri'deki olaylardan birkaç ay önce, kanlı sezonun başında, AP milletvekilleri yine Ankara'da devreye girmişlerdi. Meclis'te değil, Ankaragücü Stadı'nda, Güneşspor-Sivasspor maçında. Güneşspor, 78. dakikada Yiğit'in golüyle 2-1 öne geçince. Fotospor'un başlığıyla, "Sivas-Güneşspor maçında iki milletvekili hakemi dövdü"... Rifat Öçten'le Nazif Arslan sahaya dalmışlar, hakem İbrahim Fırıl'a saldırmışlar ve araya giren polisleri de kovalamışlardı: "Biz milletvekiliyiz, bize dokunamazsınız."

Onlar AP milletvekilleri idi. Kulis yapar, baskı yaparlardı kendi şehirlerinin takımları için. Sivasspor'un maçında sahaya dalıp hakem döverlerdi. Ellerinden adam alınamazdı, dokunulmazlıkları vardı. Sonra yine Sivasspor'un maçında, seyirciler milletvekili usulü kavgaya girer, 43 kişi öldü. Birileri çıkıp "Bu

adamlar niye öldü?" diye sorunca da, Meclis sıralarında böğürürlerdi: "Toto oynasınlar, toto..." Ve bir yıl sonra, seçim propagandası yaparken yine "her şey Sivasspor için" olurdu. Mitinglerde, "Sivassporumuzu 1. lige taşıyacak değerli aday filanca..." anonsları yapılırdı.

60'larda, futbolun kaderi böylesine kaba saba adamların, böylesine kıvrımsız beyinciklerin elindeydi işte. Yoğun milletvekili baskıları, karmakarışık bir spor bürokrasisi ve sahibine göre kişneyen kulüp yönetimleri.

60'larda İstanbul

Kulüpler yine devlete çok yakındı. Ve öyle devlete böyle yönetimler görev yapıyordu işte. Fenerbahçe'nin başında AP İstanbul teşkilatının önde gelen isimlerinden Faruk Ilgaz. Galatasaray'ın başında, parlamentonun kıdemli üyelerinden Suphi Batur. Ve Beşiktaş'ın başında AP milletvekili Talat Asal. Barajlar Kralı'nın adamları, kulüplerde de baraj inşaatları yapıyorlardı.

AP yönetimi, en çok sanayicileri ve müteahhitleri zengin ediyordu. Parti tabanını oluşturan köylülerin ve esnaf kesiminin futbol dizginlerine pek yaklaşmayacağı düşünülürdü, yönetici takımının nasıl elemanlardan oluşacağı da ortaya çıkıyordu: AP'ye yakın sanayiciler, müteahhitler, büyük tüccarlar.

Fenerbahçe, 60'lı yıllarda bu egemenliğin en açık biçimde görüldüğü kulüptü. Ve yönetim açısından yine bildik Fenerbahçe'ydi: "Fenerbahçe Kongresi Kadıköy'de bir sokakta yapıldı. Eski idare heyetinin salon kiralınamaması yüzünden idare heyetine muhalif olanlar sokakta kongre yaparak yeni idare heyetini şapkaların içine rey atarak seçtiler. Böylece kulüp camiasında iki idare heyeti ortaya çıkmış oldu."

1962'de, yani 27 Mayıs'ı izleyen koalisyon döneminde, Fenerbahçe bu haldeydi. Aynı karambol, yıllar boyu sürecekti. Hem de kök salarak, gelenekselleşerek. Fenerbahçe'nin her kongresi böyleydi zaten. Kavga, döğüş, kulis, bilmemkaç tane grup...

1969 Kongresi'nde, Kızıltoprak, İstanbul ve Yeniköy-İstinye grupları çekişiyordu. Eski sporcular grubu ise bağımsız hareket ediyor ve Zeki Rıza Sporel'in başkanlığı için uğraşıyordu. Başkan Faruk Ilgaz'ın grubu da yeniden seçilebilme hesapları içindeydi. Ilgaz'ın grubuyla Kadıköy grubunun birlikte hareket etmesi için temaslar vardı, zaten bu iki grubun üyeleri çok farklı kadrolar değildi. Ama her zaman olduğu gibi kilit grup, Semih Bayülken ve "adamları"nın grubuydu. Nedense o günlerde Moda grubunun pek sesi soluğu çıkmıyordu. Ya Pendik grubu? O kadar da değil işte. Öyle bir grup yoktu bir kere... Sonuçta seçimi Semih Bayülken'le bir kez daha uzlaşan Faruk Ilgaz kazandı. Yönetimde, Kadir Has, Sait Canpolat gibi büyük sanayiciler, o dönemin deyimiyle fabrikatörler vardı. Sonra bankacılar, tüccarlar ve eski sporcular. Evet, o dönemde eski sporcuların belli bir ağırlığı vardı. Üstelik, Faruk Ilgaz AP teşkilatındandı, müteahhitti filan ama sporun içinden gelme bir yöneticiydi.

Galatasaray, 60'ların sonunda bir kan değişimi yaşadı. Kulüp tarihinin en genç ve vaadlerine bakılırsa en yenilikçi başkanı Selahattin Beyazıt, genel kurulun büyük desteğini sağladı. Ancak 1969'daki bu seçimin kulisi, gerilimli temaslarla, gerilimli diyaloglarla geçti. Çünkü, Necdet Çobanlı ve Semih Türkdoğan da başkanlık peşindeydi. "Politikacı grubu" olarak bilinen Suphi Batur ekibinin son anda devreye girmesinden korkuluyordu. İlhami Tüzün'ün üçlü oynadığı ve kulislere "ekstra çekişme" tozu serptiği söyleniyordu. Yani kazan fukur fukur kaynıyordu.

Neyse ki Galatasaray, kırık kolu yen içine hapsedme ustalığına sahip bir camiydi. Bu çekişmelerin fazla gürültüsü, fazla kokusu çıkmadı. Selahattin Beyazıt seçimi kazandı, vaadettiği kadar olmasa bile yine de birtakım yenilikler getirdi. Zaten o yıllarda, Galatasaray'da çok büyük değişiklikler yapılması imkansız gibi görünüyordu. Oysa zaman, san-kırmızılılar için çok şey değiştirecekti. Galatasaray büyüyecek; güçlenirken biraz kirlenecekti. Neyse, 80'li yıllara daha çok vardı. Galatasaray, eli yüzü düzgün "mektepliler" in elinde yuvarlanıp gidiyordu. Mektepli olmayanlar da, her zamanki gibi söylenip duruyorlardı.

Bir yanda "aman masraf olmasın, fazla açılmayalım" endişesine kapılmış eski topçular, diğer yanda vitrini süslemeye çalışan "devrin adamları". Yani, Beşiktaş... AP milletvekili Talat Asal, 1968 kongresinde Baba Hakkı'yı devirerek başkanlık koltuğuna oturmuş ve hızlı bir transfer atağına kalkışmıştı. Üstelik bu, aynı operasyonun ikinci kez sahneleniyordu. Hakkı Yeten, sinirli demeçler veriyordu: "Bundan önce de bana oyun oynadılar. Bir milyona yakın borçlandılar. Yönetimi ele alınca borçları ödedik. Şimdiki yönetim kurulu kulübü yine borçlandırdı. Bu kulüpte bizim kaderimiz borç ödemek midir?"

Yeten grubu, devrildikleri gün kulübün kasasında 300 bin lira olduğunu iddia ediyordu. Oysa Asal iktidarının birinci yılı dolarken, daha önce olduğu gibi yine sağa sola bir milyon lira borç takılmıştı. Bir milyon lira, o dönem için iyi paraydı. Ama Beşiktaş gibi bir kulüp için çok da büyük bir borç miktarı sayılmazdı. Talat Asal, ki "borç yiğidin kamçısıdır" lafını ağızından düşürmeyen bir liderin partisinden

parlamentoya sıçramıştı, bir şeyler yapabilmenin bedeli olarak görüyordu büyük harcamaları. Kulüplerin parasal kaynak sorunu göze alındığında, böyle bir tablo bir ölçüde kaçınılmaz gibiydi. Ne var ki, Hakkı Yeten de "bir lokma bir hırka" formülüyle şampiyonluk yaşadıklarını söylüyordu. O da kendine göre haklıydı. Beşiktaş'ın kongre üyeleri, bu iki zihniyet arasında bir tercih yapamamış olacaktı ki, bir eski Beşiktaşlıları iktidara getiriyorlardı bir politikacı takımını.

60'ların sonunda, Beşiktaş yönetimlerinin bağımsız bir ismi vardı: Sedat Kesen... Onun işi kulisten çok soyunma odalarında, çim sahalardaydı. Kızdı mı köpürür, vurdu mu indirirdi. Rakip oyuncu mu olur, hakem mi olur, kime bozulmuşsa. Bu nedenle 60'lı yıllarda Beşiktaş'ın rakipleri ve hakemler, her an sahanın ortasına dalıp yumruğu, kafayı ekleyebilecek iki faktörü asla gözardı etmezlerdi: Yönetici Sedat Kesen ve amigo Orhan Tatlıdil...

İşte kıratın sırtındaki İstanbul kulüpleri bu haldeydi: Daha doğrusu, üç büyükler bu haldeydi. Diğer İstanbul takımları ve aynı kaderi paylaşan Ankara, İzmir takımları ise 1. lige sırayla veda ediyorlar, 2. ligde bile zor tu tünüyorlardı. Anadolu futbolu dipten atağa kalkmıştı.

Bir renk- kırmızı, Anadolu yıldızı!

Birbiri ardınca kulüpler kuruluyordu. Her kentin en güçlü birkaç amatör takımı birleşiyor ya da en azından dayanışma sağlanıyor, ortaya kenti temsil edecek tek takım çıkıyordu. Bir heyecan, bir telaş... Türkiye Amatör Şampiyonası'nda derece almak, şu koşulları bu koşulları yerine getirmek... Çoğu palavraydı aslında. Erken davrananlar 2. lige, biraz gecikenler 3. lige kapağı atmıştı. Şimdi sıra yavaş yavaş 1. lige doğru tırmanmaya gelmişti. Tırmandılar. Önce Mersin ve Bursa, sonra Eskişehir filan derken ve Hacettepe'ler, Feriköy'ler, İzmirspor'lar birer birer küme düşerken liglere yepyeni bir renk geldi. Eskişehirspor, yeni rengin en çarpıcı tonuydu. Gençcik oyuncularıyla, İstanbullu sesleri bastıran tribünleriyle ve en önemlisi İstanbul'a saldırdığı korkuyla tam bir Anadolu yıldızıydı.

Çoğu Anadolu takımının formasında bir kırmızı vardı, çoğu Anadolu takımının tribünleri "yeşil-kırmızı, beyaz-kırmızı, siyah-kırmızı" ama mutlaka "Anadolu yıldızı" tezahüratıyla inlerdi. Yine de en gerçekçi tempo Eskişehirspor'un "siyah-kırmızı, Anadolu yıldızı" temposuydu. Çünkü ilk kez Eskişehirspor, iki kez üstüste son haftaya kadar şampiyonluk kovalayarak "üç büyükler dışında bir takım da malı götürebilirmiş" dedirtmişti. (Daha doğrusu buna benzer bir şeyler dedirtmişti, o zamanlar "malı götürmek" deyiimi daha dillere düşmemişti.)

Eskişehir'in başarısı, Anadolu kentlerindeki heyecanı iyice pompaladı. Demek Fenerbahçe'ye, Galatasaray'a, Beşiktaş'a kafa tutulabilirdi. Ama nasıl? Kentteki iyi topçuları bir araya getirerek, transfer ataklarına kalkarak, takımı işi bilen bir hocaya emanet ederek, Ankara'daki milletvekillerini sıkıştırarak. Sonuncusu değil ama diğerleri gidip gidip "para nerde kardeşim" sorusuna dayanıyordu. Seferberlik ilan edip bağış toplamak; sinema biletlerinden, işçi maaşlarından takım aşkına üç-beş kuruş kesmek çıkış yolu olabilirdi... Olabilirdi ama olamıyordu, vallahi yetmiyordu. Ve devreye "eşraf giriyordu. Kentin zenginleri, yönetimden koltuk alıp karşılığında para dağıtıyorlardı. Zaten çoğu, İdmanyurdu'nda, Esnafspor'da az çok tecrübe kazanmışlardı.

Gelgeldim, profesyonel lakım yönetmek kentin amatör takımını yönetmeye benzemezdi ki. Öyleyse, yönetim koltukları, hatırı sayılır devlet memurlarıyla paylaşılacak, tam hakimiyet için 70'li yıllar beklenecekti. Eğer "beyefendi" kabul ederlerse, bir sürü takımın başkanlık koltuğu valilere ayrılmıştı. Merkezî yönetimle o kadar haşır neşir olmak istemeyen kulüpler, elbette ki lafın gelişi, yerel yönetimlere ağırlık verip belediye başkanlarına ikinci bir başkanlık keyfi yaşatıyorlardı.

Belediye başkanları, valiler ve devlet memurları tarafından yönetilen ama eşraf tarafından finanse edilen bir sürü kulüp vardı 60'ların sonunda. 1969'un Diyarbakırspor'u da uç örnekti herhalde... Başkan: Belediye Başkanı Nejat Cemiloğlu... Yönetim kurulu üyeleri: PTT Müdürü Erdoğan Vursavaş, Karayolları Müdürü Haydar Akın, Şayak Fabrikası Müdürü Cevat Soybakış, DSİ Bölge Müdürü Fehim Adak (evet, MSP'li-RP'li Fehim Adak)... Bir Atatürk İlkokulu'nun müdürü kalmıştı geriye.

Belediye başkanlarının, özellikle AP'li belediye başkanlarının kulüplere gösterdikleri yakınlık, çift taraflı yatırım anlamına geliyordu. Başkan, bir sonraki seçim için oy stoklayabilirdi. Kulüp de, milletvekillerinin yetersiz kaldığı ya da sırt çevirdiği noktada Ankara'ya belediye başkanını gönderebilirdi, üstelik belediyenin imkanlarından yararlanabilirdi. Zaten normalde yararlanması da gerekirdi. Yeter ki kantarın topuzuna hakim olunabilsin: "Elimizden geleni yapacağız. Her zaman Kütahyaspor'un yanında olacağız." Sezon açılışına gelen binlerce Kütahyalı, başkan Abdurrahman Karaa'yı alkışlıyordu ve Karaa alkışlarla büsbütün havaya giriyordu: "1968-69 sezonunda her türlü maddî ve manevî desteği vereceğiz." Alkışlar daha da artmıştı: "Söz veriyorum, eğer şampiyon olursak kadrodaki tüm futbolculara, antrenörümüze, menecerimize belediyemiz arsa dağıtacak. En güzel arsalarımızı

vereceğiz. Üzerine ev kurmalarına yardım edeceğiz.” Neyse ki Kütahyaspor şampiyonluğu haftalarda kaybedecekti de Belediye iflastan kurtulacaktı.

Özerkliğe üç nal, bir at

Onaltı 1. lig takımından yalnızca dördü katılmamıştı toplantıya. Onlar da katılanlara temsil yetkisi vermişlerdi. Toplantı yeri Moda Deniz Kulübü, tarih 9 Ağustos 1968’di. Lafı önce Beşiktaş yöneticilerinden avukat Sekip Okçuoğlu aldı: “Arkadaşlar, tüm profesyonel kulüplerin katılmasını arzuladığımız Türkiye Futbol Birliği fikri olgunlaşmış durumdadır...”

Umutlu bir toplantıydı. Kulüplerin, futbol yönetimine ağırlıklarını koymaları için düzenlenmişti. Federasyon birçok konuda yetersiz kalıyor, maç gelirlerinden aldığı yüzde beşlik payları öylesine harcaıveriyordu. Futbolun çözüm bekleyen dertleri, bürokrasinin harmanlama hareketlarıyla büsbütün dallanıp budaklanıyordu. Bu gidişe “dur” demenin yolu, bağımsız bir örgütlenme kurmaktan geçiyordu.

Ne var ki bu iyi niyetli girişim, önce bağımsız örgütlenmelerin lafıyla bile rahatsız olanlardan çelme yiyecekti. Ardından, “hani amatörler, onlar niye Birlik bünyesine alınmayacak” eleştirileri yağacaktı. En önemlisi, daha işin başında kulüpler bölünecekti. İlk toplantıya davet edilmeyen 2. ve 3. lig kulüpleri hemen iki gün sonra kendi temsilcilerini bir araya getirecekler, haklı burukluklarını “her koyun kendi bacağından asılır” akıbetine zemin hazırlayan bir bildiriyle “madem öyle, işte böyle”ye dönüştüreceklerdi: “Biz, 2. ve 3. lig kulüpleri olarak, Federasyon dışındaki teşekküllere katılmayacağımızı ve Federasyon’a bağlılık kararı aldığımızı bildiririz.”

Aslında, Türkiye Futbol Birliği’nin öncüleri de tam anlamıyla özerklik peşinde değildiler. Futbolun yönetimini üstlenmek filan istemiyorlardı. Sekip Okçuoğlu’nun deyişiyse, Federasyon’a yardımcı olmak gibi bir amaçları vardı yalnızca: “Evet, Futbol Birliği, Federasyon’a yardımcı olacaktır. Hakem ve antrenör konusunda seminerler düzenleyeceğiz.

Kulüplerin gelirlerini artıracak yollar arayacağız. Genç takımlara önem verilmesini sağlayacağız. Belediyelerin maçlardan aldığı hisselerin kaldırılmasını sağlayacağız. Radyonun kulüpleri sömürmesini önleyeceğiz.”

Amaç özerklikti, değildi. Bunca işi yapabilirlerdi, yapamazlardı. Hepsi bir yana, o “birlik” kurulsa fena mı olurdu yani? Konuya özerklik penceresinden bakınca, Moda Deniz Kulübü’ndeki toplantının heyecanlı anlarında bile işin üç nalla bir ata kaldığı söylenebilir. Söylense de doğru olur. Ama 70’li yıllarda eldeki o tek nal bile kaybedilecekti.

Koalisyon futbolu

70’li yıllar, baştan sona, futbolun tam bir karambolde boğulduğu dönemdi. Öylesine bir karamboldü ki, ayrıntılı eğilimlerden filan söz etmek neredeyse imkansız gibi. Olabilecek her şeyin olduğu, yaşanabilecek her şeyin yaşanabildiği yıllar...

Bir kere, her gelen koalisyonun yeni bir kıyıma girişmesi, özellikle MC dönemlerinde spor bürokrasisinin -şimdi pek söylenmiyor ama- kelalâka faşistlerle doldurulması, zaten yanlış temel üzerinde yükselen binanın tüm iç sistemlerini tıkaıştı.

CHP-MSP koalisyonunun Gençlik ve Spor Bakanı Muslihittin Yılmazmete bir kadro kuruyor, 1. MC’nin aynı koltuğa oturttuğı Ali Şevki Erek tüm kadroyu değıştiriyordu. Derken 5 Haziran 1977 seçimleri, birkaç günlük CHP hükümetinde Yüksel Çakmur’un hareketi, ardından 2. MC ve Önel Şakar’ın “kontra-kıyım”ı. Efendim, CHP’nin bol transferli kabinesiyle tekrar Yüksel Çakmur, en son olarak da AP’nin azınlık hükümeti ve Talat Asal. Her yeni hükümet, yüzlerce yeni memur demek o zaman. Futbol da devlet çarkına bağılı olduğu için, eyvah ki eyvah...

Mesela, 1. MC döneminde, gerçekten sporun içinden gelen Beden Terbiyesi Genel Müdürü İsmail Hakkı Güngör görevden alınıyor, yerine Mehmet Akzambak getiriliyordu. 1973 seçimlerinde AP’nin Konya listesinde yer alıp seçilmeyen, sonra Emniyet Genel Müdürlüğü görevini vekaleten yürüten Mehmet Akzambak. Emniyet Genel Müdürü koltuğundan, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü koltuğuna... Niye? Çünkü bir zamanlar Güreş Federasyonu’na başkanlık yapmış. İşi bildiği için değil, İsmet Sezgin’in torpiliyle.

Ve Akzambak’ın yönetiminde, tüm spor bürokrasisine, haliyle futbola da yapılmadık kötülük kalmıyordu. Bakanlık Müsteşarı Avni Akyol, eski Federasyon Başkanı Hasan Polat ve İsmail Hakkı Güngör’ü yeme operasyonunda yorulmuş, spora fazla zaman ayırmaz olmuştu. Onun yardımcısı Orhan Bilgin yani spor bürokrasisinin kilit adamı ise güreş minderleriyle futbol sahalarına yakın bir isim olsa da, daha çok Bakan Ali Şevki Erek’i memnun etmeye çalışıyordu. “Anarşistler”in masum insanları nasıl öldürdüklerini filan anlatarak; özel sohbetlerde değil, toplantılarda, mikrofon gerisinde...

Durum, her yeni hükümetle biraz daha kötüye gidiyordu. Sürpriz değildi, hiçbir partinin spor programı, spor politikası yoktu ki. Ancak iktidara gelinecek de, hükümet programına birkaç hamasi cümle eklenecek. O cümleler de, 1. MC programında olduğu gibi, "geleneksel sporlar"dan filan söz edecek: "Gençlerimizin zaman ve enerjilerini, kendileri, aileleri ve vatanımız için en faydalı şekilde değerlendirmelerine ve en iyi surette yetiştirilmelerine imkan sağlanacaktır. Gençliğin her dalda kitle sporuna ve özellikle geleneksel sporlara yönelmesi teşvik edilecektir." Biliyorsunuz, en iyi surette yetiştirilmeleri için her türlü imkan sağlanan gençlerin hepsi güreşçi oldu sonra. Program da hedefine ulaştı. Ne programdı o...

Her hükümet programına ilştirilen o birkaç cümle sonra gidip gidip öyle sert kayalarda parçalanıyordu, öyle hazin tablolar çiziyordu ki... Mesela: "Valiliğe... 20 Ocak 1975 gününden itibaren her dereceli öğretim kurumları arası grup ve Türkiye birinciliği yarışmaları, alman genel bütçe tedbirleri gereğince ikinci bir emre kadar ertelenmiştir. İlginizi ve gereğini rica ederim." İmza, sonraları ANAP'ın "gençlere çok düşkün bakan" rolünü üstlenecek olan Avni Akyol'un. Bu telgrafın -telgraf parasını da borç almışlardır herhalde-anlamı çok acı verici. Elde hiç para kalmamıştır, okullardaki tüm spor faaliyetlerinin acilen durdurulması gerekmektedir.

Aslında belki de futbol için bir fırsattı. Hazır bürokrasi felce uğramışken, devletin kucağından kaçıp kurtulunabilirdi. Ama felçli hastanın, can havliyle bütün girişimleri son anda mahvedeceğinden mi korkuldu? Yoksa yoksa, galiba en mantıklısı, kulüplerin böyle bir bağımsızlaşmaya niyetleri ve mecalleri mi yoktu?

70'li yıllar boyunca, bir kez özerkliğe benzer bir öneri atıldı ortaya. 1974 yılında, Beden Terbiyesi Genel Müdürü İsmail Hakkı Güngör, Federasyon Başkanı'nı kulüp yöneticilerinin seçeceği bir yapılanma için çalıştıklarını açıkladı ama açıkladığıyla kaldı, o kadar. Tüm "gerçi"lerin arkasından gelen haklı sayılabilecek itirazlara rağmen, yine de fena bir adım olmazdı herhalde. En azından, tayin sistemine tercih edilecek bir sistemdi önerilen.

Peki, o "gerçi"ler nelerdi? Kulüp yöneticilerinin, futbolu ve futboldan ekmek yiyenleri ne ölçüde temsil edebilecekleri sorusu, başta geliyordu. O dönemde Balıkesirspor'u çalıştıran Tamer Güney'in Hayatspor dergisine yazdığı mektuptaki itirazları gibi: "Bu ülkede ne zaman gerçek hak edenler yönetimde söz sahibi olacak? Ben ve benim gibi hiç olmazsa 300 kişi tüm geçimini futbol öğreticiliğinden sağlar; bırakalım kendilerini, çocuğunun çocuğunun yarınlarnı bu umuttan elde ettikleri gelire bağlar ve ülkemizde hiç değilse 3000'e yakın profesyonel futbolcu... Tüm bu kişilerin bağlı olduğu örgütün başını, yöneticiliği fors majör diploması olsun diye yapanların seçmesi, ülkemizde kavgası yapılan çoğulcu demokrasinin mi, yoksa derebeylik devrinin mi düşünce yapısına sığar?"

Bir sürü aksaklığın, bir sürü tıkanıklığın, bir sürü bayağılığın, sahtekarlığın yaşandığı yıllardı ama hiç olmazsa bu tür itirazların yapılabildiği yıllardı. "Bu nasıl düzen" sorusu, futbol sahalarında da sorutabiliyordu, lysisiyle kötüsüyle 70'lerdi işte.

Elbette ki, Metin Kurt gibi fazla konuşanlar sürülüyor, susturuluyordu; elbette ki kulüpleri "itirazı olmayanlar" yönetiyordu ama bugün hiç akla gelmeyecek şeyler de yaşanabiliyordu. 1975 Şubat ayında Federasyon bünyesindeki işçilerin grevi, lig maçlarını tehlikeye sokmuştu. Federasyon, bir yandan kritik faaliyetlerle ilgili birimleri İstanbul'a taşıyıp işlerin yürümesini sağlıyor, diğer yandan sendikali işçileri diğer devlet kuruluşlarına sürüp yerlerine sendikasız işçi olarak grevi kırmaya çalışıyordu. Maalesef Federasyon kazandı, grev kırıldı. Hiç kimse, Teknik-İş Sendika-sı'nın "Federasyon'u emekliler ordusuna çevirdiniz, emekli subayları yüksek maaşla çalıştırıp işçilere üç-beş kuruş veriyorsunuz" suçlamalarını cevaplamak zorunda kalmadı.

Sonra, iyimser bir ifadeyle "pek", aslında "hiç" başarılı olamayan Türkiye Profesyonel Futbolcular, Antrenörler ve Masörler Sendikası kuruldu. (Şimdi, böyle bir şeyin düşüncesi bile uzak görünüyor...) Ve en önemlisi, 70'li yılların futbolu toplumsal açıdan beklenmeyecek şekilde ya da tam beklenebileceği gibi, hoş bir dengeye oturdu.

Mehmet Akzambak'm garip tayininden, okul maçlarının iptaline, Federasyon işçilerinin grevinden Metin Kurt olayına, o daldan bu dala... İyi de, bu bol faullü pozisyonun içinden nasıl bir dengeye? Futbolun, günlük hayat içinde kazandığı dengeye: 70'li yıllarda Türkiye, müthiş bir politizasyon süreci yaşadı. Önceleri, hani şu 1974 yazında oynanan Dayanışma Kupası maçlarında 40 bin seyircinin İnönü Stadı'nı hep bir ağızdan "Ecevit, Ecevit" tezahüratlarıyla inettiği günlerde daha yumuşak, sonraları daha sert bir süreç.

İşte o süreç, bir sürü genç insanı tamamen politikanın içine itti. Kimileri, afyon teorisine kapılıp futbola sırt çevirdi, kimileri futbolla uzaktan uzağa ilgilendi, kimileri de tribündeki yerlerini terketmedi. Onlar ve politikadan nasibini almayanlar, tribünleri her zaman doldurdu. Öylesine ki, unutulmaz 1 Mayıs 1977 günü oynanan 3-1'lik Fenerbahçe-Bursaspor maçım, hem de Fener'in pek iddialı olmadığı bir dönemde

yaklaşık 20 bin kişi seyretti. Taksim'e yürüyenler, İnönü Stadı'nın yanından Gümüşsuyu'na doğru tırmanırken, tribünlerden alkışlar yükseldi.

Neyse... Futbol heyecanı sürdü ama afyonculara inat, futbol politikayı yenemedi. Politika heyecanı yükseldi ama politika futbolu sikmedi. Sonuçta varılan nokta şuydu: Türkiye'de futbol vardı, futbolun Türkiye gündeminde yeri de vardı. Eh, zaten istenen böyle bir şeydi. Ve en güzeli, futbol 70'li yıllar boyunca hiçbir zaman Türkiye'nin gündemine tek başına hakim olmadı. Futboldan da konuşuldu, başka şeylerden de; futbol o "başka şeyler" in önüne perde olarak çekilmedi, daha doğrusu çekilemedi. Şimdi buna denge denmezse neye denge denecek?

Ama bu dengenin altında, politikacıların farklı denge hesaplarıyla akla gelmeyecek şeyler de yapılıyordu ve "ayrıcılık" talepleri mümkün olduğu kadar karşılanmaya çalışılıyordu. Gerçi Ecevit'in ilk başbakanlık döneminde, Cumhuriyet'in 50. yılı şerefine genel af çıkarılması gündeme geldiğinde, büyükçe bir milletvekili kalabalığının "bizim şehrin takımı küme düştü, biz de af isteriz" yaygarası sonuç vermeyecekti ama... Bir başka Ecevit döneminde, karşılaşacağı hazin sonu henüz kestiremeyen Gümrük ve Tekel Bakanı Tuncay Mataracı, "transfer bakan" olmanın verdiği güçle Rizespor'u öyle bir kollayacaktı ki; devletin imkanlarını öyle bir kullanacaktı ki...

Mataracı göreve başladığında, Rizespor 2. ligte şampiyonluk mücadelesi veriyordu ve paraya ihtiyacı vardı. Çözüm bulundu: Çay-Kur, tam 60 ton çayı, özel Rizespor ambalajları içinde bu "güçlü" takıma hediye etti. Rizespor şampiyon oldu. Ertesi yıl, daha büyük bir parti bağışlandı hatta çayların tüm Türkiye'ye dağıtımı yapıldı. Gariban Çorumlular, Uşaklılar filan Rizespor hayrına çay demleyip durdular uzun bir süre.

70'li yılların buna benzer sayısız "vaka"sı içinde öyle bir tanesi vardı ki, yalnızca akıllara durgunluk değil, "nasıl olabilir" düşüncelerine dalan insanlara da çaresiz bir yorgunluk verecek türden. Gerçekten de nasıl olabilir? Ama olmuş, öyle iddia ediyorlar.

Evet, iddia edilir ki, 12 Eylül'e çeyrek kala futbolla içli dışlı bir Gençlik ve Spor Bakanı görevdedir. O dönemde, Bakan'ın seçim bölgesi İzmir'de, köklü bir takım bunalım içindedir. Anlı şanlı 1. lig günlerinden 3. ligin "tutunama-yanlar" listesine... Neyse ki, demokrasi içinde çare tükenmemektedir ve çare, bir randevuevinde çekilmiş fotoğraflardır. Bakan'ın yıllar öncesinden kalma bir alem gecesinin habersiz yadigârları. Yüce makama, gerekli haber yolları: "Ya bizi kurtar ya da resimleri gazeteye... İçişleri Bakanı Hasan Fehmi Güneş'i iki fotoğrafla deviren gazeteye..." İşin sonunda yalnızca koltuktan değil, aynı zamanda itibardan, şereften, aileden de olmak vardır. Bakan devreye girer, bürokratları sıkıştırır, allem eder kallem eder, uğraşp didinir ve meseleyi çözüme kavuşturur: 2. ligue 3. lig birleştirilecektir. 3. ligten düşen takımlar da 2. lige alınacaktır. Olay mutlu sonla noktalanır. Bakan fotoğrafları alıp imha eder. İzmir takımı da 2. lige yükselir. Evet, böyle iddia ediyorlar işte. Artık bunun üstüne anlatacak bir şey yok herhalde.

Yine geldik kulüplere

70'li yıllar, özellikle ikinci yarısında, üç büyüklere pek yaramadı. Fenerbahçe, eski gücünü kaybetse de yine bir şeyler yapabiliyor; Galatasaray yönetim kriziyle saha içi krizleri harmanlıyor; şampiyonluğu giderek daha uzak bir anı olarak özleyen. Beşiktaş ise tarihinin en ezik dönemini geçiriyordu. Trabzonspor yıllarıydı.

Anadolu futbolu, nihayet bir şampiyon çıkarmıştı işte. Üstelik, şampiyon olamayan takımlar da İstanbul'a kök söktürüyorlardı. Artık bir Orduspor'un, bir Mersin İdmanyurdu'nun, bir Rizespor'un İstanbul'dan iki puanla dönmesine kimse şaşırıyordu. Ama bu, Anadolu futbolunun topyekün yükselişi devam ettirdiği anlamına da gelmiyordu. Birçok şehirde ilk heyecan sönmüş, "biz 1. lige çıkamayacağız" bedbinliği ön plana geçmiş, işin tadı kaçmıştı.

70'lerin sonunu benzer bir bedbinlikle getiren Galatasaray, aslında öyle muhteşem bir giriş yapmıştı ki... Selahattin Beyazıt'ın başkanlığında, Brian Birch'ün yönetiminde, üç yıl üstüste şampiyonluk ve sarı-kırmızılıların tarihindeki ikinci taraftar patlaması...

Bu taraftar patlamasının ilk plandaki itici gücü, kuşkusuz ki sahada alınan başarılarıydı. Ama bir de, göç olgusuyla çakışma noktası vardı. 70'lerin başında, kente göç, hâlâ hayatın karambolünden ayıklanabilir, bağımsız bir olguydu ve o dönemde gelenler çoğunlukla Galatasaray'ı tercih ediyorlardı. Sarı-kırmızılılar, belki biraz da saçları bellerinde sarışın-kumral futbolcularının havalı görüntüsüyle, kent hayatına "özdeşleşme köprüsü"nden dalmak isteyenler için oldukça çekiciydi. Çekim alanına girenler, tribünlerin yapısını da değiştiriyorlardı. Tabii ki, o saate kadar Galatasaray'ın hiç gariban taraftarı yoktu, hiç "köylü" taraftarı yoktu gibi saçma bir iddiada bulunulamaz. Ama İstanbul'da, o zamanki adlarıyla Mithat Paşa ve Ali Sami Yen stadlarında, eski açığı, yeni açığı dolduran kalabalıklar bir başkaydı artık. Yine o zamanların deyimiyle ve vallahi billahi tüm iyi niyetle, en ufak bir küçümseme

duyusu taşımaksızın, "su katılmamış kırolar"ın Galatasaray tribünlerindeki oranı giderek artıyordu. Ve işin garip tarafı, Galatasaray'ın elit imajı, "aristokratların, soyluların tribünü" imajı hâlâ ayaktaydı.

İyi de, bu Galatasaray neydi o zaman? Hani Adalet Partisi nasıl tabanı da kadroları da pek burjuva kökenli olmadığı halde burjuva partisi, burjuva kitle partisi olarak biliniyorsa; Galatasaray da bir "aristokrat kitle takımı" mıydı? Fakat bu pek anlamlı kaçmıyordu. Galiba sarı-kırmızılıların 60'larm sonunda, bilemediniz 70'lerin başında bu elitizm havasını malzemeciye teslim edip depoya göndermeleri gerekiyordu.

Çünkü iş yalnızca taraftarların yapısıyla da bitmiyordu. Galatasaray'ın yönetim kavgaları da artık bayağı bildiğimiz kavgaydı. Yamuk Ali'yle Jilet Raşit'in kavgası neyse, öyle kavga. Tam Fenerbahçe kongrelerindeki filan gibi... Mesela, 1975 Ocak ayında yapılan Kongre'de eski başkanlardan Selahattin Beyazıt'ın önce Oğuz İmregün'ü sonra Mustafa Pekin'i desteklemesi havayı gerginleştirecek ve heyecanlı üyelerden Turgan Ece'yle Erdoğan Atasagun'un başlattığı kavga tüm salona yayılacaktı. Tekmeler tokatlar havada uçuyordu. Savaş berabere bitecek, Kongre'yi bir oy farkla Mustafa Pekin kazanacak ve Galatasaray, 70'li yılların sonuna kadar kaybedecekti. Beyazıt, Pekin, tekrar Beyazıt, Uras... Yönetimler değişiyor, kavgalar büyüyor, şampiyonluk özleniyordu. Güzel günlerden geriye bir tek şey kalmıştı: "Biz elit takımımız, biz aristokrat takımımız..."

Ve, "biz halk takımımız, biz garibanların takımımız"... Bu da Beşiktaş'ın sloganıydı. Beşiktaş, 70'lerin başında büyük bir çöküş yaşamıştı. Boş tribünler, "zavallı Beşiktaş" tezahüratından korkunç zevk duyan rakip tribünler, yenilgiler... Siyah-beyazlılar şampiyonluğu özlüyordu. Çare neydi? Transfer...

Ankaragücü'nden Melih, Selçuk, Bursaspor'dan Mesut, Boluspor'dan Sinan ve daha bilmemkaç kişi... Beşiktaş, daha çok Fenerbahçe'ye maledilen bir politikanın babasını izliyor, her yıl büyük transferler yapıyor, Anadolu'nun millî takıma postaladığı yıldızları topluyor ama hiçbirinden fayda görmüyordu. Sonra, Altaylı Oğuz, Göztepelili Ali gibi transferler vardı. Futbolun sonbaharında, takımı kurtarmak uzak dursun birkaç antrenmana çıkan-çıkmayan adamlar... Uzun süre, Mekteb-i Sultani mezunu, efendi ama iş hayatında biraz zorlu, hatta müfterilerin ağzında yurtdışı bağlantılarıyla hafiften şaibeli Başkan Mehmet Üstünkaya'nın yönetiminde götürüldü bu iş. Sonra "sıfırdan yetişme" milyonerler, Gazi Akmal, Rıza Kumruoğlu. Olmuyordu, olmuyordu... İki kez son haftada kurtulmuştu Beşiktaş küme düşmekten. İlk eziklik yıllarında boşalan Beşiktaş tribünleri, 70'lerin sonuna doğru, şampiyonluk filan gibi şeyler neredeyse unutulacakken yeniden dolmaya başladı. Ezikliğin, yenikliğin, haksızlığa uğramış olmanın -ki Beşiktaş yöneticileri "mağdur" rolünü Allah için çok iyi oynarlardı- kitlesele isyanlarla geçiştirileceğine inanılan yıllardı. Beşiktaşlılık bu açıdan çekici bir konuma gelmişti. Hani neredeyse "arabacılar" imajı, "ulaşım emekçileri" imajına dönüşecekti.

Beşiktaş tribünleri, yardan da serden de geçmeyerek geniş ufuklara açılan ama yarla seri birbirine uydurmaya çalışırken hafifçe zorlanan "devrimci Kartal"ların iddia ettiği gibi, siyasî anlam taşıyan saflar değildi. Ama ta 80'lerin sonuna kadar dallanıp budaklanarak uzanan bir isyankâr imajın kökleri, siyasî ortamdan etkilenecek şekilde salınmıştı.

Aynı yıllarda, Beşiktaş saha içine yansiyacak bir "bu düzen değişmeli" hareketi de yaratmıştı. Üstelik, düzene karşı alternatifleri de vardı ellerinde: Özkaynak düzeni, yani altyapıya dayanarak kalkınma modeli. Beşiktaş'ın A takımı yağma transfer politikasıyla şampiyonluğa büyük hasret duyarken, genç takım şampiyonluktan şampiyonluğa koşuyordu. 1978-79 sezonunda başlatılıp, 80'lerde piç edilen deplasmanlı gençler liginin, pırıl pırıl yetenekleri A takım maçları öncesinde binlerce kişiye seyrettirip anlamsız transferlere karşı taraftar baskısı yaratan o başarılı uygulamanın tepesinde hep Beşiktaş gençleri, Serpil Hamdi Tüzün-Adnan Dinçer ikilisinin çocukları vardı. Yönetim çuvallamaları, borç batakları, kongre kavgaları içinde, umulamayacak kadar sağlam bir adım da atmıştı Beşiktaş. 70'lerde şampiyonluğu ve iyi futbolu çok özleten o yöneticileri affetmeli mi?

Üç büyüklerden az çok ayakta kalabilen tek takım Fenerbahçe'ydi. "Hemen her yol mubah" taktiğiyle güçlü takım imajını sürdürüyordu sarı-lacivertliler. Cemil'se Cemil, Engin'se Engin, kim lazımsa alıyorlardı. "1970-73 Galatasaray yılları"nın arkasından, Emin Cankurtaran'ın Fenerbahçe'si büyük süksse yapmıştı. Cankurtaran, çok ama çok paralı bir sanayiciydi. Üstelik Milano bağlantılı işleri olduğu filan da söyleniyordu. (Doğru doğru, yanlış yanlış; hem Milano'da temiz iş dönmez diye bir şey de yok!) Sonra bir söylenti daha vardı: "Her muhtemel koalisyonun anahtar adamı Erbakan'ın altındaki Mercedes'i Cankurtaran vermiş."

İşte o uyanık Cankurtaran, yıldızlar topluluğu Fenerbahçe'yi Didi'ye emanet edecekti. Ziya, Yılmaz, Alpaslan, Datcu, Ender, Cemil, tüm zamanların en sevimli santrforu Osman... Fenerbahçe, futbolun en yumuşağını oynayan bu kadroyla iki yıl üstüste kupaları toplayacak ama ardından Trabzonspor'un sıçrayışına teslim olacaktı.

Gerçi san-lacivertliler 1977-78 sezonunda da aradan bir şampiyonluk kupası götürmüşlerdi ya, o Fenerbahçe alışılan, bildik Fenerbahçe değil, yalnızca kazanan bir takımdı. Sahadaki renksizlik, hatta

ufak çaplı kişiliksizlik yönetime de yansımıştı genel havaya da. "Öylesine" bir Fenerbahçe vardı artık. Hatta iş o noktaya gelecekti ki, Fenerbahçe'nin 1978'deki kongresinde kavga, dövüş, münakaşa çıkmayacak ve başkanlığa 290 oyun 289'unu toplayan Faruk Ilgaz seçilecekti. (Faruk Ilgaz, hâlâ AP'liydi, o yılların "bunalım" modasıyla parti değiştirmemişti, ikinci başkan Yüksel Günay ise CHP'liydi. Günay daha sonra bir hileli ve belalı iflas olayına karışacak, Adana Demirspor Başkanı Hacı Döner'le gırtlak gırtlığa gelecekti. Temiz adamdı...)

Zaten Trabzonspor'un o havası içinde Fenerbahçe'nin daha parlak bir konumda olması da düşünülemezdi. Futbolun, ta 1920'lerde sevda haline geldiği bir kent, o kentin 2. ligde yıllar boyu şampiyonluk mücadelesi veren takımı, 1974-75 sezonunda 1. lige ısınma ve ardından, 1975-76'da: Trabzonspor şampiyon... Şaka maka derken, "bu hafta tökezlerler, önümüzdeki hafta tökezleyecekler" derken, Avni Aker Stadı kutlama sesleriyle inlemeye başlamıştı: Dan dan dan! Maytap sesi değildi...

Spor sayfaları, hemen kalıbı döktürüverdiler: Trabzonspor mucizesi... Nesi mucizeydi bunun? Kadroya kadro, havaysa hava, temelse temel... Karadeniz fıkralarındaki "bizim Temel bir gün"ün Temel'i değildi bu, futbolun temeliydi. Takımın neredeyse tamamı Trabzon'un yerlilerinden oluşuyordu. Yıllarca bir arada oynamışlar, İstanbul takımlarına kafa tutacakları günler için hazırlanmışlardı. İşte o günler, daha doğrusu o yıllar yaşanıyor.

"Bu yıl şampiyon oldular ama seneye kümede zor kalırlar" dendi. Ertesi yıl da şampiyon oldular. 1977-78 sezonunda, ligi ikinci bitirip şampiyonluğu Fenerbahçe'ye kaptırdıklarında, tükendikleri zannedildi. Hemen ardından, üç yıl üstüste... Hem de 1976'daki şampiyon kadronun yarısını değiştirerek. Duvardaki tüm boşlukları, Elazığspor'dan transfer Mehmet Ekşi ve Boluspor'dan transfer Necdet dışında, Trabzon malı tuğlalarla doldurarak...

Trabzonspor, o yıllarda gerçek bir oyuncu fabrikasıydı. Hırslı, yetenekli adamlar yetiştiriyordu. En kötü günlerinde bile, hiç olmazsa rakibi oynatmayacak kadar gayretli, sekiz tekmenin arasına kafa sokup golü önleyecek kadar gözü kara adamlar. Başlarında da, kendi halinde, namazında niyazında, otobüste yanınıza otursa "Hemşerim sen futbol bilir misin, top oynuyorlar ya top..." filan dedirtecek tipte bir adam: Ahmet Suat Özyazıcı... O gidiyor, bu kez daha iddialı, dikbaşlı ve küçük dağlar yaratılırken en iyi ihtimalle birkaç ufak yardım almış-almamış havalarda Özkan Sümer geliyordu. Trabzon yine şampiyon... Bir daha Özyazıcı, Trabzon yine...

Neydi bu işin sırrı? "Trabzonlular futbola yetenekli oluyor" demek, "Çorum'dan adam çıkmaz" kütlüğünde bir önyargı değildi herhalde. Bu yetenek, hırsla, sistemle birleşiyordu. Sonra Trabzonspor o yıllarda huzurlu bir kulüptü. Çok pahalıya patlamayacak iç transferler "İstanbul'a pazarlama" yöntemiyle geçiriliyor, o boşluk aşağıdan gelen masrafsız gençlerle kapatılıyordu. Yönetim kurulunda zenginler vardı, hasılat iyiydi. Yalnızca bir kez, 1978 yılında, Başkan Şamil Ekinci sekiz milyon liralık alacağını temlik koydurma yoluyla tahsil etmek istemiş, suratlar asılmış, Ekinci de hemen vazgeçivermişti.

Trabzonspor'un o yıllarda bir işlevi daha oldu. Üç büyüklerden birinin taraftarı olmayı, nedense, siyasî onurlarına yediremeyenler vardı. Fakat futboldan da kopmamışlardı. İstanbullu zenginlerin, üçkağıtçıların yönettiği takımları alaşağı eden, başarılı ve mütevazı bir Anadolu kulübünü desteklemek tutarlı bir davranış olabilirdi. Onlar da tutarlı davrandılar, kendi tercihleriydi...

Neyse, pek transfer mransfer derdi olmayan Trabzonspor'un bile ufak tefek borçları vardı. Geride kalan bir sürü kulüp, 1. ligten, 2. ligten, 3. ligten, borç batağına saplanmıştı. Gelirler giderleri karşılamıyordu. Artık yüksellere bakmaktan vazgeçen, Anadolu patlamasında tuzu bulunamayan ufak kent takımları iyice kötü durumdaydı. Ağalar mağalar da başkanlık koltuklarından yavaş yavaş kaçıyor. Bir heves göreve gelenler, koalisyon yıllarının "enkaz devraldık" çılgınlığını futbol sahalarında atıyor ve ilk fırsatta yakayı sıyırmaya çalışıyorlardı. Onlar öyleydi de, büyük kulüpler farklı mıydı sanki? Tamam, 1. lig kulüplerinin yönetim koltukları hâlâ çekiciydi ama enkaz aynı enkaz olmasa da benzer enkazdı işte.

"Kendi doğal kaynaklarıyla ödenemeyecek boyutlarda kulübü borçlandıran ilk yöneticiler aynı zamanda kulüplerin patronları da olmuştur. Çünkü bugünkü koşullarda onlarsız bir yönetimin işbaşına geldiğini düşünelim. O anda tüm olanakları kuruyacaktır kulübün. Önce hasılatlara eski borçların ödenmesi için temlik gelecektir. Arkasından diğer kaynakların kuruması en doğal sonuç olacaktır. Elbette ki maddi açıdan büyük açmazlara düşen yönetim kaçınılmaz olarak görevden ayrılacaktır. Dizginler, her zaman ön planda olsalar da olmasalar da daima kulübü ilk borçlandıran yönetim ağalarında kalacaktır." Metin Kurt, Galatasaray yönetimince, "sivri" faaliyetleri yüzünden kadro dışı bırakılmış ama susmamıştı. Kulüplerin borç batağını anlatıyordu. Bazı ağalar kendi eserlerinin kokusuna dayanamayarak dizginleri bırakıp kaçıyor. Fakat düzen, Metin Kurt'un yakındığı kaosun yörüngesini kıramıyordu. En azından dizginlerin temiz ellerle tanışma şansı pek olmuyordu. Kulüplerin parasızlığı, 70'lerin ortalarında çok garip hatta fazla uyanık "ekonomik önlem paketleri" de yaratıyordu. Mesela iddiası kalmayan, parası olmayan bazı 2. ve 3. lig kulüpleri, masrafsız deplasman formülünü bulmuşlardı. Diyelim ki,

şampiyonluğa oynayan bir takımla dış sahada maçları var. Perşembe günü haber gönderiyorlardı. "Paramız yok, hükmen mağlup olmaya razıyız, gelemiyoruz." Eh, rakip takım için garanti galibiyet iyi bir şey. Ama o zaman tribünler bomboş kalacak, hasılat gelmeyecek. Halbuki, rakip takımın masraflarını üstlenmek katlanılmaz bir yük değil. Bu sefer, ev sahibi takım haber ve bilet gönderiyordu. "Yemeniz, içmeniz, yatmanız bizden. Dönüş biletlerini de vereceğiz, gelin." Bu yöntemin galibiyet garantisi de vardı üstelik. Dönüş biletleri, maçtan sonra veriliyordu...

Daha onurlu takımlar ise, GÜNGÖR SAYARI'nın 1974 Mayıs'ında Hayatspor'a yazdığı gibi, iyice zorlanıyorlardı: PTT, Gaziantepspor deplasmanına gidecek parayı bir türlü denkleştirememişti. Çare yok muydu? Vardı, son bir çare vardı ve ona başvuruldu. Devlet, bu kez çok masum bir şekilde girmişti olaya. Araya birkaç hatırlı memur sokulmuş, PTT'de çalışan iki futbolseverin alelacele 3500 lira devlet memuru kredisi almaları sağlanmış ve molada yenen köfteler sayıla sayıla deplasmana gidilip dönülmüştü.

Bir başka Ankara takımı, Gençlerbirliği ise parasızlığa karşı bir futbolcu direnişi yaşamıştı, anlamlı bir direniş. Aylardır maaş, prim ve transfer taksidi yüzü görmeyen oyuncular, Balıkesirspor deplasmanına giderken, kulübün verdiği biletleri yırtacak ve kendi ceplerindeki parayı denkleştirip yola koyulacaklardı. Karınlarını da kendi paralarıyla doyuracaklar, maçtan önce soyunma odasına yönetici, antrenör filan sokmayacaklar, kadroyu ortaklaşa kurup sahaya göğüslerindeki siyah kurdelelerle çıkacaklar ve son paralarıyla dönüş bileti alıp Ankara'nın yolunu tutacaklardı. Eee, ne de olsa kalelerinde Eser vardı, anlayan anlar...

Tüm bu olayların gerisinde tek bir neden yatıyordu: 70'li yıllarda, kulüplerin parasal kaynakları kısıtlıydı, gelirlerle giderleri temiz yöneticilerin elinde denkleştirebilecek bir sistem yoktu. 60'larda olduğu gibi, 80'lerde olduğu gibi...

Paşa paşa futbol

Yapacak bir şey yoktu, emir komuta zinciri içinde yönetime el konmuştu. Lig maçları bir hafta ertelendi, sonra işler "normal"e döndü. Başımızda beş paşa vardı, kaderin cilvesi beşi de futbolu seviyordu. Beşiktaşlılar yine iyiydi: Paşaların dördü Fenerliydi, biri Galatasaraylı; ama o da Tahsin Şahinkaya'ydı. Zaman içinde futbola doğrudan paşa müdahaleleri gelecekti ya, emir komuta zincirinin en öndeki halkalarının kendilerini tamamen futbola verecek halleri yoktu. Zincirin uygun halkaları, sporun başına getirildi. Beden Terbiyesi Genel Müdürü sıfatını, eski sporculardan albay Yücel Seçkiner'e layık görmüşlerdi. Futbol Federasyonu başkanlığına ise, futbol dünyasında hiç tanınmayan ama yolda yürürken çakıl taşlarını bile selama geçiren değerli komutan, eşsiz insan Yılmaz Tokatlı getirildi.

Tokatlı ve arkadaşları, en acil sorunların üzerine korkusuzca gittiler. Artık konçları düşük futbolculara sahada yer yoktu. Hayat boyu konçlarını hiç yukarı çekmeyen İtalyan golcü Altafini belki zeki ve çevik olabilirdi ama asla ahlâklı değildi. Şerefli bir paşa ne yapacaktı öyle golcüyü? (İşin garibi, hakemlerin konç teftişi uygulamaları o gün bugün devam ediyor. UEFA'ya bile sızdı ama o ayrı bir konu.) Efendim, sonra bazı kulüp yöneticileri, sakallı futbolculara müsaade edebilirlerdi. Kendi bilecekleri işti. Fakat, millî takımda ve sayın Cumhurbaşkanı'nın (o günlerde devlet başkanıydı) kupa vereceği maçlarda anarşist kılıklı herifler oynayamazdı. Oynayamadılar. Yılmaz Tokatlı, bir Cumhurbaşkanlığı Kupası maçı öncesinde, Fenerbahçe'li Onur'a, Cumhurbaşkanımızın sakal konusundaki hassasiyetini hatırlatmak zorunda kaldı. Onur sakalları kesti, Fenerbahçe o maçta Trabzonspor'a 2-0 yenildi. Kenan Paşa, kupayı verirken, Trabzonlu Turgay'a gerekli uyarılarda bulunarak, sert futbol konusundaki hassasiyetini de vurguladı: "Sen çok sert oynuyorsun, biraz daha yavaş oyna." Şeref tribününün önünde üstüste iki sert faul yapanın Turgay değil Osman olduğu söylendi. Acaba ufak bir karıştırma filan?.. Yani şimdi diyorlar ki, göya Evren Paşa Osman yerine Turgay'a nasihatte bulunmuş. Bunları diyenler zaten başka şeyler de diyorlardı. Güya Paşa Çanakkalespor'u hiç sevmezmiş, onun için hiç maçlarına gitmiyormuş. Onu diyen yakalanamadı...

Ama 19 Mayıs Stadı'nın şeref tribünündeki hiçbir tören, Ankaragücü'nün Paşa'ya vefa borcu ödeme töreni kadar anlamlı olmadı. Maradona Sadık, Hrubesch Mehmet, Bohnhof Nazmi, bizim İskender, çocukların hepsi teker teker el öpüyor, şükranlarını sunuyorlardı. Emir ve vaad büyük yerdendi. Ankaragücü kupayı kazandığı takdirde 1. lige çıkarılacaktı. MGK üyeleri Ankara'da oturuyordu ve başkent 1. ligde takımı yoktu; çocuklar efendi, saygılı çocuklardı, Evren Paşa Ankaragücü'nü seviyordu; Ankaragücü tribünleri, şeref tribününde hareketlenme görüldüğü an ayağa kalkıyordu: "Evren Paşa, Evren Paşa..." Hal böyleyken ne vardı yani Ankaragücü şampiyon olmadan 1. lige çıkmışsa?

12 Eylül'ün futbol sahalarına ilk yansıması, bu tür "yapınız, ediniz"lerle oldu işte. Yapılıyordu, ediliyordu, üstelik istimin arkadan gelmesi de beklenmiyordu. Peki, bu yapınız ediniz'ler dışında, Federasyon'un kendi inisiyatifıyla getirdiği uygulamalar yok muydu? Olmaz mı, yabancı futbolcu transferini serbest bırakan unutulmaz karar var ya, hani şu "ancak Türk asıllı yabancılar gelebilir" kararı, işte o büyük yaratıcılık 12 Eylül Federasyonu'na mahsustu.

İşin gerçeği, Tokatlı Federasyonu futbolda çok büyük bir tahribat da yapmadı. Geçiş döneminde, geçiştirme taktiklerini uyguladı. Asıl tahribat, 12 Eylül vitrin değiştirdikten, yani 6 Kasım 1983 seçimlerinden sonra yapılacaktı. 1980-83 arasında, yalnızca temel atılmıştı. Devletin müdahaleleri açısından durum böyleydi. Kulüp yönetimleri açısından, belirleyici olan ne 6 Kasım'dı, ne 12 Eylül... Eğer bu iki tarihten ayrı düşünülebilirse, ki biraz zor, dananın kuyruğu 24 Ocak'ta kopmuştu. Sivil dönem futbolu, askeri dönem futbolu gibi bir ayırım yerine, 80'lerin futbolunu bütün olarak düşünmek daha anlamlı galiba. Paşa paşa futbol, paşaların futbolu, yalnızca temele harç katmış, futboldan küçük parçacıklar koparmış ve sahalara biraz komedi malzemesi serpiştirmişti, o kadar. "Daha ne olsun" mu? 1983 Ka-sım'ına kadar gerçekten "daha ne olsun" deniyordu.

Gayet açık seçik futbol

Nereden başlamalı, neleri anlatmalı? En önemlisi, 60'larda 70'lerde, tüm yakınlıklarına rağmen yine de bir noktada ayrılabilen "devlet-kulüp yönetimleri" ikilisini 80'lerde nasıl ayırmalı? Takımlar emirle şampiyon olurken, futbolda "referandum kıyakları" uygulamaya konurken... Kulüpleri şapır şupur el öpen "yürü ya kulüm müteahhitleri", hayali ihracatçılar, polisler yönetirken... Özerk futbol diye ortalıklarda dolananlar, Başbakan'dan transfer parası dilenirken... Futbol, çürüyen yaraların, çökmek üzere olan yapıların kamuflajında kullanılırken, sabah akşam futbol yenir futbol içilirken... İki-üç yıldızın omuzuna binilip "futbolumuz" patlatılırken... Futbol, "onların" silahı olurken... Nasıl ayıklamalı devletle kulüpleri, camiaları? Neyse... Yılmaz Tokatlı'dan sonra, Federasyon'un başına Kemal Ulusu getiriliyor... ANAP dönemi başlamıştır. Ulusu, Özal ailesinin yakınıdır. ANAP döneminin ikinci Federasyon Başkanı, Spor-Toto genel müdürü ve söylentilere göre ANAP'a çok yakın Erdenay Oflas oluyor. Oflas, yıllarca spor bürokrasisinin içinde yer almış biri, Kemal Ulusu da futbol oynamış, Beşiktaş'ta yöneticilik yapmış... Yani ikisi de çok faullü isimler değil. Üstelik başka ortak yanları da var. "icraat" dönemleri birbirinden ayrılmayacak kadar...

Bu ayrılmazlığın ana nedeni, iktidarın dümen suyuna gitmeleri herhalde. ANAP ve ANAP'ın lideri Özal ailesi, futbola beklenmedik ölçüde yakınlık gösteriyor. Turgut Özal olsun, hasta Beşiktaşlı Semra Özal olsun her fırsatta tribünlerde yer alıyorlar; bu kötü bir şey değil. Geldim futbolu nasıl kullanacaklarını da ince ince hesaplıyorlar, bu kötü bir şey.

İlk uygulamalar, tam ANAP'lık oluyor. Ufak tefek gibi görünen ama çok şey anlatan kararlar... Mesela, cezaların paraya çevrilebilmesine izin veriliyor. Maçın son dakikası, rakibin tipi hoşuna gitmiyor, at kafayı. Parasıyla değil mi kardeşim, ücreti neyse verelim, rakibi bir güzel dövelim, ertesi maçta da hiçbir şey olmamış gibi sahaya çıkalım... Bu uygulama sonra biraz daraltılacak ama daha ANAP'ın ilk günlerinden, ilerisi için fikir verecek.

Ardından daha büyük karamboller gelecek. Mesela, 3. ligin kurulması... Bu işten, çift taraflı yarar umuluyor. Bir kere, gençleri zararlı akımlardan korumak, ilgi alanlarını politikanın çok uzağına taşımak gerek. 12 Eylül yönetimi, futbolun daha da yaygınlaşmasıyla, politikanın damarları iyice terkedeceğini düşünüyor ama icraatı gerçekleştirilmeden, görevi, bir ölçüde devamı olan ANAP'a bırakıyor. İşbirliği iktidar da sihirli formülü buluyor. 3. lig kurulacak, istisnasız her kentten takım alınacak, büyük ilçeler ihmal edilmeyecek. Herkes futbol sevdasına dalacak, kafalar başka hiçbir şey için yorulmayacak. O zaman Türkiye'deki profesyonel takım sayısı 200'e yaklaşmış, bu sayı çok fazlamış, gerekli altyapı yokmuş, lig lige benzemezmiş, amatör futbol da darbe yermiş, o kadar profesyonel şubeyi besleyecek kaynak bulunamazmış... Dert değil.

3. lig kuruluyor, garip olaylar birbirini izliyor. Ama depolitizasyon politikası bir gol daha atmıştır ya, Güneydoğu illerindeki "özel görevliler" in profesyonel takım isteyen raporları değerlendirilmiştir ya. Aslında bu raporlar, pek gizli de değil. İstanbul Emniyet Müdürü Hamdi Ardalı, Tunceli'de görev yaparken, futbolu nasıl koltuklamaya çalıştığını, gençlerin "yıkıcı-bölücü" faaliyetlerden uzak durması için zaman zaman meşin topu "dayatmak" zorunda kaldığını gizlemeyecek örneğin. Siirt'ten Kızıltepe'ye, Batman'dan Cilo'ya her yerin profesyonel takımı olacak sonuçta. Ama diğer yandan Güneydoğu'daki hareketlilik de giderek artacak...

3. lig ayakkabısıyla çekilen ilk şut kaleyi bulmuyor. Ama Özal'ın taktiğinde bir gol umudu daha var. Profesyonel takıma kavuşan illerden ilçelerden oy yağıcak. Gerçekten de yağıcak mı? Bu sorunun

cevabını vermek zor. Özal, mavi-turuncu referandumunda, politikayı kullanmanın futbolseverlerden çok fazla oy getirmeyeceğini görecektir. Ama o günler daha gelmedi. Arada iki "sembol" olay daha var.

Evet, sayısız olay içinde, ancak "sembol" olabilecek birkaç tane... Yıl 1986, Mayıs'ın son günleri. Beşiktaş'la Galatasaray şampiyonluk için çekişiyorlar. Beşiktaş, son hafta Trabzon'da Trabzonspor'la oynayacak, mutlaka kazanması gerekiyor ve tribünlerde bir söylenti yayılıyor: "Semra Özal, Trabzonspor Başkanı Mehmet Ali Yılmazla anlaşmış. Yılmaz büyük bir devlet ihalesi alacak. Trabzonspor maçı verecek." Olacak iş mi? Trabzonspor o maçta yeniliyor, maç da pek şikeye benzemiyor ama Yılmaz çeşitli ihaleler alıyor. Türkiye'de öyle bir hava var ki, Semra Özal nasıl bir imaj yaratmış ki, büzülemeyen ağızlara malzeme olabiliyor. Galatasaray tribünleri feryat figan, Semra Özal'ın hatırı soruluyor. Polis müsaade eder mi, coplan alıp araya d alıyor. Kocaelispor-Galatasaray maçında, çevik kuvvet tribüne çıkınca ezilenler, yaralananlar görülüyor.

Ama daha büyük bir rezalet, bununla kıyaslanmayacak kadar büyük bir rezalet ertesi yıl geliyor. 1987, yine Mayıs'ın son günleri. Özal, Niğde'de binlerce kişinin katıldığı bir mitingte açık pazarlık yapmış. Eğer ANAP'a oy verirse şampiyonluk hazır... Bundan cesaret alan bir sürü milletvekili, ligin son haftalarını iyi değerlendirmeye çalışıyor. Nüfuzlarını kullanarak, seçim bölgelerinden şampiyon çıkaracaklar. Milleti de şartlandırmışlar, bir puan kaybeden yakınmaya başlıyor: "Bizim buranın milletvekilleri milletvekili değil ki. Bak Bitlis'liler nasıl çalışıyor..."

İşte o günlerde, Konya'da şampiyonluk hazırlıkları yapılıyor. Ligin son haftasında, Tarsus İdmanyurdu'nu, Sakaryaspor'un alacağı sonuca göre en az 7-0 yenmeleri lazım. Fakat Konyalılar şampiyonluğa kesin gözüyle bakıyor. Çünkü vaadedilmiş.

O vaadedilmiş şampiyonluk, sahaya tavukların atıldığı, alâkasız adamların daldığı, tehditlerin sağanağa döndüğü Tarsus İdmanyurdu maçında ellerinden kaçıyor. Artık tribünleri susturmak imkansızdır: "i.e Keçeciler, i.e Keçeciler." O tarihte ANAP teşkilat başkanı olan Konya milletvekili, eski MSP'li Mehmet Keçeciler suçlamaları reddediyor. "Çok uğraştık ama Konyaspor'u şampiyon yapamadık" demesini de "yanlış anlaşıldı" süzgecinden geçiriyor:

"Ben onu Konyalılar olarak söyledim, siyasî gücümüzle ilgili değil... Siyaset adamlığıyla spor adamlığını ayırt edemeyen kişilerin bu alandan uzak durmasını sağlayamadığımız müddetçe işler karışmaya devam edecektir kanaatindeyim." Keçeciler böyle konuşuyor da Konyalılar, kendilerine şampiyonluk vaadedildiği konusunda ısrar ediyor. En az 7-0 kazanılması gereken bir maçtan önce, 1. lige çıkmış havasının nasıl doğduğu başka türlü açıklanamıyor. Maçtan sonraki hayalkırıklığıyla sokakların savaş meydanına dönmesi de başka türlü açıklanamıyor. Sezon başında, DYP'li Cantekin ailesinin, "Konyaspor'un menfaati için" yönetimden uzaklaştırılması da, onların yerine ANAP'lı Belediye Başkanı Ahmet Öksüz'ün aliece oyuna girmesi de...

Devletin Konya'daki en büyük mülki amiri, Vali Kemal Katıtaş... O da, karambolün bürokrasi kanadını oluşturmakla suçlanıyor. Vali gerçekten çok ateşli bir taraftar. Asıl kendisinin değil, Sakarya Valisi'nin kulüpçülük yaptığını söylüyor, "Sakaryalılar bizim çocukların önünü kesmişti, onu unutmayın" diyor. "Konya'daki olaylar büyütülüyor, yakılan araba eski bir Renault" savunmasına geçiyor. Neyse ki eski bir Renault, Sakaryalılar olsaydı muhakkak, yeni bir BMW yakarlar...

Konya'da bunlar yaşanırken, diğer kentlerde sokaklar daha sakin. Ama kulis faaliyetleri çok ateşli. Kümede kalanlar ve şampiyon olanlar, milletvekillerini omuzlara alıyor. Omuzlardakiler, başarmanın mutluluğu içinde. Küme düşenler ve şampiyonluğu kaçıranlar, milletvekillerine ana avrat küfrediyor. Küfredilenler, spora politika bulaştırılmasına karşı olduklarını söylüyorlar.

işin çivisi çıkmış, çiviye şaşkın şaşkın seyreden bir adam var. Federasyon Başkanı Ali Uras. Evet, birkaç ay önce Oflas'ın yerine Ali Uras atanmıştır. Yıllarca Galatasaray'ın başkanlığını yapan; bir Galatasaray-Altay maçında taraftarlar hakemi döverken "Ben olsaydım bir tane de ben vururdum" diyen; çok geniş imkanlarla göreve getirildiğinde tarafsızlığı konusunda şüpheler uyandıran; icraatta pek tarafgirlik yapmayı konuşurken hafiften sarı-kırmızı çalan; çağdaş futbol yönetiminden örnekler sunacağını sık sık tekrarlayan Ali Uras...

"Evet, politikacı yaparım ederim diye söz verebilir. Bunlar oldu aslında Türkiye'de. Ama bugün böyle bir durum pek yok." Ali Uras, Haziran'ın son günlerinde, ANAP'ın futbolu allak bullak etmesi gibi bir durum göremeyecektir. ANAP da bunun intikamını çok acı alacaktır. İki ay sonra futbola öyle bir darbe inecektir ki, Ali Uras bu sefer "öyle bir durum" görecektir ve gördükleri karşısında tutulan diliyle, nasıl istifa ettiğini bilemeyecektir.

Bilmesine imkan da yoktur. Tüm hazırlıklar tamamlanmış, 1987-88 futbol sezonu açılmış, 1. ligde ilk hafta maçları oynanmıştır. Derken, bir bomba patlar: Kocaelispor, Danıştay kararıyla yeniden 1. lige dönmüştür, gürültü kopmuştur.

Aslında bu, geciken bir gürültüdür. Daha iki hafta önce, Bayburtspor ve Ünyespor, "ikiz" bir kararla aynı kıyağın mutluluğunu yaşamışlardır. Nasıl olmuştur bu işler? 1986-87 sezonunun son haftasında,

Şekerspor, deplasmanda Kayserispor'u yenerek 3. lige düşmekten kurtulmuş ve Bayburtspor'a yol görünmüştür. Bayburtlular, bu maçta şike olduğunu iddia ederek Danıştay'a başvururlar. Sonuçta, "yürütmeyi durdurma" kararı çıkar. Buraya kadar pek garip bir şey yoktur. Garabet, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın, Federasyon'a yönelttiği baskılarla başlar: "Bayburtspor lige çıksın ama Kayserispor ve Şekerspor düşmesin." Şike varsa, iki şikeci takımın düşmesi gerekir, şike yoksa Bayburtspor'un 3. lige talim etmesi gerekir. Bu üç takım aynı ligde fazladır.

Belki fazladır ama referanduma az bir süre kalmıştır. Yasaklı liderlerin siyasete dönüp dönemeyeceklerini belirleyecek turuncu-mavi referandumuna. Özal'ın il il dolaşıp turuncu oy istediği bir dönemde hangi kentin takımına karşı "kırıcı" olunabilir ki... Üstelik, Adalet Bakanı Oltan Sungurlu da Bayburtludur. Cezaevlerindeki mahkumların açlık grevleri, dövülerek öldürülmeleri Bakan'ı aşabilir ama Bakan, Bayburtspor için her engeli aşar.

Ünye'nin, Sungurlu kadar güçlü bir adamı yoktur. Fakat Ünye'de de referandum sandıkları vardır. Üstelik onların mağdur oldukları da kesindir: Ünyespor, bir sezon önce Trabzonspor'un 3. lig takımıyla kıran kırana şampiyonluk mücadelesi vermiş, iş son haftaya kalmıştır. Eğer Ünyespor son maçta Sivas Demirspor'u farklı yenerse, 2. lige çıkacaktır. Ama Sivas Demirspor, maçın başlarında 2-0 mağlup duruma düşünce sahadan çekilir, 3-0'lık hükmen galibiyet Ünye'ye yetmez ve Trabzonspor kupayı alır. Ünyespor da Danıştay'a başvurur, Sivas'ın Trabzon'dan para aldığını iddia eder. Haklı olduğu kararına varılır ve Federasyon yine aynı dayatmayla karşı karşıya kalır: Ünye çıksın, diğerleri düşmesin... 200 bin seçmenlik Sivas'a ve dönemin Meclis Başkanı Necmettin Karaduman'ın takımı Trabzonspor'a kim "sahtekarlık yaptınız" diyebilir ki...

Bu iki karar pek büyük gürültü çıkarmaz. Ama iş gelip gelip 1. lige vurunca, üstelik ligler üç hafta durdurulunca, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanı Metin Emiroğlu'yla Başbakan Özal, ihtiyatlı tepkilerle karşı karşıya kalırlar. Evet, kulüplerin tepkisi ihtiyatlı olmuştur. Ligin akıbeti merak edilmektedir. Takım sayısı artınca, sezon ne kadar uzayacaktır? Maçlar ne zaman başlayacaktır, ilk haftanın skorları silinecek midir? Yüzbinlerce kişi de, başka bir derde düşmüştür. 2. haftanın maçları için toto oynayanlar, ellerinde iptal edilen bir fikstürün 0-1-2'leriyle kalakalmışlardır. Hepsi halledilecektir. Önce şu "çıkarma" işlemleri tamamlansın da...

Kocaelispor'un 1. lige dönüşü, Zonguldakspor-Boluspor maçının şike kokması sayesinde gerçekleşmiştir. Danıştay yine yürütmeyi durdurma kararı verir. Yine, "Ya Kocaelispor çıkmasın, ya Zonguldak'la Bolu küme düşürülsün" sesleri yükselir. Evet, Başbakan o günlerde meydanlarda "Yuu, Yunanlı gibi kaçıyorlar, kaçmasanıza, bizde mangal gibi yürek var" diye bağırılmaktadır ama referandumdan bir hafta önce iki kentin takımını küme düşürmek, mangal gibi yürek değil başka bir şey istemektedir. ANAP hukukudur bu, ortada suç vardır, mağdur vardır fakat fail yoktur.

Bu üç karar üstüste binince, Danıştay'ın kapısında uzun kuyruklar oluşur. Bursaspor, Diyarbakırspor, Antalyaspor, Reyhanlıspor, Gölcükgücü, Şanlıurfaspor... Dilekçeyi kapan, ilk vasıtaya atladığı gibi soluğu Ankara'da almaktadır. Herkes gözünü bir üst kümeye dikmiştir. Peki, başvururken hangi gerekçeleri öne sürerler? Gerekçe? Öyle bir şey gerekiyor mudur ki? Önlerinde emsaller, arkalarında bakanlar ve milletvekilleri vardır. Evet, artık herkes futbol-politika çorbasından şampiyonluk taneleri çıkmasını ummaktadır.

"1. lig Bursaspor'un hakkıdır. Bu işi sonuna kadar takip edeceğim." Bayburtlu Adalet Bakanı Bayburtspor'u sırtlar da, Bursalı Maliye Bakanı Ahmet Kurtcebe Alptemoçin hemşehrilerini boynubükük bırakır mı? Gerçekten de işi sonuna kadar takip edecek ve Bursaspor'u 1. lige geri döndürecektir.

İşin ANAP standartlarında bile cılkı çıkınca, Metin Emiroğlu ve Özal frene basarlar, diğer başvurular geri çevrilir. Kantarın topuzu tam bir daha dönmek üzere stad dışına kaçacakken son anda yakalanır. Ligler yeniden başlar. Aslında gürültüyü, biraz basın biraz da istediklerini kopara-mayan kulüpler çıkarmıştır. Diğer kulüpler, "bu nasıl hukuk, biz böyle ligde yokuz" diyememişlerdir. Yalnızca, takım sayısı artıp play-off'a gidilirse, daha az maç oynayıp daha az hasılat toplayacakları endişesiyle "temaslarda" bulunurlar. Futbolcuların örgütlenmesi olmadığı için, kimse çıkıp "ligler dört hafta uzadı, mesaimiz dört hafta arttı, ne olacak" diye soramayacaktır. Yani futbol camiasından herhangi bir onur gösterisi gelmez.

Ortalık biraz durulunca, fazla ses çıkarmadan bir karar daha alınır. 1987-88 sezonunda 2. ve 3. ligden düşecek takımların sayısı azaltılır. Küme düşürmek kolaydır da sonra çıkarmak biraz zor olmaktadır. Üstelik artık millet de uyanmıştır. Özal'ın "oy verin, şampiyon olun" pazarlıkları, "şampiyon yapın, oy verelim" sloganlarıyla tepmiştir. Ve politika, futbola karşı dokuz kusurlu hareketin ondokuzunu yaparken, gerçek politikayla futbolun verkaçı tek bir gol getirmiştir. Kocaelispor 1. lige çıkarılmıştır ama referandumda en çok mavi oy veren ikinci il, Kocaeli olmuştur.

Uras, ANAP'a yakınlığına rağmen, rezillik dizboyu sınırlarını zorlayınca "buraya kadar" der ya, artık çok uyumlu bir Federasyon başkanı bulmak gerekmektedir. Bulunur! Daha önceleri de futbolun yönetiminde görev almış, saygılı bürokrat, Tapu ve Kadastro Genel Müdürü Halim Torbalı...

Çorbali, bürokratların kelaynaklarındandır. ANAP döneminde nesli kurumaya yüz tutan, yerlerine gelenlerle bile karşılaştırıldıklarında pek tercih edilmeyen tipten. Hani şu amiriyle telefonda konuşurken ayağa kalkıp önünü ilikleyenler gibi. Çorbali, tüm işlerini büyüklerine ters düşmeyecek şekilde yapar. Her televizyona çıkışında, sayın başbakan ve değerli bakanlara saygılarını sunup, sonsuz şükranlarını iletir. Ama kurda kuzuysa, serçe kadrosundan tayinini çıkardıklarına da şahin kesilir.

Mustafa Denizli, kolay yutulur lokma değildir. Gelgelelim, ağzını açtığında çok mülayim görünen, kişiliğini ekranın köşelerinde aratan Çorbali, Denizli'ye karşı bir şahin kesilir ki, olur şey değil. Sonuçta Denizli, Çorbali göreve geldikten birkaç ay sonra millî takımın başından ayrılır. Aslında ayrıldı mı, yoksa bürokratik deyimle görevden af edildi pek anlaşılabilir. Evet, futbolcuların çorap parasını bile yirmi onay, otuz mühür görmeden ödemeyen bir Baş-kan'la zaten çalışmayacaktır ama millî takımın elinden nasıl gittiği biraz karışıktır. Ne demektir, "Tam istifasını isteyecektik, o istifa etti". Çorbali için, bu o kadar da önemli değildir: "Mustafa Denizli, yetmiş, kıymetli bir Türk antrenördür. Denizli'nin bilemediği nokta, devletin parasıdır." Neyse, devletin parası kurtarılmış, futbolcuların kampta devletin kasasından gazoz, kola ve gıda maddeleri tüzüğünde belirtilen sair meşrubat çeşitlerini ölçsüz biçimde içmeleri, gerekli tedbirlerin alınması suretiyle önlenmiştir. Bürokrasi, kazanmıştır.

Neredeyse kaptan kolluğunu bile zimmet defteri imzalatarak verecek olan Çorbali'nin döneminde, öyle olaylar da yaşanır ki, bürokrat titizliğinin hangi tribün köşesine saklandığı anlaşılabilir. Galatasaraylı Küçük Savaş olayındaki gibi...

Ankaragücü, 1987-88 sezonunda, Galatasaray'dan K. Savaş'ı kiralar. Savaş, aylarca sarı-lacivertli formayı giyer. Ligin bitmesine iki ay kala, gerçek ortaya çıkar. Transferde usulsüzlük vardır. Federasyon, Ankaragücü'nden kalan maçlarında bu oyuncuyu oynatmamasını ister. Savaş sezonu erken kapatır, Federasyon da dosyayı. Oysa, usulsüz transferle alınan oyuncu, maçların kaderini etkilemiş, goller atmış, belki de bir takımın düşmesine neden olmuştur. Sonucu nasıl etkilediği önemli değil, yönetmeliğe göre transferi kurallara aykırı olarak yapılan bir futbolcunun oynadığı maçlarda takımının hükmen yenik sayılması gerekir. Yani Savaş, ya tüm sezon oynayacaktır, ya hiç oynamayacaktır. Eğer oynarsa, Ankaragücü Savaş'lı tüm maçlarında yenik sayılacaktır. İyi ama o zaman Ankaragücü, o Cumhurbaşkanı'nın kendi elleriyle lige çıkardığı takım, o onbinlerce taraftarı olan takım küme düşecektir. Tabii ki, Başbakan da böyle bir kararı saygılı bürokratin yanında bırakmayacaktır. En iyisi ortalığı fazla alevlendirmeden dosyayı kapatmaktır. Kapatılır.

Bir unutulmaz tablo

ANAP yıllar boyunca futbolu, beklendiği gibi, bekleneceği gibi yönetir. Haksızlık etmeyelim, daha önce hiçbir iktidarın yapmadığı kadar yatırım yapar, sahaların büyük bölümü ANAP yıllarında yeşerir. Özal'ın pay çıkardığı kadar değilse bile, dümdüz çim sahalara Türk futboluna çok şey kazandırır.

Aynı dönemde, Galatasaray, tarihinin en büyük atılımını yapar. Yıllardır beklenen ama ısmarlama üretilemedikleri için bir türlü gelmeyen yıldız futbolcular, işte Rıdvan, Tanju, Oğuz, Ünal filan birer birer sahalara düşüverir. Gündem belirleme ustası, halkı oyalayacak alâkalı-alâkasız konular bulma uzmanı Özal'ın ve ANAP'ın şansı yaver gitmektedir. Artık, hayatın içine normal dozun çok üzerinde futbol pompalama dönemi başlamıştır. Futbol bazı haftalarda, geçim sıkıntısı gibi, "bizim mahalle gündemi"nin değişmez "bir numara"sını bile sollayabilmektedir.

Eh, insanların arada bir günlük dertleri unutup, bir galibiyet sevinci yaşamaları da hoştur aslında. Ama o arada bir, ANAP'a da, Özal'a da, su başı devlerine de yetmeyecektir ve futbolu kullanmak, Özal'ın kurnazlığını aşip devlet politikası haline gelecektir.

Özal, futboldan daha iyi yararlanabilmek için sporu Millî Eğitim Bakanlığı'ndan koparıp doğrudan Başbakanlığa bağlatır. Artık, "spordan sorumlu devlet bakanı" gibi bir sıfat vardır yalnızca. Bir sürü iş, Başbakan'da bitmektedir, işte o günlerde gündeme gelen özerk Federasyon yapılaşması da bu planın bir parçasıdır.

Yılların özlemi özerk Federasyon nasıl oluşacaktır? Her kesime belli bir temsil hakkı tanınır. Şu kadar yönetici, şu kadar eski futbolcu, şu kadar antrenör... Temsilcilerin oluşturduğu genel kurul, iki yılda bir toplanıp, oylama yapar ve başkan "seçilemez". Yalnızca oylama yapılır, en çok oy alan üç kişi arasından kimin Federasyon Başkanı koltuğuna oturacağını Başbakan tayin eder. Yani öyle sakıncalı, aykırı birinin futbol yönetimine girme şansı yoktur. Bu sistem, özerklik değil, belki belki, o da çok iyimser bir ifadeyle kısmi özerklik gibi bir şeydir.

"Cumhuriyet tarihimizde, özerklik profesyonelliğın 1952 yılında kabulünden sonra uygulanmakta olan modelin gerçek 'profesyonel futbol' uygulamasıyla hiçbir yakın ilgisinin olmadığına açıklığa kavuşmasıyla sayın BAŞBAKANIMIZIN atmış olduğu adım ve başlattığı yeni düzenleme, futbol tarihimize mal olacak ciddi ve önemli bir yaklaşımdır. Teşekkür borçluyuz." Ankara'da yapılacak Genel Kurul toplantısı ve seçimler öncesinde tüm adaylar kulis faaliyetlerine girişir, renkli broşürler bastırılır ve her broşür, Coşkun Özarı'nın "önsöz"ünde olduğu gibi "sayın Başbakanımız"a şükran hisleri sunarak lafa girer. Özarı'nın hiç olmazsa Türkçe ve dil kuralları açısından ehven-i serdir, evet ehven-i şer budur. Ama önemli olan, dil değil, dozdur. Başbakan'ın gözüne ne kadar girilebildiğidir. Çünkü son söz Özal'ındır.

Neyse, sonuçta Genel Kurul Ankara'da toplanır. Küfür çeşitlemeleri ve vuruş tekniklerinden ibaret bir toplantı olur. Adaylar ve adayların adamları, gün boyu küfürleşir, dövüşür. Sonuçta en çok oyu Erdenay Oflas alır ama Başbakan da Genel Kurul'u iptal eder. Federasyon'un özerkliği bir başka bahara kalmıştır. Yıllardır beklenen, umulan özerklik, önce Başbakanlık binasında, sonra toplantı salonunda piç edilmiştir. Ama özerklik konusu yalnızca (ve inşallah) dondurulmuştur. Çorbalı bir süre daha görevde kalır, futbolseverlere asırlar gibi gelen birkaç ay... Sonra yerine Şenes Erzik atanır. Erzik, UEFA bünyesinde çeşitli görevler almış, ne yaptığını bilen biridir. Görevi, hem futbola çağdaş atılımlar yaptırmak hem de özerkliğe uygun bir altyapı oluşturup görevi yeni Federasyon'a devretmektir. Zaten kulüpler de bu özerklik işine teşne görünmektedir. Hatta bu çerçevede, üç büyüklerin önderlik ettiği Profesyonel Futbol Birliği bile kurulur. Peki, Şenes Erzik Federasyonu ne yapar? Belli bir mantık doğrultusunda çalışmalar yapar, yenilikçi kararlar alır. İyi kötü, doğru yanlış, en azından tartışılabilir somut bir anlayış vardır ortada. (Bu konuya "şimdilik" nokta konuyor.)

Erzik Federasyonu, inisiyatifi bir ölçüde ele aldığına göre, Özal geri adım mı atmıştır? Futboldan elini çekmiş midir artık? Nerdee... Tamamen kafasına göre takılma taktiği izlemektedir. Kendisine cezaevleri konusunda soru soran gazetecilere, "Onu bırakın da şimdi Galatasaray'a bakın Galatasaray'a" diyen, futbolu pompalamanın tadına varan bir Başbakan'dan jübile zaten beklenemez. Peki ne yapar Özal? Futbola dayalı vaadler geleneğini sürdürür, gündem oluşturma malzemeleri içindeki futbol torbasını doldurdukça doldurur. Ve bir yanda Özal, diğer yanda kulüp yöneticileri, öyle bir tören düzenlenir ki... Türkiye'nin futbol yiyip futbol içtiği, futbol düşünüp futbol konuştuğu bir sezonun sonunda, Özal kesenin ağzını açmıştır. Malatyaspor'a bir milyar, Fener'e bir milyar, Zeytinburnu'na şu kadar milyon, Galatasaray'a bu kadar milyon... Değirmenin suyu nereden gelir, kimin parası kime niçin dağıtılır, bilinemez.

Ve 1989 yazında, İstanbul'da "o tören" yapılır. Başbakan'ın kulüplere para dağıtma töreni... Bacanak, Galatasaray Başkanı Ali Tanrıyar; Fenerbahçe'nin lacivert takım elbiseli, koca göbekli yöneticileri; Beşiktaş'ın aşırı saygılı, bitirim tipli yöneticileri, Malatyalılar, Bursalılar, şuralılar, burallılar... Suratlarla nur dağıtma töreninde bulunamamış bir sürü insan, kulüplere para dağıtma töreninde hazır ve nazırdır. Kalabalığın ortasında da Başbakan Turgut Özal. İlan ediliyor: "Fenerbahçe'nin milyarlık çeki..." Koca göbekli adamlar geliyor, el öpüp parayı alıyor. Bacanak geliyor, "Vallahi biz daha çok isteriz." Başbakan kızıyor, "bu kadar işte" diye tersleniyor. Arada Malatyalılar yine el etek öpüp, binbir şükran içinde çeki götürüyor. Derken Bursalılar: "Sayın Başbakanım, 2. lig takımımız mağdur oldu, biraz daha verin..." Özal yine kızıyor, "Tamam kardeşim, ne kadar veriyorsak o kadar". Bursalılar diyor, Başbakan kızıyor, başka birileri geliyor birkaç yüz milyon daha dileniyor, arkadan gelenler nasıl teşekkür edeceğini bilemiyor, milyarlar dağıtılıyor, çekler kapışılıyor...

Sonra, "çağdaş" Galatasaray'ın yönetim kurulu üyesi ve Profesyonel Futbol Birliği'nin Başkanı Doğan Sarıbeyoğlu, demec veriyor: "Sayın Başbakan her kulübe bir milyar versin." Bunlar, özerklik fedailer... İki gün önceki törende bulunanlar da özerklikten yana güzide kulüplerimizin şerefli yöneticileri... Azıcık onuru olan gözlerin önünden, para dilenmeleri, yalanmaları, şükran şovları gitmiyor oysa.

Ne Fenerbahçe'nin gol rekoru, ne Galatasaray'ın Monaco zaferi, ne Beşiktaş'ın kupa başarısı, ne millî takımın D. Almanya galibiyetleri... Türk futbolunun son yıllardaki en önemli olayı, o törendir işte, o yalaklık töreni. Ama olan biten, Rıdvan'ın öylesine bir golü kadar bile ilgi çekmez. Kulüpleri kimlerin yönettiği; ülkeyi kimlerin yönettiği; kaynakların nasıl kullanıldığı; su başını ne kadar onursuz devlerin tuttuğu; futbolun politika kazanında ne kadar acılı bir sosla kaynatıldığı... Bütün faullü eğilimler o kısacık törende temsil edilir, küçük ölçekli bir Türkiye tablosu çizilir. Evet, o tören ya bir daha hiç hatırlanmamacasına unutulmalı ya da hiç ama hiç unutulmamalı... Hiç unutulmamalı...

Yönetin baba, yönetin!

Para dağıtma töreni hazindir ama Başbakan'ın eteğindeki görüntüler sürpriz değildir. Kulüpleri kimler yönetir ki? Güç kimdeyse onlar yönetir ve Türkiye'de gücün makul insanların eline geçmesi diye bir şey

sözkonusu olamamaktadır. 60'lann, 70'lerin yönetici tipi ne kadar iticiyse, 80'lerin yönetici tipi üç kat, beş kat daha iticidir. Ve, "ama bizim kulüp istisna" diyenlerin onda sekizi yalancı, onda ikisi saftır...

80'li yıllardaki hemen her önemli ekonomik karar, yeni yönetici tipleri yaratır. "24 Ocak +12 Eylül + Özal" formülünün ilk kalkındırdığı grup, bankacılar ve bankerlerdir. O dönemde Ali Şen'in kurduğu Fenerbahçe yönetim kadrosunda, yüksek faizin nimetlerinden biraz da kulübe veren isimler vardır. Fintaş Bankerlik'ten patron Abdullah Acar. Sonra İstanbul Bankası'nın patronu ve aynı zamanda sanayici Mete Has; hani şu 70'li yıllarda Türkes'le sofraya resimleri çektirip sendikacıları korkutmaya çalışan kıymetli işadami. Libya'daki müteahhitlik furcasını iyi değerlendirip, yüksek faiz döneminde Hisarbank'ı satın alan Ömer Çavuşoğlu da yönetimdedir. Gelgelelim, 1982'nin yaz ayları, Fenerbahçe'ye yaramaz. Fintaş da, İstanbul Bankası da, Hisarbank da...

Önemli mi? Bankalar batır ama bankacılar batmaz, bu bir. Olmazsa yerlerine başkaları bulunur, bu iki. Yeni ekonomik kararlarla kalkınacak yeni bir sektör, nasıl olsa temsilcilerini kulüplere gönderme hazırlıkları içindedir, bu üç. "Ali Şen Başkan, Fenerbahçe şampiyon"dur, bu dört.

80'li yıllara hafif ezikçe giren Fenerbahçe'de, Başkan Ali Şen güç imajını canlandırmayı başarmıştır. Sonuçta Ali Şen'in kişiliği üzerine oturtulan bu hava öyle abartılı bir hale gelecektir ki, Fenerbahçe'nin istediği her maçı, her oyuncuyu, her hakemi, her sahayı, her yabancıyı alacağı düşünölmeye başlamıştır.

Kimdir bu Ali Şen? Deri sanayiinin en paralı isimlerinden biridir. Bir ara, kaçakçı olduğu, hatta İskandinav ölkelerinde hapis yattığı filan söylenmiştir. Elbette ki bunlar iftiradır, nemelazım... Fakat Ali Şen, sporun içinden biridir. FIFA ve UEFA'da geniş bir çevresi vardır. Spor ve Sergi Sarayı'nın buz gibi günlerinde, tek başına antrenman seyredecek kadar basketbolseverdir.

İşte bu basketbol sevgisi, 70'li yılların ortasında Fenerbahçe tribünlerinin "Sahtekâr Ali Şen!" diye bağırmasına neden olmuştur. Şen, basketbol şubesini yönetirken, İzmir'deki bir Karşıyaka maçında antrenör Hüseyin Kozluca'yla kavga etmiş, seyirci de Kozluca'dan yana çıkmıştır... Üç yıl sonra, Ali Şen Federasyon üyesidir ve Federasyon Fenerbahçe'nin sahasını iki maç kapatır: "Vay, niye engel olmadın?" Seyirci de, yönetim de kızmış, Şen kulüpten uzaklaştırılmıştır.

Ama aradan yıllar geçmiştir ve artık tribünler, "Ali Şen Başkan, Fenerbahçe şampiyon" diye bağırılmaktadır. O da tezahüratlara el sallayarak cevap vermektedir. Seyirci, böylesine güçlü bir adamı nasıl sevmez zaten: Spor ve Sergi Sarayı'nda bir cumartesi günü. Tribünler tıklım tıklım Fenerli dolu. Yalnızca, bir pota arkasının üst katında yüz kişilik bir Beşiktaşlı grubu var, ateşli bir grup: "Ali Şen Başkan, Fenerbahçe sermaye!" Öyle mi? Şeref tribününün en ön sırasında oturan Ali Şen, saha içindeki beyaz pardösülü bir adamı çağırır. Birkaç cümle söyler. Beyaz pardösülü adam da benzer cümleleri polislere aktarır. Polisler üst kata çıkar, coplar savrulur, "sakıncalı" tribün boşaltılır. Güç budur işte, güç budur...

Ne var ki bu güç, Şen'in ilk iki yılında şampiyonluk getirmeyecektir. Rausch'un Fenerbahçe'si, popülerdir, tantanalıdır ve orta sıralardadır. "Ali Şen Başkan, Fenerbahçe şampiyon" tezahüratı ancak üçüncü yılda, Stankoviç döneminde yerine oturur. Artık Ali Şen, en büyüktür, rakipsiz ve alternatifsizdir. Karşısına bir kez Kastelli çıkmış, o da sayısız batış-yırtışları arasında bir futbol mağlubiyeti almıştır. Taraftarların böylesine sevdiği, böylesine güçlü ve popüler bir insan yıkılabilir mi? Semih Bayülken olmasa, yıkılmaz. Ama devreye Semih Bayülken girdi mi... Ali Şen, iki seçilişinde de Bayülken'le uzlaşmış, üçüncü kongre öncesinde, "Şambaba"yla arayı bozmuş ve başkanlıktan düşmüştür. Zaten yıllardır, Bayülken'in istemediği bir adayın Başkan seçildiği görölmemiştir, hem de uzun yıllardır. Fotospor dergisi, 1969 yılında, "Fenerbahçe'de CUNTA, İodoso tutulmuş Kadıköy vapuruna döndü" başlığını atar. O cunta, Bayülken'in ekibidir. Aradan neredeyse yirmi yıl geçmiş, ne İodoslar esmiş, Şehir ; Hatları kaç kez vapur değiştirmiştir de Şambaba Semih'e hiçbir şey olmamıştır.

Nerden gelir Bayülken'in gücü? Bayülken, "halkçı" tabir edilen gruptandır. Yani yıllar boyu, her iklimde CHP'ye yazılan, 12 Eylül'den sonra da saf değiştirmeyenlerden. Sıkı bir muhalif sayılmaz ama muhaliftir. Kendi yağıyla kavru lan bir doktordur, milyarder filan da değildir. O zaman? Bayülken, teşkilatçıdır. Kongre'de blok oylan vardır. Yılda iki üç kez yemek verir, yemeğe gelen "adamları" nı bağlar. Kongreden önce, kafasına uyan adayı destekler, gerekli tavizleri koparır ve "seçtirir". İş midir yani? Başkaları da yemek verebilir, başkaları da grup kurabilir... Ama Bayülken, kulübün her deliğine sızmıştır. Şambaba'ya rağmen post kapanlar, çok kısa sürede altlarının oyulduğunu hem de çok kötü oyulduğunu anlayıp, zor kaçarlar kulüpten.

Ali Şen bu erişilmez gücün karşısında yenik düşer. Önce kendi halinde işadami Razi Trak, sonra eski futbolculardan Fikret Arıcan... Tribünler Galatasaray'a bile etmedikleri küfürleri Bayülken'e giydirirken, iki başkan gelir geçer Fenerbahçe'den. Sarı-lacivertliler Fikret Arıcan zamanında, 1984-85 sezonunda bir Veselinoviç şampiyonluğu yaşarlar. Ama Ali Şen'e gösterilen ilgi ve sevgi Arıcan'a gösterilmez.

Çünkü o, "sembol başkan" tipidir. Kulübü, Bayülken'in bulduğu zenginlik finanse etmekte ve Bayülken'in kendisi yönetmektedir.

1985-86 sezonunda, Fenerbahçe hayatının en büyük çöküşünü yaşamaya başlar. Takım ardı arkası kesilmeyen mağlubiyetler almakta, görülmemiş hezimetlere uğramaktadır. 1986 yılında Kongre'ye böyle bir havada girilir ve Semih Bayülken'in, "Daha ilerisi için saklıyordum aslında" dediği müteahhit Tahsin Kaya başkan seçilir.

Seçimden iki hafta sonra da, tarihî bir olay gerçekleşir. Başkan Tahsin Kaya, hayatında ilk kez maça gider. Ayağı da uğurludur, Fenerbahçe Rizespor'u yener. Müteahhitliğe başladıktan sonra bile ayakkabıları fora edip, çıplak ayakla sırtında çamur taşıyan bir adamdır Tahsin Kaya. İnşaat işçilerine kızmıştır çünkü. Geldim, futbolculara kızıp da sahaya dalmak mümkün değildir. Üstelik, kulübün işleyişi de inşaatçılık alışkanlıklarıyla pek bağdaşmamaktadır.

Tahsin Kaya, bunu geç anlar ve anlayana kadar iki sezon geçer. Fenerbahçe'nin, bütün güç imajını kaybettiği, "arkayı Fenerleyelim" esprisinin sarı-lacivertlileri ilk kez bu durumda gören milyonlarca insana korkunç bir zevk verdiği iki sezon. Bu arada, 1988 Kongresi de gelir çatar.

Semih Bayülken, ağır bir kalp krizini yeni atlattığı ama her şeye rağmen faaldir. Yeni bir adam bulması gerekir, çünkü Tahsin Kaya ona isyan bayrağı açmıştır. Aslında, aynı bayrak birçok grubun elindedir. Kadıköy grubu, öz Kadıköy grubu, Dereağzı grubu, Moda grubu, Dinçkök'lerin grubu, ittifakçılar ve sol grup...

Evet, Fenerbahçe'nin kıyasıya çarpışan grupları arasında, bir de sol grup vardır. Elbette ki faaliyetlerini bu isimle yürütmezler ama üyelerinin niteliği, vaatleri ve özel sohbetleri böyle bir hava yaratır. Hatta, baskısız ve daha özgür bir dünyada, daha başarılı bir Fenerbahçe'ye mutlu yıllar dileyen yılbaşı tebrikleri bastırırlar.

Grubun başını, eski futbolculardan, 12 Mart'ın Ziverbey konuklarından, Dr. Memduh Eren çeker: "Biz yönetime gelirsek, yasal olmayan harcamaları geri alacağız. Hem de yönetim kurulunun cebinden alıp kasaya koyacağız. Geçmiş yılları da hesap ederseniz, Fenerbahçe Kulübü'nün artık borcu olmayacak. Ondan sonra Fenerbahçe bir daha borca harca girmeyecek, mahalle milyonerlerinin cebindeki hovarda paralarla yönetilmeyecek. Fenerbahçe'yi Sevenler Derneği kuracağız. Her yıl yaklaşık bin taraftar kura usulüyle Kongre üyesi olacak. Yönetimi, ihtiyaçtan yeteneğe ilkesine göre oluşturacağız. Sosyal, kültürel etkinlikleri olan bir derneğe dönüşüp, aşiret düzeninden kurtulacağız... Başkan Tahsin Kaya, Semih Bayülken tarafından kucaklanmış, alınmış, kulüp binasına getirilmiştir... Biz divan toplantısında Tahsin Kaya'yı uyardık, 'Başkan, sen kulübün yolunu bilmiyorsun, futboldan hiç anlamıyorsun, kandırır bu adamlar seni' dedik. Dinletemedik."

Memduh Eren'in grubu, Kaya-Bayülken dayanışmasına karşı tavır alır, Fenerbahçe'nin hesaplarında usulsüzlük olduğu iddiasıyla Kadıköy 1. Asliye Hukuk Mahkemesi'ne başvurur ve başvuru kabul edilir. Akşam karanlığında kulüp basılır, defterler götürülür. İşte arada böylesine derin uçurumlar vardır. Ama Tahsin Kaya'yla Bayülken'in arası bozulunca, birçok grupta birlikte sol grup bile Kaya'yı destekleme karan alır. Artık hedef, Bayülken'i devirmektir.

Tahsin Kaya, yine de rakipsiz kalmaz. Karşısına, Kadıköy'ün ANAP'lı Belediye Başkanı Osman Hızlan çıkar. Büyük projelerden, uçsuz bucaksız arazilerden söz eder. Üstelik o, Özal'ın adayı olarak gösterilmektedir. Nitekim, Tahsin Kaya kongreyi 869-362 kazandıktan sonra, Özal "Tahsin Kaya bu işi yapamaz" der.

Ne yani, Tahsin Kaya muhalif midir? Yoo... ANAP döneminde aldığı ihalelerle büyümüş bir müteahhittir. Zaten birkaç ay sonra, Özal'ın elini ANAP seçim otobüsünün ön camında yakalayıp şaap diye öpecek, bu arada gazetecilere yakalanacak ve milyonlarca Fenerliyi yerin dibine geçirecektir.

Hasan'ın kaçması olayından sonra, "Biz de Alp Yalman'ın karısını mı kaçıralım" dediğinde bile bu kadar utanılmamıştır belki. Tahsin Kaya, Fenerbahçe'nin dirildiği, eski günlere yaklaştığı, gol rekoru kırdığı, popülerlik listesindeki yerini Galatasaray'dan geri aldığı 1988-89 sezonuna kadar oldukça mutludur. Ama şampiyonluk paylaşılırken yöneticiler birbirine girince, havası da kaçır. Ve transfer döneminde, bir divan toplantısında, kürsüye gelip "Artık para vermiyorum, ne yaparsanız yapın" dediğinde de başkalarının havası kaçır, Hayatta ilk kez, Fenerbahçe'ye başkan olduktan sonra maça giden o adam, çıkıp da "para kesik canım" çekti mi, koskoca Fenerbahçe işte böyle el elde, baş başta kalıvermektedir. Tıpkı, "Hakemlere kızdım, basketbol şubasını kapatıyorum" dediğinde yaşanan durum gibi.

Anlaşmazlığın iki nedeni vardır. Tahsin Kaya, divan kurulundaki eski Fenerbahçelilerle geçinemez. Çünkü onlar, kongrede oy kullanma hakkının ancak üyeliğin beşinci yılında kazanılabileceğini savunurlar. Tahsin Kaya'nın getireceği "paralı arkadaşlar" ise bu kadar uzun bir bekleyişe tahammüllü değildir... İkinci neden, şampiyonluğu paylaşma, vitrine çıkma ve futbolcularla ilişkilerde belirleyici olma noktalarında patlayan yönetim kurulu kavgalarıdır. Sonuçta, Tahsin Kaya istifa eder. "Borç vermiyorum, başışlıyorum" dediği alacakları için de maç hasılatlarına temlik koydurmaya başlar.

Ortalık karışır, geçici kongre toplanır. İki aday çıkar. Tahsin Kaya'nın eski dostu, yeni düşmanı, yine ANAP'a yakın, yine müteahhit Metin Aşık ve eski bakanlardan, Yassıada mağdurlarından Osman Kavrakoğlu. Metin Aşık kazanır. Bu, Fenerbahçe'nin devletle ilişkileri açısından daha tercih edilir bir adımdır zaten. Çünkü Aşık, üç hafta önce, Başbakanlık Kupası maçının kupa töreninde, ekran başındaki milyonlarca insanın gözü önünde Özal'ın elini öpmüştür. Koskoca adam, kendisine sorulsa "mübarek" diyeceği eli şöyle iki taraftan kavrayıp öyle bir şapırdatmıştır ki, değme Tahsin Kaya yanında hiç kalır. Metin Aşık, ANAP döneminde, özellikle İstanbul Belediyesi'nden aldığı işlerle, küçük müteahhitlikten büyük müteahhitliğe sıçramıştır. Özal'ın elini o öpmesin de kim öpsün? Ama Fenerbahçe'yi de, kendilerini yoktan varedenlere Fenerbahçeli kimliğiyle şükran sunanlar, şapır şupur el öpenler yönetmesin. Kimse Fenerbahçe'yi kullanmasın. Fenerbahçe için "kara para aklama merkezi" dedirtmesin.

Cim Bom'da icraat

Galatasaray, 80'li yıllara hüznü girer. Şampiyonluk bir türlü gelmemektedir. Ne Seydiç'lerle, ne Hoçıç'lerle güçlenen kadro, ne Özkan Sümer, ne İviç, ne Ali Uras'ın başkanlığı, ne kötü adam rolündeki yönetici, demir tüccarı Ersay Feray'ın şirretlikleri... Galatasaray'a hiçbiri şampiyonluk getirmez. Şöyle kıyasına doğru biraz yaklaşılır ama karaya çıkılmaz. Galatasaray'ın tek kurtuluş yolu vardır, büyük oynamak. Büyük oynamanın da tek yolu vardır, büyük isimlere sarılmak. 1984 yazında, ilk adım atılır. E Alman millî takımının teknik direktörlüğünden buruk bir şekilde ayrılan Jupp Derwall'le sözleşme imzalanır. Derwall dünya çapında bir hocaysa, ki buna şüphe yoktur, ama bugün ama yarın mutlaka başarılı olacaktır. Arzulanan şeyler, bugün değilse yarın elde edilecektir. O zaman Galatasaray, Derwall'e güvenecek, gerekirse öbür günü de bekleyecektir.

Gerçekten de yöneticiler değişir ama Derwall değişmez. (Yani, "yerinde kalır" anlamında. Yoksa Derwall, zaman içinde gereğinden fazla Türkleşecek, hatta Denizli'nin yanında hafiften alaturkaya çalacaktır.) Galatasaray, 1984-85 sezonunda sürünür; ertesi yıl şampiyonluğu averajla, üstelik hiç yenilmeden Beşiktaş'a kaptırır.

Derwall'in görevi sürmekte, Galatasaray'ın tribünleri dolmakta, takımın prestiji şampiyon olmuşçasına artmaktadır. Çünkü, Türk futbol camiasının gözündeki "güç", Galatasaray'ın eline geçmektedir. Florya'da kurulan tesisler, Fenerbahçe'den uyanıkça alınan Arifler, İlyas'lar, yalnızca futbolda değil, basketbol, voleybol gibi dallarda da birbirini izleyen engel tanımaz transferler... Fenerbahçe çöküşün çöküşünü yaşarken; Beşiktaşlılar en güzel günlerinde birbirini yerken; Trabzonspor, bir yol ayrımının karar noktasında şaşkın şaşkın teklerken; Galatasaray'ın üstüste atakları etkili olmaktadır.

Bu etki ve oturan kadro, 1986-87 sezonunda, her şeyin bittiği sanılan bir noktada şampiyonluğu kazanır. Artık Türkiye Galatasaray'la yatmakta, Galatasaray'la kalkmaktadır. Beşiktaş camiası, ligin son haftalarındaki bazı maçlara "şabibi" damgası vurur. Belki doğrudur, belki yanlıştır. Ama bu damga, Galatasaray'ın yaratmaya çalıştığı "en büyük güç" imajına destek olur. Türkiye, "helal olsun adama, ne biçim iş bağıladı" dönemine girmiştir.

Ertesi yıl, Derwall'ın yardımcısı Mustafa Denizli ön plana çıkar: İnatçı, havalı, iddialı, uyanık bir adam... Galatasaray yine şampiyondur ve hava katsayısı yine artmıştır. Tanju'nun gol rekoru mu, kulüp tarihinde ilk kez yaşanan deplasman taraftarı patlaması mı, Denizli'nin tüm futbol camiasına karşı hafif müstehzi tavırlarla süslenen konuşmaları mı, TRT'nin hayran hayran hazırladığı programlar mı, yöneticilerin "işbiricilikte sınır yoktur" sloganı mı?...

Nedir Galatasaray'ı bu kadar güçlü kılan? Galiba, bunların tümünden ve daha bir sürü şeyden hazırlanan özel kokteyldir sarı-kırmızılıların sırrı. İş öyle bir noktaya gelmiştir ki, Fenerbahçeli olsun, Beşiktaşlı olsun, Tokatsporlu olsun, herkes değilse bile hemen herkes Galatasaray'a karşı takdir hislerini belirtme gereğini duymaktadır artık. Hele ertesi sezonun, tam şapa çıkartmalık Avrupa Kupası başarılarının ardından. Hani o Galatasaray'dan bahsetmeyenlere şüpheli gözlerle bakılan, sabahlara kadar uyunmayan günlerde...

Gerçi Galatasaray, Avrupa'da performansına rağmen o sezonun sonlarına doğru, popülerlik listesinde ikinci sıraya düşmüş; ezeli rekabette Fenerbahçe bir kez daha en çok konuşulan takım şildini almıştır ama güç hâlâ Galatasaray'dadır.

Denizli, sezon sonunda takımı bırakır. Aslında bu kaderidir galiba, tam millî takımdan ayrılışında olduğu gibi, gitti mi gönderildi mi pek anlaşılmaz. Yerine Sigi Held getirilir, sarı-kırmızılılar ilk maçlarında bocalar ve bir tartışmadır başlar: Takımın düzelmesi ve oturması için Held'e biraz süre mi tanımalı? Yoksa, tatsız tuzsuz futbol oynatan bu adamı hemen postalamak daha mı iyi olacak? Çünkü Galatasaray camiası, son üç-dört yılda alıştığı bir şeylerin eksikliğine hissetmektedir.

Evet, Held'in oynattığı futbolla Denizli'nin oynattığı futbol farklıdır ve eleştiriler daha çok bu noktadan yağmaktadır. Oysa asıl eksiklik başka bir noktadan kaynaklanmaktadır. Galatasaray'ın yükselişini pompalayan, Denizli'yi "tam Galatasaraylık adam" yapan bir şey...

80'lerin sonunda iyice yaygınlaşan deyimler vardır, işte, "piar yapmak" ya da "imaj pazarlamak" filan. Yani kamuoyu oluşturma, halkla ilişkiler, tanıtım gibi konularda çalışmalar yapmak; eğer başarı sağlanırsa yine 80'lerin deyimleriyle, malı götürmek-işi bitirmek... Galatasaray'ın tartışmasız gelişme-güçlenme sürecinde, yarattığı çağdaşlık imajında bu "piar yapma" maçını biraz da Takipsizlikten kazanmasının önemli rolü vardır. Mustafa Denizli'nin yükselişi de, yalnızca oynattığı iyi futbol ve cesaretle açıklanamaz, bu nedenle. Hele verilerle değil verilenlerle tartışılan bir toplumda...

Öyle bir toplumda, açık farklı bir mağlubiyet başarı olarak gösterilebilir. Sanki Göztepe yıllar önce Fuar Şehirleri Kupası'nda, yani bugünün UEFA Kupası'nda yarı finale kalmamış gibi, kamuoyu Galatasaray'ın Avrupa kupalarında yarı final oynayan ilk takım olduğuna inandırılabilir. Galatasaray Rapid'i elediğinde, sanki aynı takımı, evet aynı takımı daha önce de elememiş gibi "görülmemiş başarı" şovları düzenlenebilir. Neuchatel, 3-0'lık mağlubiyetten sonra zayıf takım, 5-0'lık galibiyetten sonra "Avrupa'nın en güçlü takımlarından biri" olarak sunulabilir. Yanlış anlaşılmasın, bunlar büyük başarılarıdır elbette. Hem futbol alanında, hem halkla ilişkiler alanında. Ama Türk futbolunun kuşbakışı görünüşü de, ayrıntılı haritası da ortasından-kenarından biraz bükülmüş, perspektif kaymalarına yol açılmıştır.

"Piar" başarısının (sevimli bir deyim değil ama...) diğer bir yönü, futbolseverlerin gözünde, özellikle de Galatasaraylıların gözünde yaratılan bir "elit fırlama" grubudur, yani yöneticiler. Evet, Galatasaray'ın yöneticileri ve yönetim felsefesi farklıdır. Onlar hem işbitirici, uyanık, istedikleri her şeyi elde edecek insanlardır. Hem de diğer kulüplerin yöneticilerinin tam aksine, elit, kültürlü, düzeyli insanlardır. (O yönetimde hiçbir şey yoksa Ergun Gürsoy vardır ya...)

Evet, o yöneticiler tam bu dönemin adamıdır. Fenerbahçeliler eski yıllarda, üçkağıt beşkağıt döndürüp, sonra da yaptıklarını temize çıkarma güçlüğü çekmişlerdir. Ama Galatasaraylıların böyle bir sorunu yoktur. Teşvik primi verdikleri söylendiğinde "Helal olsun abi, böyle yapacaksın" yağmuruna tutulurlar. Basketbolcu Ömer'i, futbolcu Savaş'ı çalarlar, yine alkış alırlar. Galatasaray, değişen değerler tablosunu iyi yakalamış, akıllıca taktikler hazırlamıştır.

Galatasaray taraftarının büyük bölümü, yöneticilerin zenginliğiyle öğünür. Bunlar büyük ve havalı adamlardır. Mecidiyeköy'den Florya'ya, antrenmana, helikopter tutarak giderler. Sonra bunlar çok çağdaş adamlardır. Batı'ya açılan pencereden neler sokmaktadırlar içeri, neler. Galatasaray, Florya'da eşi görülmemiş tesisler yapmıştır. (Eşi değil ama benzeri Gençlerbirliği'nde, Trabzonspor'da; minyatürü Feriköy'de vardır.) Neyse, tesisler gerçekten iyidir, çağdaştır, Avrupa'ya kafa tutan bir takımında mutlaka bulunması gereken cinstendir. Fakat, Galatasaray'ın asıl öğünme seansı, arkadan gelir. Şurada bilmemkaç milyarlık arsa vardır, bilmemnerede şu kadar milyarlık arsa vardır. Oralara çok daha büyük tesisler kurulması için çalışmalar yapılmaktadır. Sayısız futbol sahası ve tenis kortu, birkaç salon, kamp binaları, mamp binaları...

Bunlar biraz uzakça ve "keşke yapılsa" dedirten cinsten planlardır. Umulan, Galatasaray'ın bu tesisleri yapıp diğer kulüplere, vakıflara filan devretmesidir. Birkaç kamp binasını aynı anda kullanacak, altyapı istediği kadar geniş olsun bir sürü sahayı dolduracak halleri yoktur herhalde. Ama önemli olan bunlar değildir, projelerin gerçekleşip gerçekleşmemesi de değildir. Önemli olan, "Vay be, çağdaşlığa bak, zenginliğe bak" dedirtebilmektir. Ve dedirtirler de, üstelik yalnızca kahvedeki taraftara değil, keskin kalemlere de... Galatasaray, bir kamp tesisi, bir spor salonu, çim sahası filan olan, ihtiyaçlarını gideren kulüplere bile, hem de çağdaşlık adına örnek gösterilir. Arsalar, projeler... Sanki çağdaşlık, sınırsız gayrimenkul zenginliğiymiş gibi, futbolun kurtuluşu kulüplerin çok çok büyük bir arsa zenginliğine erişmeleriyle sağlanacakmış gibi...

Kulübün genişlemesi, yalnızca yurtçinde ve gayrimenkul edinme çerçevesinde kalmaz elbette. Galatasaray, Almanya'ya kadar uzanmış, Fortuna Köln basketbol takımını satın alarak bir "Galatasaray Köln" yaratmış, ardından gazetelerde futbol takımı almayı da düşündükleri yazılmıştır, iyi de, bu kadar genişlerken hangi değirmenin suyundan enerji alınmaktadır, o marklar nasıl ödenmektedir? Sanıldığı gibi değildir canım, işin riskini Faruk Süren ve Alp Yalman üstlenmiştir. Para onlardan çıkmıştır, üstelik bu girişimin sonunda iyi kâr da vardır... Peki, Faruk Süren nasıl vermiştir o paraları? Süren, Transtürk Holding'in sahiplerinden, batık bankerlik kuruluşu Meban'ın patronlarından değil midir? Holding, battı batacakken, hatta batmışken devlet tarafından kurtarılmamış mıdır? Anlı şanlı holdinglerin, liberalizm adına ancak devletin koltuk çıkmalarıyla yaşayabildiği bir ülkede, kaynaklan "Almanya'daki Cim Bom" hülyasıyla savurmak mı çağdaşıktır; hem de devletten transfer kaynakları? Evet, öyledir. Aksini iddia etmek, çağdışı kaçmak, hamaset yapmak, küçük düşünmek filandır. Öyle derler.

Yalnızca Süren değil, Galatasaray'ın diğer yöneticileri için de durum böyledir. Onlara laf edilmez, büyüklükleri tartışılmaz. Mesela, Alp Yalman... Usta binici, centilmen, zengin, akıllı, kültürlü, hikmetinden sual olunmaz bir adamdır. Birini almayı kafasına koymuşsa mutlaka alır; gerekirse yurtiçi bağlantılarını, gerekirse yurtdışı bağlantılarını kullanır. Her zaman ön planda görünmez, az konuşur öz konuşur, işte 1976 yılında, kiraladığı depoda kaçak amortisörler bulunması üzerine açılan davada yine özlü bir savunmaya sarılmıştır. Amortisör koymak için kiraladığı depoya konan amortisörlerin kaçak olduğunu nerden bilsin? Bunları söyleyerek beraat eder. Böylece Galatasaray da bir lekeden kurtulmuştur. "Camia", ana sütü kadar ak ve helal paralar dışındakilere itibar etmez.

Başkan Ali Tanrıyar da çok ama çok değerli bir insandır. Lise yıllarında "Spor Ali" lakabıyla çağrılacak kadar spora yakındır. Üstelik sapına kadar milliyetçi-muhafazakar ve sapının da ötekine kadar anti-komünist biridir. Tanrıyar, 1. MC'nin kurulması için çağrı metni imzalayan profesörler arasındadır. 80'li yıllarda, Bacanak Özal'ın partisine girer. Türkiye'nin kaderi, milletvekili seçilmekle kalmaz bir de İçişleri Bakanı olur. İşkence iddialarının ayyuka çıktığı bir dönemde görevine dört elle sarılır. Maliye Bakanı Vural Arıkan, gümrükçülere kendisinden habersiz işkence yapılmasına kızarak hükümetten de ANAP'tan da istifa ederken, İçişleri Bakanı Tanrıyar'dır.

Tanrıyar, zaman en değerli insanları bile yıprattığı için, bir süre sonra bakanlık görevine veda eder. Ama işkence konusundaki hassasiyeti devam etmektedir. Muhalefet bir işkence iddiasını Meclis'e getirdiği zaman, bunun yalan olduğunu kanıtlama görevi sık sık Tanrıyar'a düşer. Hatta bir defasında, o kadar güzel konuşmuştur ki, SHP'liler iki ay utançtan sokağa çıkamamışlardır: "İşkence yoktur bu ülkede. Sizi az gelişmiş komünistler sizii, az gelişmiş komünistler!"

İşte bu Ali Tanrıyar, Galatasaray'ın şampiyonluk gecesinde, milyonlarca kişinin yerlerinden fırlayıp ekrana yapışan gözleri önünde, "Galatasaray'ı sevmeyen ölsün arkadaşlar" demiştir. Ve işin ilginç yanı, bazıları buna şaşırmıştır. Peki, şaşırınlar Ali Tanrıyar'dan ne beklemişlerdir acaba, ne beklemişlerdir? Ali Tanrıyar'dan ne beklenir ki, ne... Pardon, Ali Tanrıyar, çağdaş Galatasaray'ın sembol başkanıdır. Kendisi çok gelişmiş bir liberaldir, onu sevmeyen bir içeri düşsün de...

Türkiye'de kulüp yönetimlerinin bir "kötü adam" rolü vardır. Galibiyetlerde rakibe hakaret eden, mağlubiyetlerde sağı solu suçlayan, sert çıkılması gereken noktalarda sert çıkan, tantanalı transferlerde ve maç bağlama işlerinde vitrine sıçrayan bir adam... Çağdaş Galatasaray, bu roldeki adamını da "mert Karadeniz uşağı" ambalajıyla sahaya sürme başarısını göstermiştir: Ergun Gürsoy...

Gürsoy, elit Galatasaray yönetiminin en elit isimlerinden biridir. Perşembe Pazarı'nın 250 gram altın künyeli zenginlerinden Selçuk Uygur, yönetim kurulundaki görevini bıraktıktan sonra, en çok konuşan adam rolü Gürsoy'a kalmıştır.

Hasan'ın kaçırılması (aslında kaçması da denebilir) olayı, Gürsoy'un haklı şöhretini üçe, beşe katlamıştır. Bu transferden sonra verdiği demeçler de... Gürsoy, önden geleni kapar, arkadan geleni teper, ağzına geleni söyler, mert Karadeniz uşağıdır... Gazetecilerin kıyafetine bile karışır, kravat takmayanlarla muhatap olmayacağını söyler, mert Karadeniz uşağıdır... "Trabzon'daki akrabalarınız da Galatasaraylı mı?" sorusuna, "Tabii Galatasaraylı olacaklar, hepsine ben bakıyorum" cevabını verecek kadar gönlü zengindir, mert Karadeniz uşağıdır.

Gerilimli bir Galatasaray-Fenerbahçe maçında öne çıkıp "Fener'den dost olmaz" demecini patlatır, mert Karadeniz uşağıdır. Olaylara, "Bu Fenerliler geçen sene Kadıköy'de bizim bayrağı yaktılar, gördük yani" yorumunu yapacak kadar geniş bir açıdan bakar, hem çağdaş hem mert Karadeniz uşağıdır... Kızdığı Galatasaraylılar için, "Bir daha kulübün kapısından girmeyi denesin de görelim" tehditleri savurur. Karadenizli ya, mert ya...

Akdeniz bölgesinden mülayim bir vatandaşın sahip olamayacağı hakların tümünü, gayet doğal bir biçimde elinde bulunduran bu değerli ve mert Karadeniz uşağının gözünde transfer, tadı tuzu eksik bırakılmayacak bir intikam biçimidir. Ve her yol mubahtır. Çünkü Galatasaray'ın yöneticileri çok düzeylidir. Bizim uşak, yapmaz ya, hani günün birinde şöyle "ha fiyatta anlaşmaduk, vurdum oni daa" deyip isyankar bir futbolcunun tepesinde namlu temizlese, yine ne elit bir cinayet olur değil mi, ne çağdaş bir cinayet.

En büyük alkışı da, Galatasaray kongrelerinde ön sıraları dolduran, aslında üye müye olmayan ANAP'lı bakanlardan, milletvekillerinden alır, şu ittifakı kutsal noktalarda arayan kanat var ya, o kanadın adamlarından. Bizim uşak çok zengin, TIR filosu var, Tofaş'ın bütün arabalarını o nakleder. Bizim uşak işbitirici, her yolu deneyip malı götürür. Bizim uşak delikanlı, herkese hakaret edecek cüreti bulur. Eee, onu alkışlamasınlar da kimi alkışlasınlar. (Ama bizim uşak DYP'lidir.)

Galatasaray'ın 80'li yıllardaki başarılarında, kuşkusuz Ergun Gürsoy'un da payı vardır. Kulüp yönetiminde, teknik yönetimde görev almış herkesin payı vardır. Derwall, Türk futbolunun kaderini tek başına değiştirmese de, çok şey vermiştir; tıpkı tek başına devrim yapmasa da ufak tefek saptırmalardan medet umduğu görülse de, "yiğidi öldür ` hakkını ver" dağıtımında büyük alkış

toplayacak Mustafa Denizli gibi... Galatasaray, Avrupa üçüncüsü olmasa da, dünyanın en güçlü takımlarını elemese de, en azından Avrupa ortalamasının üzerine çıkmıştır... Kulüp, yatırımlar, atılımlar yapmış, büyümüş ve gelişmiştir.

Zaten bunlara kimse kolay kolay itiraz edemez. Ama tüm bu başarıların, nasıl kazanıldığı, ne pahasına kazanıldığı, neler feda edilerek kazanıldığı, Türk futbolunun 90'ların eşiğindeki tablosuna ne gibi olumsuz yansımaları olduğunu da (daha oraya gelmedik) tartışmak gerekir... Galatasaray'ın o "piar yapma" işini bunaltıcı bir kurnazlıkla kullandığını kabul etmek gerekir... 70'li yılların seks filmlerinden, 80'li yılların yaşam biçimlerine yansıyan "tak fişi-bitir işi" sloganının, değişen bir sürü değer, kimilerine çok tatsız gelen bir yeni dönemin, kulüpler düzeyinde Galatasaray'da sembolleştiğini görmek gerekir. Nasıl 50'lerin, 60'ların, 70'lerin iticilikleri Fenerbahçe'de sembolleşmişse... Ve en son: Galatasaray'ın yöneticileri hakkında, garibanlar bir yana, taraftarlığını legalize etmeye çalışan bazı aydınların yaptığı gibi, "elit ve düzeyli, diğer kulüp yöneticilerinden çok farklı" türünden yorumlar getirmemek gerekir. Vallahi çok yanlış olur. Kim hangi takımın daha temiz yönetildiğini iddia edebilir ki?..

Barajı 9.15'e kuran tek takım

Galatasaray'ın, futboldaki en büyük rakibi Fenerbahçe'dir ama 80'lerin Galatasaray'ına en "zıt" düşen takım Beşiktaş'tır. Galatasaray ne yapmışsa, onlar tersini yapmıştır. Beşiktaş'ın başarıları iyi pazarlanamamıştır; Beşiktaş'ın yöneticileri olduklarından gariban gösterilmiştir; Beşiktaş'ın gücü, olduğundan az gösterilmiştir. Galatasaray, "piar yapma" konusunda nasıl eşine az rastlanır bir beceri sergilemişse, Beşiktaş bu konuda yine eşine az rastlanır bir başarısızlıklar zinciri imal etmiştir.

Elbette ki, 1981-82 sezonunun sonundaki coşkuyu bu genellemenin dışında tutmak gerekir. Beşiktaş'ın onbeş yıllık şampiyonluk özlemi daha bitmemiş, bitmeye yüz tutmuştur. Önce Trabzonspor'la "bu noktadan sonra kaybetmeyelim" maçı, sonra Eskişehirspor'la "artık kazanalım" maçı, şu yarım kalan maç... Ama şampiyonluk kutlamaları, istimi arkadan beklemiş, ligin son üç haftasını kaplamış, sokaklar siyah-beyaz konvoylarla dolmuş; gazete ve dergilerin poster yağmuru duvarlara sıçramıştır. Yaşanan, bir Beşiktaş bayramıdır. Futbolun gündeminde yalnız Beşiktaş vardır.

Yıllar boyunca beklenen şampiyonluğu, karma bir ekip kazanmıştır. Rasim, Ali Kemal gibi liglerin "kaşar" kadrosundan muamele görenler ve Fikret, Ziya, Rıza gibi "öz kaynak düzeni" meyveleri... Bu karma sistem daha sonra bitmez tükenmez bir tartışmaya yol açacaktır, Cumhuriyet tarihinin karma ekonomik sistemi gibi. Beşiktaş karma sisteme mi devam etmeli, serbest piyasaya dalıp paso yıldız avına mı çıkmalı, yoksa yönetim kendi yatırımlarıyla yani altyapıyla mı idare etmeli? Ama 1982 Haziranı'nın tantanalı günlerinde, bu tartışma henüz o kadar genişlememiştir. Çünkü yönetim, hem öz kaynak düzeninin temelini atan hem de yıllar boyu büyük transferler yapan, 70'lerden kalma Üstünkaya yönetimidir.

Beşiktaş bir daha 70'lerin hüznüyle karışık ezik günlerine dönmez. Üstünkaya yönetimi zamanın erozyonuna uğrar, üstelik Mehmet Ekşi'nin iki sarı kartla Fenerbahçe maçına çıkarılması ve siyah-beyazlıların hükmen yenik sayılıp Kupa'dan elenmesi olayıyla iyice yıpranır. Artık görev, Süleyman Seba'nındır, yeni başkan odur.

Seba, yıllarca Beşiktaş formasını giymiş, sonra çok özel ama çok özel bir devlet görevi üstlenmiştir. Yan iş, gizli iş olarak değil, her ay Emekli Sandığı'na prim ödeyerek. Mali istihbarat teşkilatı mı, millî istirahatgah teşkilatı mı ne, var ya... Seba, bu teşkilatın gelmiş geçmiş en kendi halinde elemanlarından biridir herhalde. Hafif çekingen, dengeli, eskilerin sevdiği lafla "müdedep" ama tüm bunlara rağmen ağırlığını hissettirebilen biri...

Beşiktaş için yeni bir dönem başlamıştır. Averajla şampiyon oldukları, averajla şampiyonluk verdikleri, 1985-86'da ligu birinci bitirdikleri, öyle ya da böyle her sene şampiyonluk kovaladıkları bir dönem. Siyah-beyazlılar, 80'li yılların sonunu tüm bu dönemi özetleyen bir yakıştırmayla karşılarlar: Türkiye'de barajı 9.15'e kuran tek takım.

Çünkü Beşiktaş'ın yarattığı imaj, dürüstlük ve temizlik motifleriyle biçimlenmiştir. Beşiktaş'ın oyuncuları mütevazıdır, ya altyapıdan gelirler ya kıyıda köşede keşfedilirler. Yöneticiler, her şeyin sahada kazanılması, sahada kaybedilmesi gerektiğini düşünürler. Asla çirkin yollara başvurmazlar. Gerçekten de öyle midir?

İyi günlerde, özellikle taraftarların gözünde öyledir. Bununla öğünürler. Puşluk dünyasında, herkesin binbir dolap çevirip işi bitirdiği dönemde pırl pırl bir yuvadır Beşiktaş. 70'lerdeki "ilerici takım" imajının hâlâ uzaklarda bir yerden de olsa göz kırpması; tribünlere Che şiirlerinden uyarlanma pankartlar, "halk seninle Beşiktaş, sen halksın" türü deyişler asılması hep bu imajın parçalarıdır işte.

"Maç bitti, Denizli maçı. Geldik kulüpte oturuyoruz. Cacalar filan var. Telefon geldi, herif Van'dan arıyor. İstanbul'a geleceğiz, kulübün ecdadını s..eceğim' diye ağlıyormuş. Aileden birini kaybetmiş gibi olduk abi hani. Bizi çıldırtan ne biliyor musun? Galatasaray'ın parayla şampiyon olması." 1987 Mayıs'ında, şampiyonluğu son iki haftada Galatasaray'a kaptırdıklarında, bunları Yeni Gündeme anlatan da aynı taraftarlardır. Dürüstlük temizlik iyidir de başkalarının işbiriciliği mağlubiyet nedeni olarak görüldüğünde film kopar. "Koskoca kulüp, iki maç alacak paranız mı yok ulan? Yoksa biz verseydik yani."

Bu ikilem, Beşiktaş'ın en büyük başağrısıdır. Kulüp, her sezonun son haftalarında, baştan sona, futbolcudan yöneticiye, taraftara serserim gibi olur. Bir hafta omuzda taşıma şovları düzenlenir; ertesi hafta antrenman basılır, futbolcular dövülür, yöneticilere saldırılır. İşin garip tarafı, yöneticiler de hangi tarafta yer alacaklarını bilemezler. Altyapıya dayanan ve namusluca yönetilen kulüp havası yılın dokuz on ayında iyidir de, liglerin kızıştığı iki ay, bir de transfer ayı yok mu?

Evet, Beşiktaş aynı kararsızlığı, aynı konumsuzluğu transfer ayında da yaşar. Özkaynak düzenine dayanmak, altyapıdan gelen oyunculara yer açmak, ki bu aşağıdan gelen akış Seba döneminde daha rahat kanallar bulmuştur, hadi bilemediniz Bergamalı Zeki'yi, Kahramanmaraşspor'lu Şifo'yu filan almak hem ekonomiktir hem Beşiktaş'ın imajına uyar. Ne var ki, bu sistem iki gün alkışlanırsa bir gün kötü tezahürat alır. Galatasaray ve Fenerbahçe, en pahalı oyuncuları, en sivri yabancıları milyar milyar ödeyip alırken, "yavru Kartallar"a yaslanan anlayış şampiyonluğu hep son haftalarda kaybetmektedir. O zaman da devreye, "Bu işler demode kafayla olmaz, kendinize gelin ve Beşiktaş formasına layık büyük isimler bulun beyler" öğütleri girer. (Böyle ahkamlar, "beyler"siz kesilmez.) Yine kulüp basılır, yine yöneticilere küfür edilir.

Bu arada olanlar da altyapıdan gelen oyunculara olur. Ali, ardı arkası gelmeyen tatsızlıklardan yakınır: "Ben bu işi anlamıyorum. Fenerbahçe ya da Galatasaray, her zaman daha başarılı görünüyor. Galatasaray'la çekişiyoruz, bir hafta biz öne geçiyoruz, basında Galatasaray ön plana çıkıyor. Onların niçin puan kaybettikleri yazılıyor. Ertesi hafta Galatasaray öne geçiyor, yine onlar ön plana çıkıyor. Aynı durum her konuda geçerli. Bizim taraftarların öfkesinde bunun da payı var sanırım."

Kuşkusuz ki payı vardır. Süleyman Seba gibi, her zaman öz konuşmasa da kesinlikle az konuşan, üstelik konuşmalarına "pazarlamacılık" teknikleri monte etmeyen bir başkan varken... Hayatta bir kez olsun hakemden, koşullardan yakınmayan, gördüğünü söyleyen, tahmin bile yapmayan Stankoviç; hele hele Beşiktaş'ın 8-0 önde götürdüğü bir maçın 87. dakikasında bile "Maç henüz bitmedi, futbol bu, kazanmak için oynuyoruz, üç dakika daha bekleyin, kazanıp kazanmadığımız belli olacak" demesi hiç kimseyi şaşırtmayacak ama hayatta bir kez yüzde bir oranında iddialı bir cümleyi ağızdan kaçırmaması herkesi şaşkınlığa boğacak Gordon Milne gibi hocalar seçilirken... Ve devir pazarlamacılık devriyken, Beşiktaş Ali'nin yakındığı dertlerden kolay kolay sıyrılamaz gibi.

Belki de çözüm, karma sistemi tam anlamıyla yerleştirmektir. Zaten pratikte de yaşanan odur. Beşiktaş barajı 9.15'e kurmaz ama yedi metrenin altına da pek inmeyen nadir takımlardandır. Özkaynak düzeninden taviz vermez ama aradabir büyükçe transferler de yapar; takım asla Yugoslavsız, İngilizsiz kalmaz. Futbolun çirkin işbiricilik yöntemleri çok sık kullanılmaz ama hani yöneticiler de diğer kulüplerin yöneticilerinden pek farklı sayılmaz, iş ki bir çim sahayı bilmemkaç yılda yaptırmak ya da bitirdikleri işleri bile anlatamamak türünden beceriksizlikleri geçmişe gömsünler.

Ne yani, Beşiktaş yöneticileri de iş bitirir mi, onlar halk takımının gariban yöneticileri değil mi? Fenerbahçe'nin ve Galatasaray'ın milyarder yöneticilerinin tam aksine! Yok canım... Beşiktaş'ın 1988 kongresini kazanan listeden isimler. Söлтаş A.Ş.'nin patronu Oktay Söl, Türkiye'nin en büyük müteahhitlerinden Necmettin Yılmaz (Mehmet Ali Yılmaz'ın kardeşi), marketler zinciri sahibi Metin Keçeli, müteahhit Şemsi Erce, sanayici Erhan Sölü, büyük tekstilcilerden Erdoğan Nasır, kum yatakları sahibi ve Kumcular Kooperatifi Başkanı Şirin Kuru...

Kim çıkarır Beşiktaş'ın yöneticilerinde para olmadığını? Belki paralarını kullanmak için yanlış kulüp seçtikleri söylenebilir ama... Üstelik, Beşiktaş'ın çok zengin olmayan yöneticilerinden Başkan Süleyman Seba'yı anladık; eski İstanbul Emniyet Müdürü Ünal Erkan da kulüpteki etkinliğine rağmen yönetimde doğrudan görev almadı diyelim. Sorgulardaki yumuşaklığıyla tanınmayan Kadıköy Emniyet Amiri Affan Keçili'yi zorla mı sokarlar yönetim kuruluna? O pırl pırl insanlar tarafından yönetildiği söylenen kulübün yönetim kuruluna... Genç yaşta ihracat işlerine girip birkaç yılda milyarlarını koyacak yer bulamaz hale gelen, hayali geniş, bileği kuvvetli insan, şerefli işadamı, altın tabancalı Mehmet Aşıcıoğlu, bir süre Beşiktaş'ın paralılar takımına kaptanlık yapmamış mıdır?

"Beşiktaş ehven-i şer sınıfındandır" deniyorsa, dönemin de bu dönem olduğu unutulmamalıdır. Beşiktaş'ın temizliği, belki pek de bilincinde olmadan, bağrındaki işbiricilerin dışarıda yaptıklarını kulüp içinde indirimli tarifeden uygulamalarını sağlamaktan ibarettir. Bir de, artık bıkkınlık verdi ama,

dönemin bu dönem olmasından; yani birçok suçlamayı "Ah siz bir de rakipleri görseniz" savunmasıyla göğüsleyebilmelerinden.

İyi yönetiyor musunuz abi?

80'li yıllarda sivrilen, güçlenen gruplar yalnızca üç büyüklerde koltuk kapmazlar elbette. Hemen her kulübe dağılırlar. Belki bir şeyler verirler, kesinlikle çok şey götürürler. Kimisi kara parasını aklar, kimisi kara imajını aklar. 1 lig kulüplerine kapağı atanları bir anda bütün Türkiye tanır, geniş bir dokunulmazlık zırhı devreye girer. Kapağı ancak 2. lig, 3. lig takımlarına atabilenleri bütün "bölge" tanır, onların zırhı biraz daha incedir.

ANAP iktidarı döneminde, kulüpçülüğe merak saran kesimlerden biri, polis teşkilatıdır, işte nasıl Affan Keçili Beşiktaş yönetim kuruluna girmişse, Ünal Erkan kulüpte etkili isim olmuşsa, MİT Raporu olayında adı sıkça geçen Ankara Emniyet Müdürü Mehmet Açar da Galatasaray içinde çok etkili bir isimdir. Fenerbahçe'yi, Ankara'daki Federasyon Kupası kura çekiminde yöneticilerden "polis Şakir" temsil etmiştir.

Eee, üç büyüklerde iyi post kapmak zordur ama 2. ligde, 3. ligde durum farklıdır. Mesela, İstanbul Çevik Kuvvet Müdürü Necmettin Yıldırım, Karagümrük başkanlığına seçilirken zorlanmamıştır. Zorluklar, seçildikten sonra başlamıştır: "Kavgalı bir Karagümrük-Sakaryaspor maçı oldu Vefa Stadı'nda. Ben Sakarya doğumluyum, Sakaryasporluyum. Karagümrük başkanıyım ve çevik kuvvet müdürüyüm. Sahada bir kavga çıkıyor. O gün sahada üç ayrı taraftandım. Ama görevim her zaman ağır basar."

80'li yıllarda, kulüp yöneticiliğine en büyük ilgiyi kuşkusuz ihracatçılar göstermişlerdir. Yine aynı hiyerarşi: Mehmet Aşçıoğlu Beşiktaş'a ancak yönetim kurulu üyesi olabilmiştir ama arkadaşları başkanlık makamlarına oturmuşlardır; hem de 1. lig kulüplerinde.

Gençliğinin ilk yıllarını oto yıkayarak, yirmi küsur yaş dönemini ihracattan kazandığı milyarı yiyerek, otuz yaş merdivenini ise Yunanistan hapishanelerinde "iade edilmesem" duaları savurarak geçiren Turan Çevik, tek bir silkinşte Malatyaspor'un başkanlığına fırlamıştır. Artık milyarı kulübün emrine amadedir ama bu iş sırayıdır, o koltukta iki yıl kalıp görevi meslekdaşı Nurettin Güven'e bırakır.

Nurettin Güven, bu büyük sorumluluğu aldığı ilk günlerde çok heyecanlıdır. Mecidiyeköy'deki bürosunda, takım elbiseli ve kalın bıyıklı, irikıyım personeliyle ihracat işleri çevirip inanılmaz paralar kazanırken, hayatına renk gelmiştir. (Zavallı, sonraları eroin kaçakçılığıyla da suçlanacaktır!) "Malatyaspor nasıl şampiyon olur?" Kafasındaki tek soru budur. Gerçi iki hafta içinde anı bir şöhret yakalayıp, gazinolarda magazin flaşlarına hedef olmanın gerilimi de küçümsenemez ama önce Malatyaspor...

"Eder, Serginho ve Carlos'la kesin anlaşma sağlamış durumdayız. Maradona'nın da üzerinde duruyoruz. 10 milyon dolar istiyormuş. Bu çok büyük para değil. Ben büyük bölümünü karşılarım. Diğer Malatyalılar da katkıda bulunursa..." 10 milyon dolar çok büyük para değildir ha? Öyle olsun... İyi de o tarihte takımlar ancak iki yabancı oyuncu oynatabilmektedir oysa Nurettin Güven, kapıyı en az dörtten açmaktadır. Bu iş nasıl halledilecektir? Nurettin Güven de şaşırır: "Kulüpler şu anda kaç yabancı oynatabiliyor? İki mi? Evet, bu konuyu da araştıralım." Maradona'nın Malatya'da yaşamak istemeyeceğini düşünmüş, İstanbul'da iki ya da üç hafta arası antrenmanı yapıp, Malatya'ya maç günlerinde uçakla gitmesi gibi mükemmel bir çözüm de bulmuştur; yani her şeyi ayrıntılarıyla planlamıştır da takımların kaç yabancı oynatabilecekleri gibi önemsiz bir ayrıntıyı gözden kaçırmıştır.

Güven, Carlos ve Serginho'yu gerçekten de transfer eder. Carlos'un ahi gitmiş vahi kalmış, Serginho o "vah"ı da hasretle anar hale gelmiştir. Aslına bakılırsa, bu futbolcuları iyi dönemlerinde getirtse çok kötü bir şey yapmış olmayacaktır. Ama diğer yandan, Malatyaspor hep Güvenlere muhtaç kalacaktır. Neyse ki, gelişen Türkiye'nin hızlı gelişmiş ihracatçısı Nurettin Güven'in Malatyaspor başkanlığındaki ömrü böyle tartışmalara start verecek kadar uzun sürmez. 6-1'lik Galatasaray mağlubiyetinin ardından, sinir krizleri geçirip herkese hakaretler yağdırarak istifa eder.

Ama Hasbi Ağa, hayallerdeki ihracat denizinden Samsunspor'un oltasına vuran balık, görev başındadır. O, birkaç ay sonra istifa edecektir, kulübün en kötü günlerinde. Üstelik, tam da futbolu öğrenmişken.

Hasbi Ağa, o televizyonda seyrettiğimiz, gazetelerde boy boy resmini gördüğümüz adam, konserve kılığına girmiş boş kutularıyla Belçika gümrüğüne toslayan adam, futbolu .öğrenmiştir. Kendi ifadesi: "Başkan olduk maça gittik. Aha bir gol oldu. Dedüm kü kime soktulaa. Dedülee ki, bize soktulaa. Galkın gidek dedüüm. Dedülee ki, gol oldu ama maç bitmedü... Öğreniyon, öğreniyon, zamanla her şeyi öğreniyon, futbolu da öğreniyon." Tövbe estağfurullah mı derler, ne derler... Fazla uzatmadan: Hasbi Ağa, soyadı Menteseoğlu'dur, 80'li yıllarda Türkiye'de kulüp yönetmiştir. 1. lig takımı Samsunspor'u yönetmiştir.

Döneme göre yönetim kurulu masalarında eksilip çoğalan gruplardan söz edilince, hele 80'li yıllarda, demirbaş kesim politikacılar söz etmemek olmaz. Çünkü 80'li yılların politikacı dönemlerinde, hep parti kontenjanları ayrılır, gerekli bağlantılar siyasal nüfuza göre ayarlanır.

Ahmet Kurtcebe Alptemoçin'in Bursa'ya 1. lig sözü verip sözünü tuttuğu, Keçeciler'in Konyaspor'a, Sungurlu'nun Bayburtspor'a koltuk çıktıkları türünden iddialar, işin "dış müdahale" daha doğrusu "dış destek" yönüyle ilgilidir. Oysa doğrudan yönetimde görev alan politikacılar, belki oyunun daha küçük rollerine çıkan oyuncularlardır ama onların da sayısı fazladır.

Elbette ki, politikacılar kulüpçülük yapamaz diye bir şey yoktur. Ama "Niçin çoğu kulüp iktidar partisine ya da en azından partiye yakın birine koltuk kontenjanı ayırır" diye bir soru vardır. Kaldı ki mesele, "yapsınlar yapmasınlar" meselesi değil, "yapanlar-yapmayanlar" meselesidir.

Ve burada çok önemli bir ayırım vardır. ANAP milletvekili Ali Tanrıyar'ın Galatasaray başkanlığı, ANAP Sarıyer İlçe Başkanı Erdal Aksoy'un Sarıyer Başkanlığı yapmaları da kendi içlerinde değerlendirilecek ve eleştirilecek-eleştirilmeyecek olaylardır. Ancak Zeytinburnu'nun ANAP'lı Belediye Başkanı Muzaffer Çavuşoğlu'nun Zeytinburnuspor'a; Bakırköy'ün ANAP'lı Belediye Başkanı Naci Ekşi'nin ve ardından SHP'li Başkan Yıldırım Aktuna'nın Bakırköyspor'a başkanlık etmeleri; bu listenin uzayıp gitmesi, onca olumsuzluğun ötesinde, işin hoş yüzüdür. 80'li yılların golleri arasında bile sayılabilir. Eğer Bakırköyspor, Bakırköylülerin takımıysa ve Naci Ekşi de Yıldırım Aktuna da Bakırköylülerin oylarıyla seçilmişse, en azından bir taraftar onaylamasından söz edilebilir. Bu da az şey değildir. Üstelik, belediyecilikle kulüpçülük birleşince, spor tesisi inşaatları da artmaktadır. Yine iyi bir şey...

26 Mart seçimleri öncesinde, belediyelerden kulüplere arsa yağmıştır ama ne arsa yağmuru... 26 Mart seçimlerinden sonra, belediyelerle birlikte küçük yerleşim bölgelerinin kulüpleri de muhalefetin eline geçince, başkanlıklar SHP'lilerle DYP'liler arasında paylaşılmıştır. Ama iktidar eldeki imkanlardan pek koklatmamaktadır. Bu sefer yönetim kurullarına kelalâka adamlar doldurulur, tek şart para vermektir. (Hoş ANAP'lı belediyeler de öyle yapmıştı ya...) Evet, bunlar da yerel yönetim-kulüp birleşmesinin, pratikteki küçük faulleri. Ama golleri daha fazla. Hele, Türkiye'deki yerel yönetimlerin merkezî iktidardan ne ölçüde bağımsız olabildikleri gibi, bu noktada bayabilecek bir konuya girilemezse...

Aslında, yerel yönetim dışında kalan kulüpsever politikacıların da ille iktidar partisinden olmaları gerekmez. Hatta bazı kulüplerde ilginç koalisyonlar da yapılır. "Önemli olan parti değil, partinin tipi galiba" dedirten koalisyonlar...

1989 yazında, transfer mevsiminden bir gazete haberi, ama doğru ama yanlış: "Galatasaray, Malatyaspor'lu Ünal'ın transferi için üç kişilik bir komite görevlendirdi. Komitede Ali Tanrıyar, Ergun Gürsoy ve Mustafa Sarıgül bulunuyor." Ali Tanrıyar, malum şahıs, ANAP'lı. Ergun Gürsoy, malum şahıs, DYP'li. Ya Mustafa Sarıgül? Kongrelerde "taban"ın oylarıyla seçilmiş parti yöneticilerini, otomobil garajlarında operasyon düzenlemek gibi, ayrıntıları uzun ve garip yöntemlerle deviren SHP İstanbul milletvekili... Çok uyumlu bir üçlü.

Galatasaray, futbolun tepesinde olmanın getirdiği sorumlulukla koalisyon yapar ama 3. ligde, muhalif başkanlarla iktidar yanlısı başkanlar çatışır. Hem de ne biçim çatışır. SHP üyesi, sosyal demokrat kebabçı-baklavacı, Hacettepe Yeni Camuzoğluspor'un eski başkanı (zaten kulüp artık ANAP'lıların elindedir ve ismi Keçiörengücü'ne çevrilmiştir) İsmet Camuzoğlu, 1987 ilkbaharındaki anılarını hiç unutamaz: "Bartın ilçesine karşı tek başıma savaşıyorum. Erdenay Oflas, Veysel Atasoy Pertev Aşçıoğlu, hepsi Bartın'ın arkasında. ANAP'lılara karşı tek başımayım... Turhal'da maça çıkıyoruz. Moralimi bozmak için camuz getirmişler sahaya. Camuzu ktır ktır kestiler. 'Camuza ölüm!' diye bağırıyorlar. Maç bitti, etrafımızı sardılar, dövecekler. 'Yazıklar olsun size, şu zavallı hayvanın ne kabahati vardı' dedim... Çubuk'a gittik geçenlerde, 1-0 yendik. Çubukspor'un başkanı, aynı zamanda ANAP'lı belediye başkanı. Şeref locasında küfrediyor. Şeref locasında küfredilmez halbuki. Maç bitti, bu ANAP'lı bağırırmaya başladı. 'Hacettepeli Cenk'le Gökhan size s..ni gösterdi.' Seyircileri galeyana getirecek. ANAP'lı Başkan'ın oğlu Uğur, Çubukspor'un kalecisi. O da bağırıyor: 'Baba ayıptır, yalan söyleme, göstermedi s..ini' diye..."

Bugünden önce

Talat Paşa'dan İsmet Paşa'ya, Cemal Paşa'ya Evren Paşa'ya... Şükrü Saraçoğlu'ndan Menderes'e, Demirel'e, Özal'a... Tek partiden çok partiye, yok partiye, üç partiye, "keşke birbuçuk parti"ye... Ali Sami Bey'den Yusuf Ziya Bey'e, Ulvi Yenal'a, Orhan Şeref Apak'a, Hasan Polat'a, Kemal Ulusu'ya, Halim Çorbali'ya... Fuad Hüsnü Bey'den Nurizade Ziya Bey'e, Suphi Batur'a, Baba Hakkı'ya, Ali Uras'a, Ali Şen'e, Süleyman Seba'ya, Hasbi Ağa'ya, İsmet Camuzoğlu'na... Bu, yaklaşık doksan yıldır süren bir yolculuk.

Tren yaklaşık doksan yıldır yolda, doksan yıldır tünelde. Son dönemdeki tünel içi aydınlatma sistemine, yapay gün ışığına kimse aldanmasın. İlk kilometrelerdeki başmakinstler, makinistler, kondüktörler için tünel kaçınılmazdı. Ama son kırk-elli yılın, hele hele son yirmi yılın karanlığına, hadi daha iyimser bir ifadeyle loşluğuna özür bulmak, bahane bulmak, mazeret uydurmak imkansız.

Eğer futbolun yönetimi dönemden döneme, iktidardan iktidara böylesine acımasızca hırpalanmasaydı... Devlet, böylesine çıkarıcı, böylesine faullü oynamasaydı... Kulüpler, ortada sıçan oynanır gibi ayaktan ayağa sürüklenmeseydi... Yönetim koltuklarına her dönemin en güçlü ama en güvenilmez adamları oturtulmasaydı... Milyonların futbol sevgisi sömürülmeseydi... "En büyük" unvanına layık görülen taraftarlar, futbolseverler, futbola sahip çıkmayı becerebilselerdi; tepki gösterebilmeyi becerebilselerdi...

"Teyzemin şeyi olsaydı" değil, bunların hepsi olabilirdi. Olmadı. "Bırakmadılar" demek daha doğru galiba... Tren gün ışığına çıkmadı sonuçta. Elbette ki biraz yol aldı, hatta kimi zaman iyice hızlandı ama topu topu birkaç kilometreliğine. Ne kulüpler, ne devlet, ne şunlar, ne bunlar... Futbola kıyasından köşesinden ya da tam ortasından bulaşan hiçbir örgüt, hiçbir "güç", doksan yıllık maceraya "ilke" denen şeyi katabildi.

Ama futbolda umutsuzluğa yer yok. İş ki, futbolun bugün kaç kaç yenik durumda olduğu, kimlerden gol yediği, onca golü niçin kaçırdığı bilinsin. Yarının taktiği belirlensin. Evet, önce 80'li yılların sonundaki genel manzara şöyle bir değerlendirilsin ki, yarın futbol, futbol adına yönetilebilsin...

Bir açık parantez

Dedikoduların yarısından fazlası asılsız olsa da, Türkiye'de şike var ama bu kitapta sadece şikeye ayrılmış bir bölüm yok. Varol Ürkmez'in anıları, 60'lardaki Karşıyaka-Kasımpaşa olayı, 70'lerdeki Altınordu-İskenderunspor olayı... Şikenin varlığını kanıtlayan üç beş sivri anısı var Türk futbolunun. Ve apaçık ortada olduğu halde kanıtlanamayan, takip edilmeyen yüzlerce yuvarlak anı, şike var. Oysa hangi yöneticiye, hangi futbolcuya sorsanız "Ben hiç içinde olmadım, fakat hep duyuyoruz" cevabını alıyorsunuz. Ve aynı insanlar şaibeli bir maçla şampiyonluğu kaybettikleri ya da küme düştükleri zaman ağlamaklı olup şikeden yakınıyorlar. İşte kitapta şike bölümü bunun için yok. Ne zaman ki "duyuyoruz"lar itiraflara ve ifşaatlara dönüşür, şikeyle ilgili satırlar söylentilerin değil kanıtların üzerine oturur, o zaman kitaplarda uzun uzun şike bölümlerine yer verilir. Kimse merak etmesin, daha Türkiye'de çok futbol kitabı yazılır... Ve şike yazıları, biraz çifte standart gibi olacak ama, kitapların futbolcu bölümlerine değil yönetici bölümlerine yakışır.

Olaylı transferlerden futbolcu bölümünde söz edildi. Elbette ki o olayların mimarlarını, bir çifte standart daha, devlet-kulüp-camia üçgeninde aramak lazım. 60'lar ve 70'lerdeki, kulübünü kızdıran oyuncuların on liraya satış listesine konarak aşağılanmalarına izin veren yönetmelikler... 80'lerin yine aşağılayıcı "Ali'yi, Hasan'ı, üstüne bir de Mehmet'i veriyoruz, üç adam karşılığında siz de Ahmet'i bize verin" pazarlıkları... Ve benzeri bir sürü faul de bu üçgenin işi. 80'lerin ikinci yarısındaki "Sözleşmedeki transfer bedelinin iki katını getiren futbolcu istediği kulübe gider" uygulaması, ki sonra o da beş katına çıktı, bir özgürlük yönetmeliği değil vergi toplama operasyonuydu. Lafı geçmedi ama bunlar da söylenmemiş olmasın...

***

- Tansu Çiller, 1994'teki genel yerel seçimler öncesinde, Bekir Coşkun'un deyişiyle "İlk üçe sekiz takım soktu". 1. ligdeki bazı takımlara da 1. lige çıkarma vaadinde bulundu. Gittiği her şehirde soruyordu: "Ne istiyorsunuz? Şampiyonluk mu? Kutlu olsun, kutlu olsun!" Çiller Türkiye turunu tamamladığında, 2. lig ve 3. lig yoktu artık. Tüm takımlar 1. ligdeydi. 1. ligde de herkes Avrupa yokuşuydu. Çiller, aynı cömertliği 24 Aralık 1995 genel seçimleri öncesinde de tekrarlayacaktı: "Edirnesporlular nerede, göremiyorum. Şampiyon olmak istemiyor musunuz yoksa? Gelin gelin..." Neyse ki, Özal kadar güçlü ve işbiririci değildi. Ve neyse ki, UEFA bu tür cömertliklere karşı ağır yaptırımlar uyguluyordu artık. FİFA ve UEFA'nın merkezîyetçiliği, dünya futboluna yığınla sorun yüklemişti. Ama Türkiye gibi, siyasetçilerin futbolla keyfekeder oynadıkları ülkelere de bir disiplin getirmişti. Ve bu gelişme tam zamanında sağlanmıştı. Yoksa, siyasî çözüm lafından nefret edenler, Güneydoğu'yu silahlı çözümün yanında futbolla da "halletmeye" girişeceklerdi. Zannediliyordu ki, futbola gösterilen ilgi arttıkça, diğer tüm dertler yavaş yavaş unutulacak. Futbol, kan'ı kamufle edecek. Ünal Erkan'ın OHAL valiliği döneminde, Diyarbakırspor'un 1. lige çıkması için az çaba sarfedilmedi. Erkan'ın ardından, 1996 Mayıs'ında, Diyarbakırspor 1. lige çıkma şansını play-off'taki son maçta kaybedince, bazı siyasetçiler, gazeteler ve

televizyon kanalları kampanya başlattılar: Diyarbakırspor da lige alınsın, teröre darbe vurulsun! Evet, Diyarbakırspor son maçta şansızdı ama kazanan Zeytinburnuspor olmuştu ve neyse ki, UEFA'dan çekiniliyordu...

- Yedi yılda değişmeyenler arasında, Futbol Federasyonu'nun başkanı da var: Şenes Erzik. O günden bugüne, Futbol Federasyonu Genel Kurulu birkaç kez toplandı. Birkaç kez de, muhaliflerce, toplanmasına çalışıldı. Her seferinde olaylar çıktı. Yumruklar konuştu, küfürler savuruldu, mahkemelere düşüldü, Federasyon odaları işgal edildi. Kemal Zorlu ataklara kalktı, Erzik gitti geldi... Federasyonun icraatları, seçimlere damga vuran sahneler ve futbol dünyasındaki ilişkiler, küçük bir Türkiye modeli oluşturuyordu aslında. Evet, Federasyon devletten birazcık bağımsızlaşmıştı, birazcık. Çünkü dış baskılar vardı, uluslararası ilişkilerin vaad ettikleri vardı; dışarıya karşı bir nebze "demokratikleşmiş gibi" görünmek gerekiyordu. Ama içeride, kavgaya, döğüş, iftira, usulsüzlük, hukuksuzluk girila gidiyor ve bu ortamda yapılan seçimlerle "sandığa yansıyan irade"den söz ediliyordu. Üstelik, Federasyon devletten birazcık bağımsızlaşmıştı ama "iktidar"dan bağımsızlaşmamıştı. Büyük kulüpler ve dev bütçeli medya kuruluşları, futbolun işleyişini tamamen ellerine alma yolunda omuz omuza mücadele veriyorlardı... Kuşkusuz daha ayrıntılı tartışma isteyen bir konu ama, Erzik ve arkadaşlarının bu atmosferdeki icraatlarının genel bir değerlendirmesi yapılırsa: Erzik Federasyonu, televizyon kanallarına, fikstür inisiyatifini kaybedecek kadar ödün verdi. Özellikle seçim öncesi dönemlerde, üç büyüklere karşı da çok kişilikli davranıldığı söylenemez. Ama üç büyüklerin itirazlarına rağmen, gürültüsü daha sonra kopacak birtakım hukukî karamboller pahasına da olsa, "havuz sistemi"nin devreye sokulması bir başarıydı. Lig statülerini hoyrat ellerden korumak da öyle... Şüphe yok ki, bu yapıdan bile daha iyi bir Federasyon çıkabilirdi, teorik olarak. Ne yazık ki, "pratikte" öyle adaylara, öyle kadrolara rastlanamadı. (Bu notların düşüldüğü günlerde, çok tartışılan konulardan biri de Ali Şen-Erzik çekişmesiydi. Lig maçlarında dört, uluslararası maçlarda beş yabancı oyuncu oynatılabilmesini isteyen Şen, bu talebini geri çeviren Erzik'i, Fenerbahçe'nin eski yöneticilerinden Erzik'i Fenerbahçe düşmanı olmakla, Avrupa takımlarını korurken Türk futboluna ihanet etmekle suçluyor, hatta seyirci tepkisiyle tehdit ediyordu. Erzik, bu notun düşüldüğü tarihe kadar alkışlanacak bir direniş göstermişti.)

- Son yedi yılda, "alt kadrosu" değişmekle birlikte, Süleyman Seba koltuğunu korudu ama "Avrupa gerilimi" Beşiktaş'ın transfer politikasını altüst etti. Galatasaray, Alp Yalman döneminden Faruk Süren dönemine geçti. Bir SHP-CHP çizgisinin finans kapısında, bir Fethullah Gülen'in masasında, çat kapı arkasında görülen Adnan Polat oyundan çıktı, yerine tecrübeli oyuncu Ergun Gürsoy girdi. Fenerbahçe, Metin Aşık, Güven Sazak, Hasan Özaydın üzerinden, "şampiyonluk garantörü" Ali Şenle kucaklaşırken, kulüp içindeki grupçuluk ruhu darbe aldı; "tek adam" dönemine geçildi. Her kulüp kendince gerilimler yaşarken, yine Sezar'ın hakkı meselesi, tesisler konusunda önemli atılımlar yapıldı. Bütün bu hikâyeleri uzun uzun anlatmak mümkün. Ama kulüp yönetimlerini biçimlendiren temel dinamik, elli yıl öncesiyile, yirmi yıl öncesiyile, yedi yıl öncesiyile aynı: Türkiye'nin genel iktidar bloğunda hangi kesimler ön plana çıkıyorsa, ekonomide hangi sektörler ön plana çıkıyorsa, kulüp yönetimlerinde de onların temsil alanı genişliyor. Bürokratlar, politikaclar, polis şefleri, bankacılar, sanayiciler, ihracatçılar... Yönetim koltuklarına hep aynı yelpazenin insanları oturuyor... Kitabın yeni baskıya hazırlandığı günlerde, Galatasaray'ın meşhur yöneticilerinden Tony Cauki, piyasaya taktığı milyonlarca dolarlık borçla sırta kadem basmıştı. Beşiktaşlı yöneticilerden Ahmet Hamoğlu -ki Klassis Otel'in sahibidir ve bir söyleşide otelinde özürülleri görmek istemediğini söylemiştir- gazetelerin mafya başlıklı haberlerinde anılıyordu. Yine Beşiktaşlı yöneticilerden DYP'li Aydın Ayaydın'ın Emlakbank Genel Müdürlüğü sırasındaki icraatları konuşuluyordu. Fenerbahçe'nin "nezih ve terbiyeli" yöneticilerinden Ömer Çavuşoğlu ile Galatasaray yönetiminden Ateş Ünal Erzen, Mehmet Ali Ilıcak'ın basın grubunda, "milliyetçi" gazetelerin künyelerine birlikte imza koyuyorlardı. Galatasaray'ın nüfuzlu ismi Mehmet Ağar ile Beşiktaş'ın nüfuzlu ismi Ünal Erkan'ın ardından, Necdet Menzir ve Orhan Taşanlar da Fenerbahçe sevgileriyle parlamışlardı. (Orhan Taşanlar, Futbol Federasyonu'nun 1995'teki olaylı genel kurulunda kavgaların ortasındaydı. Gençlerbirliği delegesi sıfatıyla mı, Ankara Emniyet müdürü sıfatıyla mı? Anlaşılammıştı...) Bu liste uzayıp gidiyor, bazı şeyler hiç değişmiyor; "somut veriler" böyle söylüyor. Sonra "Hangi kulübün yöneticileri daha kaliteli?" tartışmaları yapılıyor. Beyhude... (Hasan Özaydın dönemiymdi, Fenerbahçe'nin ağır yaralı olduğu günler. Yönetim birbirine girmiş, kavgalar medyaya sığamış, taraftarlar antrenman basıyor, teknik direktöre saldırlıyor, takım aralıksız puan kaybediyor... ATVdeki bir spor programında, bir futbol yazarı, Galatasaray'ın kurumlaştığını, böyle şeyler yaşamayacağını anlattıktan sonra, Ateş Ünal Erzen'e teker teker soruyordu. "Sizde böyle bir yönetim kavgası çıkar mı?" Erzen, hafiften kısık ama güvenli bir ses tonuyla "Mümkün değil!" diye cevap veriyordu. "Teknik direktöre ...", cevap "Mümkün değil!" "Taraftarlar ...", cevap "Mümkün değil!" Bir yıl sonra, Galatasaray, mümkün değil denenlerin hepsini yaşadı. Fenerbahçe'nin krizini diziye dönüştüren gazeteler bu kez Galatasaray'ın

krizinden dizi çıkarmışlardı. Çünkü yönetimden futbolcuya, fanatik spor yazarlarından taraftara, insan malzemesi aynıydı ve kurumlar, insanlarla varoluyordu.)

- Aynı dönemde, Trabzonspor, yönetim açısından sürekli bir huzursuzluğun sahnesi oldu. "Öz değerler"e yaslanma yanlılarıyla daha dışa açık davranma yanlıları çekişti. Trabzonspor, Faruk Özak'ın başkanlığa seçilmesinin ardından, kentin genel atmosferinin de etkisiyle, politik çelişkiler yaşadı. Takım içinde ülkücülerin diğer futbolcuları ezdiği söylendi, kulüp içinde laik-Islamcı bölünmesi olduğu söylendi ki, Trabzonspor tesislerinde alkollü içki satışının yasaklanmasını izleyen tartışmalar bu çelişkiyi somutlayan olaylardan biriydi. Ancak, pek de varlıklı sayılamayacak bir kentin, yalnızca Türkiye'de değil uluslararası alanda da hakkı herkesçe teslim edilen "saha içi gücü"nü koruması, hayranlık uyandıracak bir şeydi...

- Diğer Anadolu kulüpleri, geleneksel "ağa yönetimleri"nin ağırlığıyla "yerel yönetimler"in ağırlığı üzerinden iki ayrı grup oluşturdular. Bu Maçı Alıcaz!da, yedi yıl önce, hayırlı bir başlangıç olarak değerlendirilen yerel yönetim-futbol ilişkisi, Kocaelispor, Gaziantepspor gibi örneklerde hayrını iyice gösterdi... Elbette ki, yönetimlerin ve takımların performansında, kentlerin ya da ilçelerin genel ekonomik potansiyelleri de önemli rol oynuyor. Gaziantepspor orta ölçekli sanayi kesiminin getirdiği refaha, Bursaspor büyük sanayi ve uluslararası ticaretin refahına dayanırken, Vanspor'un 1. lig macerası ancak devlete, otoriter bir valinin çabalarına dayanarak başlayabiliyordu.

- Ayrıntılar önemlidir. Yedi yıl önce, "Malatya'ya geldiğinde ahi gitmiş vahi kalmıştı" dediğim Carlos, iki yıl önce Brezilya millî takımı kadrosundaydı. Yerine asla ulaşmayacak bir özür ama yine de Carlos'tan özür dilerim.

- Somut vakalar üzerinden konuşmayınca, şike konusuna girmek anlamsız oluyor. İşte bu nedenle, kitabın ilk baskısında, şike konusunu "Bir açık parantez" arabaşlığıyla ve yalnızca birkaç sitem satırıyla geçiştirmiştim. Şimdi yazacağım kısa cümle de bir somut veriye değil, yalnızca sezgiye, izlenime dayanıyor: Türkiye'de artık çok daha az şike yapılıyor...

VE BUGÜN, VE SKOR **"Bu Maçı Alıcaz, Başka Yolu Yok!"**

Türk futbolu, 90'lı yıllara büyük umutlarla giriyor. Doğru ya, yönetim "özerk gibi" bir Federasyon'un elinde. Görev kısa bir süre sonra tam anlamıyla özerk bir yapılanmaya devredilecek. Futbol patladı, Avrupa'da çok büyük başarılar kazanıldı. Üstelik bu arada yüzüncü kez Amerika değil, dünyada ilk kez inanç keşfedildi. Toplumun duyarlı kanalları en hayırlı ve tek hayırlı alandan sesler taşıyor, herkes futbol konuşuyor. Üç puan uygulaması hızlı gelişmeye büyük katkılarda bulundu. Kulüpler milyarlık transfer harcamalarına rağmen, kaynak sorununu çözdüler. Yarınlar bizim, biz geleceğiz.

Öyle mi gerçekten? Türk futbolu yırttı mı yani? Keşke, keşke ama... Bu "ama"nın arkasını getirmek zor. Daha doğrusu, dinletmek anlatmak zor. Çünkü Galatasaray "piar yapma" konusunda, yani başarı pazarlama, başarısızlığı kamufle etme, abartılı imaj yaratma konusunda nasıl alkışlanacak bir beceri göstermişse... Türk futbolunun geneline maledilen patlama süreci de aslında futbol patlamasından çok, bir "piar patlaması"... Piar patlamaları, Türkiye'de yaşandığı gibi, ancak iletişim kanallarıyla alınan güçle gerçekleştirilebilir. "Tam öyle değil, biraz da böyle" diyebilmek için aynı kanallara girebilmek gerekiyor. Yazılı basın yine neyse de, TRT'nin kolay dolan ve ancak millî maçlarda bağırarak boşalabilen spor servisi elemanlarını aşmak, en güçlü iletişim aracından "muhalefet" yapabilmek imkansız gibi.

Oysa, söyleyecek çok şey var. Taktık bu lafa: Önce, verilenlerle değil verilerle tartışmak gerekiyor. Kör gözüm parmağına hattından beyinlere tıktırılanları değil, gözlerin görebileceği, mantığın kaldırabileceği her şeyi düşünmek gerekiyor. Ve o zaman sormak gerekiyor: Nerede "görülmemiş" başarı, nerde sihirli çözümler? Türk futbolu nereye götürülüyor?

Her şeyden önce: Kuşkusuz ki Türk futbolu son yıllarda belirgin bir gelişme gösterdi. Bunda, çim sahalar etken, bir zamanların "deplasmanlı gençler ligi" etken, küçümsenen altyapı çalışmaları etken. Denizli etken, Derwall etken, Veselinoviç, Milne, Rıdvan ve Tanju etken. Hatta, kulüplere akan kara paralar bile bir ölçüde etken. Pazarlama başarılarının da çorbada tuzu bulunduğunu inkar etmek zor... Ama her şey çok daha iyi olabilirdi. Dahası, bugün futbola pompalanan havanın, abartma-şişirme sisteminin daha iyi olabilecek bir sürü şeyi engellediği kesin gibi. En azından, "Neredeyiz biz" sorusuna verilebilecek mantıklı cevapları engellediği kesin. Daha ne olsun?

Federasyon gibi Federasyon ama...

Türk futbolunu 20. yüzyılın son sahnelerine Şenes Erzik Federasyonu hazırlıyor. Erzik, UEFA komitelerinde, Türk Futbol Federasyonu'nun çeşitli kademelerinde, Fenerbahçe'nin yönetiminde görev almış biri. Yani, işi bildiğine şüphe yok. Alınan kararları, yeni uygulamaları, oturmuş bir futbol bakışıyla değerlendirebildiğine de şüphe yok. Ama o kararların, çok daha güzel yarımlar, sorunsuz kulüpler, aksamadan çalışan sistemler yaratacağı konusunda şüphe var, şüpheler var.

70'lerin sonunda başlayıp 80'lerde iptal edilen ve Türk futboluna silinip gitmenin eşiğinden kaptığı bir sürü "iyi topçu" kazandıran deplasmanlı gençler liginin Profesyonelliğe Aday Futbolcular Ligi (PAF) adıyla canlandırılması... "Ücreti neyse ver, rakibi döv" özgürlüğünün, yani cezaların paraya çevrilebilmesi saçmalığının son bulması... 1988-89 sezonunun son haftalarındaki baskılara göğüs gerilmesi, 1. lig'e "aradan" takım sızmasına izin verilmemesi ve bir sürü şey: Erzik Federasyonu'nun olumlu kararları çok.

Ama Federasyon'un görevi özerk bir yapılanmaya zemin hazırlamaksa ve özerkliğin temel unsuru da malî özerklikse, kaynak sorununun çözümüyse, ki herhalde öyle, Federasyon'un az gidip uz gidip dere tepe düz gidip ancak topun çevresi kadar yol alabildiğini söylemek de haksızlık olmaz.

Ne yaptı Federasyon? Stadların kulüplere kiralanması yöntemini önerdi ve kabul ettirdi. Profesyonel takımlar, maç yapacakları stadları bir günlüğüne ya da tüm sezon için kiralayabiliyorlar. Kira bedelleri, takımların seyirci potansiyellerine ve stadların kapasitesine göre belirleniyor. Artık hasılatlardan "teşkilat kesintisi" koparılmayacak. Kulüpler, stadları kiralayıp başlarının çaresine bakmayı öğrenecekler.

Eh, bu da tek başına kötü bir şey değil. Ama çözüm hiç değil. Küçük yerleşim bölgelerinin takımları, kimi zaman kira bedelini karşılayacak hasılatı bile toplayamayacaklar. Büyük kentlerin iddialı takımları için böyle bir sorun yok. Fakat onların da genel giderleri fazla. Yani gişeler her iki taraf için de giderleri karşılayacak bir akış sağlayamayacak. O O zaman, "Federasyon bilet fiyatlarını serbest bıraktı" savunması devreye girecek. Kulüpler stadların kirasını tıkr tıkr ödedikten sonra zaten fiyatları Beden Terbiyesi Bölge Müdürlüğü'ne soracak değil... Değiller de, yüksek bilet fiyatları da seyirci kaçırıyor. Başlıbaşına bir dert.. Fenerbahçe-Kuşadasıspor maçı, yıl 1989, aylardan Şubat, günlerden çarşamba, karla karışık yağmur yağıyor, Federasyon Kupası'nın henüz başı... Ve Fenerbahçe-Beşiktaş maçı, yıl yine 1989, yine günlerden çarşamba ama bu kez yazın henüz gaddarlaşmadığı ılık bir Haziran günü, Federasyon Kupası'nda finalin ilk ayağı... İki maça da aşağı yukarı eşit sayıda seyirci geliyor. Çünkü arada bir fark daha var. Fenerbahçe-Kuşadası maçında kapalı tribün altı bin lira, Fenerbahçe-Beşiktaş maçında otuz bin lira... (Kulak asmayın "seyirciyi itler köpekler korkuttu, o yüzden kaçtılar" tantanalarına. Aynı statta birbuçuk ay önce oynanan Fenerbahçe-Beşiktaş maçında otuz bin kişi vardı . O zaman, it köpek diye aşağılanan insanlar yok muydu? Bilet fiyatları beş katına çıkınca mı milletin içine hooligan korkusu yerleşti? 1989-90 sezonunun pahalı biletleri değil de itler köpekler mi yarattı anı seyirci kaybını?)

Sonuçta, yükseltile bilet fiyatları kaçırılan seyirciye değmeyecek, hasılat beklendiği kadar artmayacak, bütçelerdeki açıklar kapatılamayacak. O zaman, bir umut kapısı daha gösterilecek. Bir çıkış yolu daha: "TRT ile iyi pazarlık etsinler. Büyük paralar almadan maçların gösterimine izin vermesinler." Olur, Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş öyle yapsın. Peki ya gariban Boluspor, Konyaspor ne yapsın? Onların kaç maçı gösterilecek ki, ne pazarlık edecekler ki bütçeyi doğrultsunlar? Eee, onlar da biraz küçük oynasınlar...

Öyle yapıyorlar zaten. Anadolu takımları, üç büyüklere karşı 70'lerde sağladıkları dengenin, 80'lerin ortasından başlayarak yeniden bozulduğunu görüyorlar. İki sezon Fenerbahçe yalpalayacak, yarım sezon Galatasaray yalpalayacak ama malı hep üç büyükler götürecek, götürüyorlar. Sistem, üç takımlı bir zirveye göre oturtuluyor çünkü. Hiç kafa tutan olmayacak mı, olmadı mı? Dönem dönem birkaç takım. İşte Mehmet Ali Yılmaz'ın Trabzonspor'u, hayali ihracatın çekilmez isimlerinden Hasbi Ağa'nın Samsunspor'u, meslektaşları Turan Çevik'le Nurettin Güven'in Malatyaspor'u... Stad büfelerini kulüplerin işletmesi, şapka-bayrak satışını kulüplerin yönetmesi, gazete promosyonlarından para talep edilmesi gibi öneriler de aynı dengesizliğe hız verecek. (Aslında tüm bunlar, biraz da taraftar sayılarındaki dengesizliğin dünyada görülmemiş boyutlara ulaşmasından kaynaklanıyor, Federasyon'un yapacağı şeyler sınırlı.)

Üstelik sistemde, üç büyüklerin aşırı harcamalarını karşılayabilen gelir de sağlanamayacak. Ve bu karışık tablo, yarın çok daha hazin çizgilerle kararacak. Hele, milyarlarla para götüren futbolcuları, daha doğrusu onlara milyarlar veren yöneticileri de hesaba katarsanız... Bu transferler için ve kulübü

daha güçlü gösterecek diğer cambazlıklar için sık sık devreye sokulan "her yol mubah" kalınlığını da hesaba katarsanız.

Makul bilet fiyatlarıyla karşılanamayacak kadar büyük transfer giderleri. Çare olarak gösterilen, 30-40-50 bin liralık maç biletleri. Ama asgari ücret hâlâ 150 bin lira. Ve boşalan tribünler, inen fiyatlar, karşılanamayan giderler, kaos... Televizyondan medet umma, büyük kulüplerle küçük kulüpler arasındaki dengesizliğin artması. Bu kez tüm iyi oyuncuların büyük paralar karşılığında güçlü takımlara akması. Güçlü takımların, transfer giderlerini karşılamak için bilet fiyatlarını yükseltirken boşalttığı tribünler. Güçsüz takımların, iddiasızlıktan boşalttığı tribünler. Her iki tarafta . da bütçe açığı, aynı fasit dairenin suret suret sezonlar boyu yayılması...

Ve o dairenin ortasında adamlar. Kulüplere para akıtan, kafaları bozulunca çekip giden, yerleri hemen benzerleriyle doldurulan "futbol çiftliği ağaları". Onlar gelip giderken, alıp verirken, kulüplere akıttıkları paraları maç hasılatlarına temlik koydurarak tahsil ederken zedelenen futbol, zinciri kıramayan kulüpler...

Üstelik o çiftlik ağaları hep "dönemin adamları", iktidarların koltuk çıkmasıyla güçlenen, o gücün borcuyla iktidarlara bağlanan adamlar. Arkalarında, çok sıkışıldığı anda devreye giren, hatta canı isterse çok sıkışılmadan bile para dağıtan devlet: Denkleştirilemeyen bütçelerin diğer güvencesi... Peki o zaman Federasyon başkanı nasıl seçilirse seçilsin, futbolun yönetimi nasıl olursa oluşsun, özerkliğin doğru dürüst işleyebilmesine imkan var mı?

Türkiye'nin ekonomik yapısı ve bu yapının futbol sahalarına yansımaları, kulüplerin milyarlık transfer yapmalarına uygun değilse, orada biraz düşünmek gerekiyor. "Küçük düşünüyorsun" suçlamalarına aldırmadan düşünmek gerekiyor. Birkaç Akdeniz çılgınlığı ve birkaç çok süper yıldız hesaba katılmazsa, en zengin ülkeler arasında yer bulamayan Türkiye'nin nasıl olup da futbolculara en çok para akıtan ülkeler arasına girebildiğini... Danimarka'nın vasat futbolcularından Nielsen'in, Fenerbahçe'den kopardığı parayla nasıl en çok kazanan Danimarka topçularından biri haline geldiğini... Ekonomik yapısı Türkiye'ye çok benzeyen ve dünyada futbol çılgınlığının sembolleri arasında gösterilen Brezilya'nın niçin her yıl en iyi topçularını "süper yıldız" gemisiyle Avrupa'ya postaladığını... Türkiye'deki kaynaklara uygun bir futbol yapılanmasının içine "büyük harcamalar" kalemini monte edemeyen insanların, niçin hem özerklik hülyası, hem "bizim yıldızlarımız bize kalsın, hepsi milyar alsın" sevdası peşine düşemeyeceklerini... Ve bu koşullarda şirketleşmenin niçin çözüm olamayacağını...

Zaten seyirlik gösteri pazarlayan birer işletme durumundaki kulüplerin şirketleşmeleri, bu koşullarda ne değiştirebilir ki? Ha kulüplerin bütçelerindeki açık, ha şirketlerin bilançolarındaki zarar. Denge sağlanamadıktan sonra, dışarıdan para pompalayacak güçlere ihtiyaç duyulduktan sonra.

Bu işin başka yolu yok mu? Hani Türkiye'nin tek A.Ş. kulübü Malatyaspor şeker ithal edecekti? Edebilir ama... Ama anonim şirketlerde "hissen kadar konuş" sistemi geçerlidir. Yüzde 51'i alan direksiyona geçer. Mobilya üretip ayakkabı ithal eden bir Fenerbahçe'nin, şimdiki yöneticilerine benzer yüzde 51 gücünde bir adam tarafından ele geçirildiğini düşünebiliyor musunuz? Malum tipte bir patron, Fenerbahçe gibi kalın dokunulmazlık zırhının arkasında kalan bir kulüp-şirket ve ithalat-ihracat işleri... Fenerbahçe o günleri görmesin.

Kulüp-şirketlerin üyeleri değil, hissedarları olur. Başkanları değil patronları olur. Bütün çocukluğunu Manchester United'da santrfor oynama hayaliyle geçirip, biraz sakatlıktan biraz yeteneksizlikten hayalinin ofsayt bölgesinde kalan, iş hayatında çok büyük başarı gösterip sterlin milyarder, olan, 70 milyarı bastırıp Manchester United'ı satın alan, patronluğundaki ilk maçın öncesinde United formasını giyip sahaya dalan, 42 bin seyircinin alkışları arasında boş sahaya top sürüp boş kaleye gol atan ve "gool" sesleri yükselirken soyunma odasına geri dönen çılgın İngiliz Knighton gibi...

Türkiye'nin Knighton'larını düşünün. Onların, ticaretle uğraşan-uğraşmayan kulüpleri ele geçirdiklerini düşünün. Ne farkı olacak ki bugünün karambolünden? İlk şirketleşme aşamasında, hisse senetlerinin satışından bir miktar para gelecek, hepsi bu. Temettü getirmeyen, çok fazla para etmeyen bu hisse senetlerine de taraftarlar filan değil, yüzde 51 peşinde koşanlar rağbet gösterecek.

Kulüp taraftarlığından şirket taraftarlığına geçmenin yarattığı burukluk bir yana, üyelik-hissedarlık çekişmelerinin karambolü öte yana, Türkiye'nin son yıllarda yaşadıklarından kaynaklanan "tekelleşme korkusu" da toplumsal paranoya kutusuna... Önemli olan, şirketleşmenin neyi çözeceği? Eğer bir ülkenin futbol piyasasıyla genel ekonomik durumu uyum halindeyse; eğer futbolun çektiği para, kaynakların doğal akışına uygunsa; eğer sıkışık anlarda şöhret, meşruiyet ve meşguliyet peşindeki hacı ağaların ellerine ba-kılmıyorsa... İşte o zaman şirketleşmeden bir şeyler umulur. Profesyonel yöneticilerin sağlayacağı düzen ya da küçük bütçe açıklarını kapatabilirle kolaylığı gibi. Yoksa, Malatyaspor şeker ithal edecekmış de, kulüpler hisse senedi satışıyla halka açılacaktı da... (Sanki taraftarlar her yıl bir umut düzenlenip sonunda ödül olarak fiyaskoların dağıtıldığı piyangolara ilgi

gösteriyorlarmış gibi, bu lotarya devrinde bile kulüp piyangolan kırmızı kart görmüyormuş gibi, kulüp aşkına işe yaramaz kağıtlar satın alınacak.)

Evet, Şenes Erzik Federasyonunun iyiniyeti de köklü bir çözüm vaatetmiyor. Ne yani, Türk futbolunun doğru dürüst bir yapılanmaya kavuşma şansı yok mu? Yatırım yerine harcama tercih edildikçe, yok. Ne zaman ki Türkiye yüzlerce çok iyi futbolcu yetiştirir, ne zaman ki hedefin üstyapı olduğu ama altı çürük bir üstyapının her şey olmadığı anlaşılır, Türk kulüpleri futbolcu ihracatından para kazanmaya başlar, ne zaman ki Türkiye'deki refah düzeyi pahalı biletlerle bile tribünlerin dolacağı bir noktaya ulaşır... İşte o zaman Türkiye milyarlık yıldızlarını gönül rahatlığı içinde seyredebilir, özerk bir futbol yönetimiyle okyanuslara açılır, başarıları kalıcı olur.

Yoksa, bugünkü koşullarda ya pahalı futbolun lüks tüketim mantığıyla iflasa gidilir ya da Tahsin Kayaların, Hasbi Ağa'ların kasa ağzındaki eşref saatleri beklenir. Bir ihtimal daha var: "Sağdan soldan onbir iyi adam bulduk mu borç harç idare ederiz" mantığı taca atılır, Türkiye'nin ekonomik potansiyeline uygun yatırımlara girilir. İkincisi tercih edilirse, kimse meraklanmasın, sahadaki futbol daha kötü olmaz. Oynayacak insanlar yine aynı insanlar.

Karambole gelen bir nokta daha: Profesyonel futbolcunun amacı iyi para kazanmaktır ama futbolun dini imanı para değildir, futbolcunun da dini imanı para değildir. Hele yetişme çağının hevesli rüyalarındaki futbolculuk parayla ölçülecek bir şey hiç değildir. Futbol servet yerine birine iyi kazanç ve güvence vaat ettiği zaman da binlerce pırl pırl topçumuz olacak. Hem insanları "her yol mubah" testeresiyle futboldan soğutanlar da futbolcular değil zaten, başkaları...

Bunlar, küçük düşünen kafalara özgü hezeyanlar mı? Dümdüz bir kötümserliğin boşa çıkacak endişeleri mi? Türkiye'yi büyük bir seyir zevkinden, yerli yabancı yıldızlardan mahrum bırakacak dar sistemlerin savunuculuğu mu? Hayır. Yalnızca, hayatın akışı ne getirirse, birkaç kişinin gönlünden ne koparsa ona göre tüketen değil, kendi kendini üreten bir Türk futbolunun özlemi, hak ettiği için kalıcı olabilen başarıların özlemi. Tüm kulüplerin eşit koşullarda yarışacağı, tribünlerin her koşulda dolacağı günlerin özlemi. Futbolda, kazanmak da amaç, hatta amaçlardan biri. Çünkü, kitlelerle futbol arasında bağlantı kuruyor. Ama kazanma hırsı, futbolun "önce insan" felsefesine ihanet ediyorsa, o noktada bir tercih yapma gerekiyor.

Türkiye, bir tercih yapma durumunda ve galiba en büyük sorun da burada. Hani, "tercih sizin, tercih bizim, kendi tercihin" filan derler ya. Bu yol ayrımında tercih kimin acaba?

Sahanın içinde ne var?

Türk futbolu, yönetim kargaşasının tüm kısırıcılığına rağmen sahada patladı mı? Yeni bir zihniyet, inançla birleşince "önümüze gelene beş tane" aşamasına mı ulaşıldı? 1988-89 sezonunun havası, bu sorulara yüksek perdeden bir "evet" şarkısıyla karşılık veriyordu.

Hemen ertesi sezonun başında, millî takım İzlanda'ya yenilip, Türk takımları Avrupa Kupalarına ilk turdan veda edince, bu kez "klasik müzik" girdi devreye. Uzun hava değil, upuzun sonsuz hava: "Biz Kapıkule'nin ötesinde yokuz." Ama bir önceki yılın başarıları, böyle başarısızlık ortamlarını düşünerek yedek parçalar hazırlamıştı. Onlar da dinlendi: "Köylülere elendik, güçsüz takımlara elendik, aslında finale çıkacak güçteydik, inanmadık, inanmadık..." 3-0'lık Avusturya galibiyetinin ardından, yine tornistan...

Gelenek böyle çünkü. Ya Kapıkule'nin ötesine geçilmez ya Avrupa fethedilir. Şöyle adam gibi bir yurtdışı gezisi yapılamaz. "Yeni olan nedir, ilk defa yaşanan nedir? Eski dönemlerle yapılan karşılaştırmalarda ne sonuç alınıyor? Mevcut tabloyu Hangi etkenler yaratıyor?" Orta zeka ürünü olan bu sorular, hakkıyla sorulmaz, hakkıyla tartışılmaz.

Evet, yeni olan nedir? İnanç mı? İnanç denen şey, dünya futbolunun da Türk futbolunun da çok yıllar önce keşfettiği bir şey. Daha çok "motivasyon" adıyla tanınıyor. Başarmanın anahtarları arasında önemli bir yeri var, bunu herkes kabul ediyor. Zaten, Türk futbol tarihi, arkasından "inandık ve kazandık" demeci verilmeyen bir uluslararası başarı yazmamıştır. Fenerbahçe, Avrupa Şampiyonu Fransa'nın Bordeaux'sunu elerken inanmıştır da, ertesi turda İsveç'in Göteborg'uyla oynarken bir anda inanç kaybına uğramıştır. Ne ilginç? Bordeaux da Fenerbahçe gibi beceriye ve bileğe dayanan futbol oynuyormuş, oysa Göteborg güce ve vücudun tamamına ağırlık veriyormuş. Fenerbahçe, Bordeaux'yu dişine göre bulmuş, Göteborg'un fizik gücü karşısında ezilmiş, hepsi anlamsız... inandılar, elediler. İnanmadılar, elendiler. Galatasaray'ın üç tur fırtına gibi esip Steau Bükreş'e elenmesi de aynı olay. Bir anda inançlarını kaybettiler.

İnancı kendi buluşları gibi, futbol literatürüne bir armağan gibi sunanlar yine akıllı insanlar. Hiç olmazsa vitrin düzenlemeyi biliyorlar, pazarlamayı biliyorlar. Bir de, küt küt her lafın arasına inanç sıkıştırılan aktarıcı istasyonlar var. Onların ağzında işin iyice suyu çıkıyor: "İnanan kazanır arkadaş." Ya

iki taraf da inansa ne olacak? İki takım da maçı kazanacak değil mi? Türk takımları inansalar her şeyi alacaklar. Çünkü rakipler her zaman sabit bir inanç düzeyindedirler ve hiç kimse bizim kadar inanamaz. Öyle mi? (İşin garip tarafı, Coşkun Özari'nin başını yakan konulardan biri de buydu. Soyunma odasında futbolculara telkinde bulunmak, stadların uğurundan sözedip takımı inandırmaya çalışmak. Nereden nereye gelindi. Özari'nin Özal deyimiyle "fifty-fifty" günah ve sevaplarından, yalnızca günahlar bırakıldı akıllarda. Aralarında, stad uğuruna inanmak da var.)

Nedir yeni olan? Bir Türk takımının Avrupa kupalarında yarı final oynaması mı? Hayır. Bir Türk takımının Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupası'nda yarı final oynaması mı? Evet... Millî takımın deplasman galibiyeti alması mı? Hayır... Millî takımın çok gol atması mı? Biraz evet, biraz hayır...

Tanju'lu, Uğur'lu, Prekazi'li Simoviç'li kadro ve Mustafa Denizli gibi üstünlüğü tartışılmaz bir hoca. Galatasaray, bu güçlü ve işbitirici yönetimin desteğiyle yarı finale çıktı. Türk takımları daha önce de İsviçre takımlarını, Fransa takımlarını ve Avusturya takımlarını elemişlerdi. Niye inkar edilir ki, Galatasaray şanslı kuralar çekti. Steau ilk turda da çıkabilirdi ve inançsızlık gibi olmasın, o Galatasaray o Steau'yu biraz zor elerdi. Ama yine niye inkar edilir ki, bu büyük bir başarıydı. Türk futbolunun son yıllardaki en büyük başarısı. Eeeee?

Eeeee'si şu: Galatasaray'ın görülmemiş başarısı değil de, görülmüşü bir adım geçen başarısı, Türk futbolu açısından tek bir şeyi kanıtıyor. Yalnızca, 1988-89 sezonundaki Galatasaray'ın güçlü bir takım olduğunu. Kendisine yakın güçte takımları elediğini, daha güçlü bir takımla karşılaşınca elendiğini. Futbolda, kurayı şansın çektiğini, sahada gücün ve sistemin konuştuğunu...

Bu çok önemli. Bir: Olduğundan büyük gösterilen ve yanlış etkenlere bağlanan başarılar, karşılanması imkansız beklentiler yaratıyor. Evet, Held'in yerine Denizli olsa belki Galatasaray Kızılyıldız'ı zorlardı ama eleyemezdi, çünkü Kızılyıldız Galatasaray'dan güçlü bir takımdı, hele hele Tanju'suz ve Uğur'suz Galatasaray'dan. Elbette ki sahaya "garanti elendik" diye çıkılmayacaktı ama... "Eleriz" inancıyla çıkmak da pek bir şey değiştirmeyecekti. ("Çantada keklük" Sovyetler'e aşırı inançtan mı hiç gol atamadık yoksa?)

Ve aşırı beklentiler olmasa, Held de futbolcular da böylesine suçlanmayacaktı. Fenerbahçe'nin Sparta Prag'a elenmesi, "Veselinoviç'in ihaneti, inanılmaz başarısızlık, zayıf bir takıma elendik" çığlıklarıyla karşılanmayacaktı. Hatta belki Fenerbahçe, Prag maçına daha rahat çıkıp daha iyi oynayacaktı. Eleyen Turhalspor değildi, Çekoslovakya şampiyonuydu. Sağlam defansı ve kontraatak futbolunda çabuk çoğalan sistemiyle Çekoslovakya şampiyonu... Fenerbahçe eleyebilirdi, elendi. Bir maçta Türk futbolu tükendi mi? O çığlıklar, o hezeyan, ancak "Biz garanti elerdik çünkü çok daha güçlüydük" laflarını işkembeden değil saha-içi grafiklerden çıkaran ülkelerde anlaşılabilirdi. Türkiye'de pek o kadar anlamlı kaçmadı.

İki: "Nereye çekersek oraya uzatırız" ekibi, hakemediği bir konumdan "tepe bakışları" fırlatıyor. İşte, piar başarısı denen şeyin itici yüzü, bu. Candan Tarhan'ın 8-0'lık İngiltere yenilgisiyle, Mustafa Denizli'nin 8-0'lık İngiltere yenilgisi arasında ne fark var? İlkinde kişiliksiz, risksiz futbol oynandı da ikincisinde riske girildiği için mi sekiz tane yendi?

O zaman, İzmir'deki 0-0'lık İngiltere beraberliğinde risk neredeydi? O büyük başarının riski, son on dakikada atılan iki korner ve kaçırılan bir golde miydi? Türk millî takımının İzmir'deki Yugoslavya maçında 3-0 yenikken iki gol atması niçin Denizli mucizesi de, aynı şeyi Avusturya'da yapması "Tınaz Tırpan beceriksizliği", ya da "Bak işte Denizli'nin getirdiği havayla iki gol attık" yorumlarının kaynağı. Held, 1989-90 sezonunda Galatasaray'ı korkak oynatıyor, deplasmanda gol atamıyorlar. Denizli olsa... Denizli olsa, Galatasaray'ın 1988-89 sezonundaki deplasman kısırlığını tekrarlamayacağını kim garanti edebilir? O sezon Galatasaray'ın deplasmanlarda kaç tane 0-0'ı var, kaç tane 1-0 mağlubiyeti var, sayılıyor mu?

Sonra, futbolda risk sistemi diye bir sistem var mı? Kaybedecek şeyi olmayanlar riske girer. Mesela Galatasaray, ikinci Monaco maçında nasıl defans oynadı? Ya da ilk Rapid maçında yumurta kapıya dayanana kadar? Çünkü kaybedecek şeyleri vardı. Kaybedecek şeyleri olmayanların riske girip yüklenmesi de çok klasik bir saha için görüntüsüdür. Hani bir takım her şeyiyle bastırırken bir kontraatakta fark ikiye çıkar ve hemen her şey biter. Böyle kaç yüz maç hatırlıyorsunuz? Her şeye rağmen, riskten bir futbol sistemi olarak değil de bir futbol felsefesi olarak söz edilebilir. Yenecek tek golle çıkış kapısının kapanacağı bir maça üç defans oyuncusuyla başlamak cesaretini gösterenler bu felsefeyi hakkıyla dillerine dolayabilirler. Yoksa...

Elbette ki bunlar Denizli'nin başarılarını, iyi hocalığını inkâr etmek için söylenen şeyler değil. Galatasaray'ın Neucha-tel başarısında çoğu hocanın göze alamayacağı kadar riskli oyunun, bununla birleşen inanç havasının da rolü vardı kuşkusuz. Bu risk ve inanç Steau Bükreş'e, doğal olarak, işleyemedi. Yine de Denizli'nin "hoca"lığına gölge düşmedi. Ama Türk futboluna egemen olan abartma havasını, olmayan malları pazarlama havasını yaratanlar arasında Denizli de var ve bazıları en çok

Denizli'yi ön plana sürüyor. (O iyi adamdı da onu çevresi böyle yaptı... Vallahi şaka, nemelazım.) Her şey bir yana: Son yılların en başarılı yerli hocası Mustafa Denizli niçin her şeyden önce "Elimde iyi bir kadro var, onları şu sistemle böyle oynatıyorum, filanca oyuncuyu şöyle kullanıyorum" demiyor? Niçin o laflan ya es geçip ya sona saklayıp, her şeye inanç ve riskten giriyor? Niçin bir hocanın takıma çok şeyler katabileceğini ama kadrosu daha güçlü ve oturmuş bir takımla karşılaşılınca, bunların pek işlemeceğini kabul etmiyor? Niçin her Türk takımının ve millî takımın her uluslararası maçı kesin kazanacak güçte olduğunu iddia ediyor? Yalnızca kendisini değil meslektaşlarını da zor durumlara sokuyor, sınırsız beklentilerin haksız isyanlara dönüşmesine yol açıyor. Niçin hocam?

Amaç "piar yapmak"sa, belki biraz anlaşılabilir bu hava. Ya da amaç yolunu şaşırmış bir futbol gündemi yaratmaksa, bu şaşkınlıktan garip bir zevk duymaksa... (Bu laf kesinlikle Mustafa Denizli'ye değil.) Ama amaç bir sezon değil her sezon parlayan Türk futbolunu yaratmaksa, şişme başarılar' değil içi dolu başarılar ve olduğu gibi gösterilen başarılar yaratmaksa inanç edebiyatını, risk edebiyatını, herhangi bir sisteme dayandırılmayan soyut hücum futbolu edebiyatını anlamak mümkün değil. (Parantezler baydı: "Hücum futbolu diye bir şey var mı yok mu?" tartışması değil bu. Hücum ağırlıklı futbol anlayışının hangi oyun sistemiyle sahaya yansıtıldığı konusundaki suskunluğa sitem gibi bir şey.)

Bu karambolün yarattığı beklentilerden biri de, büyük konuşmak. Bir antrenör maçtan önce "Yenmeye çalışacağız" der de takım yenilirse hemen damgayı yiyor. Önce kendisi inanmamış, kesinlikle yeneceklerini söyleme-yen bir hocanın takımından galibiyet mi beklenirmiş... Denizli "kesinlikle yeneriz" dedi, Milne her zamanki "bakalım, görelim, futbol bu" havasında çaldı: Beşiktaş 4 - Galatasaray 1... Denizli "Galatasaray zaten Türkiye'de şampiyon olacaktır, bu kesin; biz Avrupa'ya bakıyoruz" dedi, Veselinoviç şampiyonluk için sezon başında konuşmanın erken olacağını söyledi: Fenerbahçe şampiyon, Galatasaray üçüncü... Maçtan önce büyük konuşmanın bir zararı yok kuşkusuz. Ama başarının anahtarı o olsa, Muhammed Ali parkinson hastalığından titreyen elleriyle bile Tyson'ı hastanelik ederdi.

Neyse... Denizli, bazı rüzgarların sembolü haline geldiği için ve üzerinde tartışılabilir sayılı başarılarından bazılarını imza attığı için bu kadar sık anıldı. Elbette ki yeri, üzerinde tartışılabilir hiçbir şey yapmamış olanların çok çok önünde. Bunu bıktırma kez tekrarladıktan sonra "nedir yeni olan" sorularına devam.

Nedir yeni olan, bol gol mü? Evet. Üç puan sayesinde mi? Kimbilir... Üç puan uygulaması 1987-88 sezonunda uygulamaya kondu, gol sayısı arttı. Ertesi yıl da arttı. Demek ki gol sayısını üç puan uygulaması artırdı, öyle mi? 1-0'ı, 0-0'ı bol haftalardan yirmi-otuz gollü haftalara geçiş 1987-88 sezonunda başlamadı ki. "Trend" denen bir şey var, eğilim, genel eğilim. Üç puan uygulaması devreye girdiğinde, zaten böyle bir trend hissedilmeye başlanmıştı. Dile getirilmeyen bir his de değildi bu. 1985-86 ve 1986-87 sezonu boyunca, daha gollü futboldan, gol sayısındaki artıştan sözeden bir sürü yazı yayınlanmıştı. Deplasman galibiyetlerindeki sıklaşma da yazılara, yorumlara konu oluyordu.

Derken, 1987-88 sezonunda üç puan uygulaması başladı ve: "Gördünüz mü bir anda gol sayısı nasıl arttı, üç puan gol getirdi." Doğru olabilir, üç puan uygulamasının da katkısından söz edilebilir. Ama zaten bir artış eğrisi var ve tek etken gibi gösterilen yeni uygulama, o eğrinin başlangıç noktası değil. Küçümsenen altyapı çalışmalarında, genç futbolculara "topa nasıl vurulur" dersleri verilmesi de bir etken olamaz mı? Çim sahalar etken değil mi? Defans anlayışının değişmesi etken değil mi, hücum anlayışının değişmesi etken değil mi? Takımlar arasındaki güç dengesinin bozulması, farklı galibiyetlerin artmasında etken değil mi? Hele "millî lig" in yine güç dengesizlikleriyle biçimlenen ilk yıllarındaki bol gollü sezonlar hatırlandığında... Tekrar: Belki üç puan uygulaması da etken ama niçin her zaman tek bir etken?

Mesela yıldız futbolcular da etken değil mi? Evet, yıldız futbolcular... Onlar her şeyde etken, tüm uluslararası başarılarda büyük payları var. Liglerin motoru denemese bile, motorun en önemli parçalarından biri de yıldızlar grubu.

Türkiye'nin unutulmaz Macaristan galibiyeti, tek başına bir zafer değil. Hollanda'nın Hollanda'da mağlup edildiği, Portekiz'in Portekiz'ken İstanbul'da dağıldığı dönemin en pırıltılı parçalarından biri yalnızca: Turgay-Lefter-Metin yılları... Daha yakınlara gelirse, 70'li yılların ortasındaki başarılı sonuçlar, Dünya Kupası finallerinin eşliğinden dönülen dönem: Kalede Sabri ve Yasin'in devleştiği, hücumda Cemil'in işi başladığı maçlar... Biraz daha yakın yıllar, Kuzey İrlanda ve Avusturya karşısında üstüste galibiyetlerin alındığı kısa süren aydınlık: Selçuk'un yüklendiği millî takım. (Bazıları Selçuk gibi bir futbolcuyu ne çabuk sildi defterden, belki yeri değil ama...)

Ve yaşadığımız yıllar, beş yıldız: Rıdvan, Tanju, Uğur, Oğuz, Feyyaz... Kim ne derse desin, onlar olmadan, hele Rıdvan ve Tanju olmadan millî takım pek bir şey yapamıyor. İyi de oynasalar kötü de oynasalar, tek bir pozisyonda ağırlıklarını koymaları yetiyor. Bu, bambaşka bir şey. 80'ler ve 90'lar için,

en iyi şekilde kullanılması gereken bir şans. Tanju'ya yapıldığı gibi tepe tepe değil, seve seve yararlanılacak yıldızlar.

Bir Rıdvan'ın bir Tanju'nun yetişmesini ne altyapı sistemleri garanti edebilir ne de futbol patlatıcıları. Futbolun canı isterse, dönemlere tek tük serpiştirilir yıldız topçular. Sağlam sistemler, iyi futbolcu yetiştirir, kalıcı başarı düzeyi sağlar. Eğer hayatın akışı bu sistemin üzerine iki yıldızcık da bırakırsa, o zaman parlak çıkışlar yapılır.

Son yılların sevindirici skorlarında hep yıldızların payı var. Tek başlarına futbol devrimi yaptıklarını söyleyenler, hayatın bu bahşisine yaslanıyorlar. Kimin oynadığı kimin oynamadığı önemli değilmiş, her koşulda sahaya onbir kişi çıkıyormuş. Bir futbolcunun sakatlığı bahane olmazmış... Ligin otuz maçında yedek soyunan futbolcunun yokluğu elbette ki mazeret değil. Ama Rıdvan'lı Fenerbahçe'yle Rıdvan'sız Fenerbahçe'nin, Simoviç'li Galatasaray'la Simoviç'siz Galatasaray'ın arasında "fark göremiyorum, ya sen" rolüne çıkmanın mantığı ne? Madem kimin oynadığı önemli değil, sahaya nasıl olsa onbir adamla çıkılacak, niye transfer döneminde adam kaçıran yöneticileri alkışlıyorsunuz? Niçin onca masraf edilmesine göz yumarsınız? Toplayın onbir tane öylesine adam, inandırın, riske sokun...

İlle de patlasınlar, futbol konuşunlar

Futbol ancak kitlelerle varolabilen bir şey. Hatta, hafif bir abartmayla, ne kadar ilgi o kadar futbol. Türkiyeli futbolseverler, "afyon" teorisyenlerine karşı bunu ve bir sürü şeyi anlatabilmek için uzun mücadeleler verdiler: Futbolun toplumsal duyarlılığa alternatif olmadığını, kitlelerin hem futbolu sevip hem başka şeylere zaman ayırabileceklerini, topun çevresinde dönen hayatların başka eksenlere de bulaşabileceğini... (Bu herkes için geçerli değil elbette, böyle bir savunma yapmak için önce çevrenizde "futbol kitlelerin afyonudur" diyen birilerinin olması gerekiyor.) Ama 80'lerin sonuna doğru öyle bir noktaya gelindi ki...

Evet, öyle bir noktaya gelindi ki, futbolu her zaman savunan ve her zaman savunacak insanların içinden bile şöyle bir şüphe bulutu geçiverdi. Herkes her yerde futbol konuşur, futbolla avunur olmuştu. Türk halkının neredeyse tamamı koyu taraftardı artık.

İkincisine itiraz yok. Ama birincisi, futbolun her şey olması... Zor bir hayata karşı hep içe atılan tepkilerin pembe yüzlü futbolla daha da derinlere inmesi, sessizlikle daha bir kucaklaşması... Yadırganmayacak bir şey değil bu.

Bir pazar günü, milyonlarca insan ekran başında. Tele-Tatil mi, Tele-Pazar mı her neyse, o programı izliyorlar. Ülkenin yarısı 2. Kanal'ı alamıyor ve evde oturanların tek eğlence şansı bu program. Ama sanki eğlence programı değil ameliyathane kapısı: UEFA'nın Galatasaray-Neuchatel maçıyla ilgili kararı her an belli olabilir. Cenk Koray'ın aklı orada, neredeyse zor konuşuyor. Şarkıcılar, konuklar, yarışmacılar gidip geliyor, fonda sabit bir insan var. Ateşli spor spikerlerinden biri. Yüzü mezarlık duvarı gibi, telefonun başında İsviçre'yi arayıp duruyor; cevap alamıyor, oflayıp pufluyor. Milyonlarca insan, spikerin bunalımını izleyip bunalıma giriyor. Bu bir pazar eğlencesi.

Evet, konu önemli, Türkiye'nin yarısını ilgilendirecek karar bekleniyor. Ama futbolu sevmeyenlerin, en doğal hakkı olarak UEFA'nın kararına karşı heyecan duyamayan insanların da tatil günü tatsızlaşıyor. Kararla ilgilenenler, büsbütün doluyor. Hani Galatasaray'ın aleyhine bir sonuç çıksa ortalığı allak bullak edecekler. Biraz sonra UEFA kararını açıklayacak; Türkiye ya batacak ya çıkacak. Neyse iyi haber geliyor da...

Abartılı havanın bir numaralı aracı TRT. Ama bu devlet dairesi, "mimar" sıfatını hakedecek bir ağırlık koyamaz, kişilikli tavırlarıyla tanınan bir kurum değil çünkü. Peki kim o mimar? Belki gündem oluşturma ustalığını futbol sahalarına da döken, cezaevleri konusundaki soruya "Onu bırakın da Galatasaray'a bakın şimdi" cevabını veren eski Başbakan, yeni Cumhurbaşkanı. Belki onu da kapsayan daha geniş bir yapı. Belki kupadan ayakkabıya, şapkadan armaya, "kral biblosu"ndan bayrağa, futbol promosyonlarıyla tiraj kapan gazeteler. Belki de sevinilecek şeyleri dağıtırken cimri davranan hayat, hayatın kendisi...

Galatasaray'ın Neuchatel'e beş çektiği gün, oğlu açlık grevinde ölmek üzere olan bir annenin kendisini yakması ve koca Türkiye'de yarım tribünü dolduracak kadar insandan bile tepki gelmemesi aksi tesadüf. Kinaye değil, gerçekten aksi tesadüf. Büyük bir futbol gösterisine ve onun unutulmaz sonucuna gölge düşürmeyecek, milyonların sevincine "itici" damgasını vurmeyecek bir tesadüf. Çünkü, acı gerçek, o çarşamba günü maç olmasa da yine kimse o anneyle pek ilgilenmeyecekti, sorun burada. Peki itiraz nerede? İtiraz, gazetelerin birinci, onuncu, on-birinci, onikinci sayfalarında, TV 1'in birinci, ikinci ve sonuncu haberinde, reklamların yarısında, Başbakan'ın basın toplantısında, okulda, dolmuşta, otobüste, işyerinde, tüm köşe yazılarında, her nefeste, her kahvede futbolun ve tek bir maçın konuşulduğu günlere. Bu da futbol patlamasının bir diğer yüzü, daha doğrusu piar patlamasının etki

alanı. Kitlesiz futbol ne kadar iticiyse, futbol topuna dönüşmüş bir dünya da o kadar itici. Bari futbolu sevmeyen azınlığa biraz anlayış gösterilse...

Biz patlarken, dünyada...

Türk futbolu son yıllardaki inişli çıkışlı, isyanlı sevinçli sürecini yaşarken, dünya futbolu ne alemde? Türkiye'nin şansı mı şanssızlığı mı; tarihin en büyük krizlerinden biri yaşıyor.

Tekrar olacak ama: Tribünler boşalıyor. Çünkü, her şeyden önce sahadaki futbol çok çekici gelmiyor insanlara. Bazı ülkelerin baş belası sistemsizlik, bazı ülkelerin baş belası aşırı sistematizasyon: Takım normal 3-5-2 düzeninde oynayıp, hücumda geri üçlüyü ileri ikiliyle kaynaştırırken orta beşten bir kişi defansın ortasını alıp kalan dört kişi geri üçlünün açtığı boşluktan çizgiye kayarken...

Bunlar hayallerde, yazılarda, seminerlerde kalıyor. Sahada böyle şeyler yok, olamaz ama bir gömlek aşağısı var. Sonuca gitmek için, güçlü takımlar yaratmak için anlık olarak işe yarasalar da çoğu ülkede, Türkiye'nin yararlandığı "iniş" süreçlerini başlatan şey. Ve asıl dert, futbolun seyir zevkini kaçıran şey. En pahalı yıldızların kişisel becerileriyle estetik değer kazanan Milan-Real Madrid maçlarını ve birkaç istisnayı saymazsanız... Maçlar giderek zevksizleşiyor. Türkiye'de "Avrupa maçı" olarak adlandırılan türün kaç tane çok zevkli, çok heyecanlı örneği seyredildi son yıllarda? İspanya 1982 ve Meksika 1986'da kaç maç tat verdi? Bayern-Ajax dönemine ya da 1974 Dünya Kupası'na duyulan özlem, dede hafızalarının "Zeki Rıza bir gün muhacim hattından topu kaptığıyla" nostaljisinden farklı bir şey. Zamanın yarattığı doğal nostalji değil. Çünkü özlem duyulan, geçmiş zaman değil; daha seyirlik futbol.

İşte seyirci kaybının en önemli nedenlerinden biri bu. Özellikle sanayi toplumuyla iletişim toplumu arasında bir yerde seyreden Batı dünyası için. Pek zevk vermeyen, üstelik bütün bir hafta boyu kusturmuş bant üretimi sistemini ya da bilgisayar sistemlerini hatırlatan aşırı sistematik bir oyun var sahada. Hafta içiyle hafta sonunun ne farkı kaldı?

Başında bir patron bulunan; her şeyin para ve pazarlama çevresinde, pragmatik bir havada döndüğü, insanın bağlanmakta güçlük çektiği şirketler: Belki de kaçınılmaz olanı yaşayan kulüpler. Hafta içinin iş ilişkileriyle, hafta sonunu kaplayan futbol çarkı arasında ne fark kaldı? (Aslında bu biraz da beceriksizlikten kaynaklanan bir şey. Müzikte ya da sanatın diğer "sektör"lerinde bu iticilik kamufle edilebiliyor, futbol açık arazide kararıyor.)

Ve sonuçta, tribünler boşalıyor, İtalya ve İspanya'da bile tribünler 1987-88'den başlayarak, ilk kez geniş boşluklarla tanıştı. Bu bir alarm. FIFA ve UEFA da alarm seslerinin farkında. Tüm dünya seyircilerini adam etme, tribünleri "koltuklandırma", hakemleri cömertçe kart kullanmaya yöneltme, hatta futbolcuların konçlarıyla, şortun üzerine çıkan formalarıyla uğraşma... Bunların hepsi, FIFA'nın ve UEFA'nın "elitleştirme" projesinin parçaları. Yani olay, Türkiye'ye özgü değil. Futbol, çok düzgün mekanlarda, çok düzgün ve efendi insanlarca oynanan; her türlü "avam" unsurdan temizlenmiş; büyük paralar verip karşılığını bekleyecek elit insanlarca izlenen bir spora dönüşecek. Sınıf atlayacak.

Amaç bu. Ama başaramayacaklar. Başarırlarsa, futbol futbol olmaktan çıkar çünkü. Futbol herkesin. Daha düzgün mekanlarda maç seyretmek de herkesin hakkı. Abartılı hooligan korkuları salarak tribün temizlemek... Futbolun çirkin yüzünü değiştirmek zahmetine katlanmadan, seyirci kitlelerini değiştirmek... Boş hayaller. Futbol daha temiz bir "iş" haline gelecek, daha seyirlik bir oyun haline gelecek, Türk futbolunun şimdilik işine gelen "düşüş süreci" durdurulacak. O zaman işler yoluna girecek. Tribünler her kesimden insanların makul beklentilerle doldurdukları yerler olacak. Doğanın emri!

Bunlar palavra ya da hayal değil. Çünkü FIFA ve UEFA, sanıldığı kadar yüce kurumlar değil. Güçten yana kurumlar. FIFA'da, UEFA'da kim hangi koltuğa ne karşılığında oturur, borcunu nasıl öder, o koltukların üzerinde nasıl çirkin oyunlar döner? Kokusu burun direği kıran bu oyunları bir gün birisi anlatacak herhalde. En azından, ölçü olması için: UEFA, geçen yıl Galatasaray aleyhinde haksız mı haksız bir karar aldı. Niçin? Neuchatel "işini bitirdiği" için. Sonra Galatasaray bastırıldı ve yanlış hesap İsviçre'den döndü. Niçin, Galatasaray'ın haklı olduğu anlaşıldığı için mi? Hayır, devreye Alp Yalman ve Ali Şen'in ortak gücü girdiği için. İşte böyle, O yüce UEFA, Alp Yalman'ın ve Ali Şen'in bastırınca hipodroma çevirip kafalarına göre at koşturabildikleri bir yer. Çok temiz bir yer...

FİFA böyle, UEFA böyle, sahadaki futbolun hali böyle... Futbol birçok ülkede giriş-çıkış kapıları işlek ve karanlık kasaların yönetiminde. Uzatmaya gerek yok: Türkiye'deki futbol düzeni için dertlenenler yalnız değil, hemen her ülkede dostları var. Bu sevimsiz tablonun, futbolun kaderi olmadığına inanan dostlar...

İnkıtarlar oynanıyor, sevgili seyirciler

Dakika 70, durum 2-2 ve beraberlik iki tarafın da işine gelmiyor. Mutlaka kazanmak istiyorlar. Top bir o kalede, bir bu kalede. Ne büyük bir zevk.

Maradona, Gullit, Oğuz ya da Uğur, farketmez. Top orta sahada klas bir oyuncunun ayağına geliyor. Önünde derin bir boşluk var. Kimbilir ne yapacak, yüzlerce boşluktan hangisini seçecek? Ne büyük özgürlük ve yine ne büyük zevk.

Futbol böylesine tatlı bir oyun işte. Türkiye’de yaklaşık doksan yıllık bir macerası var, dünyadaki macerası daha eski. Ve bu maceranın, bu maçın sonu yok. Futbol hep bizimle birlikte olacak. Arasına tökezlese de, şanssız goller yese de hiç yenilmeyecek. Çünkü futbolun zevkini, heyecanını yaşamak hakkımız. İtirazlar da bu hakkımızı futbolun şanına yakışır biçimde kullanabilmek için:

Futbolun bir insanî ilişki biçimi olduğu unutulmasın, futbolun insanlar için varolduğu unutulmasın.

Futbol paylaşılın. Hiç kimse futbolu dar bölgelerin çıkar savaşlarında kullanmasın. Futbolcuların hakkı araya gitmesin. Futbolseverler tribünlerden sürülmesin, susturulmasın. Hakemler can pazarında mücadele etmesin. Hocalar itilip kakılmasın.

Herkesin futbolunda herkes söz sahibi olsun. Bugün var yarın yok kasalar, futbol sahasının ortasına konmasın; arkalarında kara izler kalmamasın.

Hiç kimse futbolu da futbolseverleri ,de aldatmasın. Kimbilir kaç kez yaşanmış başarılar, “görülmemiş başarı” ambalajında pazarlanmasın. “Bize uymayanı yakarız” zihniyeti iletişim kanallarını tıkamasın. Amerika’nın yüzüncü kez keşfi, yeni bir çığır olarak sunulmasın. Futbola emek verenler arasında “mazlum” gruplar yaratılmasın. Hayal tüccarlarının kelle taleplerine hep bir ağızdan “cehennem olun” tezahüratıyla karşılık verilsin. Bazıları hep haklı, bazıları hep haksız olmasın.

Profesyonellerin ekmeği sahanın içine gömülmesin. Ama futbolun dini imanı da para olmasın. Çağdaşlık adına vitrine çıkarılan “her yol mubah, ille de kazan” faulü topun üzerine yapışmasın. Futbolsever toplumlar artsın, “futbol toplumları” olmasın. Hiçkimse futbolu stad dışındaki pisliklerin önüne perde yapmasın. “Futbol afyondur” diyenler haklı çıkmasın.

Tek bir kararla futbolun zirveye çıktığı söylenmesin. Bir anda her şeyin pembeleşebileceği sanılmasın.

Hiç kimse yalnız başına koca bir futbol devrimi gerçekleştirdiğini iddia etmesin. Doksan yıllık maceranın en önemli parçalarını bile tek bir etkenle açıklama alışkanlığı bitsin. En ufak ayrıntının arkasında bilmemkaç tane etkenin rol savaş verdiği unutulmasın. Futbol küçümsenmesin.

Evet, futbol küçümsenmesin. Sanılmasın ki insanlar yuvarlanıp gidecek, top da kendi halinde yuvarlanıp gitmeye devam edecek ve hiç yamulmayacak. Zaten biraz “yamultulmuş” durumda ve topu silah olarak kullananlar iş başında.

Futbol herkesinse, top kontrolü de hep birlikte yapılmalı. Nasıl yapılacak? Kimbilir... “Futbol insanları” yuvarlanıp gitmese, kendi ayakları üzerinde koşabilse... Yuvarlanma işi, yuvarlanmanın en çok yakıştığı şeye, futbol topuna kalsa... Belki o zaman...

***

• Bu bölümdeki notlar, yedi yıl öncesinin güncelliğine dayanıyor. 1990 Dünya Kupası elemeleri, Galatasaray’ın Mustafa Denizli’yle başarıya koştuğu günler, zamlı maç biletleri... Ancak bunlar, dönemin gündemini oluşturan konular değildi yalnızca; Türk futbolunda yeni bir dönemin başlangıcını da simgeliyorlardı. Hâlâ o dönemi yaşıyoruz. Şunu herhangi bir rahatsızlık duymadan kabulleniyorum ki, o günden bugüne, uluslararası alanda, tahmin ettiğimden daha başarılı sonuçlar alındı; biraz yanıldım. Ne iyi... Ama yine de, çok başarılı bir dönem geçirildiğini, “altın yıllar” yaşandığını düşünmüyorum. Aynen “Giriş” bölümündeki gibi: Başarı göreceli bir şeydir. Türk futbolu, onbeş yıl öncesine, otuz yıl öncesine kıyasla hayli başarılı. Futbola ayrılan kaynaklar, futbola verilen önem, futbolun gündemde işgal ettiği alan üzerinden bakarsak, Türk futbolu pek başarılı yıllar yaşamıyor... Bu tablo, sporun bütünü için de geçerli. Olimpiyat madalyalarından Efes Pilsen’in alkışlanacak performansına, 70’li ve 80’li yıllarda hasret kalınan birçok başarıyla kucaklaşıldı son dönemde. Ama Türkiye, Olimpiyat madalyalarına brans zenginliği katamadı henüz; atletizmde 1948’den beri Olimpiyat madalyası alamamış, yüzmede hiç Olimpiyat kürsüsü görmemiş, kırk yılı aşkın süredir herhangi bir takım sporunda Olimpiyat katılımı gerçekleştirememiş bir ülke.¹ Evet, artık madalyasız kalınmıyor ama, Doğan Koloğlu’nun sorusuyla, “Spor Bakanlığı’ndan sorumlu kişi, Naim Süleymanoğlu’nun başarısı önünde Bulgar Spor Bakanı kadar onur duyabilir mi?” Naim Süleymanoğlu üçüncü Olimpiyat madalyasını kazandığında, Sabah gazetesinin manşeti, Naim’i yüklü paralar karşılığı Bulgaristan’dan “ithal eden” Turgut Özal’ı anıyordu: “Bir koydu, üç aldı!” Futbol olsun, başka bir brans olsun; kumar benzetmeleriyle, borsa benzetmeleriyle değil, ekip-biçme, emek verip yetiştirme benzetmeleriyle anlam kazanan başarılar gerçek sportif başarı sayılıyor; ya da sayılmalı. Bir “koyup” üç almak başka şey, bir “ekip” üç almak başka şey...

- 70'lerin ikinci yarısında 3. lig lağvedilmiş, yerine elemeli maçlarla lig usulü maçlar dizisinden oluşan "Terfi Ligi" kurulmuştu. Bir çarşamba günü, İnönü Stadı'nda iki maç oynandı: Feriköy-Galata, Hasköy-Alibeyköy... Hafta arasındaki bu maçlar için o gün stada tam 17 bin seyirci gitmişti. 70'lerin ortasından 80'lerin başına dek, İstanbul 1. Amatör Lig finallerinin sahnesi Vefa Stadı'ydı. Şubat soğuklarına denk düşen ve sah-cuma olmak üzere yine hafta arasında oynanan bu maçları 10 bine yakın futbolseverin izlediği olurdu. (Rakamları abartılı bulanlar, gazete arşivlerine başvurabilirler.) O günden bugüne neler oldu? Gündelik hayat, vakit geçirmek, eğlenmek isteyenlere sunduğu mönüyü zenginleştirdi. Çok kanallı televizyon günlerine geçildi. Yani, tribün zevkinin karşısına birçok güçlü rakip çıktı. Ancak İstanbul'un nüfusu da dört katma çıktı ve 90'ların ortalarında, 17 bin seyirci, şampiyonluğa oynayan bir takım için bile "iyi rakam"... Yalnızca hayatın renklenmesiyle açıklanamayacak bir kaybı var futbolun, taraftar kaybı değil de "futebolsever" kaybı. Futbol kamuoyu (öyle bir şey varsa) biraz da bu konuya kafa yormalı, biraz da futbolun genel gidişatını düşünmeli. Hani, Hakan Şükür'le Alpay arasındaki espri yarışmalarından daha önemli şeyler de vardır belki...

- Promosyon hakları, forma reklamları, yüksek rayıçlı "kiralık ofis" plazaları, televizyon yayın hakları... Kulüpler, son yıllarda, gelir kanallarını genişlettiler. Bunlar, "ağalar"a muhtaç olmama yönünde atılmış olumlu adımlardı. Ancak giderler de öylesine büyüdü ki, bütçelerde yine denklik sağlanamadı. Üç büyüklerin 1996 başlarında birbirini izleyen kongreleri, bu dengesizliğin somutlandığı bir "piyasa" gibiydi. Birkaç "kontenjan koltuğu" dışında, 500 bin-1 milyon dolarlık "hibe" garantisi vermeyenlerin yönetimlerde yer bulamayacakları söylendi. Yeni gelir kanalları, cepten dağıtacak yönetici tipinin önünü kesememişti. Aranılan denge bir gün bulunur mu; yoksa her şeyi sanıldığı kadar mükemmel yapamayan Batı'da

---

1) Bu konuda, Zeki Çol'un ilginç verilerle yüklü bir yazısı yayımlanmıştı. Ulaşma şansı olanlar için: 16 Ağustos 1996, Milliyet.

da örnekleri görüldüğü gibi, eski "ağa" yönetimlerinin yerini "patron" yönetimleri mi alır; ömrü yetenler bilecek... Yedi yıl önce gündemde olan şirketleşme konusu, 90larda biraz unutulmaya yüz tuttu. Yukarıdaki bölümde kısaca değinilen "ekonomik rasyoneller" bir yana; biz, çağı yakalayamamış "romantikler"ın sorusunu tekrarlayalım: Kulüp taraftarlığıyla şirket taraftarlığı arasında fark yok mu?

- Daha önce sözü edilen iki olgunun birleştiği nokta: Havuz sisteminin yararları ve kulüpler arasındaki eşitsizlik... Havuz sistemi, televizyon gelirlerinin kulüpler arasında eşit dağılımını, futbol ekonomisinin kulüpler arasında yarattığı uçurumun bir ölçüde kapanmasını hedefleyen bir sistem. Üç büyüklerin direnişine rağmen Türkiye'de de devreye girdi. Ancak Fenerbahçe, Galatasaray ve Beşiktaş, havuz sisteminin gerektirdiği miktarda değil kendi özel anlaşmalarının gerektirdiği miktarda para almayı başardılar. Yukarıda sayılan diğer gelir kanalları da, üç takıma diğerlerinden çok daha fazla para getirecek. Yani, futbol ekonomisi, Türkiye'de, eşitsizlikleri koruyarak hatta büyütürük hüküm sürüyor. Aslında bu eşitsizlik, çok yıllar öncesine, taraftar oranlarındaki garip dağılıma dayanıyor. Arabanın ön tekeri meselesi... Ancak bu, küçük bütçeli kulüpler için çıkışsızlığa mahkumiyet anlamına da gelmiyor. "Ekip biçmek" serbest... (Giriş bölümünde değinildiği için, şifreli kanal konusuna bir daha girmeyelim. Ancak kısa bir özet geçelim: Her sınıfa açık ve dolu tribünler, her sınıfın rahat seyrine açık televizyon yayınları, denk bütçeler, yıldız futbolcular... Hepsi bir araya gelmiyor. Futbol düzeninin bir yanını düzeltseniz diğer yanı kayıyor. "Ne kadar eklemek, o kadar köfte; ne kadar para o kadar futbol" diyenler için sorun yok. Ama ortada bir sorun var!)

- Yıldız futbolcular olmadan futbolun seyir zevki çıkmıyor. Ancak "yıldız piyasası"nın bu haliyle de bütçeler dağılıyor, eşit rekabet koşulları yerleşmiyor. Diğer notlarla bağlantılı ve yine "kafa mesaisi" isteyen bir mesele...

- Ve nihayet asıl konu, asıl soru: Bu maçı alıcaz mı? Valla zor maç! Ama yine de çıkıp oynamak lazım...